

ปีที่ 56 ฉบับที่ 1: มกราคม – มิถุนายน 2569

วารสาร

สังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CUJSS

*Chulalongkorn University
Journal of Social Sciences*
Vol. 56 No. 1 (January – June)

2026

ISSN: 2985-1297 (Print),
ISSN: 2985-1386 (Online)

Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

ข้อมูลสาระสำคัญของวารสาร

ชื่อภาษาไทย	วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ชื่อภาษาอังกฤษ	Chulalongkorn University Journal of Social Science
ชื่อย่อภาษาอังกฤษ	CUJSS
Abbreviation name	CU J Soc Sci
ISSN (print)	2985-1297
ISSN (online)	2985-1386

วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Chulalongkorn University Journal of Social

Science: CUJSS.) เป็นวารสารวิชาการของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำหนดประเภทบทความที่จะพิจารณาตีพิมพ์เป็น 3 ประเภท ดังนี้ (1) บทความวิจัย (Research article) (2) บทความวิชาการ (Academic article) และ (3) บทวิจารณ์หนังสือ (Book review) ทั้งนี้ บทความที่ส่งมาตีพิมพ์กับวารสารฯ ต้องไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน ออกเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (เดือนมิถุนายน และ เดือนธันวาคม) โดยทุกบทความจะได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คนขึ้นไป ตามกระบวนการที่กองบรรณาธิการกำหนด

วัตถุประสงค์ (Focus)

วารสารสังคมศาสตร์ (Chulalongkorn University Journal of Social Science: CUJSS.) มีวัตถุประสงค์ เพื่อตีพิมพ์บทความที่เกี่ยวข้องกับ (1) บทความวิจัย (Research article) (2) บทความวิชาการ (Academic article) และ (3) บทวิจารณ์หนังสือ (Book review) โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา และนักวิจัย รวมทั้ง ผู้ที่สนใจ

กระบวนการพิจารณาบทความ (Peer Review Process)

บทความวิจัย, บทความวิชาการ, และ บทวิจารณ์หนังสือ จะได้รับการประเมินบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องกับบทความ (Peer-Reviewed Process) โดยใช้ระบบการประเมินแบบปกปิดชื่อผู้เขียน (Author) และ ผู้ประเมิน (double-blinded peer-reviewed process) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คนขึ้นไป

ภาษาที่รับตีพิมพ์ (Language)

ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ

กำหนดการตีพิมพ์ (Publication Frequency)

วารสารตีพิมพ์ 2 ฉบับต่อปี

ฉบับที่ 1 เดือนมิถุนายน และ ฉบับที่ 2 เดือนธันวาคม

ประเด็นและขอบเขต (Themes and Scopes)

วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รับพิจารณาบทความที่มีประเด็นและขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

- (1) การเมืองการปกครอง (Politics and Government)
- (2) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International relations)
- (3) สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (Sociology and Anthropology)
- (4) อาชญวิทยาและการบริหารงานยุติธรรม (Criminology and Administration of Justice)
- (5) รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration)
- (6) การพัฒนา (Development)

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความ (Publication Ethics)

ดูรายละเอียดของ จริยธรรมสำหรับผู้แต่ง ผู้ประเมิน และ บรรณาธิการ ได้ที่เว็บไซต์ของวารสาร

โดยไปที่ เมนู – จริยธรรมการตีพิมพ์ (Publication ethics)

URL: <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ssjpolsci/ethics>

จริยธรรมการวิจัย (Research Ethics)

บทความที่ส่งมาตีพิมพ์กับทางวารสารฯ หากส่วนหนึ่งของบทความมาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในคน สัตว์ ต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนจากสถาบันที่ผ่านการรับรองสำนักงานมาตรฐานการวิจัยในคน สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ และเป็นไปตามกฎหมายสากล สำหรับการทดลองในสัตว์ทดลองต้องผ่านการรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์เช่นกัน และอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติสัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ พ.ศ.2558 โดยผู้เขียนสามารถส่งไฟล์หนังสืออนุมัติดังกล่าวเป็นไฟล์ PDF. Upload มาพร้อมการส่งไฟล์บทความ submit เข้าระบบเพื่อประกอบการพิจารณา ทั้งนี้ หากบทความที่ส่งมาตีพิมพ์เป็นประเด็นหรือขอบเขตที่ไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในคน สัตว์ ตามเกณฑ์การวิจัยข้างต้น เช่น บทความทางปรัชญาการเมือง บทความวิเคราะห์เชิงสถิติ เป็นต้น จะได้รับการยกเว้นในส่วนของหนังสืออนุมัติ

ค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ (Articles Processing Charge)

- ผู้แต่ง (Author) ต้องชำระค่าธรรมเนียมตีพิมพ์ (ภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ) เป็นจำนวนเงินบทความละ 4,500 บาท (สี่พันห้าร้อยบาทถ้วน) ทั้งนี้ ทางวารสารฯจะไม่คืนค่าธรรมเนียมการส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ไม่ว่าในกรณีใด ๆ

เงื่อนไขการชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความ

- ทางวารสารฯจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความจากผู้แต่งเมื่อบทความผ่านการพิจารณาจากกองบรรณาธิการวารสารฯให้ดำเนินการต่อในขั้นตอนของการประเมินผล (Review) เรียบร้อยแล้ว โดยทางผู้ช่วยบรรณาธิการบริหาร (นางสาวอนงค์ กาญจนประภากุล) จะแจ้งให้ผู้แต่งชำระเงินต่อไป

** ผู้แต่ง (Author) สามารถดำเนินการชำระค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ตามขั้นตอนรายละเอียดที่ระบุด้านล่าง ดังนี้

การโอนเข้าบัญชีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อมูลธนาคาร:

ธนาคาร (Bank): ไทยพาณิชย์ (Siam Commercial Bank: SCB.)

สาขา (Branch): สภาอากาศไทย (Saphakachartthai)

ชื่อบัญชี (Name Account): คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Faculty of Political Science, Chulalongkorn University)

เลขที่บัญชี (No.Account): 045-2-06661-0

การออกใบเสร็จรับเงินและการจัดส่งใบเสร็จรับเงิน

ผู้เขียนแจ้งที่อยู่เพื่อการออกใบเสร็จรับเงิน และการจัดส่งใบเสร็จรับเงิน โดยสามารถเลือกช่องทางการจัดส่ง คือ ทางไปรษณีย์ หรือ เป็นไฟล์ PDF ทาง e-mail ตามแต่ผู้เขียนแจ้งความประสงค์

สำนักงานวารสาร

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนอังรีดูนังต์ แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 0-2218-7270, 081-345-3007

กองบรรณาธิการ

มีอำนาจหน้าที่พิจารณาบทความและประเมินบทความทางวิชาการเพื่อตีพิมพ์ใน

วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีที่ 56 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2569 และ

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2569

ดังรายนามต่อไปนี้

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

คณบดี คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ธนพันธ์ ไส้ประกอบทรัพย์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธรรมา ปริพนธ์เอื้อสกุล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

(1) ศาสตราจารย์ พงษ์เทพ สันติกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
(2) ศาสตราจารย์ ดร.ดุขฤ์ อายูวัฒน์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
(3) ศาสตราจารย์ ดร.ศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด	มหาวิทยาลัยมหิดล
(4) ศาสตราจารย์ ดร.อัมพร รำธงลักษณ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
(5) รองศาสตราจารย์ ดร.ก้องดาล เชาว์วัฒนกุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
(6) รองศาสตราจารย์ ดร.จิตติภัทร พูนขำ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
(7) รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
(8) รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(9) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะพงษ์ บุชบงก์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(10) รองศาสตราจารย์ ดร.นภเรณู สัจจรักษ์ ธีระวุฒิ	มหาวิทยาลัยมหิดล
(11) รองศาสตราจารย์ ดร.สุนิสา ช่อแก้ว	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
(12) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุทธิกานต์ มีจั่น	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
(13) รองศาสตราจารย์ ดร.อัชกรณ วังศ์ปรีดี	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
(นิด้า)
(14) รองศาสตราจารย์ ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว	มหาวิทยาลัยบูรพา

กองบรรณาธิการ (ต่อ)

(15) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรพินธุ์ พัวพันสวัสดิ์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(16) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุลพรุ คักดีวิทย์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(17) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เบ็มทอง ต้นสกุลรุ่งเรือง	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(18) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล เกரியงพันธุ์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
(19) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพรรณ ทำดี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
(20) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ หวังสัจจะโชค	มหาวิทยาลัยนเรศวร
(21) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรอร ภู่เจริญ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(22) อาจารย์ ดร.สรสิข สว่างศิลป์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองการจัดการ

(1) นางสาวอนงค์ กาญจนประภากุล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(2) นายชัยวัฒน์ กาญจนนวโชติ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

บรรณาธิการ / Editorial

● บทบรรณาธิการ
Editorial	a-c

บทความวิจัย / Research article

● จากน้ำมันถึงสะพาน: ภาคแสดงการประกอบรวมของการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยม
ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
From Oil to Bridge: Lao People's Democratic Republic's Assemblage of Act of
Adaptation
ลิตธา พสุพันธ์
Sittha Pasutan	1-25
● Thailand's Alignment Strategy Amidst the US-China Rivalry:
A Role Theory Perspective
Wen Chou Han	26-51
● กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการยกระดับและสร้างคุณค่าทาง
เศรษฐกิจ จากฐานทุนในพื้นที่ : กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา
The Community-Based Learning Process for Enhancing and Creating Economic
Value from Local Capital: A Case Study of Singhanakhon Municipality,
Songkhla Province
เอียร์ชัย พันธุ์คง, ฟาริดา ซาซา, ธนากร พฤกษ์รัตนภา, และ จักรกฤษณ์ หมั่นวิชา
Thienchai Phankhong, Farida Sasha, Thanakorn Preukrattananapa, and
Jackrit Manvicha	52-75

บทบรรณาธิการ

บทความในวารสารฉบับนี้ยังคงความหลากหลายขององค์ความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์และความสนใจของนักวิชาการทั้งในการเมืองระดับสากล ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของนักวิชาการในการนำองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์มาวิเคราะห์ประเด็นทางการเมืองเศรษฐกิจ และสังคมในระดับสากลจนถึงระดับท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกยังคงได้รับความสนใจจากนักวิชาการ บทความ “สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก: มุมมองยุทธศาสตร์การกระจายความเสี่ยงแบบการถ่วงดุลทางอ้อม” ของ พรพิทักษ์ นิมมอนงค์ ศึกษาพลวัตการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นในสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะ โดยศึกษาผ่านมุมมองการกระจายความเสี่ยง (Hedging) เพื่อตอบคำถามที่ว่า ญี่ปุ่นใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกอย่างไร โดยพบว่าเป็นความพยายามในการใช้สิทธิการป้องกันตนเองและลดการพึ่งพาการป้องกันตนเองทางทหารจากประเทศสหรัฐอเมริกา บทความ “Thailand’s Alignment Strategy Amidst the US-China Rivalry: A Role Theory Perspective” ของ Wen Chou Han วิเคราะห์ความพยายามเชิงนโยบายของประเทศไทยในฐานะมหาอำนาจในระดับกลางในการรักษาสมดุลความสัมพันธ์ระหว่างประเทศท่ามกลางความขัดแย้งในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยพบว่านโยบายต่างประเทศของไทยมีลักษณะ “รักษาระยะห่าง (Soft Hedging)” ในความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจในภูมิภาคเนื่องจากการเมืองภายในประเทศที่ไม่มีเสถียรภาพและขาดความต่อเนื่องกับลักษณะภาพลักษณ์เชิงนโยบายที่มีมาแต่อดีต การวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติด้วยกรณีศึกษาเป็นหนึ่งในกระบวนการทำความเข้าใจปัญหาการจัดทำนโยบายและการนำไปปฏิบัติในระดับพื้นที่ (Street-Level Implementation)

บทความ “จากน้ำมันถึงสะพาน: ภาคแสดงการประกอบรวมของการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ของ สิทธา พสุพันธ์ วิเคราะห์กระบวนการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวภายหลังยุคสังคมนิยมโดยผ่านแนวคิดการประกอบรวม (Assemblage) ดังนั้น การเข้าใจกลไกการปรับตัวของรัฐสังคมนิยมในพลวัตโลกจำเป็นต้องพิจารณาการประกอบรวมจากผู้กระทำอื่นนอกเหนือจากรัฐ เช่น กลุ่มทุนระดับสากลและพื้นที่ บทความ “การเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ก่ออาชญากรรมรุนแรงในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” ของ ชัยญูรัชต์ จรัสพัชรนนท์ กัญญ์ฐิตา ศรีภา และธีรภูมิ นิลเพ็ชร ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน ตลอดจนแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายต่อกลุ่มเป้าหมายเชิงนโยบาย (Policy Target Group) ซึ่งได้แก่ เด็กและเยาวชน ผลการศึกษาชี้ว่า เจ้าหน้าที่ระดับพื้นที่ (Street Bureaucrat) เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ มีบทบาทครอบคลุมกระบวนการทุกขั้นตอน ได้แก่ การป้องกันการกระทำ ความผิดผ่านโครงการและกิจกรรมเชิงรุก การจับกุมโดยใช้มาตรการที่เหมาะสมกับสภาพจิตใจและการพัฒนาการของเด็ก การควบคุมตัวในสถานที่แยกจากผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ และการสอบสวนแบบสหวิชาชีพ ร่วมกับนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และพนักงานอัยการ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระบวนการมีความซับซ้อนทำให้เกิดปัญหาช่องว่างของบทบัญญัติทางกฎหมาย ความซับซ้อนของกระบวนการและข้อจำกัดด้านระยะเวลา การขาดสมรรถนะและความเชี่ยวชาญของบุคลากร และภาวะการขาดแคลนกำลังพลเฉพาะทาง ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกินภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ระดับพื้นที่สามารถแก้ไขได้

การศึกษาปัญหาของท้องถิ่น พื้นที่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างต่อเนื่องสะท้อนให้เห็นถึงการเติบโตของความสนใจในบทบาทการพัฒนาพื้นที่ อุปสรรคปัญหา และโอกาสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในวงวิชาการ บทความ “กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการยกระดับและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา” ของ เจียรชัย พันธังค์ พาริดา ซาซา ธนากร พฤกษ์รัตนนภา และจักรกฤษณ์ หมั่นวิชา ศึกษาบริบทฐานทุนและเศรษฐกิจชุมชนและสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน

รวมทั้ง วิเคราะห์ผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแบบจำลองการพัฒนา โดยพบว่า ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาโดยนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้จะช่วยทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและต่อยอดการพัฒนาพื้นที่โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การสื่อสารของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทต่อการสร้างความเข้าใจในนโยบายและโครงการของประชาชน บทความ “การสื่อสารทางการเมืองของนายกเทศมนตรีในการบริหารจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษา เทศบาลนครยะลา” ของ ปุณณวันต์ จิตประคอง ศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในห้วงเวลาภัยพิบัติ และวิเคราะห์ประสิทธิผลของกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองที่มีต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการศึกษาพบว่า ความโปร่งใสและการแสดงให้เห็นการทำงานจริง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนในการตัดสินใจ การคัดเลือกตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน การแก้ปัญหาข้ามเขตตามหลักการ Win-Win และบารมีของผู้บริหารที่สั่งสมมา มีแนวโน้มไปสู่ความสำเร็จในการสื่อสารและการขับเคลื่อนนโยบายซึ่งสะท้อนว่า หลักธรรมาภิบาลการบริหารและภาวะผู้นำเป็นส่วนผสมผสานที่สำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายในระดับท้องถิ่น

ส่วนบทความ “Strategic Engagement and Legal Pluralism: Navigating Knowledge and Expertise in Mining Disputes” ของ Sara K. Phillips วิเคราะห์ความพยายามของชุมชนและภาคประชาสังคมในการทำความเข้าใจเชิงเทคนิคและกฎหมายและสร้างเรื่องเล่า (Narratives) ที่เข้าใจง่ายในการระดมความสนับสนุนจากคนในพื้นที่และสาธารณะในระดับชาติและสากลในการต่อสู้ทางกฎหมายกับหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุนที่ใช้ภาษาเชิงเทคนิคและกฎหมายในการจำกัดบทบาทของภาคประชาชนในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงการเมืองในการจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่ระหว่างประชาชน รัฐ และทุน

กองบรรณาธิการหวังว่า บทความในวารสารฉบับนี้จะมีประโยชน์ต่อผู้อ่านและจุดประกายการถกเถียงทางวิชาการและการต่อยอดองค์ความรู้ด้วยการวิจัยในอนาคตเพื่อสร้างรากฐานทางวิชาการที่แข็งแกร่งและมีผลกระทบต่องานทั้งในระดับความคิดและการกำหนดนโยบายต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร.สุพันธ์ ไล่ประกอบทรัพย์
หัวหน้ากองบรรณาธิการ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความวิจัย

จากน้ำมันถึงสะพาน: ภาคแสดงการประกอบรวมของการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว[†]

สิทธา พสุพันธ์

นิสิตรัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล topsittha@gmail.com

วันที่รับ: 29 เมษายน 2568

วันที่แก้ไข: 6 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับ: 19 มิถุนายน 2568

การอ้างอิง: สิทธา พสุพันธ์. 2569.

“จากน้ำมันถึงสะพาน: ภาคแสดงการประกอบรวมของการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 56 (1): 1-25.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.5070>

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟคอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง ไม่แก้ไข ดัดแปลง ไม่ใช่เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: ©2569 บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้จัดพิมพ์

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ศึกษากลไกการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวภายหลังยุคสังคมนิยม โดยมุ่งเน้นการอธิบาย “ภาคแสดงของการปรับตัว” ผ่านแนวคิดการประกอบรวม (Assemblage) การอธิบายกลไกดังกล่าวศึกษาด้วยวิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) จากการเดินทางร่วมกับบรรพบุรุษน้ำมันเชื้อเพลิงข้ามพรมแดนไทย-ลาว ผ่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 1 และ 2 เพื่อสำรวจกลไกที่ประกอบรวมกันในการดำรงอยู่ของรัฐสังคมนิยมลาว ระยะเวลาการเก็บข้อมูลเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม 2567 จนถึงเดือนเดือนกุมภาพันธ์ 2567 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 2 เดือน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า น้ำมันเชื้อเพลิงและสะพานมิตรภาพไทย-ลาวเป็นผู้กระทำ (Actant) สำคัญในภาคแสดงของการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยม งานศึกษานี้เสนอว่า การเข้าใจกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมจำเป็นต้องพิจารณาการประกอบรวมจากผู้กระทำอื่นนอกเหนือจากรัฐ ซึ่งช่วยอธิบายความต่อเนื่องของการคงความเป็นสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

คำสำคัญ: การประกอบรวม, สังคมนิยม, สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, น้ำมัน, สะพานมิตรภาพไทย-ลาว

[†] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เรื่อง “เส้นทางที่ (ไม่) คุ่นชินของน้ำมันในลาวจากกรุงเทพฯสู่สะพานมิตรภาพและเวียงจันทน์: พลิกโฉมหน้าของประวัติศาสตร์ลาว เมื่อน้ำมัน – มนุษย์กลายเป็นแรงปรารถนาในการพัฒนา”

RESEARCH ARTICLE

From Oil to Bridge: Lao People's Democratic Republic's Assemblage of Act of Adaptation[†]

Sittha Pasutan

Master's student in Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political
Science, Chulalongkorn University

email: topsittha@gmail.com

Received: April 29, 2025

Revised: June 6, 2025

Accepted: June 19, 2025

Citation: Sittha Pasutan. 2026.

"From Oil to Bridge: Lao
People's Democratic
Republic's Assemblage of Act
of Adaptation". *Chulalongkorn
University Journal of Social
Sciences* 56 (1): 1-25.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.5070>

License: [Creative Commons](#)

License: Attribution–

NonCommercial-NoDerivatives;
(CC-BY-NC-ND 4.0)

Copyright: ©2026 Faculty of
Political Science,
Chulalongkorn University

*All statements in this article
are the opinions of the
authors. It is not the opinion of
the publisher of the journal.*

Abstract

This article aims to study the mechanisms of economic and political adaptation in the Lao People's Democratic Republic after the socialist era, focusing on explaining the "act of adaptation" through the concept of assemblage. The study explains this mechanism through ethnographic methods, including traveling with oil tankers across the Thai–Lao border via the First and Second Thai–Lao Friendship Bridges to explore the collaborative mechanisms sustaining the Lao socialist state. The data collection for this article was conducted from January 2024 to February 2024. The findings indicate that fuel and the Thai–Lao Friendship Bridges are significant actants in the performance of the socialist state's adaptation mechanisms. This study suggests that understanding the adaptation of the socialist state requires considering the collaborative assemblage of actants beyond the state, which helps explain the continuity of the socialist identity of the Lao People's Democratic Republic.

Keywords: *Assemblage, Socialism, Lao People's Democratic Republic, Oil, Thai–Lao Friendship Bridge*

[†] This article is part of a master's thesis in the Graduate Program in Political Science, Field of Sociology and Anthropology, "The path-(non)-dependence of the oil in Laos from Bangkok to Savannakhet and Vientiane: a revisionist history of Laos when the oil - human becomes a desire for development"

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองมักให้ความสำคัญกับการอธิบายเหตุการณ์และผู้ที่เกี่ยวข้องอำนาจเป็นตัวแสดงหลักที่เป็นเงื่อนไขอันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลง เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองครั้งสำคัญที่เป็นประเด็นหลักของบทความชิ้นนี้ คือ การสิ้นสุดของระบบสังคมนิยมที่อธิบายผ่านการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินในปี ค.ศ. 1989 และการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 อันส่งผลต่อกลุ่มประเทศสังคมนิยมทั่วโลก และยังทำให้หลาย ๆ ประเทศในเครือข่ายสังคมนิยมต้องปรับตัวทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อรักษาความชอบธรรมของอำนาจในการปกครอง หลายประเทศในยุโรปไม่สามารถคงความเป็นรัฐสังคมนิยมไว้ได้ และเกิดเป็นรัฐชาติใหม่ แต่หลายประเทศในทวีปเอเชียยังคงดำรงความเป็นรัฐสังคมนิยมไว้ได้ แม้จะต้องผ่านกระบวนการปรับตัว งานศึกษายุคหลังสังคมนิยม (Postsocialism) ของ Supitcha Punya (2024) อธิบายความล้มเหลวในการคงความเป็นชาติสังคมนิยมของประเทศในทวีปยุโรป และความสามารถในการรักษาอำนาจความเป็นรัฐสังคมนิยมของประเทศในทวีปเอเชียและอเมริกาใต้ ภายหลังการสิ้นสุดของอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสังคมนิยมว่าอยู่บนเงื่อนไขของความยืดหยุ่นของอำนาจรัฐที่เปิดรับกลไกรูปแบบอื่น ๆ แม้อาจจะไม่ใช่วิถีทางสังคมนิยม แต่ก็เอื้อต่อการปรับตัวทางเศรษฐกิจเพื่อย้อนกลับมารักษาความเป็นสังคมนิยม และที่สำคัญยังมีเงื่อนไขเฉพาะทางประวัติศาสตร์ที่สร้างปฏิกิริยาบุคคลในฐานะผู้นำมวลชน (The mass) อันเป็นหนึ่งในหัวใจหลักของความเป็นสังคมนิยม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการนำพาความเป็นรัฐสังคมนิยมให้ดำรงอยู่ต่อไปได้

อย่างไรก็ตาม การอธิบายที่เน้นไปที่ตัวแสดงอย่างรัฐ แม้จะทำให้เห็นบทบาทในการปรับตัวและเงื่อนไขเฉพาะของประวัติศาสตร์ที่แต่ละรัฐต้องเผชิญ อันส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำรงความเป็นรัฐสังคมนิยม แต่การอธิบายเช่นนี้ก็ยังไม่เพียงพอที่จะอธิบายภาคแสดงของกลไกการปรับตัว เพราะการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นเพียงนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นได้หากขาดตัวแสดงอื่น ๆ ที่เข้ามาประกอบรวมกับการปรับตัวต่อความเป็นสังคมนิยม ดังนั้น บทความวิจัยชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นถึงภาคแสดงของกลไกการปรับตัว¹ เพื่อการดำรงอยู่ของรัฐสังคมนิยม โดยการยกย่องรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาอธิบายในมิติประวัติศาสตร์ทางการเมือง ในฐานะรัฐสังคมนิยมที่ยังคงอยู่รอด และเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยังมีความชอบธรรมในการปกครอง ซึ่งผ่านความท้าทายจากการล่มสลายของระบอบสังคมนิยมทั่วโลกที่เปลี่ยนไปเป็นรัฐภายใต้จักรวรรดินิยม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐ

¹ คำว่า กลไก ในบทความชิ้นนี้ไม่ได้มีความหมายที่อ้างอิงทางปรัชญาหรือแนวคิดทฤษฎีใด ๆ แต่เป็นการใช้ในความหมายทั่วไปที่หมายถึงกระบวนการการทำงานร่วมกัน

และแนวทางเศรษฐกิจของลาว นำไปสู่การอธิบายภาคแสดงของกลไกการปรับตัวเพื่อรักษาความเป็นสังคมนิยม ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยจะอธิบายภาคแสดงของกลไกการปรับตัวจากการเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณนาจากการเดินทางร่วมไปกับรถบรรทุกน้ำมันเชื้อเพลิง ผู้วิจัยเลือกเดินทางไปกับรถบรรทุกน้ำมันเชื้อเพลิงด้วยเหตุผลสำคัญสองประการ ประการแรก การเดินทางจะทำให้เห็นโครงสร้างภาคแสดงของกลไกการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กล่าวคือ เป็นการชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจของลาว ประการที่สอง แม้กระแสพลังงานน้ำมันเชื้อเพลิงในปัจจุบันจะถูกมองว่าเป็นพลังงานสกปรกที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Schobert 2014) และในหลายประเทศมีแนวโน้มหาพลังงานทดแทน ในทางกลับกัน น้ำมันเชื้อเพลิงเป็นพลังงานสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เพราะเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนและอยู่ในโครงสร้างพื้นฐานที่มีผลต่อการพัฒนา ประกอบกับความต้องการน้ำมันเชื้อเพลิงที่เพิ่มขึ้นของลาว สะพานมิตรภาพไทย-ลาว และน้ำมันเชื้อเพลิงในฐานะวัตถุที่เชื่อมโยงกับจักรวรรดินิยมโลก ภายนอกแต่ยังรักษาอุดมการณ์สังคมนิยมภายในรัฐ จะเป็นสิ่งที่นำไปสู่การทำความเข้าใจภาคแสดงของกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมในลาว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่ออธิบายการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมที่ไม่ได้อธิบายบนพื้นฐานกระบวนการภายในของรัฐ ในฐานะการอธิบายกระแสหลักในการทำความเข้าใจยุคหลังสังคมนิยม (Postsocialism)
2. เพื่อแสดงให้เห็นความเป็นผู้กระทำของวัตถุผ่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว และน้ำมันที่มีบทบาทในภาคแสดงของกลไกการปรับตัวทางการเมืองและเศรษฐกิจของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในฐานะสังคมนิยมใหม่ (Neosocialism) ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงบทบาทของรัฐ

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาภาคแสดงของกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยใช้แนวคิดหลักสองประการ คือ แนวคิดการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองหลังสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และแนวคิดการประกอบรวม (Assemblage) เพื่ออธิบายภาคแสดงของกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว

แนวคิดการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองยุคหลังสังคมนิยมของสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว

งานวิจัยที่ศึกษาการปรับตัวทางการเมืองของรัฐบาลสังคมนิยมมีการอธิบายหลายระดับ ตั้งแต่การศึกษาความสำเร็จและความล้มเหลวในการปรับตัวในภาพรวม จนถึงการอธิบายกลไกเฉพาะในการปรับตัวของอำนาจรัฐ งานวิจัยที่อธิบายภาพรวมของการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยม อาทิ Supitcha Punya (2024) อธิบายมุมมองการปรับตัวของความเป็นรัฐสังคมนิยมผ่านการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การอธิบายการปรับตัวแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกคืองานวิชาการที่อธิบายการปรับตัวที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นสากล กล่าวคือ หากรัฐสังคมนิยมจะดำรงอยู่ต่อไปได้ รัฐเหล่านี้ต้องผ่านกระบวนการการกลายเป็นประชาธิปไตย เพราะระบอบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางการเมืองและเศรษฐกิจ อีกทั้งยังส่งเสริมความทันสมัยและเพิ่มความสุขให้กับรัฐ แต่การอธิบายเช่นนี้มองกระบวนการปรับตัวต่อความเป็นสังคมนิยมที่เป็นสากลโดยขาดการคำนึงถึงเงื่อนไขเฉพาะ และยังเป็นการอธิบายที่ไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงการปรับตัวต่อความเป็นสังคมนิยม แต่กลับอธิบายการเปลี่ยนแปลงจากความเป็นสังคมนิยมสู่ระบอบประชาธิปไตย จึงมีงานวิชาการอีกกลุ่มที่ได้แย้งว่า การอธิบายการปรับตัวต่อความเป็นสังคมนิยมควรอยู่บนเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละประเทศที่เอื้อให้รัฐสังคมนิยมปรับตัวและยังดำรงความเป็นสังคมนิยมไว้ได้ ยกตัวอย่างเงื่อนไขการปรับตัวของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากการศึกษาอธิบายว่า ลาวปรับตัวจากการเผชิญปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐและปัญหาทางเศรษฐกิจ อันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้มีการปรับเปลี่ยนกลไกทางเศรษฐกิจ และสร้างลัทธิบูชาบุคคลในฐานะผู้นำมวลชน พร้อมการปรับอำนาจทางการเมืองภายในประเทศ และการก้าวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกที่มีความเกี่ยวข้องกับการเมืองระหว่างประเทศ เป็นกลไกปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว

งานวิจัยที่ศึกษาการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาวของ Soukamneuth (2006) อธิบายถึงการปรับตัวทางการเมืองที่ลาวเคยประสบปัญหาเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอำนาจส่วนกลางที่ถูกอำนาจส่วนท้องถิ่นกดทับ เนื่องด้วยการกระจายอำนาจแบบเดิมที่กลับไปเอื้อต่อความเป็นเอกเทศของอำนาจส่วนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลต่ออำนาจรัฐส่วนกลางและระบบเศรษฐกิจของประเทศที่ไม่เป็นเอกภาพ เพราะแต่ละภาคส่วนมุ่งเน้นการบริหารเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอด ลาวเริ่มแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการปรับตัวทางเศรษฐกิจให้กลายเป็นเศรษฐกิจระบบตลาดในปี ค.ศ. 1986 และตามมาด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกในปี ค.ศ. 1991 การปรับตัวดังกล่าวส่งผลให้ลาวยังสามารถรักษาความเป็นรัฐสังคมนิยม และจากการปรับตัวนี้ยังสร้างเอกลักษณ์ของความเป็นสังคมนิยมของลาว ที่กลายเป็นรัฐสังคมนิยมรอบนอก

บนชายขอบของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

งานวิจัยของ Suphan Sarkorn (2023) ศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบตลาดของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ว่าเกิดจากโครงสร้างทางการเมืองภายในที่เข้าไปปฏิสัมพันธ์กับทุนโลกาภิวัตน์ ผลักดันให้ลาวเข้าไปสู่ความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศ และเปิดรับทุนต่างชาติให้เข้ามาลงทุนในลาว การปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจให้กลายเป็นระบบตลาด นอกจากจะเป็นแนวทางในการปรับตัวที่นำพาลาวให้หลุดพ้นจากการเป็นประเทศด้อยพัฒนา ยังเป็นการสร้างความเฉพาะของระบบเศรษฐกิจและการเมืองของลาว ที่ยังคงความเป็นรัฐสังคมนิยม สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับโลกาภิวัตน์ภายนอก เกิดเป็น “ระบบเศรษฐกิจตลาดกำหนดตามสังคมนิยม” (Socialist Market Economy) ซึ่งรัฐมีบทบาทเป็นหนึ่งในผู้เล่นท่ามกลางผู้อื่นในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และรักษาเอกลักษณ์อุดมการณ์สังคมนิยมของประเทศ

งานศึกษาทั้งสามชิ้นชี้ให้เห็นการถกเถียงและการอธิบายการปรับตัวต่อความเป็นสังคมนิยมภายหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นอดีตประเทศแม่ข่ายของรัฐสังคมนิยมทั่วโลก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวถือว่าเป็นหนึ่งในประเทศที่รักษาความเป็นรัฐสังคมนิยมที่มีลักษณะเฉพาะภายหลังจากการปรับตัว ซึ่งนำรูปแบบทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ไม่ได้มีความเป็นสังคมนิยมมาปรับใช้เพื่อความอยู่รอดของรัฐ ทั้งในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในรัฐที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญเพื่อสร้างขอบเขตของอำนาจใหม่ และในมิติเศรษฐกิจที่ลวนำความเป็นทุนนิยมเข้ามาปรับใช้เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศพัฒนาต่อไปได้ ผลลัพธ์ของการปรับตัวส่งผลต่อรูปแบบความเป็นสังคมนิยมที่เปิดรับกลไกอื่น ๆ นอกเหนือจากสิ่งที่ความเป็นสังคมนิยมเดิมไม่อาจทำให้ลาวยังคงดำรงอยู่ต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม กลไกการปรับตัวต่อความเป็นสังคมนิยมจากงานทั้งสองชิ้นอธิบายกระบวนการผ่านตัวแสดงที่เป็นรัฐหรือองค์กรอื่น ๆ ที่เปรียบเสมือนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ที่คลั่งคลั่งให้เกิดการปรับตัวขึ้นได้ ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่บดบังตัวแสดงอื่น ๆ ที่มีผลต่อการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว ดังนั้น เพื่อทำความเข้าใจตัวแสดงอื่นนอกเหนือจากรัฐที่มีผลต่อการปรับตัวและทำให้เห็นภาคแสดงของกลไกการปรับตัวต่อความเป็นสังคมนิยม จึงจำเป็นต้องมีกรอบแนวคิดที่เอื้อต่อการอธิบายที่แตกต่างออกไปจากเดิม ซึ่งให้ความสำคัญเพียงบทบาทของรัฐ

แนวคิดการประกอบรวม (Assemblage)

Fox and Alldred (2016) นำเสนอวัตถุดิบประสงคของแนวคิดการประกอบรวม ในฐานะแนวคิดที่ต้องการชี้ให้เห็นว่า วัตถุอื่นนอกจากตัวแสดงที่เป็นมนุษย์มีความเป็นผู้กระทำ (Actant)

และเป็นแนวคิดที่ต้องการก้าวข้ามการอธิบายแบบคู่ตรงข้าม (Binary opposition) ซึ่งเป็นการอธิบายด้วยการรอบความเป็นสากลกับความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ หนึ่งในคู่ตรงข้ามที่เป็นปัญหาต่อการทำความเข้าใจเหตุการณ์ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของแนวคิดการประกอบรวม จึงต้องวิเคราะห์เหตุการณ์ (Event) ของการปรับตัวต่อความเป็นสังคมนิยม ในฐานะหน่วยการวิเคราะห์ (Unit of analysis) เพื่อเพิ่มอาณาบริเวณของผู้กระทำ (Actant) ที่ไม่ได้มีเพียงมนุษย์เท่านั้นในเหตุการณ์หนึ่ง แต่ยังมีวัตถุอื่น ๆ ที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนความเป็นไป (Flow) ของเหตุการณ์เช่นกัน และนอกจากการตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของสรรพสิ่งอื่น ๆ ในฐานะผู้กระทำแล้ว แนวคิดการประกอบรวมยังต้องแก้ไขปัญหาในการอธิบายที่มีลักษณะลดทอน (Reductionism) ที่มักเน้นให้ความสำคัญกับเหตุการณ์และการอธิบายเงื่อนไขของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ แต่อาจมองข้ามผู้กระทำ (Actant) ที่อยู่ภายในเหตุการณ์ กล่าวคือ แนวคิดดังกล่าวต้องการอธิบายผู้กระทำที่เข้ามามีส่วนร่วมต่อกลไกในเหตุการณ์ให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น

งานศึกษาชิ้นสำคัญที่อธิบายเหตุการณ์ผ่านกรอบแนวคิดการประกอบรวม คือ *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins* (Tsing 2015) โดยตั้งต้นจากเหตุการณ์การทิ้งระเบิดปรมาณูในสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ทำลายล้างแทบทุกสิ่ง แต่ยังมีเห็ดที่เติบโตบนซากปรักหักพังจากระเบิดปรมาณู ซึ่งหากมองโดยผิวเผินเห็ดก็เป็นแค่เชื้อราที่เติบโตบนผืนดิน Tsing นำเห็ดที่เป็นวัตถุเข้ามาอธิบายในฐานะผู้กระทำสำคัญ (Actant) ที่มีส่วนในการประกอบรวม (Assembling) ระบบทุนนิยม ซึ่งเป็นภาวะของโลกในเวลาปัจจุบัน และความเป็นผู้กระทำของเห็ดยังทำให้เห็นการประกอบรวมของวัตถุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ ความเป็นรัฐชาติ แม้กระทั่งพลังงานของระเบิดปรมาณูที่มีผลต่อการประกอบรวมซึ่งกันและกัน และที่สำคัญ เห็ดยังฉายภาพของระบบทุนนิยมที่แพร่ขยายไปทั่วอาณาบริเวณ โดยสรุปแล้ว ระบบทุนนิยมจะไม่สามารถปรากฏได้โดยสิ้นเชิงหากปราศจากการเข้ามาประกอบรวมของวัตถุ และความเป็นผู้กระทำก็ไม่ได้ถูกมนุษย์ผูกขาด แม้มนุษย์จะมีการแสดงศักยภาพผ่านการใช้ระเบิดปรมาณูที่ทำลายล้างทุกสิ่งให้พังพินาศ แต่ในซากปรักหักพังก็ยังมียอดอย่างเห็ดดอกงอยเป็นผู้กระทำ (Actant) ที่มาประกอบรวมความเป็นสังคม

จากแนวคิดการประกอบรวม (Assemblage) และงานศึกษาของ Tsing ต้องการแสดงให้เห็นว่า ความเป็นผู้กระทำ (Actant) ของวัตถุมีบทบาทในการประกอบรวมความเป็นสังคม ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดหลักในการทำความเข้าใจน้ำมันและสะพานมิตรภาพไทย-ลาวในงานศึกษาชิ้นนี้ แนวคิดตามที่กล่าวข้างต้นยังต้องการชี้ให้เห็นว่า สถาบันทางการเมืองหรือสถาบันอื่น ๆ ในฐานะตัวแทนของการนำมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) ไม่เพียงพอต่อการเข้าใจถึง

กระบวนการการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของอุดมการณ์สังคมนิยมในลาว เพราะการปรับตัว
จำเป็นอาศัยวัตถุดิบในฐานะผู้กระทำ (Actant) มีภววิทยาในตัววัตถุเอง (Kengkit Kitirianglap
2020) เกินกว่าจะยกให้มนุษย์เป็นผู้กระทำเบ็ดเสร็จในการประกอบรวมของการปรับตัวต่อ
ความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว

ระเบียบวิธีวิจัย : การศึกษาการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาวผ่านการเดินทางร่วมกับบรรพบุรุษน้ำมันเชื้อเพลิง

บทความชิ้นนี้ต้องการนำเสนอภาคแสดงของกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยม
ของลาว ผู้วิจัยใช้การศึกษาด้วยวิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) โดยบันทึกข้อมูล
การเดินทางไปกับบรรพบุรุษน้ำมันสองครั้ง คือ โรงกลั่นน้ำมันในระยอง-นครหลวงเวียงจันทน์
และโรงกลั่นน้ำมันในระยอง-แขวงสะหวันนะเขต การเดินทางไปกับบรรพบุรุษน้ำมันจะชี้ให้เห็น
ถึงการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นจากความคิดหรือการตัดสินใจ
ลงมือทำโดยกลุ่มผู้มีอำนาจภายในรัฐเท่านั้น แต่ยังมีตัวแสดงนอกเหนือจากรัฐที่เข้ามามีส่วนใน
การประกอบรวมความเป็นสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยเลือก
เดินทางไปกับบรรพบุรุษน้ำมันเพื่อแสดงจุดเปลี่ยนสำคัญ (Critical point) ของผู้กระทำบน
เส้นทางการขนส่งน้ำมันที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการปรับตัวทางการเมืองและเศรษฐกิจของลาว
และการเลือกน้ำมันเชื้อเพลิงมาเป็นผู้กระทำจะทำให้เห็นการปรับตัวของลาว น้ำมันเป็นพลัง
งานสำคัญในปัจจุบันที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อน (Mobility) และส่งผลต่อการพัฒนา เนื่องด้วย
น้ำมันเป็นพลังงานให้ความร้อนที่สามารถเข้าถึงง่ายที่สุด ในทางกลับกัน พลังงานน้ำมันก็เป็น
พลังงานที่สังคมพยายามก้าวข้าม เพราะเป็นพลังงานที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ
ภาวะโลกร้อน ซึ่งเป็นประเด็นที่สังคมปัจจุบันกำลังเผชิญ (Urry 2013) ดังนั้น น้ำมันจึงเป็น
พลังงานที่ส่งผลต่อความเป็นสังคมสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นในฐานะสิ่งที่ขับเคลื่อนหรือสิ่งที่สังคม
ต้องการก้าวข้าม พลังงานน้ำมันจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาในทุกระดับ ดังที่จะอธิบายต่อไปใน
ผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสังเกตการณ์ (Observation) โดยการเดินทางกับบรรพบุรุษ
น้ำมันเพื่อสำรวจเส้นทาง และแสดงให้เห็นถึงผู้กระทำ (Actant) มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ในงานศึกษาชิ้นนี้ คือ พนักงานขับ
รถบรรพบุรุษน้ำมัน 1 คน² การร่วมเดินทางไปกับบรรพบุรุษน้ำมันจะแสดงให้เห็นถึงผู้กระทำใน

² กระบวนการการเก็บข้อมูลของบทความนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน กลุ่มสห
สถาบัน ชุดที่ 2 สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เลขที่รับรอง 452/66

ภาคแสดงของกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลจากการเดินทางโดยแบ่งเป็นสองประเด็น คือ การเดินทางของน้ำมันจากกระยองไปนครหลวงเวียงจันทน์ และการเดินทางของน้ำมันจากกระยองไปแขวงสะหวันนะเขต ประเด็นที่สอง คือ การเข้ามาประกอบรวมของสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ที่ส่งผลต่อการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว ซึ่งเป็นผู้กระทำสำคัญที่เป็นข้อค้นพบจากการเดินทางร่วมกับบรรพบุรุษน้ำมัน

ผลการศึกษา

เศรษฐกิจและการเมืองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหลังการปฏิวัติ

ประเทศลาว หรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ถือกำเนิดขึ้นในปี ค.ศ. 1975 ภายหลังจากความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ และชัยชนะของพรรคประชาชนลาว ปฏิวัติเหนือสหรัฐอเมริกาโดยการสนับสนุนของสหภาพโซเวียต (Soviet Union) ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ลาวยึดถืออุดมการณ์ทางการเมืองแบบมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Marxist-Leninist) เป็นแนวทางสำคัญในการปกครองประเทศ หลังการปฏิวัติ การบริหารเศรษฐกิจของประเทศอยู่บนพื้นฐานของระบบขาดแคลน (Economy of shortage) ที่เน้นให้ท้องถิ่นพึ่งพาตนเอง จนนำไปสู่ปัญหาในการบริหารราชการแผ่นดิน คือ ส่วนท้องถิ่นมีอำนาจเกินกว่าที่ส่วนกลางจะควบคุมได้ เนื่องจากท้องถิ่นมุ่งเน้นการจัดสรรและกระจายทรัพยากรเพื่อให้มีความอยู่รอด โดยขาดการบริหารแผ่นดินที่มองเศรษฐกิจของประเทศอย่างเป็นองค์รวม นอกจากปัญหาการจัดสรรทรัพยากรแล้ว ส่วนกลางยังไม่สามารถกำกับให้ส่วนท้องถิ่นดำเนินการพัฒนาประเทศอย่างเป็นเอกภาพ (Soukamneuth 2006, 56-59)

สถานการณ์ความไม่เป็นเอกภาพของลาวหลังการปฏิวัติเป็นเช่นนี้จนเข้าสู่กลางศตวรรษที่ 80 รัฐบาลลาวริเริ่มกลไกทางเศรษฐกิจแบบใหม่ภายใต้ชื่อ “จินตนาการใหม่” ซึ่งเป็นการปฏิรูปทางเศรษฐกิจจากระบบขาดแคลนมาเป็นระบบเปิดตลาด ที่มีการนำเข้า-ส่งออกอย่างเสรีมากขึ้น พร้อมกับการทำให้กิจการของรัฐเป็นของเอกชนเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม กลไกทางเศรษฐกิจ “จินตนาการใหม่” เป็นเพียงการปรับตัวทางเศรษฐกิจของลาวที่ยอมรับระบบตลาด (Japan International Cooperation Agency 2012) แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นได้ เพราะส่วนท้องถิ่นยังมีอำนาจในการจัดเก็บรายได้และบริหารอย่างอิสระจากส่วนกลาง ไม่ต่างจากก่อนการมีโครงการจินตนาการใหม่ ดังนั้น เพื่อแก้ไขระบบการเมืองที่ไม่มีเสถียรภาพและกระชับอำนาจส่วนกลาง รัฐบาลจึงมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกเมื่อปี ค.ศ. 1991 ซึ่งเป็นช่วงเวลาไล่เลี่ยกับการล่มสลายของสหภาพโซเวียต การ

ประกาศใช้รัฐธรรมนูญถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ เพราะตั้งแต่การปฏิวัติในปี ค.ศ. 1975 ลาวใช้ประกาศหรือคำสั่งของกรมการเมือง (Politburo) เป็นกฎหมายในการบริหารประเทศ ยังไม่มีแม่บทในการกำหนดทิศทางการบริหารและเป็นเครื่องมือในการกำหนดขอบเขตอำนาจของบุคลากรในระบบราชการ

ผลก็คือ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นตามที่กล่าวไปข้างต้นมีความเปลี่ยนแปลงสำคัญสองประการ ประการแรก การสร้างหลักการแบ่งแยกอำนาจที่ชัดเจนเป็นการเพิ่มศักยภาพทางการเมืองและการบริหารราชการซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ ประการที่สอง การประกาศใช้รัฐธรรมนูญทำให้ประชาชนภายในลาวมีสิทธิในการเลือกสมาชิกสภาแห่งชาติและสภาแขวงทุก ๆ 5 ปี ซึ่งผู้แทนเป็นสมาชิกของพรรคประชาชนลาวปฏิวัติ (Supitcha Punya 2024, 158-159) เป็นการเพิ่มการยอมรับในสายตาประชาคมโลกที่มองว่ารัฐบาลให้สิทธิประชาชนในการเลือกตั้ง การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจภายใต้โครงการจินตนาการใหม่ในปี ค.ศ. 1986 และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี ค.ศ. 1991 ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงของลาวที่ทำให้ความเป็นสังคมนิยมยังดำรงอยู่ต่อไปได้ การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจให้กลายเป็นระบบตลาดและการเปลี่ยนแปลงการเมืองให้มีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้นของลาวส่งผลต่อการพัฒนาประเทศจนได้รับการยอมรับจากประชาคมโลก อย่างไรก็ตาม เพื่อชี้ให้เห็นถึงภาคแสดงที่มาจากผู้กระทำอื่นนอกจากรัฐ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการเดินทางไปกั๊บลบรทุกน้ำมันเชื้อเพลิงมาอธิบายกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ความพยายามลดการพึ่งพาการนำเข้าน้ำมันจากไทย

ก่อนการอธิบายเส้นทางของน้ำมัน ผู้วิจัยต้องการบรรยายให้เห็นความพยายามของลาวในการลดการนำเข้าน้ำมันจากไทย เพื่อจะปูทางไปสู่ภาคแสดงของกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว ปัจจุบัน (ค.ศ. 2024) ลาวยังไม่สามารถนำเข้าน้ำมันดิบเพื่อนำมากลั่นใช้ภายในประเทศได้โดยตรงอย่างเต็มระบบ ที่เป็นเช่นนั้นมาจากสาเหตุสำคัญสองประการ ประการแรก ข้อจำกัดภูมิศาสตร์ที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล ทำให้ไม่สามารถนำเข้าน้ำมันดิบ (Crude oil) ในจำนวนมาก ที่ต้องอาศัยการบรรทุกด้วยเรือเดินทะเล ประการที่สอง ลาวเคยพยายามทดลองกลั่นน้ำมันภายในประเทศในระยะเวลาสั้น ๆ ในช่วงปี ค.ศ. 2018-2022 โรงกลั่นดังกล่าวลงทุนโดยรัฐบาลจีน เป็นโรงกลั่นในเขตเศรษฐกิจพิเศษไชยเซษฐา ตั้งอยู่ที่นครหลวงเวียงจันทน์ มูลค่าการลงทุนในโรงกลั่นแห่งนี้ประมาณ 10,000 ล้านบาท ซึ่งเป็นโรงกลั่นแห่งแรกของลาวที่สามารถกลั่นน้ำมันดิบได้เอง โครงการโรงกลั่นน้ำมันในเขตเศรษฐกิจพิเศษไชยเซษฐามี

จุดประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงทางพลังงานน้ำมัน โดยกลั่นน้ำมันเพื่อใช้ภายในประเทศ เป็นสินค้าส่งออก และลดการนำเข้าน้ำมันสำเร็จรูปจากต่างประเทศ โดยเฉพาะไทยที่เป็นผู้ส่งออกน้ำมันหลักให้กับลาว

โรงกลั่นแห่งนี้แบ่งแผนการดำเนินงานออกเป็นสองระยะ ระยะแรกจะเป็นการนำน้ำมันกึ่งสำเร็จรูป (Semi product petroleum) มากลั่นและผสมกับสารเคมีเพื่อให้ออกมาเป็นน้ำมันสำเร็จรูป ระยะที่สองเป็นการนำน้ำมันดิบ (Crude oil) มากลั่นเป็นน้ำมันสำเร็จรูป แต่หลังการดำเนินงาน โรงกลั่นประสบปัญหาการแข่งขันจากผู้นำเข้าภายในประเทศ ที่ทำให้ราคาน้ำมันของโรงกลั่นภายในประเทศสูงกว่าน้ำมันสำเร็จรูปที่นำเข้าจากไทย และปัญหาทางภูมิศาสตร์ที่ทำให้ลาวนำเข้าน้ำมันดิบจากชายแดนทางบกของประเทศเวียดนามและประเทศจีนได้น้อยกว่าทางเรือ ด้วยปัญหาดังกล่าวทำให้โรงกลั่นน้ำมันต้องหยุดกิจการอย่างไม่มีกำหนด และรัฐบาลลาวมีแผนเจรจากับรัฐบาลจีนในการเปลี่ยนโรงกลั่นแห่งนี้ให้เป็นคลังสำรองน้ำมันแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม แม้การกลั่นน้ำมันดิบภายในลาวยังไม่สามารถบรรลุได้ แต่รัฐบาลลาวมีแผนนำเข้าน้ำมันสำเร็จรูปจากผู้ผลิตโดยตรง เพื่อลดการพึ่งพาการนำเข้าน้ำมันจากไทย แผนแรก รัฐบาลลาวเจรจาเรื่องการนำเข้าน้ำมันจากสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (United Arab Emirates) แผนที่สอง ลาวเจรจากับสหพันธรัฐรัสเซีย (Russian Federation) ซึ่งเป็นประเทศที่มีทรัพยากรน้ำมันจำนวนมาก และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลาวเนื่องด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแผนที่จะนำมาลดการพึ่งพิงการนำเข้าน้ำมันจากไทยมีอุปสรรคสำคัญหากนำมาปฏิบัติจริงเช่นกัน อุปสรรคในการนำเข้าน้ำมันโดยตรงของลาวในแต่ละแนวทาง ได้แก่ อุปสรรคแรกจากแผนที่จะนำเข้าน้ำมันสำเร็จรูปจากสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ คือ ค่าดำเนินการต่าง ๆ ที่จะเป็นต้นทุนในการนำเข้าน้ำมัน เช่น 1) ค่าเก็บรักษาน้ำมันเมื่อเข้ามาเทียบท่า 2) ค่าความรับผิดชอบสินค้า (Free on board : FOB) และ 3) ค่าใช้จ่ายในการขนส่งที่เพิ่มมากขึ้น ภาระค่าใช้จ่ายที่จะเป็นอุปสรรคของแนวทางแรกมาจากการนำเข้าน้ำมันจากสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ที่ต้องนำน้ำมันขึ้นเทียบท่าที่ประเทศสิงคโปร์ เนื่องจากประเทศสิงคโปร์ไม่มีชายแดนติดกับลาว ทำให้ไทยยังเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำเข้าน้ำมันโดยตรง อุปสรรคที่สองคือการนำเข้าน้ำมันจากสหพันธรัฐรัสเซีย การติดต่อทำธุรกิจการค้ากับประเทศรัสเซียทำให้ลาวมีความเสี่ยงในการถูกคว่ำบาตร (Sanction) จากทั้งกลุ่มประเทศในทวีปยุโรป สหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และไทย ความเสี่ยงดังกล่าวส่งผลให้แผนที่สองในการนำเข้าน้ำมันโดยตรงของลาวยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในทางปฏิบัติ ความล้มเหลวจากความพยายามดังกล่าวเกิดจากการเชื่อมต่อของสะพานมิตรภาพไทย-ลาว เพราะสะพานทำให้ลาวสามารถใช้ทะเลร่วมกับไทย ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญในการขนส่งน้ำมันจำนวนมหาศาล และไทยมีความพร้อมทางโครงสร้าง

พื้นฐานในการกลั่นน้ำมัน ทำให้ความมั่นคงทางพลังงานน้ำมันของลาวยึดติดกับการนำเข้าน้ำมันจากไทยโดยสมบูรณ์และยากที่จะเปลี่ยนแปลง

การเดินทางของน้ำมันจากกระยงสู่เวียงจันทน์: เส้นทางที่พาดผ่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว

อุปสรรคตามที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้ลาวยังคงพึ่งพาการนำเข้าน้ำมันสำเร็จรูปจากไทยเป็นหลัก จากสถิติ 13 ปีย้อนหลัง (ค.ศ. 2010-2023) (Lao Fuel and Gas Association 2023) ลาวนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิงจากไทยเฉลี่ยปีละ 1,000 ล้านลิตร และมีอัตราเพิ่มขึ้นของการนำเข้าเฉลี่ยร้อยละ 8-15 ต่อปี กระบวนการนำเข้าน้ำมันประกอบไปด้วยผู้เกี่ยวข้องสองส่วนหลัก ส่วนแรก คือ ผู้เกี่ยวข้องในการซื้อ-ขาย มีดังนี้ 1) โรงกลั่นน้ำมัน 2) ตัวแทนผู้จำหน่ายในไทย (Agent buyer) 3) ชิปปิ้ง (Shipping) 4) บริษัทผู้นำเข้าน้ำมันในลาว (Importer) และ 5) ผู้ค้ารายย่อยหรือกิจการสถานีบริการน้ำมัน (Distributor) ส่วนต่อมา คือ หน่วยงานที่กำกับและควบคุมดูแลการขนส่งน้ำมัน มีดังนี้ 1) กรมสรรพสามิต 2) ศูนย์ปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับน้ำมันเชื้อเพลิง (ศปนม.ตร.) 3) ศุลกากรประจำด่านชายแดนสะพานมิตรภาพฯ ฝั่งไทย 4) ศุลกากรประจำด่านชายแดนสะพานมิตรภาพฯ ฝั่งลาว และ 5) ตำรวจประจำเขตเศรษฐกิจพิเศษในลาว ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเหล่านี้เป็นผู้กระทำ (Actants) ที่เข้าไปพัวพันกับน้ำมันที่เป็นทรัพยากรสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยมีสะพานมิตรภาพไทย-ลาวเป็นตัวแสดงที่เข้ามาประกอบรวมการเดินทางของน้ำมัน เพราะสะพานเป็นจุดเชื่อมต่อและจุดพักคอยของผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำเข้า-ส่งออกน้ำมันทั้งหลายเข้ามาพัวพันกัน รวมถึงพื้นที่บริเวณรอบสะพานฯ เป็นอาณาบริเวณทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลังจากการเปิดใช้สะพานฯ ซึ่งเป็นสถานที่ที่รองรับการไหลบ่าของทรัพยากรที่ส่งผลต่อการพัฒนาลาว โดยผู้กระทำทั้งหลายจะถูกอธิบายผ่านการร่วมเดินทางไปกับรถบรรทุกน้ำมัน

การเดินทางของน้ำมันเริ่มต้นขึ้นหลังจากบริษัทผู้นำเข้าน้ำมันในลาว (Importer) ติดต่อซื้อน้ำมันจากโรงกลั่นน้ำมันผ่านตัวแทนผู้จัดจำหน่ายในไทย (Agent buyer) หลังจากการติดต่อซื้อขายสำเร็จ รถบรรทุกน้ำมันเดินทางไปรอรับน้ำมันที่โรงกลั่นในจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นที่ตั้งสำคัญของโรงกลั่นน้ำมันหลายแห่งในไทย เพราะจังหวัดระยองตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกติดกับทะเลอ่าวไทย ซึ่งเป็นเส้นทางขนส่งน้ำมันดิบมาจากกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง และอยู่ภาคตะวันออก ทำให้สะดวกต่อการขนส่งน้ำมันไปปลายทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รถบรรทุกถูกส่งไปรอรับน้ำมันจากโรงกลั่น หลังจากเข้ารับน้ำมันสำเร็จ คนขับจะพักผ่อนเพื่อรอเดินทางในตอนเช้า รุ่งเช้า ผู้วิจัยเดินทางมาถึงที่นัดหมาย การเดินทางครั้งนี้เริ่มเมื่อเวลา 8:30 น. ผู้วิจัย

แนะนำตัวกับคนขับซื้อฟู้ด³ จุดหมายในการเดินทางคือคลังน้ำมันสำหรับกระจายน้ำมันไปสู่สถานีบริการน้ำมันในนครหลวงเวียงจันทน์ หลังจากออกเดินทางประมาณ 2.30 ชั่วโมง คนขับนำรถบรรทุกซึ่งน้ำหนักบนตาชั่งทางหลวงครั้งที่ 1 ที่อำเภอ นาดี จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อตรวจสอบพิกัดในการบรรทุก ใช้เวลาซึ่งประมาณ 1 นาฬิกาโดยไม่ต้องลงจากรถบรรทุก ฟู้ดขับต่อไปได้สักระยะ ก่อนแวะหยุดทำธุระข้างทางที่กำลังมุ่งหน้าสู่เขาใหญ่ ระหว่างทำธุระ ฟู้ดเรียกให้ผู้วิจัยสังเกตชายที่มีลักษณะคล้ายคนพนเจร เนื้อตัวมอมแมม ผอมยาว แต่พอชายคนดังกล่าวเดินมาใกล้ ๆ ฟู้ดเห็นว่าเล็บของเขาสั้น หลังจากทำธุระข้างทางเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยกับฟู้ดขึ้นขึ้นรถบรรทุกน้ำมันก่อนออกเดินทางต่อ ฟู้ดอธิบายเกี่ยวกับชายพนเจรที่เดินผ่านไปว่า

“คนที่เดินผ่านเราสองคนไปเมื่อก็ไม่ใช่คนบ้าหรือพนเจรทั้งนั้น แต่เป็นสายสืบ
ปลอมตัวเดินตามถนนเส้นนี้ เพื่อสืบการลักลอบขโมยน้ำมันโดยเฉพาะ”

(ฟู้ด (นามสมมติ), พนักงานขับรถบรรทุกน้ำมัน, สัมภาษณ์โดยผู้เขียน,
มกราคม-กุมภาพันธ์ 2567)

ฟู้ดอธิบายต่อว่า หน่วยงานที่ดูแลการจับน้ำมันเถื่อนของไทยมีสองหน่วยงาน คือ ศูนย์ปราบปรามการกระทำผิดเกี่ยวกับน้ำมันเชื้อเพลิง (ศปน.ม.ตร.) และสรรพสามิต โดย ศปน.ม.ตร. ดำเนินความผิดฐานลักทรัพย์และของเถื่อน สรรพสามิตดำเนินความผิดฐานขโมยน้ำมันสำหรับส่งออกไม่ว่าจะเพื่อจุดประสงค์ใดก็ตาม ถือว่าเป็นการหลีกเลี่ยงภาษี เพราะน้ำมันสำหรับส่งออกได้รับการยกเว้นภาษี ราคาจึงแตกต่างจากราคาน้ำมันที่ขายในประเทศ เดินทางจากอำเภอ นาดี ถึงอำเภอวังน้ำเขียวก็เป็นเวลา 13:30 น. ฟู้ดจอดรถบรรทุก ณ หน่วยบริการตำรวจทางหลวงวังน้ำเขียวเพื่อลงเวลาครั้งที่ 1 จุดประสงค์ของการลงเวลามีเพื่อให้รู้ระยะเวลาของรถน้ำมันเมื่อมาถึงจุดลงเวลาแต่ละจุด เป็นการตรวจสอบว่าเวลาที่ใช้ไปแต่ละจุดมีความสมเหตุผลหรือไม่ เพื่อป้องกันการกระทำผิดต่อน้ำมันเชื้อเพลิง หลังจากนั้นใช้เวลาประมาณ 10 ชั่วโมง เดินทางผ่านจังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น และอุดรธานี ผ่านการชั่งน้ำหนักรถบรรทุกสลับกับการจอดลงที่หน่วยบริการของแต่ละจังหวัด รวมทั้ง 2 กิจกรรมประมาณ 4 ครั้ง จนเวลา 23:00 น. ผู้วิจัยมาถึงด่านศุลกากรจังหวัดหนองคาย ฟู้ดและผู้วิจัยทำธุระส่วนตัวและพักผ่อนเพื่อรอเวลาข้ามชายแดนไปสู่นครหลวงเวียงจันทน์ เข้าวันต่อมาหลังจากฟู้ดและผู้วิจัยตื่นมาทำธุระส่วนตัวเรียบร้อยแล้ว เวลา 8:00 น. รอเจ้าหน้าที่ในด่านศุลกากรตรวจตัวอย่างน้ำมัน ระหว่างรอผู้วิจัยเดินสำรวจรอบ ๆ ด่าน พบว่ามีรถบรรทุกน้ำมันหลายสิบลคัน อาจจะถึงหลักร้อยคัน รวมกับรถบรรทุกสินค้าประเภทอื่นที่บรรทุกสินค้าอุปโภคบริโภคข้ามไปส่งที่นครหลวงเวียงจันทน์

³ นามสมมติ

ขณะที่เดินสำรวจ ผู้วิจัยสังเกตเห็นการซื้อขายน้ำมันระหว่างคนขับรถบรรทุก น้ำมันที่ซื้อขายถูกดูจากถังของรถบรรทุกน้ำมัน ผู้วิจัยรอจนถึงเวลา 9:15 น. ถึงเวลาขึ้นชั่งน้ำหนัก เมื่อชั่งเสร็จก็มีเจ้าหน้าที่ สปน.ม.ตร.และกรมสรรพสามิตมาเก็บตัวอย่างน้ำมันเพื่อตรวจสอบคุณภาพ พบว่าน้ำมันผ่านมาตรฐาน ไม่มีรายงานว่ารถบรรทุกน้ำมันที่ผู้วิจัยโดยสารกระทำผิดกฎหมาย และตอนชั่งน้ำหนักก็ไม่พบความผิดปกติ จึงผ่านไป

หลังจากนั้น พี่ผู้ดูแลน้ำมันไปรอหน้าด่านตรวจคนเข้าเมือง ใช้เวลาไม่นานก็ผ่านออกไปสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การข้ามชายแดนไทย-ลาวเป็นการข้ามผ่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ระหว่างจังหวัดหนองคาย-นครหลวงเวียงจันทน์ สะพานมิตรภาพแห่งนี้เป็นสะพานข้ามชายแดนแห่งแรกระหว่างไทยกับลาว พี่ผู้ดูแลวิธีการข้ามแดนก่อนมีสะพานว่าข้ามโดยเรือแพขนาดใหญ่ที่บรรทุกถไฟใหญ่ได้ แต่ก็ไม่สะดวกเหมือนกับการใช้สะพานข้าม แต่ก็ยังมีหลายชายแดนไทย-ลาวที่ยังใช้เรือแพข้ามเพราะเป็นชายแดนเล็กสำหรับคนข้าม แต่ถ้าเป็นรถบรรทุกขนาดใหญ่หันมาข้ามชายแดนที่มีสะพานทั้งหมด การข้ามสะพานจากชายแดนไทยสู่ชายแดนลาวใช้เวลาประมาณ 20 นาที เมื่อข้ามมาถึงฝั่งลาว รถบรรทุกสินค้าไม่ต้องเข้าด่านตรวจคนเข้าเมือง แต่มีช่องทางพิเศษที่สร้างขึ้นใหม่ชื่อว่า ด่านท่านาแล้ง (Thanaleng Dry Port) เป็นด่านสำหรับรถบรรทุกส่งสินค้าขนาดใหญ่โดยเฉพาะ มีประเทศจีนเป็นผู้ลงทุนเพื่อเชื่อมเส้นทางการค้าระหว่างจีน-ลาว-ไทย ระหว่างเข้าสู่ด่านท่านาแล้ง ผู้วิจัยเห็นรถบรรทุกหลายร้อยคัน หลายสัญชาติ ทั้งไทย ลาว จีน และเวียดนาม รถเหล่านี้บรรทุกสินค้าหลายชนิดรวมถึงวัสดุก่อสร้าง และต่างขับไปที่โกดังตรวจสอบสินค้าเพื่อเดินทางไปยังจุดหมาย ซึ่งที่หมายอาจจะเป็นลาว ไทย จีน หรือเวียดนาม เมื่อผู้วิจัยผ่านประตูด่านท่านาแล้งเข้าเวลา 11:30 น. พี่ผู้ดูแลรถไปจอดที่ลานจอดรถน้ำมัน (Fuel truck parking) เพื่อรอตรวจคุณภาพด้วยวิธีการเช่นเดียวกับในด่านศุลกากรจังหวัดหนองคาย คือการตรวจคุณภาพน้ำมันก่อนที่จะนำส่งไปที่คลังน้ำมันในนครหลวงเวียงจันทน์

ลานจอดรถน้ำมันในด่านท่านาแล้ง ผู้วิจัยคะเนด้วยสายตาคาดว่ามีพื้นที่ประมาณหนึ่งตารางกิโลเมตรหรือมากกว่า เพื่อรองรับการรอตรวจคุณภาพน้ำมันจากรถบรรทุกน้ำมันจำนวนหลายร้อยคัน แต่ผู้วิจัยไปถึงเป็นเวลาใกล้เที่ยง ยังมีรถบรรทุกน้ำมันมาจอดรอยังไม่มาก และเจ้าหน้าที่ก็ยังไม่ออกปฏิบัติงาน วันนี้เป็นวันที่อากาศร้อน แต่โชคดีที่มีลมพัดตลอดเวลาทำให้ไม่อบอ้าว ผู้วิจัยนอนรอในรถได้สบาย ส่วนพี่ผู้ดูแลก็ลงไปพักท้ายกับเพื่อนร่วมอาชีพและผูกเปลนอนใต้รถบรรทุกน้ำมัน รถบรรทุกที่มาจอดเทียบข้างหลาย ๆ คันมีการซื้อน้ำมันจากถังบรรจุน้ำมันเช่นเดียวกับฝั่งไทย มีแม่ค้าขี้อร่อยจานอาหาร เครื่องดื่มนานาชนิด ซิมการ์ดของลาว และบุหรี่ทั้งแบบซองและแบบขายยกกล่องชับวนรอบ ๆ ลานจอดรถเพื่อหาลูกค้า นอกจาก

รถบรรทุกน้ำมันและคนขายของแล้ว ยังมีพนักงานเดินเอกสารหรือชิปปิ้งคอยจับรถจักรยานยนต์ประสานงานระหว่างคนขับรถบรรทุกน้ำมันกับเจ้าหน้าที่ฝั่งลาว คอยอำนวยความสะดวกเรื่องเอกสารที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับคิวรับตรวจคุณภาพน้ำมัน แจกจ่ายผนึก (Seal) เพื่อติดบนฝาถังบรรทุกน้ำมันหลังจากได้รับการตรวจ และตรวจความถูกต้องของเอกสารที่จะแสดงรายละเอียดการขนส่งน้ำมันและการข้ามแดนของคนขับรถบรรทุกน้ำมัน

คนอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในลานจอดรถน้ำมันคือเจ้าหน้าที่ตำรวจลาวในชุดสีเขียวเข้มมาอ่อน บางคนใส่ชุดสีกากีปนเขียว มีหน้าที่ตรวจสอบและดูแลความปลอดภัยรถบรรทุกน้ำมันว่ากระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับน้ำมันเชื้อเพลิงหรือไม่ เพราะน้ำมันที่บรรทุกมาเป็นวัตถุไวไฟ หากมีการกระทำที่ประมาท เช่น การสูบบุหรี่ หรือการเปิดฝาถังน้ำมันโดยไม่ถูกต้อง นอกจากผิดกฎหมายแล้วยังทำให้เกิดอันตรายอีกด้วย เวลาผ่านไปหลายชั่วโมง ผู้วิจัยก็ยังไม่เจอเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบคุณภาพน้ำมัน รอชิปปิ้งมาเก็บเอกสาร ระหว่างนั้นผู้วิจัยจึงกลับไปข้างเพราะลมโกรก อากาศดีถึงแดดจะแรงก็ตาม จนผู้วิจัยเดินไปเข้าห้องน้ำที่ห่างออกไป 200 เมตรจากที่จอดรถเพื่อปลดทุกข์เสร็จ ระหว่างเดิน ผู้วิจัยเห็นเจ้าหน้าที่ตำรวจขี่รถจักรยานยนต์ไปจอดเทียบข้างกับรถบรรทุกน้ำมันคันหนึ่ง และป็นขึ้นไปบนถังน้ำมันพร้อมขวดน้ำดื่มขนาด 1.5 ลิตร ตักน้ำมันในถัง ไม่ใช่เพื่อนำไปเป็นตัวอย่างเพื่อตรวจคุณภาพ แต่นำไปเติมรถจักรยานยนต์ของตนเอง การกระทำดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นกับรถคันที่ผู้วิจัยเห็นคันเดียว แต่ยังเกิดกับรถบรรทุกน้ำมันหลาย ๆ คันเป็นเรื่องปกติที่ตำรวจมักจะมา “ขอ” น้ำมันกับคนขับรถบรรทุก พี่ผู้ตอบบอกว่า บางครั้งก็ให้ บางครั้งก็ไม่ให้ แต่ก็ต้องปฏิเสธแบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาตอนออกจากด่านท่านาแล้ง หลังจากรอมาหลายชั่วโมง ขณะนั้นใกล้เวลา 15:00 น. เจ้าหน้าที่ตรวจคุณภาพและชิปปิ้งเดินทางมาถึงเพื่อเก็บตัวอย่างน้ำมันและเก็บเอกสาร ผ่านไป 45 นาที ชิปปิ้งเดินมาพร้อมเอกสารที่ได้รับการตรวจคุณภาพน้ำมันเรียบร้อย จึงคืนเอกสารและให้ผนึกมาผูกปิดถังน้ำมัน เพื่อนำรถบรรทุกน้ำมันออกจากท่านาแล้งไปยังคลังน้ำมันที่หลัก 28 แต่ก็ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ถึงจะออกจากด่านท่านาแล้งได้ เพราะมีรถบรรทุกน้ำมันและรถบรรทุกสินค้าประเภทอื่นทยอยออกจากด่านเป็นจำนวนมาก เวลาประมาณ 17:00 น. พ้นจากประตูด่านท่านาแล้ง เดินทางต่อไปยังคลังน้ำมันถึงที่หมายเป็นเวลา 19:00 น.

การเดินทางของน้ำมันจากระยองสู่สะพานห้วยนาค: เส้นทางที่พาดผ่านสะพานมิตรภาพ ไทย-ลาวแห่งที่ 2

การเดินทางส่งน้ำมันสำเร็จรูปไปยังแขวงสะพานห้วยนาคครั้งที่ 2 เป็นการเดินทางจากระยองไปสู่ชายแดนมุกดาหารสะพานห้วยนาค เส้นทางในการเดินรถน้ำมันจากระยองสู่

เวียงจันทน์และจากระยองสู่สะพานนเซตแพบจะใกล้เคียงกัน มีการหยุดซั้่น้ำหนักรถตามด่าน เหมือนกับการเดินทางครั้งที่แล้ว เมื่อเดินทางมาที่ด่านซั้่น้ำหนักสุดท้ายที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่นในตอนเย็น จากจังหวัดนี้ หากจะเดินทางไปชายแดนหนองคาย-เวียงจันทน์ต้องมุ่งไปทางทิศเหนือ แต่ครั้งนี้เป็นการเดินทางไปสู่ชายแดนมุกดาหาร-สะพานนเซต จึงต้องมุ่งไปทางทิศตะวันออก จังหวัดแรกที่อยู่ถัดจากขอนแก่นคือมหาสารคาม เมื่อเดินทางมาถึงเป็นเวลาค่ำ ผู้วิจัยและพี่ผู้เกิดความเหนื่อยล้าที่จะเดินทางต่อ จึงต้องหยุดพักจอดริมทางเพื่อนอนพักผ่อน ในรถบรรทุกน้ำมัน ไม่สามารถนอนในโรงแรมหรือที่พักแบบอื่นนอกรถได้ เพราะกังวลว่าหากจอดรถทิ้งไว้จะมีคนมาขโมยน้ำมันหรือถอดอะไหล่รถบรรทุก เช่น ยางรถบรรทุกหรือแบตเตอรี่ การนอนบนรถบรรทุกเพื่อเฝ้าน้ำมันและทรัพย์สินอื่นเป็นเรื่องปกติของพนักงานขับรถบรรทุก

รุ่งเช้าออกเดินทางต่อสู่จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งต้องผ่านจังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้เวลาเดินทางประมาณ 5 ชั่วโมงถึงหน้าด่านชายแดนมุกดาหาร-สะพานนเซต เมื่อเดินทางมาถึงก็นำรถบรรทุกเข้าด่านศุลกากรเพื่อตรวจคุณภาพน้ำมัน ซึ่งมีกระบวนการเดียวกับการข้ามชายแดนจากหนองคาย-เวียงจันทน์ ภายในด่านศุลกากรมีทั้งรถบรรทุกน้ำมันและบรรทุกสินค้าอุปโภคบริโภคประเภทอื่น ๆ ที่กำลังรอการตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่เพื่อข้ามไปแขวงสะหวันนเซต ความหนาแน่นของรถบรรทุกที่รอข้ามแดนในด่านศุลกากรแห่งนี้มีจำนวนพอ ๆ กับด่านหนองคาย-เวียงจันทน์ การรอตรวจคุณภาพน้ำมันในการเดินทางครั้งนี้ใช้เวลาไม่นาน ประมาณครึ่งชั่วโมงก็มีเจ้าหน้าที่มาเก็บตัวอย่างน้ำมัน พร้อมออกเอกสารเพื่อใช้ในการข้ามแดนทันที

หลังจากน้ำมันได้รับการตรวจสอบคุณภาพเวลาประมาณ 12:00 น. ก็มุ่งเข้าสู่แขวงสะหวันนเซต การเดินทางข้ามชายแดนจากด่านชายแดนไทยสู่ชายแดนลาวต้องอาศัยสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 2 ในการข้ามแม่น้ำโขง เมื่อมาถึงฝั่งสะพานนเซตประมาณ 12:30 น. พี่ผู้นำรถเข้าลานจอดรถบรรทุก ซึ่งลานจอดรถบรรทุกของด่านสะพานนเซตแตกต่างจากเวียงจันทน์ โดยจะเป็นพื้นที่ที่ใช้ร่วมกับรถบรรทุกประเภทอื่น ๆ และมีขนาดไม่ใหญ่เท่าลานจอดรถบรรทุกในนครหลวงเวียงจันทน์ ลานจอดรถบรรทุกของด่านสะพานนเซตตั้งอยู่หน้าด่านตรวจคนเข้าเมือง ในขณะที่ด่านของนครหลวงเวียงจันทน์มีช่องทางแยกไปสู่ลานจอดรถบรรทุกโดยเฉพาะ ข้อสังเกตความแตกต่างระหว่างด่านมุกดาหาร-สะพานนเซต และหนองคาย-เวียงจันทน์ คือระยะทางจากหน้าด่านของฝั่งลาวจนถึงเขตตัวแขวงสะหวันนเซตมีระยะทางสั้นกว่าระยะทางจากหน้าด่านชายแดนหนองคายสู่ตัวเมืองของนครหลวงเวียงจันทน์ ระหว่างทางหน้าด่านชายแดนจนถึงตัวเมืองของสะพานนเซตมีโรงงานต่างชาติตั้งอยู่เป็นระยะมากกว่านครหลวงเวียงจันทน์ และมีจุดในการขนส่งตู้สินค้าขนาดใหญ่ (Savannakhet Dry Port) ซึ่งเป็นโครงการที่ยังไม่สมบูรณ์ ภายในมีบริษัทและโรงงานต่างชาติไม่มาก และพื้นที่กำลังต่อขยายไปสู่หน้าด่าน

จุดส่งคู่สินค้าขนาดใหญ่แห่งนี้ถูกจัดตั้งขึ้นก่อนท่านาแล้งในนครหลวงเวียงจันทน์

หลังจากเดินทางมาประมาณหนึ่งชั่วโมงก็ถึงที่หมายในการส่งน้ำมัน ซึ่งเป็นสถานีบริการน้ำมันขนาดเล็ก มีถังเก็บน้ำมัน 4 ใบ ใบละ 20,000 ลิตร เมื่อถึงที่หมาย ผู้วิจัยแยกย้ายกับพี่ผู้ติดตามเพื่อเดินทางต่อไปในแขวงสะหวันนะเขต แม้แขวงสะหวันนะเขตจะเป็นเมืองที่ใหญ่ที่สุดในลาว แต่ภาพรวมของแขวงสะหวันนะเขตเป็นเมืองที่เงียบ ความหนาแน่นของประชากรน้อยกว่านครหลวงเวียงจันทน์ มีพื้นที่รกร้างอยู่เป็นระยะ ไม่มีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ภายในตัวเมือง มีเพียงธนาคารเอกชนไม่กี่แห่ง และสถานที่ราชการที่เป็นสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่ แต่ไม่เท่ากับในนครหลวงเวียงจันทน์ ธุรกิจสินค้าและบริการจากจีนมีน้อยกว่าในนครหลวงเวียงจันทน์อย่างเห็นได้ชัด เพราะจากแขวงสะหวันนะเขตสามารถข้ามไปสู่จังหวัดมุกดาหารโดยใช้เวลาในการเดินทางเพียงไม่เกินหนึ่งชั่วโมง ทำให้คนในแขวงสะหวันนะเขตเลือกที่จะข้ามไปใช้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกในฝั่งมุกดาหารมากกว่า ดังนั้น ความคึกคักในการลงทุนทำธุรกิจในแขวงสะหวันนะเขตจึงไม่ได้เกิดขึ้นมากเหมือนกับในนครหลวงเวียงจันทน์ สิ่งดึงดูดการลงทุนในแขวงสะหวันนะเขตคือทองแดง เป็นทรัพยากรที่มีมาก พบได้ในเมืองเซโปน (Xepon) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของแขวงสะหวันนะเขต มีชายแดนติดกับเวียดนาม เมืองทองแดงในเมืองเซโปนมีขนาดใหญ่ที่สุดของลาว ปัจจุบันสามารถส่งออกทองแดงออกได้ประมาณ 150 ตันต่อวัน ซึ่งเมืองแห่งนี้มีการใช้น้ำมันดีเซลในกิจการเหมืองประมาณ 10-13 ล้านลิตรต่อเดือน เป็นเมืองที่ลงทุนโดยออสเตรเลีย ปัจจุบันถูกซื้อกิจการโดยบริษัทเหมืองแร่จากจีน

นอกจากทองแดงที่เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจสำคัญของแขวงสะหวันนะเขต จุดขนส่งคู่สินค้าขนาดใหญ่ของเมืองยังเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาแขวงสะหวันนะเขต ทว่าในความเป็นจริง การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในแขวงสะหวันนะเขตเกิดขึ้นก่อนการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษในนครหลวงเวียงจันทน์ แต่เนื่องจากการลงทุนในโครงการทางเศรษฐกิจถูกเน้นไปที่นครหลวงเวียงจันทน์มากกว่า ทำให้โครงการทางเศรษฐกิจของแขวงสะหวันนะเขตสำเร็จช้ากว่าโครงการในนครหลวงเวียงจันทน์ อย่างไรก็ตาม แม้โครงการการลงทุนทางเศรษฐกิจในแขวงสะหวันนะเขตจะถูกให้ความสำคัญไม่เท่ากับนครหลวงเวียงจันทน์ แต่ ณ เวลาปัจจุบัน (ค.ศ. 2024) แขวงสะหวันนะเขตมีกลยุทธ์ในการพัฒนาเมืองให้เป็นศูนย์กระจายสินค้าและแหล่งกำเนิดสินค้า (สินค้า Made in Lao) ผ่านโครงการเศรษฐกิจพิเศษ โดยมีรายละเอียด คือโครงการเศรษฐกิจพิเศษสะหวันนะเขต (เขตเศรษฐกิจพิเศษสะหวัน-เซโน) ถูกจัดตั้งตามกฎหมาย 177 ในปี ค.ศ. 2002-2003 และมีการปรับปรุงขยายพื้นที่ตลอดมา จนถึงปัจจุบัน เขตแห่งนี้มีพื้นที่ทั้งหมด 4,992 เฮกตาร์ แบ่งออกเป็น 5 โซน พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นที่รองรับการลงทุนจากต่างชาติ โรงงานอุตสาหกรรมทันสมัย เช่น โรงงานผลิตเลนส์ สายไฟฟ้า และ

กล้องส่องทางไกล เป็นต้น และพื้นที่สำหรับกิจการในการให้บริการ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร เป็นต้น

อีกสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดการลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษแห่งนี้ คือ กิจการที่ลงทุนจะได้รับการยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีในการนำเข้า-ส่งออกวัตถุดิบ และลดภาษีบุคคลจากร้อยละ 24 เหลือร้อยละ 5 เป็นเวลา 2-10 ปี (Ministry of Foreign Affairs, Kingdom of Thailand 2022) และที่สำคัญคือ ในอีก 30 ปีข้างหน้าจะมีทางรถไฟจากนิคมแหลมฉบังมาเชื่อมที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในลาว และเชื่อมต่อไปยังเวียตนามเพื่อเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างตะวันตก-ตะวันออก ทางรถไฟดังกล่าวจะอยู่บนพื้นฐานสะพานมิตรภาพที่จะมีการปรับปรุงต่อไปในอนาคต จากการเดินทางกับรถบรรทุกน้ำมันไปทั้งสองเมืองแสดงให้เห็นว่า สะพานมิตรภาพไทย-ลาวทั้งสองแห่งเป็นผู้กระทำสำคัญในการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว

ข้อมูลจากบันทึกการเดินทางขนส่งน้ำมันจากจังหวัดระยองไปยังนครหลวงเวียงจันทน์และเมืองสะหวันนะเขต โดยมีสะพานมิตรภาพไทย-ลาวทั้ง 2 แห่งที่เชื่อมโยงทั้ง 2 ประเทศ แสดงให้เห็นบทบาทของโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งไม่ได้มีฐานะเป็นสิ่งที่ปลูกสร้าง (Functional infrastructure) สำหรับการสัญจรข้ามพรมแดนระหว่างสองประเทศเท่านั้น แต่สะพานมิตรภาพไทย-ลาวยังเป็นผู้กระทำ (Actant) ที่มีบทบาทต่อการปรับตัวของความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว เนื่องจากสะพานมิตรภาพฯ เชื่อมโยงทั้งสองประเทศที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน และยังเปลี่ยนแปลงภูมิศาสตร์ของลาวให้กลายเป็นดินแดนที่สามารถเชื่อมต่อ (Land-linked country) เพื่อเข้าถึงแหล่งช่องทางทรัพยากรสำคัญอย่างทะเลไทย ที่เป็นช่องทางหลักในการขนส่งน้ำมันจำนวนมหาศาลจากประเทศผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำมัน นั่นคือ กลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ในทางกลับกัน ทะเลในไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของลาวจากการเชื่อมโยงสะพานมิตรภาพฯ ทำให้ลาวยิ่งกลับมายึดติดกับการนำเข้าน้ำมันจากไทยอย่างไม่สามารถแยกออกได้ เพราะสะพานกลายเป็นการแก้ไขเชิงพื้นที่ (Spatial fix) ที่ทำให้ลาวกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมอย่างเต็มตัวที่ต้องอาศัยพลังงานน้ำมันในการขับเคลื่อนกลไกการปรับตัว กล่าวคือ สะพานเป็นรูปธรรมของระบบทุนนิยมที่เข้ามาทำหน้าที่แลกเปลี่ยนสินค้า ทรัพยากร บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม (Harvey 2001, 23-30) ที่จะนำไปสู่การสร้างโครงสร้างที่เอื้อต่อการหมุนเวียนของทุน ซึ่งเห็นได้จากเขตเศรษฐกิจพิเศษและโครงการลงทุนทั้งในนครหลวงเวียงจันทน์และแขวงสะหวันนะเขต โดยโครงการทั้งหมดส่งผลต่อความต้องการน้ำมัน ซึ่งเห็นได้จากการใช้น้ำมันที่เพิ่มขึ้นจากสຽງปรายการนำเข้าน้ำมันตามที่กล่าวข้างต้น สะพานมิตรภาพไทย-ลาวทำให้ลาวเข้าถึงเข้าถึงน้ำมันได้ง่ายขึ้นในฐานะสินค้าทางพลังงาน เพื่อนำไปสู่การเป็นส่วนหนึ่งของระบบโลก แทนที่การเข้าถึงน้ำมันใน

ฐานะทรัพยากรช่วยเหลือทางพลังงานจากกลุ่มชาติสังคมนิยมในอดีต (Socialism Bloc) (Stuart-Fox 1980, 191-209) ช่วงก่อนที่สะพานมิตรภาพไทย-ลาวจะเกิดขึ้น ความสามารถในการนำเข้าน้ำมันที่เพิ่มขึ้นยังสร้างอำนาจและความชอบธรรมให้กับความเป็นสังคมนิยมที่สามารถปรับตัวกับความท้าทายจากระบบทุนนิยมที่ถล่มทลายสู่ลาว แม้สุดท้ายแล้วลาวจะมีความซ้ำซ้อนทางทรัพยากร กล่าวคือ ทรัพยากรและพื้นที่ของประเทศกลายเป็นสินค้าเพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ที่ต้องพึ่งพิงทรัพยากรพลังงานน้ำมันในฐานะสินค้าที่เป็นพื้นฐานจากการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมจากการเชื่อมต่อโดยสะพานมิตรภาพไทย-ลาว

นอกจากนี้ บทบาทของสะพานมิตรไทย-ลาวที่มีผลต่อการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว จากบันทึกการเดินทางที่พรรณนาถึงการตรวจตรา เฝ้าระวัง และยกยอกน้ำมัน ตั้งแต่จากคลังน้ำมันในไทยจนถึงจุดหมายในลาว ต้องการแสดงว่า ทั้งสองประเทศมองน้ำมันเป็นผลประโยชน์ที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ แม้จะมีกระบวนการทางกฎหมายและมาตรการที่เข้มงวดควบคุมการขนส่งก็ตาม และบริเวณโดยรอบสะพานมิตรภาพไทย-ลาวของทั้งสองประเทศ ซึ่งเป็นพื้นที่พักคอยและมีหน่วยงานคอยเฝ้าระวัง กลับเป็นพื้นที่ที่พยายามหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากทุกฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นว่า น้ำมันและสะพานมิตรภาพไทย-ลาวเป็นผู้กระทำ (Actant) ตั้งแต่ระดับจุลภาคที่สร้างผลประโยชน์ให้กับผู้เข้าไปเกี่ยวข้อง จนถึงระดับมหภาคที่เป็นจุดเชื่อมต่อสู่การเข้าถึงทรัพยากรพลังงานน้ำมัน ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อกลไกการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ต่อไปจะเป็นการอธิบายการเกิดขึ้นของสะพานในฐานะโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ที่มีความสำคัญต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาวในปัจจุบัน

สะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 1 (หนองคาย-เวียงจันทน์)

สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งแรกเริ่มก่อสร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1991 ช่วงเวลาการก่อสร้างอยู่ระหว่างหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกของลาว และก่อนการล่มสลายของสหภาพโซเวียต วัตถุประสงค์ของการสร้างสะพานเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเป็นการพัฒนาศักยภาพเศรษฐกิจของลาวให้มากยิ่งขึ้น และที่สำคัญคือ สะพานเป็นสัญลักษณ์ของความร่วมมือในการพัฒนาภูมิภาคในลุ่มแม่น้ำโขง โดยโครงการสร้างสะพานมิตรภาพฯ มีรัฐบาลออสเตรเลียเป็นผู้สนับสนุนหลักในการสร้างสะพาน การดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1994 สะพานมีความยาว 1.17 กิโลเมตร มีเส้นทางจราจรสำหรับรถยนต์ 2 ช่องทาง และช่องทางสำหรับการเดินรถไฟอยู่ระหว่างช่องทางเดินรถยนต์ 1 ช่องทาง ความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนหลังจากการเปิดใช้สะพาน คือ ก่อนเปิดใช้สะพานในปี ค.ศ. 1993 มูลค่าการนำเข้า-ส่งออกของด่านหนองคาย-เวียงจันทน์มีมูลค่า 3.6 พันล้านบาท แต่หลังจากเปิดใช้สะพาน มูลค่า

การนำเข้า-ส่งออกเพิ่มเป็น 4.8 พันล้านบาท (Australian Embassy Thailand n.d.)

นอกจากความเปลี่ยนแปลงในเชิงมูลค่าตัวเลขทางเศรษฐกิจแล้ว สะพานมิตรภาพไทย-ลาว ยังเปลี่ยนแปลงการเดินทางระหว่างสองประเทศให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น จากอดีต การข้ามพากรหว่างชายแดนใช้เรือ ซึ่งมีหลายประเภท เช่น เรือหางยาวสำหรับบรรทุกคนหรือสิ่งของขนาดเล็ก เรือแพ หรือที่คนในพื้นที่เรียกว่า เรือบัก เป็นแพขนาดใหญ่สำหรับบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่ รวมถึงบรรทุกยานพาหนะข้ามแม่น้ำโขง การใช้เรือข้ามพากรหว่างชายแดนไทย-ลาวมีอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การข้ามพากรขาดความต่อเนื่อง คือ การขึ้น-ลงของน้ำในแม่น้ำโขง แต่หลังจากการเปิดใช้สะพานมิตรภาพฯ แห่งแรก ปัญหาดังกล่าวก็ไม่ใช่อุปสรรคต่อการเคลื่อนย้ายระหว่างชายแดนสองประเทศอีกต่อไป ความเปลี่ยนแปลงทั้งมูลค่าการนำเข้า-ส่งออกที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามที่กล่าวข้างต้น และการเพิ่มขึ้นของศักยภาพในการเคลื่อนย้ายหลังจากการเปิดใช้สะพานมิตรภาพฯ ภูมิประเทศของลาวก็มีความเปลี่ยนแปลงเช่นกัน จากเดิม ลาวมีข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ คือไม่มีทางออกสู่ทะเล (Land-locked country) ซึ่งเป็นข้อจำกัดอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ เพราะทรัพยากรของลาวถูกตีกรอบในการนำเข้า-ส่งออกโดยสภาพภูมิประเทศที่เพียงพอแค่ให้แต่ละส่วนพึ่งพาตนเอง ทรัพยากรสำคัญอย่างน้ำมันเชื้อเพลิงที่ก่อนหน้านี้การเกิดขึ้นของสะพานมิตรภาพฯ ลาวพึ่งพิงการนำเข้าน้ำมันจากบริษัทน้ำมันจากสหรัฐอเมริกา ประกอบไปด้วยคาลเท็กซ์ (Caltex) เชลล์ (Shell) และเอสโซ่ (Esso) ที่ดำเนินการนำเข้าผ่านทางไทย แต่ก็ดำเนินงานในระยะเวลาสั้น ๆ เพราะปัญหาความแตกต่างทางด้านการเมืองที่ยังคงไม่คลี่คลายจากสงครามเย็น ทำให้สหรัฐอเมริกาสบทบหาหนทางสนับสนุนการส่งออกน้ำมันให้ลาวผ่านไทย การนำเข้าน้ำมันอีกช่องทางหนึ่งของลาวคือการอาศัยส่งน้ำมันผ่านท่อส่งน้ำมันจากเมืองวิน (Vinh) ในประเทศเวียดนามมาที่นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเพียงจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้พัฒนาประเทศ

หลังจากโครงการสะพานมิตรภาพฯ เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1991 (แล้วเสร็จปี ค.ศ. 1994) ซึ่งเป็นปีเดียวกับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเพื่อปรับโครงสร้างอำนาจและการใช้อำนาจทางการเมืองของรัฐ ความเป็นดินแดนไร้ทะเลของลาวเริ่มเปลี่ยนเป็นดินแดนที่เชื่อมต่อ หรือจากไร้ทะเลสู่จุดเชื่อมต่อ (Land-locked to Land-linked) (Karnpone Taechadatapipate, Wichitra Srison, and Santhan Chayanon 2022, 1093-1105) ซึ่งเปลี่ยนให้ลาวกลายเป็นตลาดที่มีบทบาททางเศรษฐกิจในการเชื่อมต่อเศรษฐกิจของภูมิภาค ในเมื่อสะพานถูกเปิดใช้ย่อมมีการไหลบ่าของสินค้าและทรัพยากรที่เพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรสำคัญที่ลาวนำเข้าสูงสุดคือน้ำมันเชื้อเพลิงจากไทย ส่วนสินค้าส่งออกสำคัญของลาวคือทองแดง (Wongpit and Inthakesone 2017, 41-74) น้ำมันเชื้อเพลิงเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาอย่าง

มาก เพราะเป็นส่วนประกอบสำคัญของเครื่องจักรหนักในอุตสาหกรรม และเป็นเชื้อเพลิงในการขับเคลื่อนยานพาหนะส่วนใหญ่ในลาว

สะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 2 (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต)

หลังจากการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งแรกในปี ค.ศ. 1994 ส่งผลต่อเศรษฐกิจและการเพิ่มศักยภาพในการนำเข้า-ส่งออกทรัพยากรในการพัฒนาประเทศ การเดินทางขนส่งน้ำมันผ่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 2 แสดงให้เห็นถึงนัยสำคัญของการเปลี่ยนภูมิประเทศ จากดินแดนไร้ทะเลสู่ดินแดนที่เชื่อมต่อภูมิภาค (Land-locked to Land-linked) สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 2 ตั้งอยู่บริเวณชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต แนวคิดในการสร้างสะพานริเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1992 จากความเห็นของรัฐบาลในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion : GMS) ประกอบไปด้วยจีน เมียนมา เวียดนาม ลาว กัมพูชา และไทย เห็นชอบในการศึกษาหาเส้นทางตะวันออก-ตะวันตก (East-West Transport Corridor : EWEC) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนา ลงทุน และเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และบางส่วนของเอเชียกลาง ต่อมาในปี ค.ศ. 1995 หลังจากการศึกษาภายใต้ความร่วมมือของรัฐบาลในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง มีความเห็นว่า การก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 2 เป็นเส้นทางที่เหมาะสมสำหรับการเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาค จึงมีการเริ่มการศึกษาเพื่อสร้างสะพานนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนกระทั่งปี ค.ศ. 2003 จึงเริ่มก่อสร้างสะพาน สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 ถูกเปิดใช้ในปี ค.ศ. 2006 สะพานแห่งนี้มีความยาวรวม 2.05 กิโลเมตร เป็นสะพานที่มีเส้นทางเดินรถ 2 ช่องทาง แต่ไม่มีช่องทางเดินรถไฟเหมือนกับสะพานมิตรภาพแห่งแรก (Public Relations Department 2024)

จากแนวคิดในการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 2 แสดงให้เห็นว่า การเพิ่มจุดเชื่อมต่อเป็นการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในการปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาว และจากบันทึกการเดินทางพบว่า เขตเศรษฐกิจพิเศษถูกสร้างขึ้นมาสอดรับการมีอยู่ของสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 2 ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการกลายเป็นจุดเชื่อมต่อของภูมิภาค ดังนั้น การปรับตัวต่อความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาวไม่อาจเกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนโดยรัฐเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยโครงสร้างอย่างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ที่เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงความต่อเนื่องของความเป็นสังคมนิยม

สรุปและอภิปรายผล**ขับเคลื่อนเชื่อมลาว: การเปลี่ยนแปลงของภูมิประเทศลาวสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง**

จากการเดินทางร่วมกับบรรพบุรุษน้ำมันไปยังจุดหมายทั้ง 2 แห่ง พบว่า สะพานมิตรภาพ ไทย-ลาวทั้ง 2 แห่งเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้กระทำที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อการรักษาอำนาจทางการเมืองและอุดมการณ์แบบสังคมนิยมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กล่าวคือ ช่วงหลังการปฏิวัติตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 จนถึงกลางปี ค.ศ. 1980 เศรษฐกิจและการเมืองของลาวยังขาดเสถียรภาพ แม้จะมีความพยายามในการแก้ไขผ่านโครงการต่าง ๆ รวมถึงการเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศผ่านการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ จนกระทั่งการเกิดขึ้นของสะพานมิตรภาพไทย-ลาวที่ริเริ่มด้วยแนวคิดการเป็นสะพานเชื่อมเส้นทางเศรษฐกิจของภูมิภาค จากความร่วมมือจากหลายประเทศ เมื่อสะพานถูกสร้างขึ้น ความเปลี่ยนแปลงแรกที่สามารถสังเกตได้คือการสัญจรไป-มาของคน และทรัพยากรมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของลาว และเมื่อขนส่งทรัพยากรได้มากขึ้น ลาวก็จะสามารถนำทรัพยากรไปใช้พัฒนาประเทศได้มากขึ้นเช่นกัน น้ำมันเชื้อเพลิงซึ่งเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่สำคัญต่อการพัฒนา ก็เป็นหนึ่งในสิ่งที่ขนส่งผ่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาวมากที่สุด และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นอกจากการเปลี่ยนแปลงศักยภาพในการขนส่งสินค้าและมูลค่าทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นแล้ว สะพานมิตรภาพไทย-ลาวยังเปลี่ยนภูมิประเทศลาวจากดินแดนไร้ทะเลให้กลายเป็นจุดเชื่อมต่อของภูมิภาค (Land-locked to Land-linked)

การเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคนี้มีนัยสำคัญสามประการ คือ การเป็นจุดเชื่อมต่อเส้นทางเศรษฐกิจของภูมิภาค ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์จากมติของนานาประเทศ อีกประการคือ สะพานมิตรภาพไทย-ลาวเป็นสิ่งที่ปลดปล่อยลาวจากความไม่มีเสถียรภาพทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพราะสะพานมิตรภาพไทย-ลาวเกิดขึ้นจากความร่วมมือของนานาประเทศ ทำให้รัฐบาลในฐานะตัวแทนรัฐกลับมามีอำนาจเหนือท้องถิ่นในการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ โครงการเศรษฐกิจพิเศษต่าง ๆ ซึ่งก็เกิดขึ้นในห้วงเวลาเดียวกับสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ประกอบกับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการกระชับอำนาจของรัฐ ก็เกิดขึ้นมาพร้อมกับสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ประการสุดท้าย สะพานมิตรภาพไทย-ลาวมีส่วนสำคัญต่อการก้าวออกจากระบบเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของความขาดแคลนให้กลับมามีเสถียรภาพ

อย่างไรก็ตาม แม้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวจะมีส่วนในการปลดปล่อยสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาวให้ออกจากข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ และเพิ่มศักยภาพการไหลเวียนของทรัพยากร ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาประเทศตั้งแต่ศตวรรษที่ 90 จนถึงปัจจุบัน แต่สะพานมิตรภาพไทย-ลาวก็ทำให้ลาวกลับมาพึ่งพิงน้ำมันซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศเช่นกัน เพราะจากความพยายามลดการนำเข้าน้ำมันจากไทยตามที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ชัดว่าไทยกลายเป็นแหล่งส่งออกน้ำมันที่สำคัญที่สุดให้กับลาว ซึ่งลาวก็มีแนวโน้มในการใช้น้ำมันที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังนั้น แม้ในด้านหนึ่ง สะพานมิตรภาพไทย-ลาวจะเปลี่ยนแปลงภูมิประเทศของลาวให้กลายเป็นดินแดนที่เชื่อมต่อกับภูมิประเทศอื่น ๆ ซึ่งเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาประเทศ แต่ในอีกด้านหนึ่ง การที่ลาวต้องอาศัยทรัพยากรน้ำมันในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา กลับยังถูกล็อกให้ติดอยู่กับไทย และที่สำคัญคือ สะพานมิตรภาพไทย-ลาวยังแสดงให้เห็นการเข้ามามีบทบาทอำนาจของภายนอกที่รัฐ ทำให้รัฐบาลลาวกลับมามีอำนาจภายในดินแดน และทำให้ลาวกลายเป็นส่วนหนึ่งของภูมิรัฐศาสตร์โลก

โดยสรุป การปรับตัวความเป็นรัฐนิยมสังคมของลาวย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมเพียงแค่การปรับเปลี่ยนจากอำนาจรัฐเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีวัตถุที่เป็นผู้กระทำ (Actant) เข้ามามีส่วนร่วมให้รัฐสามารถบังคับใช้อำนาจเหนือดินแดน วัตถุที่เป็นผู้กระทำ คือน้ำมันและสะพานมิตรภาพไทย-ลาวทั้งสองแห่ง น้ำมันมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาของลาวทั้งในฐานะสิ่งขับเคลื่อนและสร้างความมั่นคงให้กับประเทศ เห็นได้จากความพยายามปรับเปลี่ยนมาตรการทางพลังงานน้ำมันของรัฐบาล ในขณะที่สะพานฯ สร้างความเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อการเมืองและเศรษฐกิจลาว หรืออาจกล่าวอีกอย่างได้ว่า การปฏิวัติความเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเกิดขึ้นอีกครั้งจากการเชื่อมต่อของสะพานมิตรภาพไทย-ลาว และน้ำมันก็ยิ่งเข้ามามีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนความเป็นรัฐสังคมนิยมของลาวต่อไป

References

- Australian Embassy Thailand. n.d. "Prawat Khong Saphan Mittraphap Thai-Lao Haeng Thi Nueng." [History of the First Thai-Lao Friendship Bridge]. Accessed February 20, 2025.
https://thailand.embassy.gov.au/bkok/FunRun_Bridge_History_Th.html. (in Thai)
- Fox, Nick J., and Pam Alldred. 2016. *Sociology and the New Materialism: Theory, Research, Action*. London: SAGE Publications Ltd.
<https://doi.org/10.4135/9781526401915>.
- Harvey, David. 2001. "Globalization and the 'Spatial Fix.'" *Geographische Revue*,

- no. 2: 23–30. <https://d-nb.info/1217929630/34>.
- Japan International Cooperation Agency. 2012. *Data Collection Study (Preliminary Assessment) on Energy Sector in Lao People's Democratic Republic: Final Report*. Tokyo: Japan International Cooperation Agency.
https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12087904_01.pdf.
- Karnpone Taechadatapipate, Wichitra Srison, and Santhan Chayanon. 2022.
“Yutthasat Khwam Ruammue Dan Setthakit Kan Kha Chaidae Thai Kap Satharanarat Prachathipatai Prachachon Lao.” [Strategies for Economic and Trade Cooperation along the Thai Border with the Lao People's Democratic Republic]. *Journal of MCU Peace Studies* 10 (3): 1093–1105.
<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/247037>. (in Thai)
- Kengkit Kitirianglap. 2020. *Object-Oriented Ontology in One Hour: OOO Bueangton Samrap An Chop Dai Nai Nueng Chuamong*. [Object-Oriented Ontology in One Hour: An Introduction to OOO That Can Be Read in One Hour]. Bangkok: Illuminations Editions. (in Thai)
- Lao Fuel and Gas Association. 2023. *Oil Import Report from 2010 to 2023*. Vientiane: Lao Fuel and Gas Association.
- Ministry of Foreign Affairs, Kingdom of Thailand. 2022. “Khet Setthakit Phiset Khwaeng Sawanakhet (Savannakhet Special Economic Zone).” [Savannakhet Special Economic Zone Factsheet]. Accessed February 26, 2025. [https://image.mfa.go.th/mfa/0/5JYoZtAQn8/เศรษฐกิจ/Fact_Sheet_Savannakhet_SEZ/2565_-_Factsheet_เขตเศรษฐกิจพิเศษแขวงสะหวันนะเขต_\(Savannakhet_Special_Economic_Zone\)_as_of_July_2022_1.pdf](https://image.mfa.go.th/mfa/0/5JYoZtAQn8/เศรษฐกิจ/Fact_Sheet_Savannakhet_SEZ/2565_-_Factsheet_เขตเศรษฐกิจพิเศษแขวงสะหวันนะเขต_(Savannakhet_Special_Economic_Zone)_as_of_July_2022_1.pdf). (in Thai)
- Public Relations Department. 2024. “Sen Thang Sai Mai: Saphan Mittraphap Thai-Lao Haeng Thi Song.” [Silk Road: The Second Thai-Lao Friendship Bridge]. October 11, 2024.
<https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/331307>. (in Thai)
- Schobert, Harold H. 2014. *Energy and Society: An Introduction*. 2nd ed. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Soukamneuth, Bounlonh J. 2006. “The Political Economy of Transition in Laos: From Peripheral Socialism to the Margins of Global Capital.” PhD diss., Cornell University.

<https://ecommons.cornell.edu/entities/publication/a424e1b1-d03e-42bd-8fdc-9a3103c02a7b>.

Stuart-Fox, Martin. 1980. "Laos: The Vietnamese Connection." *Southeast Asian Affairs* 1980: 191–209. <https://doi.org/10.1355/9789812306708-013>.

Suphan Sarkorn. 2023. "Political Economy of Transition in Lao PDR." PhD diss., Rangsit University. <https://rsuir-library.rsu.ac.th/handle/123456789/2089>. [in Thai]

Supitcha Punya. 2024. "Post-Socialist Approach and Its Praxis in Southeast Asia Post-Socialist Approach and Its Praxis in Southeast Asia." *Journal of Social Sciences Chulalongkorn University* 54 (1): 141–167. <https://doi.org/10.61462/cujss.v54i1.2994>. (in Thai)

Tsing, Anna Lowenhaupt. 2015. *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Urry, John. 2013. *Societies beyond Oil: Oil Dregs and Social Futures*. London: Zed Books.

Wongpit, Piya, and Bounmy Inthakesone. 2017. "Export and Import Performance of Lao's Products." *Southeast Asian Journal of Economics* 5 (1): 41–74. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/saje/article/view/89764>.

RESEARCH ARTICLE

Thailand's Alignment Strategy Amidst the US-China Rivalry: A Role Theory Perspective

Wen Chou Han

PhD graduate from the School of International Relations and Public Affairs,
Fudan University

email: 22110170067@m.fudan.edu.cn

Received: October 7, 2025

Revised: December 30, 2025

Accepted: January 16, 2026

Citation: Han, Wen Chou. 2026.

"Thailand's Alignment Strategy

Amidst the US-China Rivalry:

A Role Theory

Perspective". *Chulalongkorn*

University Journal of Social

Sciences 56 (1).26-51.

[https://doi.org/10.61462/cujss.](https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.5835)

[v56i1.5835](https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.5835)

License: Creative Commons

License: Attribution–

NonCommercial-NoDerivatives;

(CC-BY-NC-ND 4.0)

Copyright: ©2026 Faculty of

Political Science, Chulalongkorn

University

Abstract

This paper seeks to analyze how Thailand, as a middle power, navigates its alignment choices amid an intensifying US-China rivalry in the Asia-Pacific region through the lens of role theory. This paper also proposes several original mechanisms to operationalize the role theory in the analysis of Thailand's strategy. To this end, Thailand's foreign policy from the past decade (2012 to mid-2025) will be reviewed. The central argument is that Thailand is adopting a "soft hedging" strategy marked by opportunism and driven by its key goal of development, but is, at the same time, complicated by domestic political dysfunction ("fragmented centralism"). Thailand's foreign policy practice, as a consequence, remains strongly ambivalent. Not only is there no clear positioning of the state in relation to the US-China rivalry and no grand strategy to enhance its strategic autonomy, but there is also no active threat identification. Thailand's role as an "opportunistic go-between" is both intended and unintended. The former lies in the fact that Thailand aims to leverage its relations with the great powers (and to some degree, other states) to maximize development benefits, while simultaneously preserving its current autonomy in a way that is representative of its historical past, wherein a clear position will only be revealed when a winner is evident in power rivalries. The latter, as indicated by a divergence in domestic preferences as a result of "fragmented centralism," is self-explanatory in the sense that it does not form part of a calculated, whole-of-government approach.

Keywords: *Thailand, US-China Rivalry, Alignment Strategy, Hedging, Role Theory*

1. Introduction

With China's continued rise, Southeast Asia has evolved into a "dual order" where smaller states increasingly look to the US for security guarantees and to China for economic gains. Thailand is no exception. However, this "dual order" is further complicated by an intensifying geopolitical rivalry between the two great powers, which poses a dilemma for smaller states (Yuan 2020). Among other

All statements in this article are the opinions of the authors. It is not the opinion of the publisher of the journal.

actions, the US has established new institutional arrangements to contain China's security and economic expansion, whereas China has embarked on a more strategically ambitious and assertive approach in the region (Hoo, Li, and Char 2017). Being dependent on both great powers, Southeast Asian states are increasingly hard-pressed to find optimal strategies to avoid alienating either the US or China. When both great powers possess significant overlapping interests and an aversion to tension, smaller states enjoy substantive freedom of action and strategic flexibility. However, increasing divergence in interests between the great powers results in less tolerance for the deviations previously acceptable to either or both, making such actions less palatable at present (Chong 2023). It is precisely due to this existing urgency that the agency of middle powers like Thailand to gain strategic autonomy has become more salient in assessing the prospects of peace or conflict in the region (Paikin and Polansky 2022). "Middle powers" herein is defined as "states that are neither great nor small in terms of international power, capacity and influence, and demonstrate a propensity to promote cohesion and stability in the world system" (Jordaan 2003). Thailand, in this regard, practices calibrated hedging – pursuing multiple, often counteracting options to offset strategic risks (Kuik and Rozman 2015; Kuik 2021; Swaspitchayaskun and Surakitbovorn 2023; Kamaruddin and Kuik 2023). However, other middle powers, such as Australia, that also moved away from equidistance diplomacy to balance against China (Efsthathopoulos 2023). These examples highlight the wide spectrum of strategies that middle powers have adopted to cope with the great power rivalry. Taking these into consideration, there is a need to understand how middle powers derive their strategies and how they exercise them, in order to gain further insights into the "black boxes" that drive these states to translate their intentions into practice.

This paper seeks to answer the central question: how does Thailand navigate alignment choices vis-à-vis the intensifying US-China rivalry? It adopts a qualitative case study approach, underpinned by role theory and building on Kuik and Rozman's (2015) hedging framework, using several proposed mechanisms to analyze Thailand's strategy. Thailand's foreign policy from 2012 to June 2025 (following the ascendancy of Xi Jinping's administration), will be examined. Sources are primarily secondary, including policy documents, databases, newspapers, online surveys, and other online repositories. This will enable a deeper understanding of 1) why Thailand takes these actions, which at times seem to increase perceived risks/threats and reduce opportunities to mitigate the strategic dilemma (in other words, they are "rationally irrational"), and 2) the strategic implications of Thailand's strategy. These theory-driven insights contribute to an updated understanding of Thailand's evolving foreign policy behavior and its implications for Southeast Asia's regional order.

The paper proceeds as follows. The next section is a literature review of role theory and introduces mechanisms for operationalizing the role theory and the hedging framework. Thailand's role conception and some of its strategies to navigate dual dependencies will then be discussed. The subsequent four sections will focus on the individual mechanisms. The last section summarizes the paper's findings.

2. Literature Review of the Role Theory and Proposed Mechanisms

The roots of the role theory can be traced back to the field of sociology, and most notably the works of George Herbert Mead and Erving Goffman, who examined how individuals enact and negotiate social roles (Mead 1934; Goffman 1959). The term “role” refers to “both a position in an organized group and any socially recognized category of actors” (Stryker and Statham 1985). Proponents of the role theory suggest that all individuals have particular social role(s) and that society is the aggregation of such roles. Applied to international relations (IR) in the 1970s, the role theory sought to explain why states with similar material capabilities behaved differently (Holsti 1970; Harnisch 2012; Walker 2013; He and Walker 2015). One of the key concepts in role theory is national role conception, introduced by Holsti (1970). Role conception can be understood as “a set of norms that drives foreign policies, which entails attitudes, decisions, responses, and functions of, and commitment made, by the government.” It can also be referred to as policymakers’ perceptions of their states in the international system. Research on role theory in IR has evolved through three waves. The first wave (1970s to 1980s) essentially challenged realist assumptions by showing how states could define roles – such as “balancer” or “rival” – beyond structural prescriptions. The second wave (1980s to 1990s) examined the interaction between domestic role conceptions and systemic expectations, often utilizing leaders’ statements as empirical evidence (Wish 1987; Le Prestre 1997). The third wave (2010s to present) positioned role theory as a bridge between different levels of analysis in IR and as a connecting agent and structure – thereby providing crucial insights into the previously commonly discerned but insufficiently understood phenomenon of inquiry into state behavior (Thies 2010; Breuning 2011).

According to He (2018), the theory itself is particularly relevant for analyzing state behaviors during an international order transition. He argues that no single theory can sufficiently explain such a transition due to its complexity, citing Kissinger (2014)’s proposition that an international order comprises all the key elements of conventional IR theories. Role theory thus provides a framework for synthesizing these differing perspectives. This includes material capabilities captured under the “position” part of the definition of “role,” as well as a relational perspective on states vis-à-vis others in the international system, captured under the “recognition” part. Weaving role theory into the notion of middle powers, this framework highlights how intersubjective understandings shape the role conceptions and agency vis-à-vis great powers. This is also crucial given that middle powers, unlike small powers, have greater capabilities and capacities to exercise their agency to gain more autonomy. The role theory has also been applied to the study of other statuses of middle powers, for instance, major and emerging middle powers (Thies and Sari 2018).

Proposed Mechanisms to Define Thailand’s Alignment Strategy

For a start, Kuik and Rozman’s (2015) framework for alignment strategies will serve as a broad reference point to determine Thailand’s adopted strategy. The framework is as follows.

Table 1: Alignment Strategies Along the Balancing-Bandwagoning Spectrum

Balancing Strategy vis-à-vis the US or China	Hedging Strategy					Bandwagoning Strategy vis-à-vis the US or China
(In Totality)	Hard Hedging (For Risk Contingency)		Soft Hedging (For Benefit Maximization)			(In Totality)
	Mutually Counteracting Options					
	Indirect-Balancing	Dominance-Denial	Economic Pragmatism	Binding-Engagement	Limited-Bandwagoning	
	Minimizing security risks via the creation of military alignments, without the explicit mention of any target power	Minimizing political risks of autonomy loss by fostering stronger political relations with other states to achieve political leverage against the target power	Maximizing economic returns through the creation of pragmatic economic ties	Maximizing diplomatic returns through engagement and enmeshment of the great powers in both bilateral and multilateral settings	Maximizing political returns by cherry-picking which states to give deference to and/or cherry-picking which states to collaborate on foreign policy with	
	<i>“Military Hedge”</i>	<i>“Political Hedge”</i>	Economic Diversification Minimizing economic risks from reliance by diversifying pragmatic economic ties <i>“Economic Hedge”</i>	<i>“Diplomatic Insurance-Seeking”</i>	<i>“Selective Subservience”</i>	
Extent of DefianceNeutral PointExtent of Subservience						

Source: Adapted from Kuik and Rozman (2015).

To operationalize this framework and also to incorporate the role theory, the following mechanisms are proposed. These mechanisms, each comprising measurement variables spanning different domains, are designed to better deduce which policy options under Kuik and Rozman's (2015) framework are adopted by Thailand, and to what extent.

Mechanism I: The Role's Impact on the Securitization of the US and China

This mechanism assesses how Thailand's role conceptions serve as catalysts in its security assessments of both the US and China. This is evaluated based on Thailand's geographic proximity to military hotspots and any significant changes in defense expenditure patterns.

Mechanism II: The Role's Impact on Engagement Levels with the US and China

This mechanism assesses how the role concept influences Thailand's engagement levels with both great powers. This is reflected by three indicators. The first is the frequency of two-way high-level visits. The second are military relations, which include joint exercises/training, arms sales by the great powers, the presence of US/Chinese bases, and the types of institutional support in force (treaties, either bilateral or as part of a security network). The third are economic relations, which include two-way trade volumes, foreign direct investment from the great powers, and Thailand's participation in development initiatives pushed forth by the great powers.

Mechanism III: The Role's Urgency for Elite Legitimization

This mechanism examines how role conceptions impact the urgency for domestic elite legitimization. Causal relationships can be established by studying the opinions of Thailand's populace toward the US and China, its domestic regime type, its socioeconomic development status, and elite perceptions of the US-led and China-led orders.

Mechanism IV: Role Activeness in Increasing Autonomy vis-à-vis the US and China

This mechanism examines the level of activeness Thailand exercises in its pursuit of greater autonomy vis-à-vis the great powers. This is studied through the agency Thailand exercises - for instance, its engagements or norm entrepreneurship in international/regional institutions, unilateral actions to increase autonomy, and the vision it has articulated for the region.

Next, to gauge Thailand's level in its adopted role, the following framework is proposed. This comprises three key activity levels that apply to the alignment strategies outlined in Table 1. As the names suggest, this framework provides a clearer understanding of Thailand's agency. Specifically, it helps to identify whether Thailand is more proactive or reactive in its overall pursuit of strategic autonomy. This is contingent on two key factors. The first is Thailand's level of agency to pursue strategic autonomy in institutional settings and unilaterally, vis-à-vis the US and China. The second is whether such actions are consciously undertaken with the possibility of incurring greater costs for oneself, but at the expense of other states in Southeast Asia, or more so as mere reactions to the great powers. Such insights complement the deduced findings on the state's alignment strategy.

The Autonomy Crusader

1. Proactive in pursuing autonomy and regional stability in many multilateral settings, as well as unilaterally.

2. May undertake policies and actions at times that provoke either a great power, but as part of a proactive approach.

The Opportunistic Go-Between

1. Active in pursuing autonomy and regional stability in some multilateral settings, as well as unilaterally.
2. The active approach undertaken is mainly for self-benefit (vis-à-vis other states in the region), and the state may not take leadership in norm entrepreneurship.
3. May prioritize bilateral deals over multilateral ones to enhance its own position.

Reactive Autonomy Pursuer

1. Pursues autonomy and regional stability in multilateral settings, as well as unilaterally, but mainly as a follower of other middle powers.
2. Mainly reactive to the actions of the US and China.

3. Thailand's Role Conception & Evolution of Geopolitical Strategies to Navigate Dual Dependencies

Thailand's role conception in IR has long been debated domestically. This stems from Thailand's unique history and position as the only Southeast Asian state never to have been colonized by foreign powers. As Prince Wan Waithayakon noted, during the nineteenth century, Thailand had skillfully navigated British and French regional expansion by forging treaties with them – albeit unequal – and implementing internal reforms in governance, infrastructure, and education to facilitate trade (Waithayakon 2022). Although later designated as a “buffer zone” between the two colonial powers, Thailand preserved its overall sovereignty at the cost of territorial concessions. When World War II broke out in Europe in 1939, Thailand signed non-aggression treaties with Britain and France. Thailand also sought to demonstrate “goodwill” in the name of peace by signing the “Treaty between Thailand and Japan Concerning the Continuance of Friendly Relations and the Mutual Respect of Each Other's Territorial Integrity” in 1940, despite Japan's invasion of Thailand and compelling the country to fight against the Allied forces (Waithayakon 2022; Thailand Ministry of Foreign Affairs 2022).

While the above actions to protect Thailand's overall independence may be attributed in part to adept diplomacy – albeit arguably interpreted as a sign of subservience – the root of these actions predominantly lies in preserving a type of national security akin to other smaller states (Vital 1971; Ayoob 1989; Buzan 1991), where the “state” and “regime” are intertwined (Acharya 2018). In the specific context of Thailand, its security conception is mainly influenced by the “royalist-nationalist” ideology. While the state's monarchy has existed for centuries, the foundations of the contemporary dogma originated in the time when Thailand introduced the aforementioned reforms. As a means to forestall foreign domination, reforms to the government included the centralization of power as well as the official establishment of a three-pillared ideology, namely 1)

nation, 2) religion, and 3) king. Subsequently, the ideology became central in conceptualizing a multitude of threats, including communism, political opposition, and dissent. For Thailand's military, in particular, coups d'état are rationalized as legitimate measures to eradicate such threats, and thereby allowing military and political elites to rewrite the rulebooks by means of a new constitution. Following the establishment of the state's primordial constitution in 1932, Thailand has weathered 22 coup d'état and 20 constitutional amendments (Connors 2007; Na Thalang 2023). These were, in part, to reinforce the monarchy's legitimacy in politics and to sacralize the state's history (Fong 2009). In the 1950s, Thailand developed close relations with the US to counter communist movements and dissenting groups within its military. This alignment was formalized and strengthened through the 1954 Manila Pact and the 1962 Thanat-Rusk Communiqué (US Embassy & Consulate in Thailand n.d.). Following the US withdrawal from Vietnam in the 1970s, Thailand accelerated its engagement with China, culminating in the formal establishment of diplomatic ties in 1975 (Ang and Liow 2015). Thailand also sought to strengthen regional cooperation through ASEAN (Na Thalang 2023; Krishnamra 2024). Consistent with its "multiple diplomacy" approach (Young 1971), Thailand further courted economic ties with the Soviet Union despite ideological differences (Viraphol 1985). Thailand later bolstered relations with China during the Cambodian-Vietnamese war and subsequently rejected the Vietnam- and Soviet-backed People's Republic of Kampuchea's attempt to gain legitimacy at the UN through ASEAN (Rungswasdisab 2006).

There was, however, a shift in Thailand's behavior during the post-Cold War period. Despite the US being the global hegemon, Thailand further strengthened relations with China. The key reasons for doing so were 1) a perceived incompatibility with the US promulgation of the conception of human rights as part of the liberal international order, and 2) the rise of China's influence in Asia. China's timely financial assistance to Thailand during the 1997 Asian Financial Crisis, through direct aid, the Chiang Mai Initiative, and its maintenance of currency stability, further reinforced this shift (Grimes 2015). By contrast, US contributions via the International Monetary Fund rescue package were viewed as inadequate. This marked a turning point in Thailand's perception of its "old friend," given that Thailand had strongly supported the US during the Cold War and also presented its first constitution crafted by an elected Constituent Assembly, which set in motion direct elections in its bicameral system (Han 2022).

Thailand's foreign policy behavior reflects a recurring pattern of somewhat "picking sides" in accordance with the prescribed external circumstances, aligning with the prevailing international consensus. This was affirmed by Thailand's Chairman of the Prime Minister's Security Advisory Committee, Dr. Panitan Wattanayagorn, who claimed it was more advantageous for the state to "go with the flow" of such a consensus (Bangprapa and Tangsathaporn 2022). Nevertheless, Thailand remains protective of its monarchy and "Thai-style democracy," often perceived as illiberal by the US. The US has repeatedly condemned Thailand's coup d'état. Despite the US Foreign Assistance Act of 1961, which under Section 513 provides for military assistance to Thailand

(GovInfo 2025), Na Thalang (2023) notes that the US government banned assistance, which includes weapons, funding, education, and training, and limited military engagements in response to coup d'état in 1991, 2006, and 2014. Thailand's leaders have viewed these measures as supercilious. On the flipside, China's principle of non-interference and its economic ascent have made it a more appealing partner for Thailand's development goals – though this does not signify a clear alignment with China over the US.

To this end, Thailand's adaptive diplomacy has been metaphorically described as “bamboo bending with the wind,” “bamboo swirling in the wind,” and even “gone with the wind,” symbolizing flexibility in shifting geopolitical contexts (Busbarat 2016; Storey 2022). Critics argue this reflects a lack of “grand strategy” and “transformative agency” (Jones and Jenne 2022; Na Thalang 2023; Poonkham 2023; Ankersen 2024). As such, policy practices can be said to be only partially aligned with the state's foreign policy goals as outlined in June 2025, which focused on two enduring objectives: 1) being “a friendly-to-all nation” and an “active promoter of peace and common prosperity” and 2) advancing economic development (Thailand Public Relations Department 2025a).

Yet, based on Thailand's past diplomatic approach to protecting its interests, its role conception may best be characterized as a “pragmatic and flexible balancer and subregional convening power.”

Within the context of the US-China rivalry, Thailand faces narrowing strategic choices due to its deep but complex ties with both powers. As of 2024, China and the US are Thailand's top and second-largest trading partners, respectively (Thailand Board of Investment 2025), while, in terms of foreign investment, China is the second-largest source (Thailand Public Relations Department 2025b). Despite its position as a US treaty ally, Thailand maintains an ambiguous posture to preserve policy flexibility amid domestic constraints and limited relative capabilities (Zawacki 2024; Poonkham 2024). Such ambivalence is exacerbated by “fragmented centralism,” where overlapping bureaucratic authorities hinder coherent policy implementation, resulting in suboptimal outcomes (Vititanon 2018; Kumlungpat 2021; Ungsuchaval 2023; Nam 2024). From a macro-perspective, Thailand adopts a “soft hedging” strategy vis-à-vis the US and China. This is despite Thailand having ushered in eight successive Prime Ministers since 2012, up until mid-2025. Thailand has engaged both great powers through numerous bilateral and multilateral institutional mechanisms (e.g., ASEAN, APEC, and EAS), in a bid to safeguard its own interests. However, there has been a gradual shift toward greater cooperation with China rather than the US. This has been driven by perceptions of US neglect and punitive measures following the 2014 coup – both in rhetoric and policy, especially during the then-Prime Minister Prayut Chan-o-cha's two leadership terms. It was also during this period that Thailand viewed the US as a greater threat than China (Na Thalang 2023). China's “charm offensive” capitalized on these. In 2012, Thailand-China relations were elevated to a “Comprehensive Strategic Partnership.” Thailand also participated in new, major China-led development initiatives and institutions such as the BRI, RCEP, and the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB). Security cooperation was later expanded

as well (Prasirtsuk 2017). Furthermore, Thailand's elites often invoke historical kinship to frame ties with China, with Princess Sirindhorn likening it to a "friendship between brothers that will last a thousand years and beyond" (Bukh 2022).

Nonetheless, Thailand remains wary of closer relations with China. Economically, there have been issues such as higher costs and a lack of technological transfers from China in Thailand's medium- and high-speed railway projects, as well as large-scale land acquisitions of land by China and the subsequent lack of revenue gains from land development. In terms of security, the South China Sea (SCS) dispute has worsened tensions between China and some of Thailand's largest partners, including the US, Japan, and ASEAN members. Therefore, it may not be tenable for Thailand to become too close to China (Prasirtsuk 2017). In any case, these developments do not change the way the great powers view Thailand's role in Southeast Asia. It is argued that China perceives Thailand as a "strategic partner for geostrategic goals" (Skaggs, Chukaew, and Stephens 2023; PRC Ministry of Foreign Affairs 2025) while the US sees it as a treaty ally (as is the case) (US Department of State 2022), albeit at times paling in comparison with other non-allied states in Southeast Asia (Pongsudhirak 2016; Kurlantzick 2016; Raymond and Blaxland 2021).

To counterbalance its relations with the great powers, Thailand has continued to engage extra-regional states such as Japan, Australia, India, and Russia (Manowong 2020). It also leverages ASEAN's principle of centrality as an anchor for "collective hedging," despite contending regional visions (Yang 2021; Zhou 2022). To this end, Poonkham (2023) posits that Thailand has shifted from its "bamboo diplomacy" to "hedging by default." Regardless of the umbrella terms utilized by scholars to categorize Thailand's strategy (or lack thereof) to enhance its autonomy, it remains clear that the state is adopting the "soft hedging" strategy based on the framework provided in this study, founded upon its role conception as a "pragmatic and flexible balancer." Yet, arguably, the "pragmatism" in Thailand's role conception is to a large degree synonymous with "pragmatism in favor of the state's royalist-nationalist conception of national security." This carries nuanced, but important implications for Thailand's "soft hedging" strategy. An elaboration on Thailand's hedging behavior through its role is provided in the following sections.

4. Mechanism I Findings: "Fragmented Centralism" and Ambivalence Toward the US and China

For Thailand, "fragmented centralism" has produced a correspondingly "fragmented" foreign policy. However, in its coalesced form, it can be understood that Thailand has adhered to omnidirectional engagement with states regardless of how seemingly disjointed its bureaucracy may be. Ambivalence is the key signal emanating from Thailand's diplomacy in relation to the US-China rivalry, whether intended or unintended. From another perspective, it is argued that ambivalence opens, or at least maintains, the strategic space for Thailand to "be a friendly-to-all nation" as espoused in its foreign policy objectives. For a start, Thailand's geographical proximity to potential hotspots is examined.

Located at the center of continental Southeast Asia, there are several factors affecting Thailand's security in the region. For one, Thailand is an important node in the sub-region's supply chain network. Thailand's economic growth, along with its natural endowments, people, culture, and infrastructure, provides the state with a strong bearing to undertake a leadership role in the Mekong subregion (Charoensri 2024). Given that Thailand's neighboring states - Cambodia, Laos, Myanmar, and Vietnam (CLMV) - have varying degrees of political proximity to the US and China, further intensification of the great power rivalry may lead to severe fractures among these states. This may be manifested through the SCS dispute, as well as the great powers' own engagements with the individual subregional states. For Thailand, this threatens its supply chains and own development – in particular, with the CLMV states through self-initiated plans such as the Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy (ACMECS) (Asian Development Bank n.d.-a). Fractures within the ASEAN bloc also signify a poorer collective bargaining position vis-à-vis the US and China. Next, Thailand's immediate periphery, the Gulf of Thailand (as an extension of the SCS), is also posited to be an emerging flashpoint of conflict between the great powers. Cambodia, in 2024, launched construction of the Funan-Techo Canal project, which will reduce transshipment via Vietnam by 70% and greatly boost the state's socio-economic development. However, the project is funded by China and will provide its naval forces with direct access to the Gulf of Thailand. For the US, such developments are a worrying concern for the following reasons. Firstly, China could, through the Gulf of Thailand, disrupt the US's free access to the Strait of Malacca and, thereafter, to the Indian and Pacific oceans. This is arguably China's counter to the US "Malacca dilemma." Secondly, direct access to the Gulf of Thailand would also mean that China's naval forces could bypass the SCS and the Indochina states to reach the Gulf. This greatly reduces Chinese forces' deployment time to the Gulf and the larger SCS, providing stronger leverage against adversarial forces. Thirdly, the project would expand China's presence in Vietnam's west rather than only in the east in the SCS. This is strategically pivotal, as the Cam Ranh Bay naval base in southeastern Vietnam is 1) operated by Vietnam's naval forces to support its artificial islands in the SCS and 2) could potentially be reused by the US Navy (as it was, during the Vietnam War) to deter China's forces in the SCS (Grossman 2024). While Thailand is not a claimant state in the SCS dispute, the SCS dispute arguably does not impact Thailand on the scale of a conflict in the Gulf of Thailand, which, in a geographical sense, is closer to Thailand's shores. Another potential security risk for Thailand lies at the Ream Naval Base, located on the coast of the Gulf of Thailand in Cambodia's Sihanoukville province. The naval base is home to joint Cambodia-China facilities funded by China, which has stationed several warships there and reportedly has exclusive access to some of these facilities. Furthermore, China reportedly has plans to develop an "air defense command and general headquarters" and a "naval radar system" in the vicinity (Asia Maritime Transparency Initiative 2025). This has inevitably fueled US suspicions that the base could be another military outpost for China, despite Cambodia having openly welcomed other navies, including the US, to visit (The Straits Times 2024). On the other hand, the US

reportedly plans to establish a naval base in Thailand's southern Phang-nga province, which could further ignite tensions with China if realized. This is in addition to several Thai military facilities the US has access to, including Tap Lamu, Sattahip, Songkhla, and U-Tapao (Morris and Nguyen 2025). Besides, as a US ally, Thailand has signed the "2022 Memorandum of Agreement on War Reserve Stocks," which allows the US to stockpile weapons on Thai soil (limited bandwagoning) (FiscalNote 2025). These represent a real threat to Thailand in the event of an actual conflict; should the US launch attacks against China or states siding with China from Thailand, these sites would be legitimate targets for retaliation.

Furthermore, the militarization and potential militarization of continental Southeast Asia increase the likelihood of misperceptions and miscalculations. Despite having demonstrated itself to be somewhat of an "unaligned ally" of the US, Thailand remains an official treaty ally. This brings to the fore the obligations that an ally has should a conflict occur, whether or not Thailand chooses to comply. Although the above risks and threats may not be explicitly stated by Thailand's leaders, they certainly exist. Henceforth, as a "pragmatic and flexible balancer and subregional convening power," Thailand views these risks and threats arising from the US-China rivalry as increasingly pertinent.

In terms of Thailand's defense budgets over the past decade, there is a general pattern of gradual increases up to 2019, followed by sharp dips in 2020 and 2022. A chart depicting Thailand's defense budgets from 2015 to 2030 (anticipated) is provided below. A caveat here is that the chart for Thailand shows actual expenditure up to 2022, given the non-availability of Thailand-specific data in the same database in the years after. However, to fill the gap in actual budget allocations for 2023 and 2024, data from other sources is used.

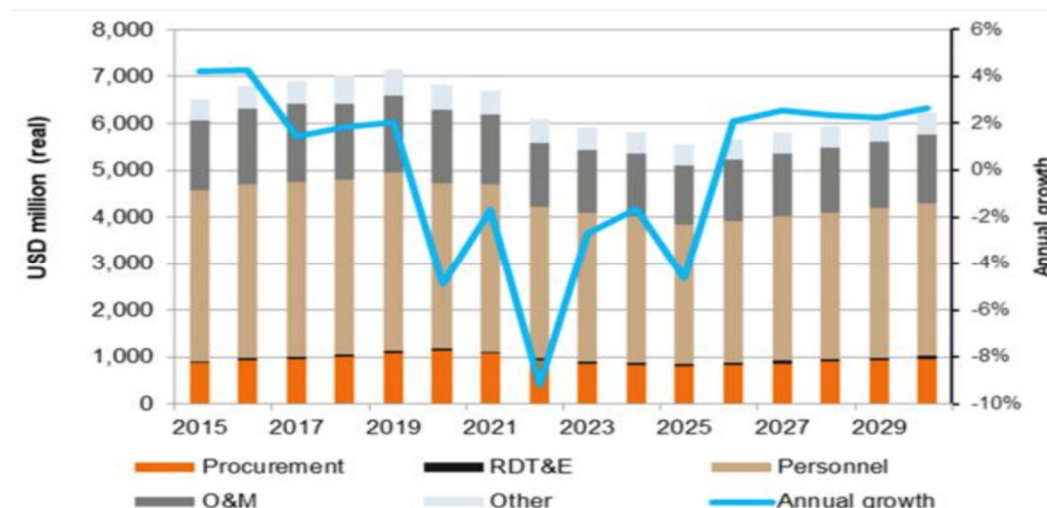

Figure 1: Thailand's Defense Expenditure (Including Expected Spending), 2015 to 2030

Source: Adapted from Grevatt and MacDonald (2022).

The decrease in 2020 and 2022 is attributed to impacts from the COVID pandemic (Grevatt 2020; Bangprapa 2024). For 2023 and 2024, the budget allocations are USD \$5.7 billion and USD \$5.5 billion, respectively (SIPRI n.d.-a). The largest portion of expenditure during this period is attributed to personnel costs, which have increased every year, even as overall budgets have decreased. Yet, this does not equate to an increase in the overall military headcount. Instead, a significant proportion of the earmarked amounts goes to an unusually large number of ultra-high-ranking officials, which does not resonate with the military organizational structure. The further decrease in budget for 2023 and 2024 is also argued to be in tandem with the Pheu Thai government's plans for military downsizing (Bangprapa 2024). As for the forecast of a modest increase in the budget for 2025 onwards, it is difficult to accurately gauge which areas will exactly benefit from this capital expenditure, given that Thailand's Defense Ministry will have to repay debt from past procurement, as pointed out by a Member of Parliament (Bangprapa 2024).

As demonstrated, Thailand's defense budget allocations appear to run counter to the reality on the ground. This is especially so in the context of an intensifying US-China rivalry and the implications described earlier. If Thailand indeed does not view the great power rivalry as a threat to its autonomy, then it would be conceivable to witness stagnant budgets or even the actual downsizing of its military due to a lack of target(s) for deterrence. Compared with its neighboring CLMV states, Thailand already has the strongest military capabilities (Lowy Institute 2024). However, it is argued that "fragmented centralism" is the root cause of Thailand's stance toward the US-China rivalry, blunting the creation of an effective grand strategy to manage the risks and threats. Further elaborations can also be found in the following sections.

5. Mechanism II Findings: Fluctuating Engagement Levels Stemming from Regime Interests

Given that Thailand's foreign policy is to a large extent determined by regime, interests as exemplified by its history, diplomatic visits are yet another indicator of how the state engages with both great powers. A compilation of reciprocal visits between the heads of state of Thailand, the US, and China is provided in Table 2 and Table 3.

The tables show that Thailand's leaders have undertaken frequent trips to both the US and China (binding engagement). However, based on the agendas of their trips, there is a noticeable difference in the "quality" of trips made to the great powers. For those visits to the US, it can be seen that Thailand's leaders did not necessarily meet their counterparts bilaterally; instead, they participated in multilateral meetings and meetings with lower-level officials and non-state actors. On the contrary, meetings with President Xi Jinping were held during every visit by Thailand's leaders. This suggests a possible differentiation in terms of prioritization of relations, where 1) China is perceived as a more important partner, relative to the US, and 2) the US does not perceive relations with Thailand as important as relations with other states. For the US, no successive presidents have visited Thailand since Barack Obama's visit in 2012.

Table 2: Thailand Prime Ministers' Visits to the US and China and Breakdown of Agenda (2012-2024)

Total No. of Visits to the US	Breakdown in terms of Agenda
8	• Bilateral meetings with the US President and/or cabinet members (1) • Participation at multilateral meetings/forums/summits (6) • Meetings with non-state actors (i.e. business leaders) (1)
Total No. of Visits to China	Breakdown in terms of Agenda
6	• Bilateral meetings with the Chinese President and/or cabinet members (6) • Participation at multilateral meetings/forums/summits (4 – not mutually exclusive) • Meetings with non-state actors (i.e. business leaders) (1 – not mutually exclusive)

Source: Compiled by the author from Thailand Public Relations Department (2024), Thailand Ministry of Foreign Affairs (2023), and PRC Embassy in Thailand (2023). If 2025 PRD items are used, specify Thailand Public Relations Department (2025a, 2025b).

Table 3: The US and Chinese Presidents' Visits to Thailand and Breakdown of Agenda (2012-2024)

US (Total No.)	Breakdown in terms of Agenda
1	• Bilateral meetings with the Thai Prime Minister (1)
China (Total No.)	Breakdown in terms of Agenda
1	• Bilateral meetings with the Thai Prime Minister (1) • Participation at multilateral meetings/forums/summits (1 – not mutually exclusive)

Source: The White House (2012) and the PRC Ministry of Foreign Affairs (2022).

President Trump and President Biden, however, have visited other states in the region, including Vietnam, Cambodia, Singapore, Indonesia, and the Philippines (US Office of the Historian 2025a; US Office of the Historian 2025b). Despite this, the fact that many diplomatic visits by Thailand's leaders to the US continue to take place indicates that this great power remains a strategic partner for Thailand. In contrast, visits to China were accompanied by the elevation of bilateral ties and in-depth discussions on development projects in Thailand, including the "Eastern Economic Corridor (EEC)," where the Thai-Chinese high-speed railway project is the cornerstone of joint cooperation.

In terms of military relations between Thailand and the two great powers, Thailand as an ally has traditionally been very close to the US. However, over the

past decade, much of this has shifted increasingly in favor of China, although ties with the US remain robust (a binding engagement). The table below illustrates Thailand's arms procurement from the great powers (SIPRI n.d.-b).

Table 4: Thailand's Arm Purchases from the US and China (By Type, 2012-2024)

US		China	
• Transport/combat helicopters (32)		• Air defense systems (2)	
• Transport/trainer/light/attack aircraft (31)		• Attack missiles (140)	
• Radar systems (25)		• Artillery systems (20)	
• Attack missiles (501)	Total Units: 812	• Armored vehicles (137)	Total Units: 300
• Artillery systems (55)		• Combat ships (1)	
• Engines (36)			
• Armored vehicles (130)			
• Unmanned aerial vehicles (2)			

Source: Author's own compilation.

As demonstrated in the table, the absolute number of arms Thailand has procured from both the US and China is a testament to hedging. However, upon deeper analysis, the implications of "fragmented centralism" are evident in Thailand's military. The different branches of the military have differing interests and preferences, leading to an apparently "centralized" but actually "decentralized" procurement of arms. For instance, the Army Chief General Apirat Kongsompong, who assumed power in 2018, prioritized relations with the US, frequently meeting US partners and opting to buy US hardware. This was despite a chill in Thailand-US relations previously under Prime Minister Prayut Chan-ocha's leadership. However, even though Thailand was slapped with a range of sanctions for the 2014 coup d'état, the US never completely blocked the sales of arms to Thailand (Ganjanakhundee 2020). On the other hand, the Navy was seen as edging closer to China through its preference for buying China-made submarines, though this has not yet been confirmed by the government (Chambers and Chalermpanupap 2024). Furthermore, Prasirtsuk (2017) highlights that there is an increasing overall preference for Chinese hardware, as it is more affordable and offers technology transfer. Yet, in line with its goal of "balanced partnerships," Thailand is also increasingly diversifying its supplier network, purchasing arms from other states such as South Korea, Ukraine, Sweden, Spain, Israel, and Russia (dominance-denial).

When it comes to joint exercises and training with both great powers, there is also a pattern of increasing cooperation with China vis-à-vis the US (binding engagement). A tabulation of such major exercises and training (2012 to 2024) is provided below.

Table 3: List of Joint Military Exercises Between Thailand and the US and China (2012 to 2024)

US	China
• Exercise Cobra Gold (2012-2024) • Exercise Cope Tiger (2012-2024) • Exercise CARAT (2012-2024) • Exercise Hanuman Guardian (2012-2024) • Southeast Asia Cooperation and Training (2012-2024) • Exercise Komodo (2014, 2016, 2018, 2023) • ASEAN-US Maritime Exercise (2019) • The Rim of the Pacific Exercise (2012, 2016, 2018, 2022, 2024)	• Exercise Blue Strike (2012, 2016, 2019, 2023) • Exercise Falcon Strike (2015, 2017, 2018, 2019, 2022, 2023, 2024) • Exercise Strike (2019, 2024) • Exercise Komodo (2014, 2016, 2018, 2023) • ASEAN-China Maritime Exercise (2018) • The Rim of the Pacific Exercise (2012, 2014, 2016)

Source: Bocanegra (2024), Naval Today (2019), China Daily (2023), Xinhua (2018), and Yu and Xing (2024)

The joint exercises above mark several milestones for Thailand. While regularized exercises with the US are expected, given their alliance, those with China are more consequential. In 2015, the Royal Thai Air Force became the first in Southeast Asia to train with its Chinese counterpart. This followed the Royal Thai Special Forces and Thai Marines conducting the first foreign military training with China in 2007 and 2010, respectively (not included in the above table). However, to avoid regional alarm, exercises with China were focused on non-traditional security domains such as terrorism, humanitarian and disaster relief, and maritime search and rescue. Despite these developments in Thailand-China joint exercises, Western analysts have viewed them as “unsophisticated” (Storey 2019), arguing that China’s military diplomacy “favors form over substance” (Allen, Saunders, and Chen 2017). Several strategic reasons constrained their depth, including interoperability challenges, differing doctrines, and mutual wariness. Such constraints arguably leave the US-led Exercise Cobra Gold as the benchmark when assessing its complexity (Storey 2019). Nevertheless, the fact remains that not only has Thailand facilitated stronger military ties with China, but it has also set the stage for more meaningful exercises with China that could potentially involve other regional states. For Thailand, this is argued to be another way to mitigate the risks of a potential reduction in US commitment to protect the state, or even an outright abandonment of the alliance, should an actual conflict occur.

Next, despite US pressure, Thailand continues to reject the establishment of permanent foreign bases, a stance consistent with its long-standing balancing strategy against other powers (Morris and Nguyen 2025). This arguably deflects further scrutiny by China. Instead, Thailand pursues further “softer” security engagement by upgrading relations with both great powers. For instance, Thailand and the US issued a “Joint Vision Statement” in 2020 for their alliance, which advances the US 2018 National Defense Strategy and Thailand’s 20-Year National Strategy. The caveat here is that the US explicitly targets China (US Department of

Defense 2018), a stance Thailand has failed to address. Thailand's status as a non-major NATO ally (Na Thalang 2023) also enables the possibility of future cooperation frameworks involving Western partners. With China, the series of defense cooperation agreements, most recently renewed in 2025, facilitates expanded bilateral defense cooperation (Wong 2025). This is also in part a follow-up to the vast increase in the intake of Thai military cadets being sent to China for education exchange during the years when the US sanctioned Thailand (Storey 2019). Thailand also leverages on ASEAN, especially the ASEAN Defense Ministers' Meeting (ADMM) and the ADMM-Plus, to influence the regional security architecture (Manowong, Sukontasap, and Ocha 2017).

Economically, as noted in Section 3, China and the US remain Thailand's top trading partners with trade volumes of USD \$116 billion and USD \$74 billion, respectively, in 2024 (Thailand Ministry of Commerce 2025), whereas for foreign direct investments, China and the US are ranked second and seventh (LH Bank 2025). Of significance are the benefits Thailand gained with the ongoing great power rivalry, with China increasingly relocating parts of its supply chain to Thailand. This is especially so for the electronics, chemicals, and automotive sectors (Open Development Thailand 2024). For Thailand, China's moves support its ambition to become Southeast Asia's electric vehicle production hub and bolster its EEC initiative (Open Development Thailand 2024). Strategically, the EEC is facilitating the transformation of eastern Thailand into a hub for investment, technology, and transportation. This is also where the economic corridors of the Greater Mekong Subregion intersect (Greater Mekong Subregion Secretariat n.d.), highlighting the immense economic benefits that Thailand could potentially reap. Collectively, Thailand's economic drive could help enhance ASEAN's supply chain resilience amid the intensifying US-China rivalry (Medina 2025).

Finally, Thailand is involved in many development initiatives led by the US and China (binding engagement). Major initiatives with the US include the IPEF, the Mekong-US Partnership (an expansion of the Lower Mekong Initiative), the Japan-US-Mekong Power Partnership, and USAID projects focusing on energy, cybersecurity, climate change, and education (US Embassy & Consulate in Thailand 2022; Pitakdumrongkit 2023; US Department of State 2024). Those with China include the BRI, the Lancang-Mekong Cooperation, and the Greater Mekong Subregion Economic Cooperation Program (Bank of Thailand n.d.; Asian Development Bank n.d.-b; Kardkarnklai and Waji 2022). These overlapping frameworks strengthen Thailand's role in bridging regional development gaps and sustaining cooperation with both great powers, while also giving Thailand a voice in the process.

6. Mechanism III Findings: The Urgent Need For Legitimacy and the Trilateral Dilemma in Thailand's Support for the US, China, and ASEAN

Thailand's foreign policy over the past decade has followed a pattern of "tightrope walking" in its relations with the great powers and ASEAN (as a "buffer" against the former). The complexity here is three-fold: 1) the US is a security ally and major economic partner, 2) China is a major economic partner and increasingly so for the security realm, and 3) ASEAN is a political bulwark against the great

powers and also an entity central to Thailand's socio-economic development. Survey results from ISEAS clearly demonstrate Thailand's preferences: the state favors a US-led order in Southeast Asia, supports greater ASEAN influence, but aligns with China if compelled to choose (ISEAS-Yusof Ishak Institute 2024). This must be understood in the context of 1) Thailand's historical diplomatic efforts, during which it managed to remain relatively unscathed (at the very least without losing sovereignty) despite changes in the international and regional orders, and 2) Thailand's "chaotic" internal politics. There is no doubt that the US-China rivalry has caused a rift among Thailand's political elites and society at large, due to differences in interests and preferences ("fragmented centralism"). As a result, the Thai domestic political system is argued to be severely incapacitated. This, in turn, undermines to the efficacy of the government's policies, including its foreign policy. With multiple coups d'état, constitutional amendments, and contests between political parties, the exception to the rule has been Prime Minister Prayut Chan-o-cha: not a single leader has lasted beyond a year in the past decade. The consequent political short-termism arguably shifts the goalposts for governments in power, making them more attuned to short-term benefits (MacKenzie 2016; MacKenzie 2021), and performance legitimacy becomes more salient for them.

From a broader perspective, Thailand has largely benefited from engaging both great powers and even from their rivalry. The present status quo arguably embodies riskier, yet acceptable, conditions for Thailand to maintain its national and monarchical security. Moreover, given the relative absence of explicit threat identification, Thailand does not perceive a need to be overly explicit in its alignment posture, which could lead to further internal fractures. All in all, continuous engagement with the great powers, with a lesser focus on security, enables Thailand to deliver development outcomes, thereby granting the state greater autonomy vis-à-vis the great powers. Therefore, past branding by scholars of Thailand's behavior, such as "bamboo bending with the wind," "bamboo swirling with the wind," and "bamboo gone with the wind," is not reflective of the current macro-conditions. Thailand's support for the US, China, and ASEAN, as a basis for its role conception as a "pragmatic and flexible balancer and subregional convening power," provides the government of the day with more leeway to sustain its legitimacy. However, this approach also raises questions as to how it can be sustained if the great power rivalry evolves in a way that changes Thailand's threat perceptions.

7. Mechanism IV Findings: Relative Passivity to Pursue Autonomy Due to Lesser Perception of Threats

Thailand's behavior, as outlined earlier, reflects a relatively passive pursuit of autonomy. Importantly, while its strategy is characterized as "soft hedging," its balanced posture internally is argued to be one that emerged fortuitously as a reaction to the external environment. The examples cited in the earlier sections support this. For one, Thailand's closer relations with China following the 2014 coup stemmed partly from US sanctions rather than a premeditated realignment. Still, Thailand-US relations appeared to be repaired under the Trump administration, evidenced by Prime Minister Prayut Chan-o-cha's numerous visits

to the US. At the same time, while the military viewed the US as a greater threat than China, the Army (as a branch) prefers closer relations with the US and procures US-made arms (Blaxland and Raymond 2017). Further, the Thai Navy's preference for Chinese submarines was motivated by their affordability and the potential for technology transfer, not by an intent to pivot away from the US alliance. It should be noted that the Thai Navy also considered other suppliers (Chambers and Chalermpananupap 2024). These can hardly be said to have been calculated ex-ante.

However, Thailand is not completely immune to agency. As highlighted in Section 3, Thailand has engaged extra-regional states and supports ASEAN mechanisms to increase its autonomy (dominance-denial). It has also encouraged the finalization of the RCEP, the FTA between ASEAN and the ASEAN+6 members under its Chairmanship in 2019, and coordination with Indonesia to support the AOIP (Na Thalang 2023). In 2025, it joined BRICS as a partner nation to leverage an expanded market for economic security (Tangsathaporn 2025). The support for the AOIP, however, was not based on Thailand's own conception of the region but rather aimed to counterbalance the US' "Indo-Pacific" narrative's confrontational tone by promoting ASEAN's inclusive regional vision (Poonkham 2024).

8. Conclusion

In sum, Thailand is argued to be an "opportunistic go-between" that adopts the "soft hedging" strategy to navigate the US-China rivalry. Its behavior is largely inward-looking, with diplomatic torpor on the external front. This is due to a relative lack of domestic capacity to pursue a consistent and credible foreign policy, as well as a failure to identify threats. Thailand's gravitation toward China's geopolitical orbit is arguably due to several factors: 1) political necessity and normative alignment (for its governance system), 2) economic benefits, and 3) lack of clear strategic commitment on the part of the US. Again, this is argued to be reactive rather than proactive. While it may seem as though Thailand is akin to a "bamboo stuck in the Chinese wind" as most recently described in Busbarat (2024), its history suggests otherwise. Instead, it can be claimed that unless the "direction of the prevailing wind" is extremely clear – in other words, the party that emerges as a winner in the great power rivalry, Thailand is not likely to be more proactive in crafting a grand strategy due to "fragmented centralism." The table below summarizes Thailand's hedging strategy (soft hedging).

Table 6: Overview of Thailand's Hedging Strategy

Thailand's Hedging Strategy				
Hard Hedging (For Risk Contingency)		Soft Hedging (For Benefit Maximization)		
Mutually Counteracting Options				
Indirect-Balancing	Dominance-Denial	Economic Pragmatism	Binding Engagement	Limited Bandwagoning

Note: Darker shade denotes greater intensity.

Thailand's preference for strong binding engagement, as articulated in the earlier sections, arises from a primary desire for development and also domestic stability. This accounts for Thailand's engagements with a wide range of states, through multiple channels. Thailand has also pursued dominance-denial and limited bandwagoning, even though its agency does not extend to binding engagement. For limited bandwagoning, it is posited to be more reactive than a carefully calibrated move. This is especially evident in Prime Minister Prayut Chan-o-cha's leadership terms, which are featured heavily under this period of study. This period also reveals a clear gravitation toward China by Thailand, despite Thailand's status as a US ally. Dominance denial can be seen in Thailand's approach to achieving a "balance of relations" in line with historical precedents. That said, a major problem with Thailand's foreign policy is "fragmented centralism." As posited throughout the paper, this has fractured the domestic bureaucratic system and, in turn, contributed to Thailand's ambivalence vis-à-vis the US and China. It is in this light that Thailand's overall strategy (or lack thereof) is carried out – one that could at best be described as a "piecemeal" strategy.

As for Thailand's role in the framework introduced, its classification as an "opportunistic go-between" is consistent with its focus on self-benefits amidst the US-China rivalry. Again, this is due to "fragmented centralism," which has culminated in domestic incapacity and, consequently, the absence of a grand strategy. Strikingly, Thailand's role activeness is markedly lower during this period of study than during the Cold War period (see Section 3). This is due to an expansion of domestic priorities in its conduct of foreign policy, and especially the state's lack of capacity to exercise larger agency. This might pose a problem for Thailand in its ability to respond effectively to contingencies, especially those that occur abruptly and could destabilize the state. Furthermore, this is compounded by the possibility of impediments to aligning goals across various cooperative domains with the larger ASEAN grouping, which plays a key role in stabilizing and promoting growth in Southeast Asia. To this end, Thailand should work toward overcoming "fragmented centralism." This would not only provide greater strategic clarity for Thailand's development goals but also strengthen its overall strategy for navigating shifting geopolitical currents.

Disclosure Statement:

The author declares that there are no conflicts of interest.

References

- Acharya, Amitav. 2018. *Constructing Global Order: Agency and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781316756768>
- Allen, Kenneth, Phillip C. Saunders, and John Chen. 2017. "Chinese Military Diplomacy, 2003–2016: Trends and Implications." *China Strategic Perspectives*, no. 11: 1–82.
- Ang, Cheng Guan, and Joseph Chinyong Liow. 2015. "The Fall of Saigon: Southeast Asian Perspectives." *Brookings*, April 21, 2015.
<https://www.brookings.edu/articles/the-fall-of-saigon-southeast-asian-perspectives/>

- Ankersen, Christopher. 2024. "'Thailand's Foreign Policy Does Not Exist': Windy Times Call for Better Roots, Not Just More Bending." *Journal of Indo-Pacific Affairs* 7 (1): 119–126.
- Asia Maritime Transparency Initiative. 2025. "A Tale of Two Reams: Questions Remain at Cambodia's Growing Naval Base." *Asia Maritime Transparency Initiative (blog)*, Center for Strategic and International Studies, May 5, 2025. <https://amti.csis.org/a-tale-of-two-reams-questions-remain-at-cambodias-growing-naval-base>.
- Asian Development Bank. n.d.-a. "Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy (ACMECS)." Asia Regional Integration Center. Accessed September 3, 2025. <https://aric.adb.org/initiative/ayeyawady-chao-phraya-mekong-economic-cooperation-strategy>
- Asian Development Bank. n.d.-b. "Greater Mekong Subregion (GMS) Economic Cooperation Program." Accessed September 3, 2025. <https://www.adb.org/what-we-do/topics/regional-cooperation/gms>.
- Ayoob, Mohammed. 1989. "The Third World in the System of States: Acute Schizophrenia or Growing Pains?" *International Studies Quarterly* 33 (1): 67–79. <https://doi.org/10.2307/2600494>.
- Bangprapa, Mongkol. 2024. "Govt Military Budget Slammed." *The Bangkok Post*, January 5, 2024. <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2718416/govt-military-budget-slammed>.
- Bangprapa, Mongkol, and Penchan Tangsathaporn. 2022. "Saudi Trip 'Breakthrough'." *The Bangkok Post*, January 25, 2022. <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2252759/saudi-trip-breakthrough>.
- Bank of Thailand. n.d. "Mekong-Lancang Cooperation (MLC)." Accessed September 3, 2025. <https://www.bot.or.th/en/our-roles/international-cooperation/regionalfora/mekonglancang.html>
- Blaxland, John, and Gregory V. Raymond. 2017. "Tipping the Balance in Southeast Asia? Thailand, the United States and China." Centre of Gravity Series Paper No. 37 (Strategic and Defence Studies Centre, ANU College of Asia & the Pacific, November 2017).
- Bocanegra, Jennifer. 2024. "Joint Exercise Cobra Gold 24 Concludes Furthering Multinational Relationships and Interoperability." *US Indo-Pacific Command*, March 11. <https://www.pacom.mil/Media/News/Article/3703805/joint-exercise-cobra-gold-24-concludes-furthering-multinational-relationships-a/>
- Breuning, Marijke. 2011. "Role Theory Research in IR. State of the Art and Blind Spots." In *Role Theory in International Relations: Approaches and Analyses*, edited by Sebastian Harnisch, Cornelia Frank, and Hanns Maull, 16–35. Abingdon: Routledge.
- Bukh, Alexander. 2022. "The Productive Power of Rising China and National Identities in South Korea and Thailand." *The Pacific Review* 35 (4): 676–704. <https://doi.org/10.1080/09512748.2020.1868557>
- Busbarat, Pongphisoot. 2016. "'Bamboo Swirling in the Wind': Thailand's Foreign Policy Imbalance between China and the United States." *Contemporary Southeast Asia* 38 (2): 233–257. <https://doi.org/10.1355/cs38-2c>
- Busbarat, Pongphisoot. 2024. "'Bamboo Stuck in the Chinese Wind': The Continuing Significance of the China Factor in Thailand's Foreign Policy Orientation." *Contemporary Southeast Asia* 46 (1): 125–146. <https://doi.org/10.1355/CS46-1f>
- Buzan, Barry. 1991. *People, States, and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era*. 2nd ed. London: Wheatsheaf.
- Chambers, Paul, and Termsak Chalermpanupap. 2024. "Thailand's Submarine Saga Reaches a Climax in March." *ISEAS - Yusof Ishak Institute, Perspectives*, no. 22 (March 22): 1–9. <https://www.iseas.edu.sg/wp->

- content/uploads/2024/02/ISEAS_Perspective_2024_22.pdf.
- Charoensri, Narut. 2024. "Thailand in a Changing World Order: How Will Thailand's Engagement with 'Minilateralism' Shape Its Relations with the Mekong Subregion?" *International Studies Center Journal*, no. 3 (November): 1–25. https://image.mfa.go.th/mfa/0/4OJCTby7gE/3-2024_Nov2024_Thailand_and_Minilateralism_Narut.pdf.
- China Daily. 2023. "China, Thailand to Hold 'Blue Strike-2023' Joint Naval Training." September 1. <https://www.chinadailyhk.com/hk/article/348873>
- Chong, Ja Ian. 2023. "Other Countries Are Small Countries, and That's Just a Fact: Singapore's Efforts to Navigate US-China Strategic Rivalry." In *China-US Competition: Impact on Small and Middle Powers' Strategic Choices*, edited by Simona A. Grano and Daniel F. H. Wei, 307–338. Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-15389-1_12
- Connors, Michael K. 2007. *Democracy and National Identity in Thailand*. Singapore: NUS Press.
- Efstathiopoulos, Charalampos. 2023. "Global IR and the Middle Power Concept: Exploring Different Paths to Agency." *Australian Journal of International Affairs* 77 (2): 213–232. <https://doi.org/10.1080/10357718.2023.2191925>
- FiscalNote. 2025. "Defense & Security Landscape - Thailand." April 9. https://gsfindopacific.org/wp-content/uploads/2025/04/research-brief_-thailand-defence-security-landscape_final.pdf.
- Fong, Jack. 2009. "Sacred Nationalism: The Thai Monarchy and Primordial Nation Construction." *Journal of Contemporary Asia* 39 (4): 673–696. <https://doi.org/10.1080/00472330903077030>
- Ganjanakhundee, Supalak. 2020. "Thailand's 'Complex Engagement' Approach in Foreign Policy: A Balancing Act." *ISEAS - Yusof Ishak Institute, Perspectives*, no. 23 (March 31): 1–9. https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2020/02/ISEAS_Perspective_2020_23.pdf.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Press.
- GovInfo. 2025. "Foreign Assistance Act of 1961." June 3. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1071/pdf/COMPS-1071.pdf>.
- Greater Mekong Subregion Secretariat. n.d. "Thailand's Eastern Economic Corridor and What It Means for the GMS." Accessed September 3, 2025. <https://greatermekong.org/thailand%E2%80%99s-eastern-economic-corridor-and-what-it-means-gms>.
- Grevatt, Jon. 2020. "Covid-19: Thailand Announces USD557 Million Cut in Defense Spending." *Janes*, April 23. <https://www.janes.com/osint-insights/defence-news/covid-19-thailand-announces-usd557-million-cut-in-defence-spending>.
- Grevatt, Jon, and Andrew MacDonald. 2022. "Thailand Proposes 2% Cut in 2023 Defense Budget." *Janes*, March 24. <https://www.janes.com/osint-insights/defence-news/industry/thailand-proposes-2-cut-in-2023-defence-budget>.
- Grimes, William W. 2015. "East Asian Financial Regionalism: Why Economic Enhancements Undermine Political Sustainability." *Contemporary Politics* 21(2): 145–160.
- Grossman, Derek. 2024. "The Gulf of Thailand May Be the Next US-China Flashpoint." *Rand Corporation*, September 3. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2024/09/the-gulf-of-thailand-may-be-the-next-us-china-flashpoint.html>.
- Han, Beomhee. 2022. "The CMI and CMIM." In *Trauma to Triumph Rising from the Ashes of the Asian Financial Crisis*, edited by Hoe Ee Khor, Diwa C. Guinigundo, and Masahiro Kawai, 711–762. World Scientific Publishing.
- Harnisch, Sebastian. 2012. "Conceptualizing in the Minefield: Role Theory and Foreign Policy Learning." *Foreign Policy Analysis* 8 (1): 47–69.

- <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2011.00155.x>
- He, Kai. 2018. "Role Conceptions, Order Transition and Institutional Balancing in the Asia-Pacific: A New Theoretical Framework." *Australian Journal of International Affairs* 72 (2): 92–109.
<https://doi.org/10.1080/10357718.2018.1437390>
- He, Kai, and Stephen Walker. 2015. "Role Bargaining Strategies for China's Peaceful Rise." *The Chinese Journal of International Politics* 8 (4): 371–388.
<https://doi.org/10.1093/cjip/pov009>
- Holsti, Kalevi Jaakko. 1970. "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy." *International Studies Quarterly* 14 (3): 233–309.
<https://doi.org/10.2307/3013584>
- Hoo, Tiang Boon, Mingjiang Li, and John Char. 2017. "New Trends in Chinese Foreign Policy." *Asian Security* 13 (2): 81–83.
<https://doi.org/10.1080/14799855.2017.1286158>
- ISEAS-Yusof Ishak Institute. 2024. *The State of Southeast Asia 2024: Survey Report*. Singapore: ISEAS-Yusof Ishak Institute. <https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2024/03/The-State-of-SEA-2024.pdf>.
- Jones, David Martin, and Nicole Jenne. 2022. "Hedging and Grand Strategy in Southeast Asian Foreign Policy." *International Relations of the Asia-Pacific* 22 (2): 205–235. <https://doi.org/10.1093/irap/lcab003>
- Jordaan, Eduard. 2003. "The Concept of a Middle Power in International Relations: Distinguishing between Emerging and Traditional Middle Powers." *Politikon: South African Journal of Political Studies* 30 (1): 165–181.
<https://doi.org/10.1080/0258934032000147282>
- Kamaruddin, Nurliana, and Cheng-Chwee Kuik. 2023. "ASEAN's Agency in the US-China Rivalry: Small-State Hedging across the Twin Chessboards." In *The Ascendancy of Regional Powers in Contemporary US-China Relations*, edited by K. Roberts and S. Bano, 113–133. London: Palgrave Macmillan.
https://doi.org/10.1007/978-3-031-37612-2_7
- Kardkarnklai, Yuwadee, and Usman Waji. 2022. "BRI Important to Thailand's Economy." *China Daily*, November 24.
<https://www.chinadailyhk.com/hk/article/302059>.
- Kissinger, Henry. 2014. *World Order*. New York: Penguin.
- Krishnamra, Nadhavathna. 2024. *Thailand and ASEAN 1967–1979*. Bangkok: The International Studies Centre, Ministry of Foreign Affairs.
- Kuik, Cheng-Chwee. 2021. "Getting Hedging Right: A Small-State Perspective." *China International Strategy Review* 3 (2): 300–315.
<https://doi.org/10.1007/s42533-021-00089-5>
- Kuik, Cheng-Chwee, and Gilbert Rozman. 2015. "Introduction to Light or Heavy Hedging: Positioning between China and the United States." In *Joint U.S.-Korea Academic Studies*, vol. 26, edited by Gilbert Rozman, 1–9. Washington, DC: Korea Economic Institute of America.
- Kumlungpat, Chatchada. 2021. *Prayut is Not Sarit: The Dynamics of Thai Bureaucracy from Rise to Fall*. Bangkok: Illuminations Editions.
- Kurlantzick, Joshua. 2016. "The Rebalance to Asia." *Council on Foreign Relations*, February 5. <https://www.cfr.org/article/rebalance-asia>.
- Le Prestre, Philippe. 1997. "Author! Author! Defining Foreign Policy Roles after the Cold War." In *Role Quests in the Post-Cold War Era: Foreign Policies in Transition*, edited by Philippe Le Prestre, 3–14. Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt80n0j.6>
- LH Bank. 2025. "U.S. Reciprocal Tariff: Impact to Thailand." April 9.
<https://www.lhbank.co.th/getattachment/b0398ea4-2823-4810-b8ff-277a2e42723e/economic-analysis-Economic-and-Industry-Analysis-2025-Reciprocal-Tariff-Impact#5#4>
- Lowy Institute. 2024. "Asia Power Index 2024 Edition - Thailand." <https://power.lowyinstitute.org/countries/thailand>.

- MacKenzie, Michael K. 2016. "Institutional Design and Sources of Short-Termism." In *Institutions for Future Generations*, edited by Iñigo González-Ricoy and Axel Gosseries, 24–46. Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198746959.003.0002>
- MacKenzie, Michael K. 2021. *Future Publics: Democracy, Deliberation, and Future-Regarding Collective Action*. Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780197557150.001.0001>
- Manowong, Ektewan. 2020. "Additional Strategy for Thailand's Foreign Policy to Counterbalance Influences of the US and China." *National Defense Studies Institute Journal* 11 (1): 13–23.
- Manowong, Ektewan, Darmp Sukontasap, and Witchayanee Ocha. 2017. "Investigating the Contributions of Thailand's Defense Diplomacy for ASEAN Community Integration." *Journal of Contemporary Social Sciences and Humanities* 4 (1): 17–33.
- Mead, George Herbert. 1934. *Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Edited by Charles W. Morris. Chicago: University of Chicago Press.
- Medina, Ayman Falak. 2025. "Thailand's Role in ASEAN Supply Chains: Reshoring, Realignment, and Risk Mitigation." *ASEAN Briefing*, June 26.
<https://www.aseanbriefing.com/news/thailands-role-in-asean-supply-chains-reshoring-realignment-and-risk-mitigation>
- Morris, James, and Son Nguyen. 2025. "Acting PM and Navy Deny Plans for a US Naval Base in Phang-nga after Claims by Protest Leader Sondhi." *Thai Examiner*, July 15. <https://www.thaia Examiner.com/thai-news-foreigners/2025/07/15/acting-pm-and-navy-deny-plans-for-a-us-naval-base-in-phang-nga-after-claims-by-protest-leader-sondhi>
- Na Thalang, Chanintira. 2023. "Unpacking Thailand's Conceptions of and Position within the Liberal International Order." *International Affairs* 99 (4): 1519–1536. <https://doi.org/10.1093/ia/iad168>
- Nam, Illan. 2024. "The Uneven State: Center and Periphery in Shaping State Capacity in Thailand." *World Politics* 76 (1): 38–87.
<https://doi.org/10.1353/wp.2024.a916341>
- Naval Today. 2019. "Thailand Hosts First US-ASEAN Maritime Exercise." September 2. <https://www.navaltoday.com/2019/09/02/thailand-hosts-first-us-asean-maritime-exercise/>
- Open Development Thailand. 2024. "Foreign Direct Investment." *August 1*. <https://thailand.opendevlopmentmekong.net/topics/foreign-direct-investment-in-thailand>
- Paikin, Zachary, and Daniel Polansky. 2022. *Middle Powers and Multilateralism*. Toronto: The Institute for Peace & Diplomacy.
- Pitakdumrongkit, Kaewkamol. 2023. "Thailand's Perspective on the IPEF." In *The Making of the Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity (IPEF), Discussion Paper Series*, 1–14.
- Pongsudhirak, Thitinan. 2016. "An Unaligned Alliance: Thailand-US Relations in the Early 21st Century." *Asian Politics & Policy* 8 (1): 63–74.
<https://doi.org/10.1111/aspp.12233>
- Poonkham, Jittipat. 2023. "Thailand's Foreign Policy: Hedging by Default?" *RSIS Commentary*, March 15. <https://rsis.edu.sg/rsis-publication/rsis/thailands-foreign-policy-hedging-by-default>
- Poonkham, Jittipat. 2024. "Thailand's Indo-Pacific Adrift? A Reluctant Realignment with the United States and China." *Journal of Indo-Pacific Affairs* (January-February): 82–96.
- Prasirtsuk, Kitti. 2017. "An Ally at the Crossroads: Thailand in the US Alliance System." In *Comparing US Alliances in the 21st Century*, edited by Michael Wesley, 115–132. Canberra: ANU Press. <https://doi.org/10.22459/GA.06.2017.08>
- PRC Embassy in Thailand. 2023. "Press Communique Between the Government of the

- Kingdom of Thailand and the Government of the Republic of China." December 19. https://th.china-embassy.gov.cn/eng/ztgx/zywj/202312/t20231219_11206769.htm
- PRC Ministry of Foreign Affairs. 2022. "President Xi Jinping Holds Talks with Thai Prime Minister Prayut Chan-o-cha." November 19. https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/jj/2022/cxesgjtyjtjhtg/202211/t20221119_10978201.html
- PRC Ministry of Foreign Affairs. 2025. "Zhongguo tong Taiguo de Guanxi [Relations Between China and Thailand]." Accessed September 2, 2025. https://www.mfa.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/yz_676205/1206_676932/sbgx_676936.
- Raymond, Gregory, and John Blaxland. 2021. *The US-Thai Alliance and Asian International Relations: History, Memory and Current Developments*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429052880>
- Rungswasdisab, Puangthong. 2006. "Thailand's Response to the Cambodian Genocide." In *Genocide in Cambodia and Rwanda*, 1st ed., edited by Susan E. Cook, 79–126. New York: Routledge.
- SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). n.d.-a. "SIPRI Military Expenditure Database." Accessed September 1, 2025. <https://www.sipri.org/databases/milex>
- SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). n.d.-b. "Arms Transfer Database." Accessed September 1, 2025. <https://armstransfers.sipri.org/ArmsTransfer/TransferData>
- Skaggs, Ryan D., Nitus Chukaew, and Jordan Stephens. 2023. "Characterizing Chinese Influence in Thailand." *Journal of Indo-Pacific Affairs* (January-February): 7–30.
- Storey, Ian. 2019. "Thailand's Military Relations with China: Moving from Strength to Strength." *ISEAS Perspectives*, no. 43 (May 27): 1–11. https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2019/06/ISEAS_Perspective_2019_43.pdf.
- Storey, Ian. 2022. "Thailand and the Russia-Ukraine war: Bending or Gone with the Wind?" *Fulcrum*, March 24. <https://fulcrum.sg/thailand-and-the-russia-ukraine-war-bending-or-gone-with-the-wind>.
- Stryker, Sheldon, and Anne Statham. 1985. "Symbolic Interaction and Role Theory." In *Handbook of Social Psychology*, 3rd ed., edited by Gardner Lindzey and Elliot Aronson, 311–378. New York: Random House.
- Swaspitchayaskun, Jiranuwat, and Siwat Surakitbovorn. 2023. "Thailand and Its Development Strategies under USA-China Power Rivalry: The Difficulty of Balancing Influence and Hedging." *The Chinese Economy* 56 (4): 330–338. <https://doi.org/10.1080/10971475.2022.2136699>
- Tangsathaporn, Poramet. 2025. "BRICS Welcomes Thailand as Newest Partner Nation." *The Bangkok Post*, January 1. <https://www.bangkokpost.com/business/general/2930927/brics-welcomes-thailand-as-newest-partner-nation>.
- Thailand Board of Investment. 2025. "Thailand's Advantages." March 20. https://www.boi.go.th/index.php?page=thailand_advantages&language=en.
- Thailand Ministry of Commerce. 2025. "Report on Thailand's International Trade Statistics - Major Trading Partners Year 2024 (Jan-Dec)." <https://tradereport.moc.go.th/en/stat/reportyear03>.
- Thailand Ministry of Foreign Affairs. 2022. "Complete Independence." November 29. <https://www.mfa.go.th/en/page/complete-independence>.
- Thailand Ministry of Foreign Affairs. 2023. "Prime Minister Had a Bilateral Meeting with U.S. Secretary of Commerce During the APEC Economic Leaders' Week in San Francisco, US." November 18. <https://www.mfa.go.th/en/content/pmsecretaryofcommerceapec-2?cate=5d5bcb4e15e39c306000683c>

- Thailand Public Relations Department. 2024. "Thai PM Promotes Diplomacy and Economic Ties During US Visit." November 12.
<https://thailand.prd.go.th/en/content/category/detail/id/52/iid/339159>
- Thailand Public Relations Department. 2025a. "Prime Minister Highlights Thailand's Foreign Policy Direction in the Current Global Context." *June 10*.
<https://thailand.prd.go.th/en/content/category/detail/id/48/iid/396448>.
- Thailand Public Relations Department. 2025b. "Thailand Hits Decade-High Investment Applications in 2024." *January 15*.
<https://thailand.prd.go.th/en/content/category/detail/id/52/iid/355578>.
- The Straits Times. 2024. "Cambodia Says It Would Welcome US Navy at Port Expanded with China's Help." *October 2*. <https://www.straitstimes.com/asia/cambodia-says-it-would-welcome-us-navy-at-port-expanded-with-chinas-help>.
- The White House. 2012. "Joint Press Statement Between President Barack Obama and Prime Minister Yingluck Shinawatra." November 18.
<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/11/18/joint-press-statement-between-president-barack-obama-and-prime-minister>.
- Thies, Cameron G. 2010. "Role Theory and Foreign Policy." In *The International Studies Encyclopedia*, edited by Robert A. Denemark, 10:6335–6356. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Thies, Cameron G., and Ade C. Sari. 2018. "A Role Theory Approach to Middle Powers: Making Sense of Indonesia's Place in the International System." *Contemporary Southeast Asia* 40 (3): 397–421. <https://doi.org/10.1355/cs40-3c>
- Ungsuchaval, Theerapat. 2023. "Policy Analysis in Central Government." In *Policy Analysis in Thailand*, edited by Ora-orn Poocharoen and Piyapong Boossabong, 49–66. Bristol: Policy Press.
<https://doi.org/10.46692/9781447367109.005>
- US Department of Defense. 2018. "Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America." *January 18*.
<https://media.defense.gov/2020/May/18/2002302061/-1/-1/1/2018-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-SUMMARY.PDF>.
- US Department of State. 2024. "US Relations with Thailand." *July 19*. <https://2021-2025.state.gov/u-s-relations-with-thailand>.
- US Department of State. 2022. "Integrated Country Strategy - Thailand." Accessed September 2, 2025. https://2021-2025.state.gov/wp-content/uploads/2024/01/ICS_EAP_Thailand_20DEC2023_PUBLIC-1.pdf?safe=1.
- US Embassy & Consulate in Thailand. n.d. "US-Thai Friendship in Security." Accessed September 2, 2025. <https://th.usembassy.gov/embassy-consulate/chiang-mai/history/then-now/u-s-thai-friendship-in-security>.
- US Embassy & Consulate in Thailand. 2022. "Fact Sheet: Vice President Harris Announces New Initiatives to Strengthen US-Thailand Alliance and to Support Mekong Sub-region." *November 17*. <https://th.usembassy.gov/fact-sheet-vice-president-harris-announces-new-initiatives-to-strengthen-u-s-thailand-alliance-and-to-support-mekong-sub-region>.
- US Office of the Historian. 2025a. "Donald J. Trump." *April 25*.
<https://history.state.gov/departmenthistory/travels/president/trump-donald-j>.
- US Office of the Historian. 2025b. "Joseph R. Biden." *April 25*.
<https://history.state.gov/departmenthistory/travels/president/biden-joseph-r>.
- Viraphol, Sarasin. 1985. "The Soviet Threat: Development of the Thai Perception." *Asian Affairs: An American Review* 11 (4): 61–70.
<https://doi.org/10.1080/00927678.1985.10553704>
- Vital, David. 1971. *The Survival of Small States: Studies in Small Power-Great Power*

- Conflict*. London: Oxford University Press.
- Vititanon, Nuttakorn. 2018. "Obstacles to the Provision of Public Services in Local Government of Chiang Khong District in Thailand: Area and Authority Overlap." *Social Science Asia* 4 (2): 1–14.
- Waithayakon, Wan. 2022. *A Diplomatic History of Thailand*, 2nd ed. Bangkok: The International Studies Centre, Ministry of Foreign Affairs.
- Walker, Stephen G. 2013. *Role Theory and the Cognitive Architecture of British Appeasement Decisions: Symbolic and Strategic Interaction in World Politics*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203488096>
- Wish, Naomi Bailin. 1987. "National Attributes as Sources of National Role Conceptions: A Capability-Motivation Model." In *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, edited by Stephen G. Walker, 94–103. Durham, NC: Duke University Press.
- Wong, Hayley. 2025. "China-Thailand Meeting Yields Agreement on Strategic Cooperation and Military Exercises." *South China Morning Post*, May 23. <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3311488/china-thailand-meeting-yields-agreement-strategic-cooperation-and-military-exercises>.
- Xinhua. 2018. "China, ASEAN Conclude Maritime Exercise." October 27. https://www.xinhuanet.com/english/2018-10/27/c_137561297.htm
- Yang, Yue. 2021. "Dongmeng dui Zhong-Mei Jingzheng de Renzhi yu Yingdui" [ASEAN's Perception and Response to the Competition between China and the United States]. *Guoji Wenti Yanjiu [International Studies]* 4: 42–60.
- Young, Kenneth Todd. 1971. "Thailand and Multipolarity." *Current History* 61 (364): 327–331. <https://doi.org/10.1525/curh.1971.61.364.327>
- Yu, Hongchun, and Ruikang Xing. 2024. "China-Thailand 'Falcon Strike 2024' Joint Air Force Training Exercise Concludes Successfully." *PRC Ministry of National Defense*, August 30. http://eng.mod.gov.cn/xb/News_213114/TopStories/16334821.html
- Yuan, Nansheng. 2020. "Reflections on China-US Relations after the Covid-19 Pandemic." *China International Strategy Review* 2: 14–23. <https://doi.org/10.1007/s42533-020-00049-5>
- Zawacki, Benjamin. 2024. *Thailand: Shifting Ground between the US and a Rising China*. London: Bloomsbury Academic.
- Zhou, Fangzhi. 2022. "Zhongmei Zhanlue Jingzheng xia Taiguo de 'Feizhongxing' Duichong: Tezheng, Chengyin yu Qushi" [Thailand's 'Non-Neutral' Hedging in China-US Strategic Competition: Features, Causes and Trends]. *Nanyang Wenti Yanjiu [South Seas Affairs]* 3: 67–80.

บทความวิจัย

กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการยกระดับและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา[†]

เจียรชัย พันธะคง^a, ฟาริดา ซาฮา^{b,*}, ธนากร พฤกษ์รัตนภา^c, และ จักรกฤษณ์ หมั่นวิชา^d

วันที่รับ: 10 ตุลาคม 2568

วันที่แก้ไข: 15 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับ: 2 กุมภาพันธ์ 2569

การอ้างอิง: เจียรชัย พันธะคง, ฟาริดา ซาฮา, ธนากร พฤกษ์รัตนภา, และ จักรกฤษณ์ หมั่นวิชา. 2569.

“กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการยกระดับและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา”. *วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 56 (1): 52-75.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.5847>

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟคอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง ไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ใช้เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: ©2569 บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้จัดพิมพ์

^a ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาผู้ประกอบการฐานนวัตกรรมและการออกแบบ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

^b ดร. สาขาวิชาผู้ประกอบการฐานนวัตกรรมและการออกแบบ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

^c อาจารย์ประจำ สาขาวิชาผู้ประกอบการฐานนวัตกรรมและการออกแบบ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

^d อาจารย์ประจำ สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

* ผู้แต่งหลัก อีเมล farida@hu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทฐานทุนและเศรษฐกิจชุมชนในสิงหนคร 2) วิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน (Community-based learning : CBL) และ 3) สังเคราะห์ผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแบบจำลองการพัฒนาเพื่อยกระดับและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยศึกษาพื้นที่ชุมชนเทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เทศบาลเมืองสิงหนคร กรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ 11 สงขลา เครือข่ายการศึกษาในพื้นที่ กลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เกษตรกร ชาวประมง ผู้ประกอบการธุรกิจรายย่อยในพื้นที่ และกลุ่มภาคีต่าง ๆ

ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางทรัพยากรและเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) 3 รายการ คือ ปลากระพงสามน้ำ มะม่วงเบาสงขลา และไข่ครอบสงขลา ทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา การรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มขนมโบราณ กลุ่มผ้ามัดย้อม กลุ่มมะม่วงเบา กลุ่มปลากรอบ ทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ

[†] บทความวิจัยนี้เป็นผลวิจัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การสร้างคุณค่าจากฐานทุนในพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนเมืองสิงหนคร โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ประจำปี 2567

ประวัติศาสตร์เมืองเก่าสิงห์นคร (ชิงกอร่า) และทุนทางสังคม คือ วิถีชีวิตคนพุทธ-มุสลิมที่กลมกลืน มีเครือข่ายการศึกษาและกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ เกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการได้รับความรู้จากภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลในการอัปเดตองค์ความรู้ ผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ 6 ชนิด จำนวนกลุ่มเปราะบางที่ได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพ 93 คน กลุ่มวิสาหกิจจำนวน 19 กลุ่ม ที่มีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 และพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ จำนวน 5 แห่ง สำหรับข้อเสนอแนะ การวิจัยควรมีการพัฒนาอาชีพเสริม เช่น การทำขนมและการแปรรูปอาหารทะเลที่เชื่อมโยงเรื่องราวประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตเข้ากับการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ และใช้การตลาดดิจิทัลเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน ผ่านกลไกการเรียนรู้โดยชุมชนในพื้นที่เป็นหลัก

คำสำคัญ: การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ, เมืองแห่งการเรียนรู้, ทุนทางทรัพยากร, เทศบาลเมืองสิงห์นคร

RESEARCH ARTICLE

Received: October 10, 2025

Revised: December 15, 2025

Accepted: February 2, 2026

Citation: Thienchai Phankhong, Farida Sasha, Thanakorn Preukrattananapa, and Jackrit Manvicha. 2026. "The Community-Based Learning Process for Enhancing and Creating Economic Value from Local Capital: A Case Study of Singhanakhon Municipality, Songkhla Province". *Chulalongkorn University Journal of Social Sciences* 56 (1): 52-75.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.5847>

License: [Creative Commons License: Attribution-NonCommercial-NoDerivatives; \(CC-BY-NC-ND 4.0\)](#)

Copyright: ©2026 Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

All statements in this article are the opinions of the authors. It is not the opinion of the publisher of the journal.

The Community-Based Learning Process for Enhancing and Creating Economic Value from Local Capital: A Case Study of Singhanakhon Municipality, Songkhla Province[†]

Thienchai Phankhong^a, Farida Sasha^{b,*}, Thanakorn Preukrattananapa^c, and Jackrit Manvicha^d

^a Assistant Professor Dr., Innovative and Design Entrepreneur, Hatyai Business School, Hatyai University

^b Dr., Innovative and Design Entrepreneur, Hatyai Business School, Hatyai University

^c Lecturer, Innovative and Design Entrepreneur, Hatyai Business School, Hatyai University

^d Lecturer, Technology and Information, Science and Technology, Hatyai University

Corresponding author email: farida@hu.ac.th

Abstract

This research aimed to (1) examine the context of local capital bases and the community economy in Singhanakhon Municipality, (2) analyze and synthesize the community-based learning process (Community-Based Learning: CBL); and (3) synthesize the outcomes of the learning process and develop policy recommendations and a development model to enhance and sustainably create economic value from local capital in the area. The study was conducted in communities within the Singhanakhon Municipality, Songkhla Province. A qualitative research approach was employed, using Participatory Action Research (PAR). Key informants included Singhanakhon Municipality, the Fine Arts Department, the 11th Regional Office of the Fine Arts Department (Songkhla), local

[†] This article is a part of the research project on "Creating Economic Value from Local Resources to Enhance the Quality of Life in the Communities of Singhanakhon City," supported by Thailand Science Research and Innovation (TSRI) and Hatyai University, fiscal year of 2024

educational networks, women's groups, elderly groups, community enterprises, farmers, fishermen, small local business operators, and other partner organizations.

The findings revealed that significant local resource and economic capital included three Geographical Indication (GI) products: three-water sea bass, Songkhla *Ma-muang Bao* (small sour mango), and Songkhla preserved yolk eggs (*Khai Krop*); the natural resources of Songkhla Lake; and the collective organization of community enterprises such as traditional dessert groups, tie-dye fabric groups, *Ma-muang Bao* groups, and crispy fish processing groups. Important cultural and historical capital comprised the history of the old town of Singhanakhon (Singora), while social capital was reflected in the harmonious Buddhist-Muslim way of life, educational networks, and coastal resource conservation groups. The community learning process for economic and social development emerged from integrating local wisdom with knowledge support from government agencies, educational institutions, and the private sector, alongside the use of digital technologies to update and enhance knowledge.

The outcomes of the learning process included the development of six new products; skills development for 93 individuals from vulnerable groups; 19 community enterprise groups achieving an average income increase of 10 percent; and the establishment of five learning spaces. The study recommends promoting supplementary occupations, such as traditional dessert-making and seafood processing, by integrating historical narratives and local ways of life into new product design and by utilizing digital marketing to link community-based tourism routes through learning mechanisms grounded in local capital.

Keywords: *Community-Based Learning, Creating Economic Value, Learning City, Local Capital, Singhanakhon Municipality*

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากถือเป็นวาระสำคัญของประเทศไทยในการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม เสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน และสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ นโยบายระดับประเทศ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ต่างให้ความสำคัญต่อการเสริมศักยภาพของท้องถิ่นในการพัฒนา

ตนเอง โดยเน้นการใช้ “ทุนในพื้นที่” เป็นฐานในการพัฒนา ซึ่งทุนดังกล่าวมิได้หมายถึงเพียงเงินทุนเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนทางประวัติศาสตร์ และทุนทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน (Office of the National Economic and Social Development Council 2022)

แนวคิดการพัฒนาที่เน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติว่าเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจยุคใหม่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (Cohen and Cohen 2019; Bourdieu 1986) งานวิจัยหลายชิ้นของนักวิชาการไทย เช่น Somsak Srisontisuk and Yutthasart Norkaew (2025) และ Luckhana Suksai et al. (2021) ชี้ให้เห็นว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” สามารถต่อยอดเป็น “มูลค่าทางเศรษฐกิจ” ได้หากมี “กลไกการเรียนรู้ร่วม” ที่เกิดจากคนในพื้นที่เอง ซึ่งเรียกว่า “กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน” (Community-based learning) กระบวนการนี้ไม่เพียงส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ยังสร้างความรู้ใหม่ผ่านการแลกเปลี่ยน การปฏิบัติจริง และการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน

เทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพโดดเด่นในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากทุนในพื้นที่ เนื่องจากมีฐานทุนทางทรัพยากรและวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์เมืองเก่า วิถีชีวิตของคนพุทธและมุสลิมที่อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน รวมถึงทุนทางธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับทะเลสาบสงขลา อาชีพประมง และเกษตรกรรมพื้นบ้าน พื้นที่ดังกล่าวยังมีสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical indications : GI) มากที่สุดในจังหวัดสงขลา ได้แก่ ปลากระพงสามน้ำ มะม่วงเบาสงขลา และไข่ครอบสงขลา ซึ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนที่ต่อยอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น กลุ่มขนมโบราณบ้านสทิงหม้อ กลุ่มสตรีชุมชนตำบลหัวเขาที่พัฒนาผ้ามัดย้อมและผ้าลายพื้นถิ่น ตลอดจนกลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งต่างมีศักยภาพในการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัล ทำให้คนในชุมชนบางส่วนไม่สามารถปรับตัวทันกับกระแสของเศรษฐกิจใหม่ เช่น เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) เศรษฐกิจฐานคุณค่า (Value-based economy) หรือเศรษฐกิจดิจิทัล (Digital economy) ส่งผลให้เกิดปัญหาการใช้ทรัพยากรอย่างไม่สมดุล การว่างงาน รายได้ที่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย และความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกัน ความร่วมมือในชุมชนก็ลดลงเนื่องจากขาดกลไกในการบริหารจัดการและแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน (Community-based learning

process) จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเชื่อมโยงทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสิงห์นครเข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน โดยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ร่วม (Co-learning space) เพื่อให้ผู้ให้การเรียนรู้ (Learning providers) และผู้เรียนรู้ (Target learners) ได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้การจัดทำแผนพัฒนาคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่ การสร้างกลไกความรับผิดชอบในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยชุมชน และการจัดการความรู้เพื่อสรุปบทเรียนและถอดองค์ความรู้สู่คลังความรู้ของชุมชน (Stock of knowledge) กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในระดับบุคคล ชุมชน และเมือง แต่ยังนำไปสู่การพัฒนา “เมืองแห่งการเรียนรู้” (Learning city) ที่ยกระดับคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการวิจัยนี้

แม้เทศบาลเมืองสิงห์นครจะถือว่ามีความรู้ทุนทางทรัพยากรและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง แต่ชุมชนก็ยังคงประสบปัญหาการปรับตัวเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจยุคใหม่และการใช้ประโยชน์จากทุนอย่างไม่สมดุล จึงทำให้เกิดช่องว่างเชิงโครงสร้าง (Structural gap) ที่สำคัญ คือ การขาดกลไกการเรียนรู้ร่วมอย่างเป็นระบบ และพื้นที่กลาง (Co-learning space) เพื่อเชื่อมโยงและบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรม-ประวัติศาสตร์เข้ากับเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based learning : CBL) จึงเป็นแนวทางสำคัญที่มุ่งเน้นการพัฒนากลไกดังกล่าว เพื่อเปลี่ยนทุนทางสังคมและวัฒนธรรมให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

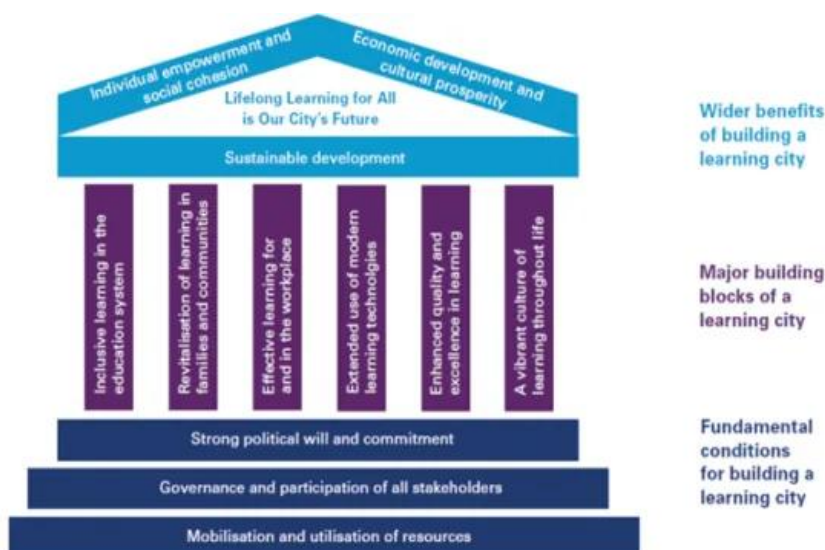
เพื่อตอบย้ถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนากลไกนี้ จากการสำรวจข้อมูลเศรษฐกิจพื้นฐานพบว่า การไม่สามารถปรับตัวเข้ากับกระแสเศรษฐกิจยุคใหม่ได้ นำไปสู่ปัญหาเชิงโครงสร้างหลายด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านรายได้ คือ รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรในพื้นที่เทศบาลเมืองสิงห์นครยังคงต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของจังหวัดสงขลา (ประมาณร้อยละ 40.31 หรือต่ำกว่า 59,581 บาทต่อเดือน) (ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอ สิงห์นคร) ซึ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำและความไม่สมดุลของรายได้ 2) ความเปราะบางทางสังคม มีการระบุกลุ่มผู้มีรายได้น้อยหรือกลุ่มเปราะบางที่ต้องการพัฒนาทักษะอาชีพเสริมใหม่ จำนวน 7 ครัวเรือน (24 คน) (ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอสิงห์นคร) และ 3) การใช้ประโยชน์จากต้นทุนต่ำ นั่นคือ แม้พื้นที่จะมีสินค้า GI 3 ชนิด ได้แก่ ปลากระพงสามน้ำทะเลสาบสงขลา มะม่วงเบาสงขลา และไข่ครอบสงขลา แต่พบว่าการนำทุน GI มาต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูง (High-value processing) ผ่านนวัตกรรมและดิจิทัลนั้นมีสัดส่วนน้อยกว่าผลผลิตรวม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงช่องว่างขนาดใหญ่ในการแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ดังนั้น การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (CBL) จึงเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนทุนและยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน โดยบทความวิจัยนี้มุ่งตอบคำถามวิจัยหลัก 2 ประการ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน (CBL) ที่เหมาะสมในการยกระดับและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่เทศบาลเมืองสิงหนคร ควรมีรูปแบบและขั้นตอนอย่างไร
2. การใช้กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานส่งผลให้เกิดกลไกและผลลัพธ์ในการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนเดิมในพื้นที่เทศบาลเมืองสิงหนครอย่างไร

บททวนวรรณกรรม

แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้

การขยายตัวของเขตเมืองทำให้เทศบาลเมือง เทศบาลนครต่าง ๆ เผชิญกับสิ่งท้าทายที่เกี่ยวข้องกับความสมานฉันท์ในสังคมการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน (Sustainability and equity) ซึ่งเทศบาลขนาดใหญ่ต่าง ๆ เริ่มเห็นว่าการดำเนินการตามกลยุทธ์ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น องค์การยูเนสโก โดยสถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตของยูเนสโก (UNESCO Institute for Lifelong Learning : UIL) จึงได้จัดตั้งเครือข่ายระดับโลกด้านเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก (The UNESCO Global Network of Learning Cities : GNLC) เพื่อช่วยรัฐบาลท้องถิ่นพัฒนากลยุทธ์ที่เป็นรูปธรรมในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยมีรูปแบบและคุณสมบัติของเมืองแห่งการศึกษาดังภาพที่ 1

รูปที่ 1 รูปแบบและคุณสมบัติของเมืองแห่งการเรียนรู้ (Key Features of UNESCO Learning Cities)

ประโยชน์หลักจากการส่งเสริมเมืองแห่งการเรียนรู้ทำให้เกิด 1) อำนาจในการตัดสินใจและการรวมกลุ่มทางสังคม 2) การพัฒนาทางเศรษฐกิจและความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม และ 3) การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยคุณลักษณะสำคัญที่จะนำไปสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้มี 6 ประการ ได้แก่ 1) การส่งเสริมการเรียนรู้ตั้งแต่พื้นฐานจนถึงอุดมศึกษา 2) การส่งเสริมการเรียนรู้ในครอบครัวและชุมชน 3) การอำนวยความสะดวกให้มีการเรียนรู้มีประสิทธิภาพในสถานที่ทำงาน 4) การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ทันสมัย 5) การส่งเสริมคุณภาพและความเป็นเลิศในการเรียนรู้ และ 6) การสนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเข้มแข็ง โดยมีเงื่อนไขสำคัญที่เป็นพื้นฐานการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความมุ่งมั่นและความเข้มแข็งของผู้นำท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย และ 3) การเคลื่อนย้ายและการใช้ทรัพยากรเป็นตัวป้อน หรือปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้

เพื่อการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน สถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตของยูเนสโก (UNESCO Institute for Life Long Learning : UIL) จึงได้จัดตั้งเครือข่ายระดับโลกด้านเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก (The UNESCO Global Network of Learning Cities : GNLC) เพื่อช่วยรัฐบาลท้องถิ่นพัฒนากลยุทธ์ที่เป็นรูปธรรมในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ เครือข่ายนี้จะสนับสนุนการบรรลุผลการดำเนินงานตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 17 ประการ (Sustainable Development Goals : SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4 ซึ่งเน้นการจัดการศึกษาอย่างครอบคลุมเท่าเทียมและมีคุณภาพ รวมทั้งส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน (Lifelong Learning : LLL) ตลอดจนเป้าหมายที่ 11 ซึ่งมุ่งพัฒนาเมืองและถิ่นฐานให้มนุษย์ได้อยู่ร่วมกันอย่างปลอดภัย และมีการช่วยเหลือเกื้อหนุนซึ่งกันและกันสู่ความยั่งยืน (UNESCO Institute for Lifelong Learning 2023)

กล่าวโดยสรุป องค์การยูเนสโกเชื่อว่า เมืองแห่งการเรียนรู้จะช่วยแก้ปัญหาคาดความสมานฉันท์ในสังคมเมือง แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างความเสมอภาคและความเท่าเทียม เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งถ้าประเทศไทยมีเมืองที่ได้รับเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายระดับโลกด้านเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก ก็จะช่วยให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน บรรลุตามยุทธศาสตร์ประเทศไทยระยะ 20 ปี

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ Systemic Approach

ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก และมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันไปหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ดังนั้น การศึกษาสถานการณ์เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคเพื่อนำไปสู่แนวทางการ

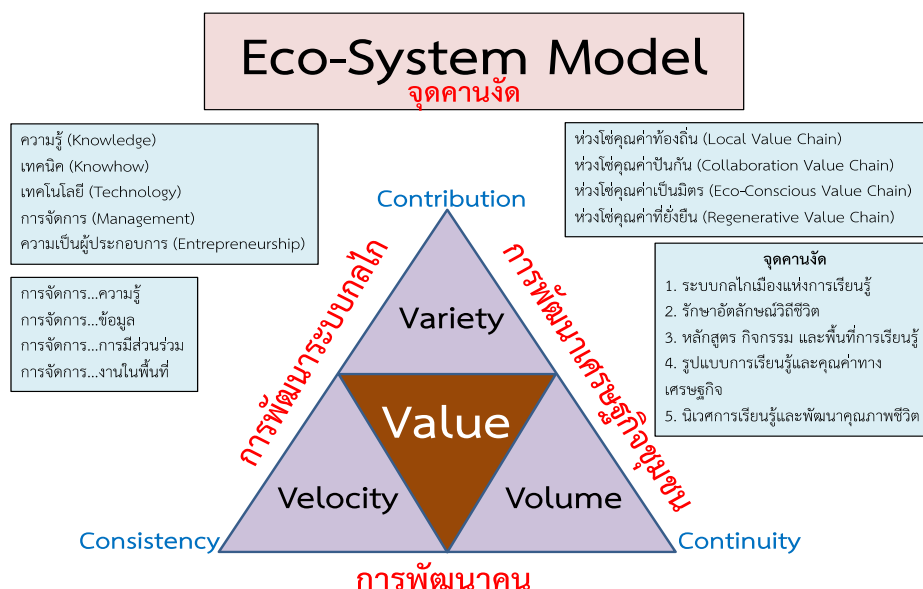
แก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนนั้นไม่สามารถมองปัญหาได้แต่เพียงด้านใดด้านหนึ่ง เนื่องจากในแต่ละปัญหาจะมีความสัมพันธ์กันทั้งในทางตรงและทางอ้อม ทฤษฎี Systemic Approach พัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงช่วงศตวรรษที่ 20 โดยมีการนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาอย่างแพร่หลายในหลายสาขา อาทิเช่น ชีววิทยา (Biology) เศรษฐศาสตร์ (Economics) การจัดการองค์กรธุรกิจ (Business Organizational Management) เป็นต้น

การศึกษาอยู่ในกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระบบ (System) ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) การป้อนกลับ (Feedback) กฎ ระเบียบ (Regulation) องค์กร (Organization) วัตถุประสงค์ (Purpose) วิสัยทัศน์ระดับโลก (Global vision) และวิวัฒนาการ (Evolution) เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการภายในองค์กร การกำหนดนโยบาย การจัดการเชิงกลยุทธ์และการวางแผน ทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้องค์กรมีการบริหารจัดการที่ดีอย่างเป็นระบบ มีการบริหารจัดการโครงสร้างที่เหมาะสม มีการกำหนดนโยบาย การจัดการเชิงกลยุทธ์และการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการจัดการสื่อสารที่ดีภายในองค์กร การสร้างการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ที่ดีภายในองค์กร และการทำงานเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า Systemic Approach ถูกนำมาใช้บนพื้นฐานองค์ความรู้ ควบคู่ไปกับวิธีการนำไปปฏิบัติ หรือกล่าวได้ว่า ทฤษฎี Systemic Approach ได้ใช้ความรู้ในเชิงทฤษฎีและวิธีการในการศึกษาเพื่อประยุกต์ใช้ในการศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีความซับซ้อน และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาย่างมีประสิทธิภาพ โดยการพัฒนาแบบจำลองที่เหมาะสมเพื่อใช้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ (Jackson 2001)

Flood and Jackson (1991) และ Jackson (2001) ได้ศึกษาและพัฒนาทฤษฎีนี้อย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญพื้นฐานใน 3 ประเด็น คือ 1) การตระหนักรู้อย่างมีวิจารณญาณ (Critical awareness) เป็นการพิจารณาถึงขอบเขตที่จะศึกษา 2) การปรับปรุง (Improvement) เป็นการพิจารณาถึงแนวทางในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในระบบตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา และ 3) พหุนิยม (Pluralism) คือ ขั้นตอนการพิจารณาเลือกใช้วิธีระบบ (Systems methods) ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน โดยผู้วิจัยมีบทบาทที่สำคัญในการศึกษาร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน Jackson และ Flood ได้พัฒนาเครื่องมือที่มีชื่อว่า Total Systems Intervention (TSI) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาเลือกใช้ Systems methods ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ปัญหา และอุปสรรค รวมถึงการพิจารณาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาย่างมีประสิทธิภาพและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ บนพื้นฐานการพิจารณา 7 ประเด็น คือ 1) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อน ไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างรวดเร็ว 2) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในองค์กรหรือในแต่ละกรณีศึกษา ควรจะต้องให้

ความสำคัญในทุกประเด็น 3) พิจารณาเลือก Systems methodologies ที่เหมาะสมในการ
แก้ไขปัญหาและอุปสรรค 4) ในการแก้ไขปัญหาในแต่ละองค์กร หรือกรณีศึกษาที่มีความ
แตกต่างกัน สามารถใช้ Systems methodologies ที่แตกต่างกันในการศึกษา 5) ในแต่ละ
Systems methodologies มีจุดแข็งและจุดอ่อนที่จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจและเลือกใช้ให้
เหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 6) TSI เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยสามารถ
พิจารณาเลือกใช้ Systems methodologies ที่มีความเหมาะสมได้มากกว่า 1 วิธี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่
กับบริบทของปัญหา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และ 7) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและภาคีเครือข่ายในทุก
ภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วมในการศึกษาในทุกขั้นตอน

ในงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีผู้มีส่วนได้เสียจำนวนมากอย่างกรณีนี้ แนวคิดเชิงระบบจึงถูก
ใช้ในระดับวิธีคิด เพื่อสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างทุนในพื้นที่และปัญหา
ทางเศรษฐกิจที่เผชิญอยู่ นอกจากนี้ กรอบแนวคิดเชิงระบบยังนำมาสู่การออกแบบ “Eco-
System Model : จุดคานงัด” ที่ใช้ในการขับเคลื่อนโครงการ โมเดลนี้มองการพัฒนาเศรษฐกิจ
ชุมชนเป็นระบบนิเวศ (Ecosystem) ที่ต้องการ “จุดคานงัด” (Leverage points) ในการสร้าง
คุณค่า (Value) ผ่านการบริหารจัดการที่สมดุลระหว่างสามมิติหลัก ประกอบด้วย 1) ความ
หลากหลาย (Variety) คือ การนำเข้าขององค์ความรู้ใหม่ เทคโนโลยี และการจัดการ ซึ่งเป็น
ปัจจัยนำเข้าสำคัญของระบบ 2) ความเร็ว (Velocity) คือ ความสม่ำเสมอในการพัฒนาคน
(Consistency) เพื่อให้เกิดพลวัตการเรียนรู้ที่รวดเร็ว และ 3) Volume (ปริมาณ) คือ ความ
ต่อเนื่องในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Continuity) เพื่อให้คุณค่าทางเศรษฐกิจขยายผลในวง
กว้าง ดังแสดงในรูปที่ 2

รูปที่ 2 กรอบแนวคิดเชิงระบบยังนำมาสู่การออกแบบ “Eco-System Model : จุดคานงัด”

Soft Systems Methodology (SSM)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีในกลุ่ม Systemic Approach ถูกพัฒนาโดย Checkland (1981) ประกอบด้วยขั้นตอนในการศึกษา 7 ขั้นตอนที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาสถานการณ์ปัญหา และอุปสรรค เพื่อให้เกิดความเข้าใจและมองภาพความเชื่อมโยงในแต่ละปัญหาได้ง่าย ซึ่งจะทำให้วิเคราะห์ปัญหาได้ถูกต้องแม่นยำ มีขั้นตอนการดำเนินการศึกษาที่ชัดเจน นำไปสู่แนวทางในการพัฒนาแก้ไขปัญหา (Problem-solving) โดยการพัฒนาแบบจำลองที่เหมาะสม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนในการศึกษา 7 ขั้นตอน มีดังต่อไปนี้

- 1) การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย และการศึกษาบริบทของพื้นที่และแนวทางของการพัฒนา กลุ่มธุรกิจ
- 2) การพิจารณาปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ โดยขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะร่วมกันพัฒนาแผนภาพ (Rich picture) ที่แสดงถึงการบริหารจัดการการดำเนินธุรกิจของกลุ่มธุรกิจ
- 3) Formulating root definitions ขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์และพิจารณาแนวทางในการแก้ไขปัญหการดำเนินธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจและเศรษฐกิจในพื้นที่ (Ownership)
- 4) การพัฒนาแบบจำลองจากผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 3 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการธุรกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาด
- 5) การนำแบบจำลองธุรกิจที่ได้จากการศึกษาสู่การนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ และการเปรียบเทียบการดำเนินการก่อนและหลังการดำเนินโครงการ
- 6) การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
- 7) การจัดการประชุมเพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มธุรกิจร่วมกับผู้มีส่วนได้เสีย ทุกภาคส่วน

การเชื่อมโยง Systemic Approach กับ Community-Based Learning (CBL)

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้อิงตามหลักการ Systemic Approach โดยมองการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเป็นระบบนิเวศ (Ecosystem) ที่ต้องการจุดคานงัด (Leverage points) เพื่อสร้างและเพิ่มคุณค่า (Value) ให้กับฐานทุนในพื้นที่อย่างยั่งยืน แผนภาพนี้แสดงความสัมพันธ์สามส่วนหลักที่ขับเคลื่อนงานวิจัย

1. ฐานทุนและปัจจัยนำเข้า (Local capital: The input)

เปรียบเสมือนปัจจัยนำเข้าของระบบ (Input) และเป็นความหลากหลาย (Variety) ที่เป็น

รากฐานของการพัฒนาในสิงห์นคร ทุนเหล่านี้ประกอบด้วย

- ทุนทางทรัพยากร/เศรษฐกิจ: สินค้า GI (ปลากะพงสามน้ำ ไข่ครอบ มะม่วงเบา) และฐานอาชีพดั้งเดิม
- ทุนทางวัฒนธรรม/ประวัติศาสตร์: ประวัติศาสตร์เมืองเก่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตพหุวัฒนธรรม
- ทุนทางสังคม: เครือข่ายชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจ

ทุนเหล่านี้ถูกแปลงให้เกิดคุณค่าใหม่ผ่านการนำเข้าความรู้ (Knowledge) เทคนิค (Knowhow) และเทคโนโลยี (Technology) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เสริมสร้างมิติความหลากหลายของระบบ

กระบวนการเรียนรู้และกลไกขับเคลื่อน (CBL Mechanism : The Process)

ในโมเดลนี้ กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (CBL) ทำหน้าที่เป็น “จุดคานงัด” และเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนคุณค่า (Value) ผ่านการบริหารจัดการมิติความเร็ว/พลวัต (Velocity) และ ปริมาณ/ขนาด (Volume)

- 1) ความเร็ว/พลวัต (Velocity) ถูกขับเคลื่อนโดยการพัฒนาคคน และต้องมีความสม่ำเสมอ (Consistency) ในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะ (เช่น การเสริมทักษะด้านดิจิทัลให้กลุ่มเปราะบาง)
- 2) ปริมาณ/ขนาด (Volume) ถูกขับเคลื่อนโดยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และต้องมีความต่อเนื่อง (Continuity) เพื่อให้คุณค่าทางเศรษฐกิจขยายผลในวงกว้าง

กระบวนการ CBL ถูกออกแบบผ่าน Soft Systems Methodology (SSM) โดยสร้างกลไกที่เป็นรูปธรรมซึ่งถือเป็นจุดคานงัด ในการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยการจัดทำฐานข้อมูลทุน (Data catalog) การจัดการข้อมูล (Data management) เพื่อสร้างความหลากหลาย (Variety) และการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ร่วม (Co-learning space) ซึ่งเป็นกลไกถาวรของเมืองแห่งการเรียนรู้

- 3) ผลลัพธ์และคุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic and social outcomes) เป็นการขับเคลื่อนที่สมดุลของความหลากหลาย (Variety) ความเร็ว/พลวัต (Velocity) และ ปริมาณ/ขนาด (Volume) ที่จะนำไปสู่การสร้างคุณค่า (Value) และผลลัพธ์ใน 4 ห่วงโซ่คุณค่า รวมถึงผลลัพธ์เชิงรูปธรรมใน 3 ระดับของงานวิจัย
- 4) ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ (Output) เป็นลักษณะของการเพิ่มมูลค่าให้กับห่วงโซ่คุณค่าท้องถิ่น เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ GI การเกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ การสร้างเส้นทาง

ท่องเที่ยวและการเพิ่มรายได้

- 5) ผลลัพธ์ทางสังคม/การเรียนรู้ (Outcome) เป็นการพัฒนาคนและทักษะใหม่ในระดับบุคคล การเกิดเครือข่ายความร่วมมือ (Collaboration value chain) และการเกิดนิเวศการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นจุดคานงัดที่สำคัญ
- 6) ผลลัพธ์เชิงระบบ (Structural catalyst) เป็นกลไก CBL และ Co-learning space ทำหน้าที่เป็น “ตัวเร่งเชิงโครงสร้าง” ที่ทำให้การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน

รูปที่ 3 กลไกการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้

ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ของประชาชนในพื้นที่องค์กร ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ได้แก่ เทศบาลเมืองสิงหนคร กรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ 11 สงขลา บริษัท ปตท.สผ.เอนเนอร์ยี ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด เครือข่ายสถานศึกษา วิสาหกิจชุมชน คณะกรรมการพัฒนาสตรีเทศบาลเมืองสิงหนคร และกลุ่มภาคีต่าง ๆ โดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

ขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย

พื้นที่เป้าหมาย 38 ชุมชน ในพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย

มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับบริบทเชิงพื้นที่ในมิติด้านเศรษฐกิจชุมชน การสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่ และการพัฒนาทักษะอาชีพให้แก่ผู้ประกอบการในชุมชน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการศึกษาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจของกลุ่มเปราะบาง

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยนี้ คือ ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่เทศบาลเมืองสิงหนคร ได้แก่ ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ผู้ประกอบการชุมชน คณะกรรมการพัฒนาสตรี และตัวแทนจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ โดยมีการดำเนินการดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ดำเนินการกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จำนวน 20 คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากผู้นำชุมชน 5 คน ราษฎรชาวบ้าน 5 คน และผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนรายสำคัญ 10 กลุ่ม
2. การสนทนากลุ่ม (Focus group) และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดเวทีหลัก 3 ครั้ง และประชุมกลุ่มย่อยตามกิจกรรม 5 ครั้ง มีผู้เข้าร่วมรวมกว่า 150 คน โดยเป็นตัวแทนชุมชน 38 ชุมชน (ชุมชนละ 2 คน รวม 76 คน) ผู้บริหารเทศบาล และภาคีเครือข่าย

วิธีการศึกษาและเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยหลัก คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยประเด็นคำถามหลักในการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field data collection) เน้นที่ 1) การสำรวจทุนในพื้นที่และเศรษฐกิจพื้นฐาน ได้แก่ ทุนทางทรัพยากร วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ในชุมชนที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้คืออะไร 2) การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนรู้ใดที่ชุมชนใช้ต่อยอดผลิตภัณฑ์/อาชีพ และมีปัญหาหรืออุปสรรคในการเข้าถึงองค์ความรู้ใหม่ ๆ อย่างไร และ 3) การแสวงหาแนวทางการพัฒนา กลไกหรือพื้นที่กลางรูปแบบใดที่จำเป็นในการบูรณาการความรู้ระหว่างชุมชนกับภาคีภายนอก

สำหรับวิธีการศึกษามีขั้นตอน ดังนี้

1. รวบรวมเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ตลอดจนข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ ทั้งในมิติของพื้นที่ ทรัพยากร ประเพณี วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ
2. ลงพื้นที่จัดประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์และแผนการวิจัยของโครงการต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ โดยจัดประชุม การถาม-ตอบ สอบถามข้อเสนอแนะ และข้อจำกัดต่าง ๆ ของผู้ร่วมประชุม

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน และผู้ประกอบการชุมชนในพื้นที่เทศบาลเมืองสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

3. ลงพื้นที่สำรวจศักยภาพข้อมูลทุนในพื้นที่ โดยลงพื้นที่ชุมชน เพื่อสำรวจ จัดเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชน เพื่อสร้าง Data catalog โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยประสานงานกับเทศบาลฯ และผู้นำชุมชนเจ้าของพื้นที่ เพื่อนำทีมนักวิจัยลงพื้นที่ สอบถาม สัมภาษณ์ จัดบันทึก และถ่ายรูป เพื่อให้ได้ข้อมูลเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ที่ใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่ในการประกอบธุรกิจและการค้า

4. จัดประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนเมืองชิงกอราสิงหนครเมืองแห่งการเรียนรู้ เพื่อระดมความคิดเห็นในการกำหนดและพัฒนากลไกความร่วมมือในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ในมิติการพัฒนาคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่ โดยจัดประชุมกลุ่มย่อย ระดมสมอง นำเสนอปัญหา และโอกาสในการดำเนินการ อธิบายบทบาทหน้าที่ และระดมความคิดเห็นในการพัฒนากลไกความร่วมมือในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ในมิติการพัฒนาคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ตัวแทนชุมชน ชุมชนละ 2 คน จาก 38 ชุมชน รวม 76 คน และผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ของเทศบาลฯ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานทุนในพื้นที่

ตัวอย่าง คำถามสัมภาษณ์/ประเด็นการสนทนา ยกตัวอย่างเช่น

- ปัจจุบันชุมชน/วิสาหกิจของท่านใช้ประโยชน์จากทุนท้องถิ่น (เช่น สินค้า GI ประวัติศาสตร์เมืองเก่า ทรัพยากรทะเลสาบ) ในการสร้างรายได้และพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างไรบ้าง
 - ท่านมองเห็นปัญหาหรือช่องว่างใดบ้างที่ทำให้ไม่สามารถนำทุนเหล่านี้มาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้เต็มที่ (เช่น ปัญหาด้านการผลิต การตลาด หรือการขาดความรู้)
 - ในมุมมองของท่าน (ผู้นำ/ผู้ประกอบการ/เทศบาล) กลุ่มผู้มีรายได้น้อยหรือกลุ่มเปราะบางในชุมชน มีความต้องการด้านการพัฒนาอาชีพเสริมหรือทักษะใหม่ ๆ อย่างไร
5. จัดประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนเมืองชิงกอราสิงหนครเมืองแห่งการเรียนรู้ ร่วมกับตัวแทนชุมชนและประชาชนในพื้นที่จัดทำแผนพัฒนาคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายบนพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยจัดประชุมกลุ่มย่อย ระดมสมอง นำเสนอปัญหาและโอกาสในการ

ดำเนินการ และระดมความคิดเห็นในการจัดทำแผนพัฒนาคุณค่าเศรษฐกิจจากฐานทุน
ในพื้นที่

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ตัวแทนชุมชนจาก 38 ชุมชน ชุมชนละ 2 คน รวม 76
คน และผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ของเทศบาลฯ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาคีเครือข่ายใน
การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานทุนในพื้นที่

6. กำหนดพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชน ออกแบบและพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เพื่อการพัฒนา
อาชีพของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อย กลุ่มเปราะบาง กลุ่ม
ผู้สูงอายุ และผู้ประกอบการรายย่อย เพื่อยกระดับและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจบน
ฐานของทรัพยากรชุมชน ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตชุมชน ศึกษาข้อมูลพื้นที่การเรียนรู้
กำหนด Learning content & learning core zone ด้านเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐาน
ของทุนในพื้นที่ เช่น การยกระดับผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพระดับสากลและสอดคล้องกับ
ความต้องการของผู้บริโภค การเพิ่มรายได้ช่องทางใหม่ ๆ การเพิ่มช่องทางการตลาด
และการสร้าง Storytelling ให้กับผลิตภัณฑ์และบริการ และการสร้างงานใหม่ ๆ ให้กับ
กลุ่มเปราะบางในพื้นที่
7. จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์บทเรียนและความภาคภูมิใจของชุมชน สะท้อนฐานทุนใน
ชุมชน
8. ประเมินความรู้ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ ติดตามโดยการมอบหมายงาน นัดติดตาม ใช้
ไลน์กลุ่ม แชร์ภารกิจ ติดตามสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน จัดเวทีสรุปบทเรียน และจัดการ
ความรู้/ถอดองค์ความรู้จากการทำงาน และคืนความรู้สู่ชุมชนพื้นที่ โดยใช้วิธีการถอด
บทเรียนจากกิจกรรมว่าได้ผลลัพธ์อะไร และนำไปปรับปรุงการขับเคลื่อนเมืองฯ
โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจได้อย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการ
สนทนากลุ่ม มีการถอดเทป (Transcription) และนำมาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม (Thematic
content analysis) โดยขั้นตอนประกอบด้วย

1. การเข้ารหัสแบบเปิด (Open coding) การจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามแนวคิดหลักของทุนใน
พื้นที่ อุปสรรค และกิจกรรมการเรียนรู้
2. การจัดธีม (Theming) การจัดกลุ่มรหัสให้เป็นธีมหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (เช่น
ธีมกลไกการเรียนรู้ ธีมผลลัพธ์ระดับบุคคล-ชุมชน-เมือง เป็นต้น)
3. การตีความเชิงทฤษฎี (Theoretical interpretation) การนำผลลัพธ์มาตีความภายใต้
กรอบของ Soft Systems Methodology (SSM) และแนวคิดการแปลงทุน (Bourdieu) เพื่อ

อธิบายกระบวนการเปลี่ยนรูปจากทุนทางสังคม/วัฒนธรรมเป็นทุนทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ เพื่อให้มั่นใจในคุณภาพเชิงวิชาการของงานวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการให้มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) โดยการ 1) การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งใช้ข้อมูลจาก 3 แหล่ง (เอกสาร/งานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก และเวทีปฏิบัติการ) ในการยืนยันข้อค้นพบเดียวกัน และ 2) การตรวจสอบโดยสมาชิก (Member check) มีการนำผลการวิเคราะห์และแผนพัฒนา (ขั้นตอนที่ 5) กลับไปนำเสนอ และรับฟังการยืนยันจากตัวแทนชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียในการประชุมคณะกรรมการฯ

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน เพื่อการยกระดับและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่บนฐานของทรัพยากรชุมชน ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

จากการสำรวจและจัดทำแผนที่ทรัพยากรในพื้นที่ (Local Resource Mapping) พบว่าเทศบาลเมืองสิงหนครมีฐานทุนที่สำคัญดังนี้

- 1) ทุนทางทรัพยากร/เศรษฐกิจ : มีผลิตภัณฑ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) 3 รายการ ได้แก่ ปลากระพงสามน้ำ มะม่วงเบาสงขลา และไข่ครอบสงขลา ทรัพยากรทะเลสาบสงขลา และการรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชน (เช่น กลุ่มขนมโบราณ กลุ่มผ้ามัดย้อม)
- 2) ทุนทางวัฒนธรรม/ประวัติศาสตร์ : ประวัติศาสตร์เมืองเก่าสิงหนคร (ชิงกอร่า) วิถีชีวิตคนพุทธ-มุสลิมที่กลมกลืน และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) ทุนทางสังคม : เครือข่ายการศึกษา คณะกรรมการพัฒนาสตรี และกลุ่มอนุรักษ์ชายฝั่ง

ผลจากการศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อการยกระดับและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่พบว่า เทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีศักยภาพทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะฐานทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ รวมถึงทุนทางภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่ง กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบ และมีการบูรณาการแนวคิด “การเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน (Community-based learning : CBL)” ซึ่งมุ่งเน้นให้คนในพื้นที่เป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hathaichanok Katasomboon (2020) ที่พบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่เหมาะสมกับชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ และเป็นการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจฐานราก นอกจากนี้ การพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทำให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงทุกด้าน โดยเรียนรู้ได้ด้วยเชิงประจักษ์ในพฤติกรรม ผ่านกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพและการอบรมเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการดังกล่าวเริ่มจากการสำรวจและทำแผนที่ฐานทุนในพื้นที่ (Local resource mapping) เพื่อจำแนกศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทุนด้านประมงพื้นบ้าน ทุนด้านการเกษตรและอาหารพื้นถิ่น รวมถึงทุนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ จากนั้นได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำเป็นฐานข้อมูลกลาง (Data catalog) เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจและวางแผนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญหลายมิติ ได้แก่

1. การจัดเวทีชุมชนและกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจร่วมกับทุนในพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก
2. การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ร่วม (Co-learning space) เพื่อเป็นกลไกกลางในการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างผู้ให้ความรู้ (Learning providers) เช่น หน่วยงานรัฐ มหาวิทยาลัย และภาคเอกชน กับผู้เรียนรู้ (Target learners) ซึ่งเป็นประชาชนในพื้นที่
3. การส่งเสริมองค์ความรู้และทักษะสมัยใหม่ เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ การตลาดดิจิทัล และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการยกระดับทุนทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น
4. การสร้างเครือข่ายและกลไกการขับเคลื่อนแบบพหุภาคี (Multi-stakeholder collaboration) ประกอบด้วย เทศบาล ผู้นำชุมชน กลุ่มวิสาหกิจ ภาครัฐ และเอกชน เพื่อสนับสนุนการขยายผลของกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาว

ผลการดำเนินงานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายระดับ ได้แก่ (1) ระดับบุคคล มาจากการพัฒนาทักษะ “ผู้ประกอบการรายย่อย” และ “กลุ่มเปราะบาง” ซึ่งการออกแบบกิจกรรมเกิดจากความต้องการในการพัฒนาอาชีพเสริมที่มาจากการสำรวจ (Data catalog) ของแต่ละกลุ่ม ทำให้ประชาชนมีความรู้และทักษะที่สามารถต่อยอดอาชีพและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองได้ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ กลุ่มสตรีชุมชนบ้านสทิงหม้อที่พัฒนาสูตรขนมโบราณและการแปรรูปอาหารทะเล โดยผนวกเรื่องราวประวัติศาสตร์ (Storytelling) ของเมืองเก่าสิงห์นครเข้ากับการออกแบบบรรจุภัณฑ์และการตลาดดิจิทัล (2) ระดับชุมชน ทำให้เกิดกลุ่มความร่วมมือ วิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายการผลิตที่เข้มแข็ง การพัฒนาอาชีพเสริม : เน้นการทำขนมและแปรรูปอาหารทะเล เช่น “ไข่ครอบสงขลาพรีเมียม” (GI product) และ “ขนมโบราณสูตรหัวเขา” ทำให้กลุ่มผู้มีรายได้น้อย/กลุ่มเปราะบาง มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Trongkamon Sanamkate and Nittaya Kabjan (2022) พบว่า องค์ประกอบทุนชุมชนประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ทุนสถาบัน กองทุนชุมชน และทุนทาง

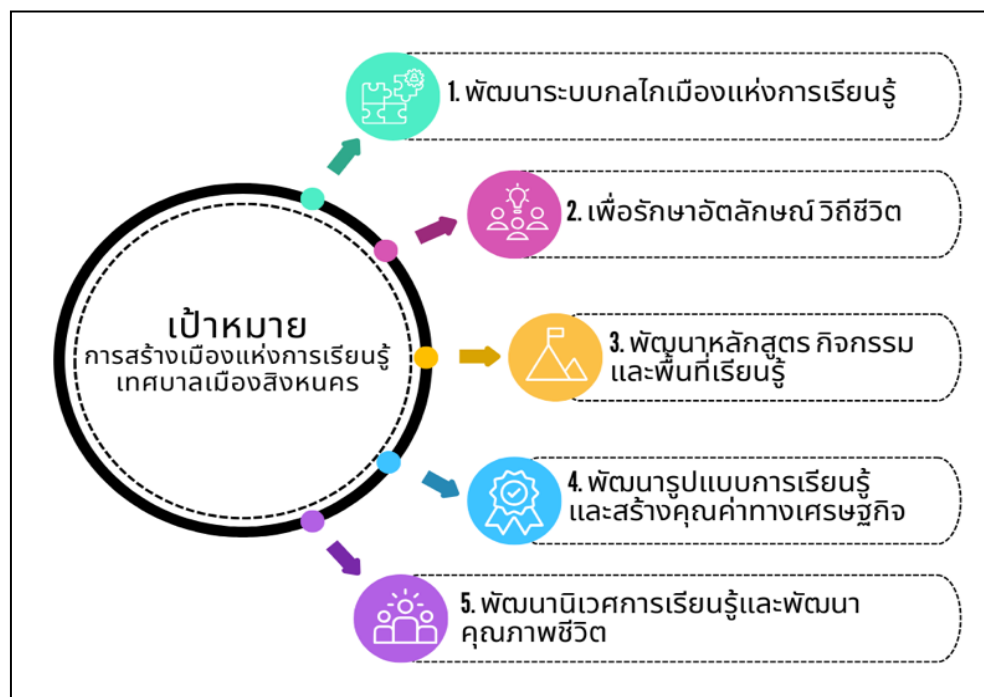
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการพัฒนาชุมชนต้องมีการจัดการตนเองภายในชุมชนและมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น มีการตั้งเครือข่ายคณะกรรมการเป็นผู้บริหารจัดการดูแลกิจกรรมด้านการเกษตร สังคมและวัฒนธรรม และแนวทางการเสริมสร้างทุนชุมชนให้เข้มแข็ง

จากกระบวนการ CBL ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่และบริการใหม่ที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์และมูลค่าที่เพิ่มขึ้น นำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่มากกว่า 10 รายการ จากการพัฒนาทักษะ (เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การตลาดดิจิทัล) โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ไข่ครอบสงขลา (GI) ได้รับการยกระดับคุณภาพและแบรนด์ใหม่ ทำให้ราคาจำหน่ายต่อหน่วยเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 15-20 ในกลุ่มผลิตภัณฑ์พรีเมียม อาชีพเสริมใหม่ที่เน้นการแปรรูปอาหารทะเลและขนมโบราณได้สร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มเปราะบาง (เช่น ผู้สูงอายุและสตรี) โดยมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น 2,000-4,500 บาท/ครัวเรือน/เดือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มช่องทางตลาด เกิดเครือข่ายการผลิตที่เข้มแข็งและช่องทางการตลาดดิจิทัล และ (3) ระดับเมือง ทำให้เกิดกลไกความร่วมมือระหว่างภาคส่วนที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นระบบผลลัพธ์ระดับเมือง จากกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคี (Multi-stakeholder collaboration) ทำให้เกิด 1) พื้นที่เรียนรู้ร่วม (Co-learning space) เป็นพื้นที่กลางในการบูรณาการองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัย/ภาครัฐสู่ชุมชน 2) การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงฐานทุนประวัติศาสตร์ (เมืองเก่าชิงกอร่า) เข้ากับวิถีชีวิต เส้นทางท่องเที่ยว/การแข่งขันดิจิทัล มีการออกแบบ 2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลักที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตชาวประมง (บ้านปลาหมายเลข 9) กับประวัติศาสตร์เมืองเก่าชิงกอร่า โดยเส้นทางเหล่านี้ถูกนำเสนอผ่านการตลาดดิจิทัลและ Storytelling เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะ (Niche market) ทำให้ผู้ประกอบการรายย่อยสามารถแข่งขันในยุคดิจิทัลได้ ผ่านการสร้าง Data catalog และการใช้แพลตฟอร์มในการประชาสัมพันธ์และขายสินค้า และ 3) กลไกการขับเคลื่อนร่วมเทศบาลเมืองสิงหนครร่วมกับภาคีสร้างกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นผลลัพธ์เชิงนโยบาย/กลไกเมืองในระดับเมือง เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ชิงกอร่าสิงหนคร และข้อเสนอเชิงนโยบายได้ถูกนำไปใช้ในการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ร่วม (Co-learning space) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกถาวรในการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Somsak Srisontisuk and Yutthasart Norkaew (2025) พบว่าชุมชนควรมีกระบวนการเพิ่มศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่นเชิงบูรณาการ เพื่อเสริมสร้างการจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนในยุคปกติวิถีใหม่ได้อย่างยั่งยืน โดยมีแนวทางดังนี้ 1) การมีระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน 3) การริเริ่มการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจชุมชนโดยแกนนำท้องถิ่น 4) การประสานงานระหว่างองค์กรภาคีเครือข่าย 5) การสร้างรูปแบบของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนร่วมกันภายในท้องถิ่น และ 6) การ

พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนต้องเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง

กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐานในกรณีของสิงห์นครไม่เพียงแต่ช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Knowledge co-creation) แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยง “ทุนทางเศรษฐกิจ-สังคม-วัฒนธรรม” เข้ากับ “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก” อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน การเกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างงานและรายได้ในพื้นที่ ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันของชุมชนในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์และเศรษฐกิจดิจิทัล

กล่าวโดยสรุป กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐานมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนทุนในพื้นที่ให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ เป็นแนวทางการพัฒนาที่ชุมชนเป็นเจ้าของ (Community ownership) และสอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development) ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน

รูปที่ 4 เป้าหมายการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ เทศบาลเมืองสิงห์นคร จังหวัดสงขลา

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย พบว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐานของเทศบาลเมืองสิงห์นครเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ เข้ากับกระบวนการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยมีจุดเริ่มต้นจากการสำรวจศักยภาพและจัดเก็บข้อมูลฐานทุนในพื้นที่ นำไปสู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมที่เอื้อต่อการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ และนวัตกรรมในระดับบุคคลและชุมชน กลไกสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่

การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ร่วม (Co-learning space) การเสริมศักยภาพผู้ประกอบการ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบพหุภาคี (Multi-stakeholder collaboration) ผลที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนเกิดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในทุนของตนเอง มีการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ พัฒนาระบบการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าสินค้า เกิดช่องทางการตลาดใหม่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจ้างงานในชุมชนเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็งและยั่งยืนมากขึ้น กล่าวได้ว่า “กระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน” (Community-based learning : CBL) ทำหน้าที่เป็นตัวเร่งเชิงโครงสร้าง (Structural catalyst) ที่ทำให้ทุนทางทรัพยากรและวัฒนธรรมของชุมชนสามารถเปลี่ยนรูปเป็นทุนทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ ผลลัพธ์นี้ยืนยันและขยายแนวคิด Learning city ในบริบทของประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning : LLL) และการมีส่วนร่วมเชิงระบบ (Systemic approach) เป็นเงื่อนไขพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานคุณค่า (Value-based economy) ให้ยั่งยืนและสอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs โดยเน้นความสำคัญของการสร้าง “กลไกที่เป็นเจ้าของร่วมกัน” (Community ownership mechanism) ผ่าน Co-learning space ในการขับเคลื่อนระดับเมือง ดังรูปที่ 5

รูปที่ 5 การสร้างนิเวศการเรียนรู้ เทศบาลเมืองสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ (Policy and Practical Recommendations)

1. การจัดตั้งกลไกสนับสนุนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ถาวรหรือเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ เพื่อเป็นกลไกกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสร้างระบบสนับสนุนให้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่จำกัดเพียงช่วงเวลาของโครงการ
2. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือแบบพหุภาคี (Multi-stakeholder platform) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน มหาวิทยาลัย และองค์กรชุมชน เพื่อสร้างโครงสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ยั่งยืนและสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ได้
3. การบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการออกแบบผลิตภัณฑ์ การตลาด และการจัดการความรู้ของชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและเข้าถึงตลาดสมัยใหม่
4. การพัฒนาศักยภาพบุคคลและผู้นำชุมชน ควรมีการลงทุนในการพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการ การตลาด การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการเป็นผู้ประกอบการ เพื่อให้ชุมชนสามารถบริหารทุนของตนเองได้อย่างยั่งยืน
5. การสร้างระบบติดตาม ประเมินผล และถอดบทเรียน (Monitoring & knowledge management) ควรพัฒนาระบบติดตามผลของกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่อย่างเป็นระบบ พร้อมจัดทำคลังความรู้ชุมชน (Community knowledge repository) เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาและขยายผลในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ (Academic Recommendations)

1. งานวิจัยในอนาคตควรศึกษาปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของกระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน เช่น รูปแบบการบริหารจัดการชุมชน รูปแบบความร่วมมือ และความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน
2. ควรมีการเปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อพัฒนา “ต้นแบบการเรียนรู้เชิงพื้นที่” (Territorial learning model) ที่สามารถปรับใช้ในบริบทที่หลากหลาย
3. สนับสนุนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ระยะยาว เพื่อประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของการเรียนรู้เชิงชุมชนในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นบทความวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “การสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจจากฐานทุนในพื้นที่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนเมืองสิงห์นคร” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยย่อยภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “การยกระดับศักยภาพของชิงกอร่าเมืองแห่งการเรียนรู้” สำเร็จได้เนื่องจากได้รับความอนุเคราะห์และสนับสนุนทุนวิจัยเป็นอย่างดีจากหน่วย

บริหารและจัดการทุนด้วยการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ขอขอบคุณ นายกเทศมนตรีเมืองสิงหนคร และคณะทำงานของเทศบาลเมืองสิงหนครทุกคน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาคีเครือข่ายการขับเคลื่อนสิงหนครสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ วิสาหกิจชุมชน ผู้ประกอบการในพื้นที่ และชุมชนที่ให้การสนับสนุนความร่วมมือต่าง ๆ ในการดำเนินงานวิจัย ทั้งร่วมวางแผนการดำเนินงาน อำนวยความสะดวก และการประชาสัมพันธ์โครงการในพื้นที่ ทั้งนี้ คณะนักวิจัยหวังว่า งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนเมืองสิงหนครด้วยฐานทุนในพื้นที่ต่อไป

References

- Bourdieu, Pierre. 1986. "The Forms of Capital." In *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, edited by John Richardson, 241-58. Westport, CT: Greenwood.
- Checkland, Peter. 1981. *Systems Thinking, Systems Practice*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Cohen, Scott A., and Erik Cohen. 2019. "New Directions in the Sociology of Tourism." *Current Issues in Tourism* 22 (2): 153-172.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1347151>
- Flood, Robert L., and Michael C. Jackson. 1991. *Creative Problem Solving: Total Systems Intervention*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Hathaichanok Katasomboon. 2020. "Community Potential Development to Create Sustainable Economic Foundations: Case Study of Noen Sala Subdistrict, Krok Phra District, Nakhon Sawan Province." *Journal of MCU Peace Studies* 8 (2): 474-488.
<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/238762>. (in Thai)
- Jackson, Michael C. 2001. *Systems Thinking: Creative Holism for Managers*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Luckhana Suksai, Sutthiphong Hoksuan, Siriphon Phuengphet, and Pornchai Jedaman. 2021. "Sustainable Community Potential Development for Local Wisdom Product Production: 'Native Silk' Based on Sufficiency Economy and Creative Economy Concepts of Communities in Chaiyaphum Province." *Journal of Buddhist Anthropology* 6 (7): 382-398. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/247837>. (in Thai)
- Office of the National Economic and Social Development Council. 2022. *The Thirteenth National Economic and Social Development Plan (2023-2027)*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Council.
https://www.nesdc.go.th/wp-content/themes/plant3-child/assets/pdf/13/article_file_20230615134223.pdf. (in Thai)

- Somsak Srisontisuk and Yutthasart Norkaew. 2025. "Cultural Capital and Local Development: Approaches to Managing Community Economic Systems in the New Normal Era." *Journal of Local Management and Development Pibulsongkram Rajabhat University* 5 (1): 42–60. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jclmd_psr/article/view/280126. (in Thai)
- Trongkamon Sanamkate and Nittaya Kabjan. 2022. "Guidelines for Strengthening Community Capital to Determine Success Factors at Uttaradit Province." *The Journal of Research and Academics* 5 (1): 129–144. <https://doi.org/10.14456/jra.2022.11>. (in Thai)
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. 2023. *Global Network of Learning Cities: Key features of UNESCO Learning Cities*. Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning.

การเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจต่อกลุ่มเด็ก และเยาวชนที่ก่ออาชญากรรมรุนแรงในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

ชัยยุทธ จรัสพัชรนนท์^{a,*}, กัญญ์ฐิตา ศรีภา^b, และ อีรวุฒิ นิลเพ็ชร^c

^a นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชญาวิทยาและการบังคับใช้กฎหมาย คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

^b รองศาสตราจารย์ พันตำรวจเอกหญิง ดร. สาขาอาชญาวิทยาและการบังคับใช้กฎหมาย คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

^c รองศาสตราจารย์ พันตำรวจเอก ดร. อาชญาวิทยาและการบังคับใช้กฎหมาย คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

* ผู้แต่งหลัก อีเมล chanyaratcharapat@gmail.com

วันที่รับ: 20 มกราคม 2569

วันที่แก้ไข: 12 มีนาคม 2569

วันที่ตอบรับ: 1 เมษายน 2569

การอ้างอิง: ชัยยุทธ จรัสพัชรนนท์, กัญญ์ฐิตา ศรีภา, และ อีรวุฒิ นิลเพ็ชร. 2026. “การเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ก่ออาชญากรรมรุนแรงในพื้นที่กรุงเทพมหานคร”. *วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 56 (1): 76-100.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.6273>

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟคอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง ไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ใช่เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: ©2569 บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้จัดทำ

บทคัดย่อ

ในปัจจุบัน สถานการณ์อาชญากรรมรุนแรงที่กระทำโดยเด็กและเยาวชนมีแนวโน้มทวีความรุนแรงและเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งนับเป็นพื้นที่ที่มีอัตราการก่ออาชญากรรมในระดับสูง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในกระบวนการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน ตลอดจนแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดในคดีอาชญากรรมรุนแรง การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) จำนวนทั้งสิ้น 13 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ตำรวจ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และพนักงานอัยการ

ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจมีบทบาทครอบคลุมกระบวนการทุกขั้นตอน ได้แก่ การป้องกันการกระทำความผิดผ่านโครงการและกิจกรรมเชิงรุก การจับกุมโดยใช้มาตรการที่เหมาะสมกับสภาพจิตใจและพัฒนาการของเด็ก การควบคุมตัวในสถานที่แยกจากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ และการสอบสวนแบบสหวิชาชีพพร้อมกับนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และพนักงานอัยการ อย่างไรก็ตาม การวิจัยพบปัญหาสำคัญหลายประการ อาทิ ช่องว่างของบทบัญญัติทางกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่แสวงหาประโยชน์จากเด็กและเยาวชน ความซับซ้อนของกระบวนการและข้อจำกัดด้านระยะเวลา การขาดสมรรถนะและความเชี่ยวชาญของบุคลากร ภาวะการขาดแคลนกำลังพลเฉพาะทาง เป็นต้น

คำสำคัญ: เด็กและเยาวชน, อาชญากรรมรุนแรง, การบังคับใช้กฎหมาย

RESEARCH ARTICLE

Enhancing the Efficiency of Police Law Enforcement in Handling Child and Juvenile Offenders Involved in Violent Crime in Bangkok

Chanyarat Charatpatcharanon ^{a,*}, Kantita Sripa ^b, and Theeravut Nilpetch ^c

Received: October 10, 2025

Revised: December 15, 2025

Accepted: February 2, 2026

Citation: Chanyarat
Charatpatcharanon, Kantita
Sripa, and Theeravut Nilpetch.
2026. "Enhancing the Efficiency
of Police Law Enforcement in
Handling Child and Juvenile
Offenders Involved in Violent
Crime in
Bangkok". *Chulalongkorn
University Journal of Social
Sciences* 56 (1): 76-100.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.6273>

License: [Creative Commons](#)
[License: Attribution–](#)
[NonCommercial-NoDerivatives;](#)
[\(CC-BY-NC-ND 4.0\)](#)

Copyright: ©2026 Faculty of
Political Science,
Chulalongkorn University

*All statements in this article
are the opinions of the
authors. It is not the opinion of
the publisher of the journal.*

^a Graduate student in the Master of Arts in Criminology and Law Enforcement Program,
Faculty of Social Sciences, Royal Police Cadet Academy

^b Assoc. Prof. Pol. Col., Ph.D., Criminology and Law Enforcement Program, Faculty of Social
Sciences, Royal Police Cadet Academy

^c Assoc. Prof. Pol. Col., Ph.D., Criminology and Law Enforcement Program, Faculty of Social
Sciences, Royal Police Cadet Academy

Corresponding author email: chanyaratcharatpat@gmail.com

Abstract

At present, violent crimes committed by children and juveniles have shown a continuous increase in both frequency and severity, particularly in the Bangkok Metropolitan Area, which is considered a region with a high crime rate. This study aims to examine the roles and responsibilities of police officers in the law enforcement process, including the problems and obstacles encountered in practice, as well as approaches to enhancing law enforcement effectiveness for juvenile offenders involved in violent crime cases. This study employed a qualitative research methodology. Data were collected through in-depth interviews with 13 key informants, including police officers, psychologists, social workers, and public prosecutors.

The findings indicate that police officers play active roles throughout all stages of the process, including crime prevention through proactive programs and activities; arrests conducted using measures appropriate to juveniles' psychological conditions and developmental stages; detention in facilities separated from adult offenders; and multidisciplinary investigations conducted in

collaboration with psychologists, social workers, and public prosecutors. However, several significant challenges were identified, including gaps in legal provisions that allow adults to exploit children and juveniles, procedural complexity and time constraints, insufficient competencies and expertise among personnel, and shortages of specialized personnel.

Keywords: *Children and Juveniles, Violent Crime, Law Enforcement*

บทนำ

ปัจจุบัน ความรุนแรงในกลุ่มเด็กและเยาวชนยังคงเป็นปัญหาระดับโลก โดยครอบคลุมตั้งแต่การกลั่นแกล้ง การทำร้ายร่างกาย ความรุนแรงทางเพศ ความรุนแรงจากแก๊ง ไปจนถึงการฆาตกรรม (World Health Organization 2026) ซึ่งมักมีสาเหตุมาจากการขาดการดูแลจากครอบครัวและการขาดความเข้าใจเรื่องความรุนแรง ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการทั้งทางกายและจิตใจ อาจนำไปสู่การใช้ยาเสพติดหรือการก่ออาชญากรรม อาชญากรรมรุนแรงของเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้นทั่วโลก ผู้กระทำความผิดมีอายุน้อยลง ในต่างประเทศมีการเรียกร้องปรับแก้กฎหมายให้ลงโทษหนักขึ้น สำหรับประเทศไทย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน ได้แก่ ปัญหาครอบครัว อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน สภาพแวดล้อมทางสังคม และการเข้าถึงสื่อหรือเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม ขณะเดียวกัน งานวิจัยบางส่วนยังแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งมุ่งเน้นการคุ้มครองแก้ไข บำบัด และฟื้นฟูเป็นหลัก จนอาจทำให้มาตรการตอบสนองต่อคดีที่มีความรุนแรงยังไม่เด็ดขาดเพียงพอ (Phonphakphon Anthao 2018; Yutthachai Duangsawat 2023)

จากข้อมูลกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนพบว่า คดีอาญาที่พบมากที่สุดทั้งในปี 2566 และ 2567 คือ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับอาวุธ และวัตถุระเบิด และจากข้อมูลของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนพบว่า จำนวนคดีที่เกิดจากเด็กและเยาวชนในปี 2567 เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้า โดยในปี 2566 มีจำนวนคดีรวมทั้งหมด 12,194 คดี และเพิ่มขึ้นเป็น 12,563 คดีในปี 2567 คิดเป็นการเพิ่มขึ้น 369 คดี หรือประมาณร้อยละ 3.03 โดยเฉพาะกลุ่มเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ที่เพิ่มขึ้นสูงถึงร้อยละ 34.35 (Department of Juvenile Observation and Protection 2023, 2024)

กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ นับว่ามีการก่ออาชญากรรมรุนแรงของเด็กและเยาวชนสูง จากการศึกษาเรื่องแผนที่ความรุนแรงของอาชญากรรมในประเทศไทยของ Pratthana Utphat (2017) พบว่า กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่มีความรุนแรงของอาชญากรรม

มากที่สุด เนื่องจากมีประชากรหนาแน่น รวมถึงมีการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมและการขยายตัวทางเศรษฐกิจมาก โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจในฐานะหน่วยงานแรกในกระบวนการยุติธรรมต้องเผชิญปัญหาความท้าทายในการใช้กฎหมายอย่างพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของเด็ก โดยมุ่งแก้ไขบำบัดและฟื้นฟูเป็นหลัก เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงประสบปัญหาอย่างมาก (Bunmak Krueawaengmon 2013) เนื่องจากความไม่ชัดเจนของกฎหมายและความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของผู้ปฏิบัติงาน ประกอบกับจำนวนคดีที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เจ้าหน้าที่ต้องใช้ความระมัดระวังและรอบคอบเป็นพิเศษเพื่อมิให้กระทบสิทธิเสรีภาพของเด็กและเยาวชน หากดำเนินงานโดยขาดทิศทางแนวทางที่ชัดเจนหรือขาดการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ อาจส่งผลให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และอาจขาดความรับผิดชอบต่อนายที่ ตัวอย่างเช่น ไม่สามารถดำเนินการได้ทันทีในบางกรณีเนื่องจากข้อกำหนดทางกฎหมายที่ต้องมีที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชนร่วมในการสอบสวน ซึ่งส่งผลทำให้กระบวนการอาจล่าช้าหรือไม่ครอบคลุมความต้องการในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อหาแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการอาชญากรรมรุนแรงของเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานครให้ประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาบทบาทการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการบังคับใช้กฎหมายต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ก่ออาชญากรรมรุนแรง
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการบังคับใช้กฎหมายต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ก่ออาชญากรรมรุนแรง
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพสำหรับการบังคับใช้กฎหมายต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ก่ออาชญากรรมรุนแรง

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

ตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child : CRC) “เด็ก” หมายถึงบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2535 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 27 มีนาคม 2535 อนุสัญญากำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก 4 ประการ

ได้แก่ (1) สิทธิในการอยู่รอด (Right of survival) (2) สิทธิในการปกป้องคุ้มครอง (Right of protection) (3) สิทธิในการพัฒนา (Right of development) และ (4) สิทธิในการมีส่วนร่วม (Right of participation) (Theerawan Ekkarun 2016)

นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ต้นแบบและมาตรการเชิงปฏิบัติของสหประชาชาติว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อเด็กในด้านการป้องกันอาชญากรรมและความยุติธรรมทางอาญา หรือ UN Model Strategies on VAC ยังวางแนวทางต่อการปฏิบัติกับเด็กและเยาวชนไว้ว่า ขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมต้องไม่ส่งผลกระทบเป็นความรุนแรงต่อเด็ก ดังนั้น เมื่อเด็กเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำผู้เสียหาย พยาน ผู้ถูกกล่าวหา หรือแม้แต่กรณีศาลตัดสินแล้วว่าเป็นผู้กระทำผิด ก็ต้องปฏิบัติต่อเด็กด้วยวิธีการที่ละเอียดอ่อน และคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ (Nitivajra Institute 2023)

ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 กำหนดให้ “เด็ก” หมายถึง บุคคลที่มีอายุกว่า 12 ปี แต่ยังไม่เกิน 15 ปีบริบูรณ์ และ “เยาวชน” หมายถึงบุคคลที่อายุเกิน 15 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ส่วนพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 กำหนดว่า “เด็ก” หมายถึงบุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส (Phonphakphon Anthao 2018)

2. แนวคิดที่เกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมรุนแรง

“อาชญากรรม” มีรากศัพท์มาจาก “อาชญา” (อำนาจ โทษ) และ “กรรม” (การกระทำ) ตรงกับคำว่า Crime ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า Crimen หมายถึงการกระทำหรือการละเว้นกระทำที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นข้อห้ามและมีการลงโทษ (Yuwadee Wongweeraprasert 2018)

“อาชญากรรมรุนแรง” หมายถึง อาชญากรรมที่มีการกระทำที่มีความรุนแรง ข่มขู่ ขู่ข่มขู่ประชาชนทั่วไปในสังคม ก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายอย่างชัดเจนและรุนแรง โดยมีอัตราโทษจำคุกตามกฎหมายเกินกว่า 5 ปีขึ้นไป (Yuwadee Wongweeraprasert 2018; Aran Suwanbuppha 1975)

ความแล้ว คำว่า อาชญากรรมรุนแรง หมายถึง การกระทำผิดของบุคคลที่การกระทำมีความรุนแรง ข่มขู่ ขู่ข่มขู่ประชาชนทั่วไปในสังคม ก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายอย่างชัดเจนและรุนแรง ซึ่งกฎหมายได้บัญญัติการกระทำนั้น ๆ ไว้เป็นข้อห้าม และผู้กระทำผิดจะต้องได้รับการลงโทษ (Aran Suwanbuppha 1975)

3. ทฤษฎีอาชญาวิทยา สังคม และจิตวิทยาที่เกี่ยวกับการก่ออาชญากรรมรุนแรงของเด็กและเยาวชน

ทฤษฎีทางอาชญาวิทยาที่อธิบายการก่ออาชญากรรมรุนแรงของเด็กและเยาวชน เช่น

ทฤษฎีการเลียนแบบ (Immitation Theory) Gabriel Tarde อธิบายว่า การกระทำ ความผิดทางอาญาของเด็กและเยาวชนเกิดจากพฤติกรรมเลียนแบบ โดยเคยพบเห็น เรียนรู้ จดจำการกระทำ ความผิดทางอาญามาก่อนแล้วเกิดการปฏิบัติตามแบบพฤติกรรมนั้นในเวลา ต่อมา (Preecha Kladsawat and Achiraya Kladsawat 2025) ซึ่งในระดับวิธีคิด เจ้าหน้าที่ ตำรวจได้ออกแบบโครงการป้องกันโดยตั้งสมมติฐานว่าเด็กอาจเลียนแบบพฤติกรรมจาก สิ่งแวดล้อม จึงเน้นสร้างต้นแบบพฤติกรรมดีผ่านโครงการครูแดร์และครูตำรวจ 5 นาที ซึ่งให้ ตำรวจเป็น “แบบอย่าง” ในโรงเรียนโดยตรง

ทฤษฎีการเลือกกระทำ ความผิดแบบที่มีเหตุผล (Rational Choice Theory) อธิบาย ว่า แม้เด็กจะมีหลักการคิดตามเหตุและผลน้อยกว่าผู้ใหญ่ แต่เด็กก็มีเหตุผลในแบบของตัวเอง มีการคิดและประเมินความเสี่ยงในเรื่องของผลที่จะได้รับในการเลือกกระทำ ความผิดเหมือนกับ ผู้ใหญ่ (Thonhthai Pai-Roh 2018) ทฤษฎีนี้เป็นหนึ่งในแนวทางที่สำคัญในการวิเคราะห์ พฤติกรรมอาชญากรรม โดยมีแนวคิดที่ว่า ผู้กระทำความผิดตัดสินใจบนพื้นฐานของการ ประเมินผลลัพธ์ที่เป็นไปได้ ซึ่งรวมถึงการคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น การศึกษาทางจิตวิทยาชี้ให้เห็นว่า เยาวชนมักมีแนวโน้มที่จะประเมินความเสี่ยงและ ผลประโยชน์ในแบบที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ โดยมักจะให้ความสำคัญกับผลตอบแทนในระยะสั้น มากกว่าความเสี่ยงในระยะยาว ซึ่งในระดับวิธีปฏิบัติ การกำหนดขั้นตอนการจับกุมที่รวดเร็ว และชัดเจน รวมถึงการบังคับใช้บทลงโทษที่เหมาะสม มุ่งให้เด็กรับรู้ “ต้นทุน” ของการ กระทำผิดสูงกว่าผลประโยชน์ที่จะได้รับ

ทฤษฎีวัฒนธรรมรอง (Subcultural Theory) Albert Cohen อธิบายว่า เด็กและ เยาวชนจากครอบครัวชนชั้นแรงงานได้รับการอบรมให้มีค่านิยมและพฤติกรรมแตกต่างจาก เยาวชนชนชั้นกลาง เมื่อเข้าสู่สถานศึกษาซึ่งใช้ค่านิยมของชนชั้นกลางเป็นเกณฑ์ พวกเขาพบว่า ตนไม่สามารถแข่งขันได้ นำไปสู่การรวมตัวกันสร้างวัฒนธรรมรองที่ต่อต้านค่านิยมหลัก ของ สังคม (Nattakon Thianchan 2020)

ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory) ทฤษฎีนี้ถูกพัฒนาโดย Kim Rossmo อธิบายว่า การก่ออาชญากรรมเกิดจากการมีปัจจัยสามประการร่วมกัน ได้แก่ ผู้กระทำความผิด (Offender) เหยื่อ (Victim) และสถานที่เกิดเหตุ (Location) (Preecha Kladsawat and Achiraya Kladsawat 2025) ในระดับวิธีคิด เจ้าหน้าที่ตำรวจได้วิเคราะห์คดี โดยมองหาทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้กระทำ เหยื่อ สถานที่ และในระดับวิธีปฏิบัติ โครงการ 1 โรงพัก 1 โรงเรียนคือตัวอย่างของการลดโอกาสการเกิดเหตุในพื้นที่เสี่ยง และการแยกเด็กออกจาก ผู้ใหญ่ในสถานควบคุมตัวคือการตัดปัจจัย “ผู้กระทำ” ใหม่ที่อาจเกิดจากการเรียนรู้จาก สภาพแวดล้อม

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychological Theory) Sigmund Freud อธิบายว่า บุคคลที่

กระทำผิดคือผู้ที่ปฏิบัติตามไปตามสันดานดิบ (Id) ขาดการควบคุม ขาดสติ ขาดวัฒนธรรมและคุณธรรม จิตที่ทำหน้าที่ในการปฏิบัติงานแบ่งเป็น 3 ระบบ คือ (1) สันดานดิบ (Id) เป็นส่วนที่ประกอบด้วยความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ คือความต้องการทางเพศและความก้าวร้าว เป็นรากฐานของสัญชาตญาณที่มีมาแต่กำเนิด เป็นตัวผลักดันให้คนเราแสดงพฤติกรรมออกมาตามความพอใจโดยไม่ฟังเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น (2) อัตตา (Ego) เป็นส่วนที่ทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมอันเกิดจากความต้องการของ Id ให้แสดงออกในทางที่เหมาะสม เป็นที่ยอมรับของสังคม Ego เป็นตัวคอยเหนี่ยวรั้ง Id ไว้ และ (3) สติ (Superego) เป็นส่วนที่เกิดจากการเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมของสังคมและการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ในสังคม เป็นตัวที่มีหน้าที่สร้างอุดมคติที่พึงปรารถนาของสังคม เป็นมโนธรรมที่คอยเตือน Ego ให้รู้ว่าสิ่งใดผิด ไม่ควรทำ (Preecha Kladsawat and Achiraya Kladsawat 2025)

ทฤษฎีการควบคุมสังคม (Social Control Theory) อธิบายว่า เด็กถูกผูกพันและผูกมัดกับสังคมที่พวกเขาอยู่ และทำตามบรรทัดฐานที่สังคมนั้นยอมรับ หากเด็กมีความผูกพันกับสังคมที่ดีจะไม่มีความเสี่ยงที่จะเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือการก่ออาชญากรรม (Wilasinee Chairattrakul 2024) ซึ่งในระดับวิธีปฏิบัติ กระบวนการสอบสวนที่ให้ผู้ปกครองเข้าร่วมและโครงการโรงพักสีขาวที่สร้างเครือข่ายชุมชน ล้วนมุ่งเสริมพันธะทางสังคมระหว่างเด็กกับสถาบันหลัก เพื่อลดความเสี่ยงการกระทำผิดซ้ำ

ทฤษฎีการคบค้าสมาคมที่แตกต่าง (Differential Association Theory) Edward H. Sutherland อธิบายว่า การกระทำความผิดทางอาญาเกิดจากผลของความสัมพันธ์หรือคบหาสมาคมกับกลุ่มคนซึ่งมีพฤติกรรมกระทำความผิด และห่างเหินกลุ่มคนซึ่งต่อต้านการกระทำความผิด ขึ้นอยู่กับความถี่ (Frequency) ระยะเวลา (Duration) ลำดับของความสัมพันธ์ (Priority) และความเข้มข้น (Intensity) (Wilasinee Chairattrakul 2024)

ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันหรือทฤษฎีโอกาส (Routine Activity Theory) อธิบายว่า ทุกอย่างสามารถก่อให้เกิดโอกาสในการก่ออาชญากรรมได้ แม้แค่กิจกรรมในชีวิตประจำวัน การก่ออาชญากรรมอาจไม่ได้เกิดจากการที่เด็กคนนั้นเป็นคนไม่ดีตั้งแต่แรก แต่อาจเป็นการเลือกที่จะกระทำความผิดเพราะสบโอกาส (Sakon Jindachotsiri and Korn Kangsadanporn 2025)

แนวคิดทางอาชญาวิทยาของสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) สำนักปฏิฐานนิยมถือกำเนิดขึ้นในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยมีนักอาชญาวิทยาชาวอิตาลี 3 ท่านเป็นผู้วางรากฐาน ได้แก่ เซซาเร ลอมโบรโซ (Cesare Lombroso) ราฟฟาเอลเล การ์ฟาโล (Raffaele Garofalo) และเอนริโก แฟร์รี (Enrico Ferri) แนวคิดหลักของสำนักนี้มองว่า การกระทำความผิดของมนุษย์มีรากเหง้ามาจากปัจจัยทางธรรมชาติและชีววิทยา โดยเชื่อว่าอาชญากรไม่ได้เลือกกระทำผิดด้วยเจตนาเสรี หากแต่ถูกผลักดันโดยแรงกดดันทางร่างกาย จิตใจ หรือสภาพแวดล้อมทางสังคม จนไม่อาจใช้เหตุผลไตร่ตรองผลดี-ผลเสียก่อนกระทำการได้อย่างเต็มที่

ด้วยแนวคิดดังกล่าว สำนักนี้จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาตัวอาชญากรรมมากกว่าตัวบทกฎหมาย และเน้นว่าการบังคับใช้กฎหมายต้องคำนึงถึงสาเหตุและพื้นฐานของผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ ในด้านการลงโทษ สำนักปฏิธานนิยมสนับสนุนการฝึกอบรมแก้ไขพฤติกรรมเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้กระทำความผิดสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้ กระบวนการแก้ไขควรได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล เนื่องจากสาเหตุและบริบทของแต่ละคนย่อมแตกต่างกันออกไป (Piraya Meekum 2017)

4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายเพื่อป้องกันอาชญากรรม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรม สถาบันอาชญาวิทยาแห่งออสเตรเลีย (Morgan et al. 2012) สรุปแนวทางป้องกันอาชญากรรม 3 แนวทาง ได้แก่

แนวทางที่ 1 คือ การป้องกันอาชญากรรมเชิงสภาพแวดล้อม (Environmental crime prevention) โดยเป็นการมุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เพื่อลดโอกาสการเกิดอาชญากรรม

แนวทางที่ 2 คือ การป้องกันอาชญากรรมเชิงสังคม (Social approach) ให้ความสำคัญกับสาเหตุทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการป้องกันเชิงพัฒนาที่มุ่งเน้นการเข้าแทรกแซงในช่วงแรกของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

แนวทางที่ 3 คือ การป้องกันอาชญากรรมเชิงกระบวนการยุติธรรม (Criminal justice approach) เป็นโปรแกรมที่ดำเนินการโดยตำรวจ ศาล และราชทัณฑ์ มีเป้าหมายเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำในกลุ่มผู้ที่เคยเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมอาชญากรรม มุ่งเน้นการป้องปราม (Deterrence) การตัดโอกาสกระทำผิด (Incapacitation) และการบำบัดฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำผิด (Rehabilitation)

ทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement Theory) มุ่งเน้นการศึกษาวิธีการที่หน่วยงานบังคับใช้กฎหมายใช้ในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม โดยเชื่อว่า การบังคับใช้กฎหมายมีบทบาทสำคัญในการสร้างความปลอดภัยในสังคม การบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดและชัดเจนช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ถึงผลกระทบของการกระทำผิด (Kanjana Sukhaboon and Pannatorn Hombunma 2025) ประกอบกับทฤษฎีชุมชนสัมพัทธ์ (Relative deprivation theory) ที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกไม่พอใจหรือความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นในสังคม เมื่อบุคคลรู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองด้อยกว่าผู้อื่นในด้านต่าง ๆ จะเกิดความรู้สึกผิดหวังและนำไปสู่พฤติกรรมที่มีความเสี่ยง (Wilasinee Chairattrakul 2024)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพ

Millet ได้กล่าวเอาไว้ว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดความพึง

พอใจและได้รับผลกำไร และ แนวคิดของ Simon ในปี 1980 ให้พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (Input) กับผลผลิต (Output) โดยสูตร $E = (O - I) + S$ ส่วน Peterson and Plowman (cited in Patthamaphon Tho Chu 2016) ระบุองค์ประกอบของประสิทธิภาพการทำงาน 4 ประการ คือ (1) คุณภาพของงาน (Quality) (2) ปริมาณ (Quantity) (3) เวลา (Time) และ (4) ค่าใช้จ่าย (Cost)

โดยทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับประสิทธิภาพและการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น

ทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Approach) จากเนื้อหาใน The Hawthorne Study โดย แนวคิดของ Mayo and Roethlisberger อธิบายว่า มนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญในองค์การ ความพึงพอใจในการทำงานของพนักงานมีความสำคัญต่อผลงาน (cited in Nattharinya Witthayanarakun 2003; Thira Bhawangkanantha, Nutpasorn Pasusitthipong, and Samrit Kangpheng 2023)

ทฤษฎีสองปัจจัย (Two Factors Theory) ของ Herzberg ในปี 1959 ได้แบ่งเป็น (1) ปัจจัยแรงจูงใจที่เป็นตัวกระตุ้นในการทำงาน (Motivation factors) ประกอบด้วยลักษณะงาน ความสำเร็จของงาน การได้รับการยอมรับ ความรับผิดชอบ ความก้าวหน้า และโอกาสในการเจริญเติบโต และ (2) ปัจจัยค้ำจุนบำรุงรักษาจิตใจ (Maintenance factors) ประกอบด้วย นโยบายและการบริหาร ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความมั่นคงในงาน สวัสดิการ สภาพการทำงาน และความเป็นส่วนตัว (cited in Thairath Boonrasri 2007; Jittakorn Jansuk, Saowanee Sirisooksilp, and Parnpitcha Kanjug 2021)

ทฤษฎีการบริหารแบบการตัดสินใจ Simon (1947) อธิบายว่า การบริหาร คือ การตัดสินใจ โดยมีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ (1) การพิจารณาถึงตัวปัญหา (2) การพิจารณาค้นหาทางเลือก (3) การประเมินผลทางเลือก และ (4) การตัดสินใจเลือกทางเลือกและการนำไปปฏิบัติ (cited in Thongchai Santiwong 1998; Jittakorn Jansuk, Saowanee Sirisooksilp, and Parnpitcha Kanjug 2021)

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานวิจัยในไทย เช่น Kantita Sripa and Theeravut Nilphet (2020) ได้ศึกษาการใช้ความรุนแรงในเด็กไทยจากมุมมองตำรวจและทีมสหวิชาชีพ ผลพบว่า อายุผู้กระทำความรุนแรงลดลง มีการเลียนแบบจากสื่อและออนไลน์ โดยปัจจัยสำคัญคือตัวเด็ก ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน และชุมชน Phonphakphon Anthao (2018) ได้ศึกษาปัญหาอาชญากรรมเด็กที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ผลพบว่า สาเหตุมาจากปัจจัยทางสังคม ครอบครัวไม่ดูแล และการเข้าถึงเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม กฎหมายที่ล้าสมัยอัตโนมัติทำให้เด็กไม่กลัวผลของการกระทำผิด Wachinee Yodpanya (2021) ได้ศึกษาการพัฒนากฎหมายการสอบสวนคดีเด็ก ผลพบปัญหา

สถานที่ไม่เหมาะสม ขาดการคุ้มครองสิทธิ มีความล่าช้า และละเมิดสิทธิในกระบวนการสอบสวน และ Yutthachai Duangsawat (2023) ได้ศึกษาปัญหาการบังคับใช้กฎหมายคดีเด็กในไทย ผลพบว่า กฎหมายปัจจุบันไม่เด็ดขาด เน้นคุ้มครองเด็กโดยไม่พิจารณาความรุนแรงสาเหตุอาชญากรรมมาจากครอบครัว สภาพแวดล้อม เพื่อน และอาชญากรรมออนไลน์

งานวิจัยต่างประเทศ เช่น Cinini and Mkhize (2023) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ไม่พึงประสงค์ในวัยเด็กกับพฤติกรรมอาชญากรรม ผลพบว่า เด็กที่ประสบความรุนแรงในครอบครัว การถูกละเลย หรือปัญหาเศรษฐกิจมีแนวโน้มกระทำความผิด และ Haque et al. (2023) ได้ศึกษาประสิทธิภาพการสำรวจชุมชนในการจัดการอาชญากรรมเด็กในบังกลาเทศ ผลพบว่ามิบบทบาทสำคัญ แต่มีปัญหาขาดทรัพยากร การฝึกอบรมไม่เพียงพอ และขาดการสนับสนุนจากหน่วยงาน

7. วิธีการดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) วิธีการดำเนินการวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จำนวน 13 คน ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เพื่อที่จะได้ตัวอย่างที่เหมาะสมที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้สำหรับแนวคิด จุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของการศึกษา แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มประกอบด้วย

- 1.1 เจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจนครบาลท่าเรือ และสถานีตำรวจนครบาลดินแดง ซึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด จำนวน 5 ปีขึ้นไป และมีประสบการณ์เกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนไม่น้อยกว่า 5 คดี ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นสัญญาบัตร จำนวนสถานีละ 2 คน และชั้นประทวน จำนวนสถานีละ 2 คน รวมจำนวนทั้งหมด 8 คน
- 1.2 กองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและสตรี (กก.ดส.) จำนวน 2 คน ซึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด แบ่งเป็นผู้บริหาร 1 คน และผู้ปฏิบัติ 1 คน
- 1.3 นักจิตวิทยาของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ซึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด จำนวน 5 ปีขึ้นไป และมีประสบการณ์เกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนไม่น้อยกว่า 5 คดี จำนวน 1 คน
- 1.4 นักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด จำนวน 5 ปีขึ้นไป และมีประสบการณ์เกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนไม่น้อยกว่า 5 คดี จำนวน 1 คน

1.5 พนักงานอัยการ ซึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด จำนวน 5
ปีขึ้นไป และมีประสบการณ์เกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชนไม่น้อยกว่า 5 คดี จำนวน 1
คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการดำเนินวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิง
ลึก (In-Depth interview) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-
structured interview guide) และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ
จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content validity) และภาษาที่ใช้
รวมถึงการตรวจสอบด้านการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า
(Triangulation) จากนั้นดำเนินการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะและนำใช้จริง

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

ใช้วิธีการวิเคราะห์จากเนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative content analysis) โดยมีขั้นตอน
ในการวิเคราะห์ ได้แก่ 1) การตรวจสอบด้านแหล่งข้อมูล 2) การตรวจสอบด้านแนวคิดทฤษฎี
และ 3) การตรวจสอบด้านการเก็บข้อมูล โดยใช้การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดย
การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Method triangulation) เป็นการตรวจสอบโดย
พิจารณาจากการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้
วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกับศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

ผลการวิจัย (Results) และอภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

ตอนที่ 1 บทบาทการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

1.1 ประเภทและแนวโน้มอาชญากรรมรุนแรงของเด็กและเยาวชน

จากผลการวิจัยพบว่า อาชญากรรมของเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานครมีความ
หลากหลายและมีแนวโน้มรุนแรงซับซ้อนมากขึ้น โดยคดีที่พบบ่อยที่สุด คือ คดีทำร้ายร่างกาย
คดีเกี่ยวกับเพศ และคดียาเสพติด ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กล่าวว่า “ประเภทที่พบมาก คือ เด็ก
รวมตัวกันไปก่อเหตุทะเลาะวิวาท ตีกันในสถานศึกษา แข่งรถ รวมตัวกันไปมั่วสุมเกี่ยวกับยาเสพ
ติดเพิ่มมากขึ้น” อีกทั้งยังพบว่า เด็กมักก่ออาชญากรรมในลักษณะรวมกลุ่มและได้รับอิทธิพล
จากเพื่อน รวมถึงพบว่าเด็กบางกลุ่มถูกผู้ใหญ่ใช้เป็นเครื่องมือในการก่ออาชญากรรมโดยอาศัย
ช่องว่างของกฎหมาย ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 3 กล่าวว่า “ผู้ใหญ่บางคนเอาช่องโหว่ของกฎหมาย
ของเด็กมาเป็นช่องทางทำมาหากินคือ ใช้เด็กในการเดินยาในพื้นที่” ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อน
ให้เห็นว่า พฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชนในปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง แต่มีบริบท
แวดล้อมทั้งจากกลุ่มเพื่อน สื่อเทคโนโลยี และผู้ใหญ่ที่ฉวยโอกาสเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้อง

กับทฤษฎีการเลียนแบบ (Imitation Theory) ที่อธิบายว่า เด็กเรียนรู้พฤติกรรมจากการเห็นและเลียนแบบคนใกล้ตัวและสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะในยุคที่เด็กเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างรวดเร็ว ทำให้การเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น (Preecha Kladsawat and Achiraya Kladsawat 2025) ขณะที่ทฤษฎีการคบค้าสมาคมที่แตกต่าง (Differential Association Theory) อธิบายเพิ่มเติมว่า เด็กเรียนรู้การทำผิดจากกลุ่มที่คบหาโดยตรง (Wilasinee Chairattrakul 2024) และกรณีที่ผู้ใหญ่ใช้เด็กเป็นเครื่องมือ นั้น สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการเลือกกระทำความผิดแบบที่มีเหตุผล (Rational Choice Theory) ที่กล่าวว่า ผู้กระทำความผิดตัดสินใจเพราะเห็นว่าผลประโยชน์คุ้มกว่าความเสี่ยง โดยเฉพาะเมื่อรู้ว่าเด็กจะได้รับโทษน้อยกว่าผู้ใหญ่อย่างมีนัยสำคัญ (Thonhthai Pai-Roh 2018)

1.2 บทบาทของตำรวจในขั้นตอนการป้องกัน

จากผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินโครงการป้องกันอาชญากรรมหลากหลายรูปแบบ ทั้งโครงการครู 5 นาที่ โครงการครูแดร์ โครงการ 1 โรงพัก 1 โรงเรียน และโครงการโรงพักสีขาว โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้และสร้างความตระหนักแก่เด็กและเยาวชนในโรงเรียนและชุมชน รวมถึงมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อลดปัจจัยเสี่ยง ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กล่าวว่า “ในฝ่ายป้องกัน ถ้าในโรงเรียน เราจะมีโครงการครู 5 นาที่อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายจราจรแก่นักเรียน ในช่วงเช้าให้ไปพูดหน้าเสาธง พูดให้เห็นถึงพิษภัยอาชญากรรมต่าง ๆ” การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปมีบทบาทเชิงรุกในสถานศึกษาและชุมชนก่อนที่ปัญหาจะเกิดขึ้นเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า การป้องกันอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างตำรวจกับเด็กและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (Relative Deprivation Theory) ที่อธิบายว่า การสร้างกิจกรรมเชื่อมโยงเด็กเข้ากับชุมชนเป็นแนวทางป้องกันที่สำคัญ (Wilasinee Chairattrakul 2024) และยังสอดคล้องกับแนวคิดการป้องกันอาชญากรรมเชิงสังคมที่เน้นการแทรกแซงปัจจัยต้นตอ และลดปัจจัยเสี่ยงก่อนที่จะนำไปสู่การกระทำความผิด (Morgan et al. 2012) รวมถึงยังสอดคล้องกับทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine Activity Theory) ที่อธิบายว่า การมีผู้ป้องกันที่เข้มแข็งในชุมชนจะช่วยลดโอกาสการเกิดอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Sakon Jindachotsiri and Korn Kangsadanporn 2025)

1.3 บทบาทของตำรวจในขั้นตอนการรับแจ้งเหตุและการจับกุม

จากผลการวิจัยพบว่า เมื่อมีการรับแจ้งเหตุที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เจ้าหน้าที่ตำรวจจะใช้วิธีเจรจาและชักชวนให้เด็กยอมมอบตัวด้วยความสมัครใจเป็นหลัก หลีกเลี่ยงการใช้กำลังบังคับ เนื่องจากเด็กอาจเกิดความตื่นตระหนกและตอบสนองอย่างคาดเดาไม่ได้เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่กดดัน แนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจตระหนักดีว่าเด็กมีพัฒนาการทางอารมณ์และ

สติปัญญาที่ยังไม่สมบูรณ์ การใช้กำลังบังคับจึงอาจก่อให้เกิดความบอบช้ำทางจิตใจระยะยาว และสร้างทัศนคติเชิงลบต่อกระบวนการยุติธรรม ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 อธิบายว่า “ถ้าเกิดเป็นกรณีที่เป็นเด็ก เด็กเป็นผู้ก่อเหตุ เราก็จะมีวิธีการ ซึ่งการใช้กำลังจะแตกต่างจากผู้ใหญ่ เราจะดำเนินการจัดชั้นตอนจากเบาจนไปหาหนัก” และเจ้าหน้าที่ตำรวจ 10 เสริมว่า “จับเด็กจะจับได้ก็ต่อเมื่อมีหมายจับหรือเป็นความผิดซึ่งหน้า ซึ่งจะแตกต่างจากกรณีของผู้ใหญ่”

ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychological Theory) ที่อธิบายว่า เด็กมี Ego และ Superego ที่ยังพัฒนาไม่เต็มที่ จึงมีความสามารถในการควบคุมตนเองและรับมือกับความกดดันได้น้อยกว่าผู้ใหญ่ (Preecha Kladsawat and Achiraya Kladsawat 2025) และยังสอดคล้องกับแนวคิดตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิเด็ก ที่กำหนดให้เด็กต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม (Theerawan Ekkarun 2016)

1.4 บทบาทของตำรวจในขั้นตอนการควบคุมตัว

จากผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนการควบคุมตัวเด็กมีหลักการที่แตกต่างจากผู้ใหญ่อย่างชัดเจน ได้แก่ ควบคุมตัวได้ไม่เกิน 24 ชั่วโมง แยกเด็กออกจากผู้ใหญ่โดยเด็ดขาด แจ้งให้ผู้ปกครองทราบและเข้าร่วมกระบวนการ และส่งตัวไปยังสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 อธิบายว่า “ควบคุมได้ไม่เกิน 24 ชั่วโมง และก็จะไปขังรวมหรือควบคุมรวมกับผู้ใหญ่ไม่ได้ ต้องแยกเป็นส่วนในสถานที่เหมาะสม” การที่ต้องแยกเด็กออกจากผู้ใหญ่อย่างเด็ดขาดนั้นเกิดจากการตระหนักว่า หากเด็กถูกควบคุมตัวร่วมกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ ย่อมเสี่ยงต่อการได้รับอิทธิพลเชิงลบ เรียนรู้พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และเกิดความบอบช้ำทางจิตใจเพิ่มขึ้น สภาพแวดล้อมในระหว่างการควบคุมตัวจึงมีผลโดยตรงต่อทั้งสภาพจิตใจและพฤติกรรมของเด็กในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Approach) ของ Mayo and Roethlisberger ที่อธิบายไว้ว่า สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและการได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างถูกต้องมีผลสำคัญต่อพฤติกรรมและจิตใจของมนุษย์ การจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเหมาะสมกับวัยจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดผลกระทบทางจิตใจจากประสบการณ์การถูกควบคุมตัว (cited in Nattharinya Witthayanarakun 2003; Thira Bhawangkanantha, Nutpasorn Pasusitthipong, and Samrit Kangpheng 2023)

1.5 บทบาทของตำรวจในขั้นตอนการสอบสวน

จากผลการวิจัยพบว่า การสอบสวนเด็กต้องอาศัยทีมสหวิชาชีพเข้าร่วม ประกอบด้วย หน่วยงาน ผู้ปกครอง นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และพนักงานอัยการ มีการใช้ นักจิตวิทยาถามคำถามที่ละเอียดอ่อน จัดสถานที่สอบสวนให้เหมาะสมกับเด็ก มีการบันทึกภาพ

และใช้ตำรวจหญิงในการสอบสวนเด็กหญิง ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กล่าวว่า “การสอบสวนของเด็กจะเป็นพิเศษเลย เราจะมีกระบวนการคุ้มครองโดยกระบวนการของกฎหมายมีส่วนร่วมหน่วยงานอื่น มีทั้งนายความ ผู้ปกครอง นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ เวลาตอบคำถาม เราจะตอบผ่านนักจิตวิทยา” การที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญหลายสาขาวิชาชีพพร้อมกันนี้ เกิดจากการตระหนักว่าเด็กมีความอ่อนไหวทางจิตใจสูงและอาจได้รับผลกระทบระยะยาวจากกระบวนการสอบสวนที่ไม่เหมาะสม บรรยากาศและสภาพแวดล้อมในห้องสอบสวนจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อทั้งคุณภาพของข้อมูลและสภาพจิตใจของเด็ก ประเด็นนี้เองก็สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Approach) ของ Mayo ที่อธิบายไว้ว่า ความรู้สึกปลอดภัยและได้รับการดูแลเอาใจใส่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมและความร่วมมือของบุคคล เมื่อเด็กรู้สึกปลอดภัยและไม่ถูกกดดัน ย่อมให้ความร่วมมือและให้ข้อเท็จจริงได้ดีกว่าการสอบสวนในบรรยากาศที่ตึงเครียด (cited in Nattharinya Witthayanarakun 2003)

1.6 บทบาทของตำรวจในการประสานความร่วมมือ

จากผลการวิจัยพบว่า การทำงานในคดีเด็กต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ทั้งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา สถานพินิจ และสำนักงานอัยการ โดยพนักงานอัยการทำหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องของกระบวนการจับกุมและสอบสวนก่อนการฟ้องคดี ซึ่งเป็นกลไกตรวจสอบและถ่วงดุลที่สำคัญ ความซับซ้อนของคดีเด็กที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญจากหลายสาขาวิชาชีพพร้อมกันนี้ สะท้อนให้เห็นว่าไม่มีหน่วยงานใดสามารถดูแลกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กได้อย่างครบถ้วนเพียงลำพัง การบูรณาการจึงไม่ใช่ทางเลือก แต่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory) ที่กล่าวว่า การแก้ปัญหาอาชญากรรมต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนอย่างบูรณาการจึงจะได้ผล (Pimtara Patsadupardit and Kittanathat Lerwongrat 2020) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wachinee Yodpanya (2021) ที่เสนอให้สร้างเครือข่ายทีมสหวิชาชีพเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กเป็นไปอย่างครบถ้วนและชอบด้วยกฎหมาย

ตอนที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคของเจ้าหน้าที่ตำรวจในการบังคับใช้กฎหมาย

2.1 ปัญหาด้านกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ

จากผลการวิจัยพบว่า เภณท์อายุเด็กตามกฎหมายปัจจุบันไม่สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเด็กอายุ 14-15 ปีในปัจจุบันมีความรู้และเข้าถึงข้อมูลได้มากกว่าในอดีตเป็นอย่างมาก ทว่าบทลงโทษกลับไม่สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้เด็กมีแนวโน้มกระทำความผิดซ้ำโดยไม่เกรงกลัวโทษ ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 อธิบายว่า “ปัจจุบันคนโตเร็วและการ

เสพข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ในสื่อโซเชียลและการเข้าถึงเทคโนโลยีได้เร็วขึ้น เด็กอายุสัก 14-15 ปี รวมตัวกันก่ออาชญากรรม ศาลส่วนใหญ่ก็จะไม่ลงโทษ ทำให้เด็กไม่รู้สึกรู้สีกตัวในการกระทำความผิด” ยิ่งไปกว่านั้น ช่องว่างทางกฎหมายยังเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ใช้เด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี เป็นเครื่องมือในการก่ออาชญากรรม เนื่องจากเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี แม้กระทำการใดที่กฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดอาญา เด็กนั้นก็ไม่ต้องรับโทษใด ๆ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กฎหมายที่ออกแบบมาเพื่อคุ้มครองเด็กกลับกลายเป็นช่องทางที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในทางมิชอบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Phonphakphon Anthao (2018) และ Yutthachai Duangsawat (2023) ที่พบว่า กฎหมายเน้นการคุ้มครองเด็กมากเกินไปจนเด็กไม่เกิดความเข็ดหลาบ และขัดกับตัวแบบการข่มขู่ยับยั้งของ Jeffery ที่อธิบายว่า การลงโทษต้องมีความรวดเร็ว แน่นนอน และรุนแรงพอที่จะทำให้คนเกิดความเกรงกลัวไม่กล้าทำผิดซ้ำ (Nathee Chitsawang 2020)

2.2 ปัญหาขั้นตอนที่ซับซ้อน

จากผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนในการดำเนินคดีกับเด็กและเยาวชนมีความซับซ้อนและละเอียดอ่อนกว่าการดำเนินคดีผู้ใหญ่อย่างมาก โดยเฉพาะข้อบังคับที่ต้องนำตัวเด็กและเยาวชนไปสู่ศาลภายใน 24 ชั่วโมง ซึ่งในระบอบเวลาดังกล่าว เจ้าหน้าที่ต้องประสานทีมสหวิชาชีพ จัดเตรียมสถานที่ แจ้งผู้ปกครอง และดำเนินกระบวนการสอบสวนที่ต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษให้เสร็จสิ้น ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 2 กล่าวว่า “กฎหมายให้เวลาน้อยในการควบคุมระหว่างสอบสวน จะต้องให้กฎหมายบังคับให้นำตัวเด็กไปร้องต่อศาลภายใน 24 ชั่วโมง ซึ่งเป็นเวลาที่สั้นเกิน” และเจ้าหน้าที่ตำรวจ 6 กล่าวเสริมว่า “ให้สิทธิมากเกินไป ทุกอย่างจะต้องกระทำโดยละมุนละม่อม ขั้นตอนจะยุ่งยากกว่าการดำเนินคดีในคดีที่เป็นผู้ใหญ่มันละเอียดอ่อน” ความกดดันด้านเวลาเช่นนี้ย่อมเพิ่มความเสี่ยงที่กระบวนการจะเกิดข้อผิดพลาดหรือขาดความรอบคอบ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารแบบการตัดสินใจของ Simon (1947) ที่อธิบายว่า กระบวนการตัดสินใจที่ดีต้องผ่านการพิจารณาปัญหา ค้นหาทางเลือก ประเมินผล และตัดสินใจอย่างรอบด้าน (cited in Thongchai Santiwong 1998) การบีบให้กระบวนการที่ซับซ้อนต้องเสร็จสิ้นภายในระยะเวลาสั้นเกินไปจึงเป็นอุปสรรคต่อคุณภาพของกระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.3 ปัญหาการให้สิทธิมากเกินไป

จากผลการวิจัยพบว่า การให้สิทธิเด็กมากเกินไปในบางกรณีส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปได้ยาก และโทษที่เด็กได้รับไม่สอดคล้องกับความร้ายแรงของการกระทำ ทำให้เด็กบางรายไม่เกรงกลัวต่อกระบวนการยุติธรรมและมีแนวโน้มกระทำความผิดซ้ำ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กที่รู้ดีว่าตนจะได้รับโทษสถานเบาและใช้ประโยชน์จากสิทธิดังกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่า นักจิตวิทยากล่าวว่า

“เด็กมันทำผิด ถ้าเด็กมันแย่จริง ๆ ทำผิดมา 3-4 ครั้ง ก็ไม่ควรให้ประกันตัวแล้ว บางคนทำผิด 4-5 ครั้ง ปล่อยอยู่ได้ในคดีเดิม ๆ แต่บางคนครั้งที่ 2-3 ไปแล้ว ดังนั้นควรจะมีความกระชับที่ “เคร่งครัด” สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างเจตนารมณ์ในการคุ้มครองเด็กกับความจำเป็นในการสร้างความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ซึ่งขัดกับตัวแบบการข่มขู่ยับยั้งของ Jeffery ที่อธิบายว่า การลงโทษต้องมีความแน่นอนและเหมาะสมกับการกระทำ จึงจะสามารถยับยั้งพฤติกรรมผิดกฎหมายได้ (Nathee Chitsawang 2020)

2.4 ปัญหาด้านบุคลากร

จากผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจขาดความรู้เชิงลึกในด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก โดยเฉพาะเรื่องการนับอายุซึ่งมีผลต่อการดำเนินคดี เนื่องจากคดีเด็กและเยาวชนเกิดขึ้นไม่บ่อยนัก เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงขาดโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ดังที่พนักงานอัยการกล่าวว่า “พนักงานสอบสวนไม่เข้าใจกฎหมาย เช่น เรื่องการนับอายุ ถึงแม้เขาจะเป็นเยาวชนจะมาโดนจับตอนเป็นผู้ใหญ่ก็ตาม ต้องตีความให้คุณแก่ตัวเยาวชน แต่คราวนี้พนักงานสอบสวนไม่เข้าใจ เขาก็ทำสำนวนมาเหมือนผู้ใหญ่” ประกอบกับระบบการทำงานแบบเวรยามทำให้พนักงานสอบสวนต้องรับผิดชอบคดีทุกประเภทโดยไม่ได้รับการจัดสรรตามความเชี่ยวชาญ และจำนวนบุคลากรในหน่วยงานสนับสนุนก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการ เมื่อเจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบงานที่ไม่ตรงกับความเชี่ยวชาญและมีภาระงานเกินกำลัง ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 2 กล่าวว่า “พนักงานสอบสวนจะต้องทำเองคนเดียว รับผิดชอบทั้งหมด” ย่อมส่งผลให้ขวัญกำลังใจลดลงและความพึงพอใจในการทำงานถดถอยตามไปด้วย สอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Approach) ของ Mayo and Roethlisberger ที่อธิบายว่า มนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์การ และความพึงพอใจในการทำงานมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของผลงาน เมื่อพนักงานรู้สึกว่าคุณสมบัติความสามารถในงานที่รับผิดชอบและไม่ได้มีการพัฒนาอย่างเหมาะสม ย่อมนำไปสู่ความไม่มั่นใจและประสิทธิภาพการปฏิบัติงานที่ต่ำลง (cited in Nattharinya Witthayanarakun 2003; Thira Bhawangkanantha, Nutpasorn Pasusitthipong, and Samrit Kangpheng 2023)

2.5 ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงาน

จากผลการวิจัยพบว่า การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมีปัญหาหลายประการ ทั้งการขาดกำลังพลมาปฏิบัติงานร่วม ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 10 กล่าวว่า “การที่จะให้บุคคลเหล่านั้นมา บางหน่วยงานเขาไม่ได้มีกำลังพลเจ้าหน้าที่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อการปฏิบัติได้ไปพร้อม ๆ กับตำรวจ” การขาดการประสานงานก่อนส่งสำนวน การสอบปากคำซ้ำซ้อนซึ่งส่งผลกระทบต่อจิตใจเด็ก ดังที่พนักงานอัยการระบุว่า “ณ ปัจจุบันนี้ปัญหาคือไม่มีการประสานมาเลย อยู่ดี ๆ ก็ส่งเป็นสำนวนเข้ามาให้” “เราลองนึกว่าเราเป็นเด็ก เราต้องมานั่ง

เล่าเรื่องเดิม ๆ คนคนหนึ่งโดนล้วงละเมิดก็ครั้ง ดั่งนั้นตัวเด็กก็ได้รับความบอบช้ำ” และรายงานจากหน่วยสนับสนุนที่ล่าช้าโดยเฉพาะในต่างจังหวัด ความล่าช้าและความซ้ำซ้อนเหล่านี้ไม่เพียงแต่ลดประสิทธิภาพของกระบวนการ แต่ยังสร้างความเสียหายต่อสภาพจิตใจของเด็กที่ต้องเผชิญกับกระบวนการล่าช้าแล้วซ้ำเล่าไม่มากนักน้อยด้วย สอดคล้องกับทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory) ที่อธิบายว่า การแก้ปัญหาต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างบูรณาการ (Pimtara Patsadupardit and Kittanathat Lerwongrat 2020) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wachinee Yodpanya (2021) ที่เสนอให้สร้างเครือข่ายทีมสหวิชาชีพที่มีระบบการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน

2.6 ปัญหางบประมาณและทรัพยากร

จากผลการวิจัยพบว่า ระเบียบการเบิกจ่ายงบประมาณมีความล่าช้าถึง 6-7 เดือน ค่าตอบแทนผู้เชี่ยวชาญในอัตรา 500-1,500 บาท ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน ส่งผลให้ยากต่อการดึงดูดผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณภาพมาร่วมในกระบวนการ พนักงานอัยการกล่าวว่า “บางครั้งพนักงานสอบสวนจะต้องควักเนื้อตัวเองเพื่อที่จะให้ค่าตอบแทนเขาในการมาร่วมสอบปากคำ อันนี้จะเป็นปัญหาว่ากระทบต่อประสิทธิภาพการสอบปากคำ เพราะนักสังคมสงเคราะห์เขาไม่ยอมมา” นอกจากนี้ การยึดทรัพย์สินของเด็กอาจทำให้เด็กไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ และกลายเป็นปัจจัยผลักดันให้วนกลับสู่วงจรอาชญากรรม ดังที่นักจิตวิทยากล่าวว่า “เด็กถูกยึดของกลาง เช่น โทรศัพท์มือถือกับรถมอเตอร์ไซด์ถูกยึด มันก็เลยทำให้บางอย่างเด็กจะต้องทำมาหากินเด็กก็ทำมาหากินไม่ได้” ข้อจำกัดด้านทรัพยากรเหล่านี้ส่งผลให้คุณภาพของกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากระบบที่ดีในทางทฤษฎีย่อมไม่สามารถทำงานได้จริงหากขาดทรัพยากรที่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Millet ในปี 1954 ที่อธิบายว่า ประสิทธิภาพของงานขึ้นอยู่กับความพึงพอใจและผลตอบแทนที่เหมาะสม และแนวคิดของ Peterson and Plowman ที่ระบุว่า ค่าใช้จ่าย (Cost) เป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของประสิทธิภาพการทำงาน (cited in Patthamaphon Tho Chu 2016)

2.7 ปัญหาจากสาเหตุและปัจจัยของการกระทำผิด

จากผลการวิจัยพบว่า ปัญหาครอบครัวเป็นสาเหตุหลักที่สำคัญที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการที่เด็กไม่ได้อาศัยอยู่กับผู้ปกครอง พ่อแม่แยกทาง หรือผู้ปกครองต้องโทษจำคุก เด็กที่เติบโตในครอบครัวที่ขาดความอบอุ่นและการดูแลอย่างใกล้ชิด ย่อมไม่มีผู้คอยกำกับพฤติกรรมและให้แบบอย่างที่ดี ทำให้เสี่ยงต่อการถูกชักนำโดยกลุ่มเพื่อนหรือสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมได้ง่าย ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 5 ระบุว่า “เยาวชนที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ พ่อแม่แยกทางกันน่าจะเป็นอันดับ 1” นอกจากนี้ อิทธิพลจากสื่อโซเชียล สภาพแวดล้อมที่มียาเสพติด และการที่ชุมชนขาดความไว้วางใจต่อตำรวจ ยังเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้เด็กเข้าสู่วงจรอาชญากรรมได้ง่ายขึ้น ดังที่

นักจิตวิทยาชี้ว่า “ตัวเด็กเขายังมีว่สมกลุ่มเดิม แล้วเหมือนอยู่ในชุมชนที่มีแต่เรื่องยาเสพติด เขาก็จะวนอยู่ตรงนั้น คือออกมาจากหน้าบ้านก็เจอเดิม ๆ” สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาอาชญากรรมเด็กไม่ใช่ปัญหาของตัวเด็กเพียงลำพังเท่านั้น แต่เป็นผลพวงของความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการควบคุมสังคม (Social Control Theory) ที่อธิบายว่า ยิ่งเด็กมีความผูกพันกับครอบครัวมากเท่าไร โอกาสกระทำผิดยิ่งน้อยลงเท่านั้น (Wilasinee Chairattrakul 2024) ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Cinini and Mkhize (2023) ที่พบว่า เด็กที่ถูกกล่เลยมมีแนวโน้มก่ออาชญากรรมสูงขึ้น รวมไปถึงทฤษฎีวัฒนธรรมรอง (Subcultural Theory) ที่อธิบายว่า สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมชุมชนมีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูปพฤติกรรมของเด็ก (Nattakon Thianchan 2020)

ตอนที่ 3 แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย

3.1 แนวทางปรับปรุงกฎหมายและระเบียบ

จากผลการวิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะให้ปรับเกณฑ์อายุเด็กจาก 18 เป็น 15 ปี ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กล่าวว่า “เราควรจะเปลี่ยนอายุเด็กจากปัจจุบันอายุต่ำกว่า 18 ปี ให้เปลี่ยนเป็นอายุต่ำกว่า 15 ปี ถ้าเกินอายุ 15 ปีไปแล้ว ควรจะลงโทษให้คล้ายกับผู้ใหญ่” ลดขั้นตอนให้คล้ายคลึงกับการดำเนินคดีผู้ใหญ่ จัดทำคู่มือรวมกฎหมายที่เกี่ยวข้องไว้ในที่เดียว และกำหนดมาตรฐานขั้นตอนที่ชัดเจน ข้อเสนอเหล่านี้เกิดจากการที่ผู้ปฏิบัติงานในสนามพบว่ากฎหมายที่มีอยู่ไม่สามารถรับมือกับสภาพความเป็นจริงของอาชญากรรมเด็กในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกรณีเด็กที่กระทำผิดซ้ำซึ่งสมควรได้รับการพิจารณาเป็นกรณีพิเศษ การปรับปรุงกฎหมายจึงต้องอาศัยกระบวนการพิจารณาที่รอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารแบบการตัดสินใจของ Simon (1947) ที่อธิบายว่า กระบวนการที่ดีต้องเริ่มจากการพิจารณาปัญหาอย่างชัดเจน แสวงหาทางเลือก และตัดสินใจเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุด (cited in Thongchai Santiwong 1998) โดยต้องคำนึงถึงสมดุลระหว่างตัวแบบการข่มขู่ยับยั้งและตัวแบบฟื้นฟูแก้ไขของ Jeffery เพื่อไม่ให้เกิดการลงโทษเบาเกินไปจนเด็กไม่เกิดความเข็ดหลาบ (Nathee Chitsawang 2020)

3.2 แนวทางพัฒนาบุคลากร

จากผลการวิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะให้จัดตั้งหน่วยเฉพาะทางด้านคดีเด็กและเยาวชน มีตำรวจผู้เชี่ยวชาญประจำสถานี จัดฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง มีการโค้ชซึ่ง เพิ่มจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ และกำหนดค่าตอบแทนที่เป็นธรรม ที่พนักงานอัยการกล่าวว่า “ต้องมีตำรวจทั้งที่เป็นชุดจับกุม และก็มีพนักงานสอบสวนที่เป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องกฎหมายเด็กและเยาวชน ประจำสถานีตำรวจ ชุดจับเหมือนกัน จะต้องมีคนที่เทรนนิ่งมาทางด้านนี้โดยเฉพาะ จะได้ไม่มีปัญหาในเรื่องการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายเด็กและเยาวชน” ข้อเสนอเหล่านี้เกิดจากการ

ตระหนักว่า ปัญหาด้านบุคลากรไม่ได้เป็นเพียงเรื่องจำนวน แต่ยังครอบคลุมถึงความพึงพอใจในการทำงานและการได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม เมื่อเจ้าหน้าที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องและได้ทำงานในสาขาที่ตนถนัด ย่อมเกิดความมั่นใจและความพึงพอใจในการทำงานที่ส่งผลต่อคุณภาพของการปฏิบัติงานโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Approach) ของ Mayo ที่อธิบายว่า มนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์กร และความพึงพอใจในการทำงานมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของผลงาน การสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม การพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง และการได้รับค่าตอบแทนที่สอดคล้องกับภาระงานจะช่วยเพิ่มขวัญกำลังใจและประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ได้อย่างยั่งยืน (cited in Nattharinya Witthayanarakun 2003; Thira Bhawangkanantha, Nutpasorn Pasusitthipong, and Samrit Kangpheng 2023)

3.3 แนวทางเสริมสร้างการประสานงาน

จากผลการวิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะให้บูรณาการการทำงานระหว่างครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานราชการ กำหนดกฎหมายที่ระบุความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานอย่างชัดเจน และรับฟังผู้ปฏิบัติงานก่อนออกระเบียบใหม่ ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 1 กล่าวว่า “การทำงานเกี่ยวกับเด็กต้องบูรณาการที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้ปกครองหรือชุมชนที่เด็กอยู่” ข้อเสนอดังกล่าวเกิดจากการที่ผู้ปฏิบัติงานจริงพบว่า ปัญหาการประสานงานที่ไม่มีประสิทธิภาพส่งผลกระทบโดยตรงต่อทั้งคุณภาพของกระบวนการและสภาพจิตใจของเด็กที่ต้องเผชิญกับกระบวนการซ้ำซ้อน การกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานที่ชัดเจนจะช่วยลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มประสิทธิภาพได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory) ที่อธิบายว่า การลดความเสี่ยงต้องทำหลายปัจจัยร่วมกันอย่างบูรณาการจึงจะได้ผล (Pimtara Patsadupardit and Kittanathat Lerwongrat 2020)

3.4 แนวทางด้านการป้องกัน

จากผลการวิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะให้เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวเป็นแนวทางป้องกันหลัก โดยให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการฟื้นฟูเด็ก นักสังคมสงเคราะห์กล่าวว่า “ก็อาจเป็นการสร้างความตระหนักรู้ คุยกับผู้ปกครองในเรื่องของบทบาทหน้าที่ ให้เขาเห็นถึงความสำคัญในการดูแลเด็กเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกระทำผิดซ้ำ สุดท้ายแล้วถ้าเด็กมีปัญหาพ่อแม่จะต้องรับผิดชอบ” รวมถึงให้ชุมชนและสถานศึกษายกย่องดูแลเป็นเครือข่ายร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ และให้สถานตำรวจมีบทบาทในการให้ความรู้ทางกฎหมายทั้งในโรงเรียนและชุมชน ข้อเสนอเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักว่า ปัญหาอาชญากรรมเด็กนั้น มีรากฐานมาจากความอ่อนแอของโครงสร้างครอบครัวและชุมชน การแก้ปัญหาจึงต้องเริ่มจาก

การเสริมสร้างรากฐานเหล่านี้ให้เข้มแข็งก่อน มิใช่รอให้ปัญหาเกิดขึ้นแล้วจึงค่อยแก้ไข สอดคล้องทฤษฎีการควบคุมสังคม (Social Control Theory) ที่อธิบายว่า ความผูกพันระหว่างเด็กกับครอบครัวและชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการป้องกันการกระทำผิด (Wilasinee Chairattrakul 2024) และทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine Activity Theory) ที่อธิบายว่า การมีผู้ป้องกันที่เข้มแข็งในชุมชนจะช่วยลดโอกาสการเกิดอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Sakon Jindachotsiri and Korn Kangsadanporn 2025)

3.5 แนวทางการบำบัดและฟื้นฟู

จากผลการวิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะให้เน้นการฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษ จัดทำแผนการบำบัดที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละคน สอนทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต ดูแลสุขภาพกายและจิตใจ ให้คำปรึกษา ติดตามต่อเนื่อง และใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ดังที่เจ้าหน้าที่ตำรวจ 10 กล่าวว่า “การลงโทษไม่ใช่ทางออกที่ดี สำหรับผมผมมองว่าการฟื้นฟูจะดีกว่า ฟื้นฟูจากตัวเด็กเอง ฟื้นฟูครอบครัวของเขา ฟื้นฟูสังคมที่เขาอยู่นั้นแหละ จะเป็นการแก้ไขปัญหาระยะยาวมากกว่า” ข้อเสนอเหล่านี้เกิดจากการตระหนักว่าเด็กยังอยู่ในช่วงพัฒนาการและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม การลงโทษเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีกระบวนการฟื้นฟูที่เหมาะสม จึงไม่เพียงพอและอาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำ สอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management Approach) ของ Mayo ที่อธิบายว่า การให้ความสำคัญกับความต้องการและความรู้สึกของบุคคลจะส่งผลให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น (cited in Nattharinya Witthayanarakun 2003) ประกอบกับแนวคิดทางอาชญาวิทยาของสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) อย่างไรก็ดี ต้องรักษาสมดุลระหว่างตัวแบบฟื้นฟูแก้ไขและตัวแบบการข่มขู่บังคับของ Jeffery เพื่อไม่ให้การลงโทษเบาเกินไปจนเด็กไม่เกิดความเข็ดหลาบ (Nathee Chitsawang 2020)

3.6 แนวทางการสนับสนุนอื่น ๆ

จากผลการวิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงค่าตอบแทนให้สอดคล้องกับยุคสมัย ดังที่พนักงานอัยการกล่าวว่า “เรื่องค่าตอบแทนต่อการทำสำนวนต่อการทำสอบสวนปัจจุบันคือ 500, 1,000, 1,500 แต่ปัจจุบันมันควรที่จะเพิ่มขึ้นแล้ว อันนี้เป็นระเบียบตั้งแต่ปี (25)32-33 ค่าเงินเปลี่ยนไปเยอะในปัจจุบัน” รวมถึงเพิ่มจำนวนบุคลากร สนับสนุนงบประมาณโครงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในทุกขั้นตอน และประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจและเปลี่ยนทัศนคติของสังคมต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด ข้อเสนอเหล่านี้เกิดจากการตระหนักว่า แม้จะมีกระบวนการที่ดีในทางทฤษฎี แต่หากขาดทรัพยากรสนับสนุนที่เพียงพอ และสังคมยังมีทัศนคติเชิงลบต่อเด็กที่กระทำผิด กระบวนการฟื้นฟูก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Simon ที่พิจารณาประสิทธิภาพจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (Input)

และผลผลิต (Output) การเพิ่มทรัพยากรและนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างเหมาะสมจะช่วยให้ผลผลิตขององค์กรเพิ่มขึ้นในสัดส่วนที่คุ้มค่า และสอดคล้องกับองค์ประกอบของประสิทธิภาพการทำงานของ Peterson and Plowman ที่ครอบคลุมทั้งคุณภาพ ปริมาณ เวลา และค่าใช้จ่าย (cited in Patthamaphon Tho Chu 2016)

ข้อเสนอแนะ (Recommendation)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากผลการวิจัยที่พบปัญหาด้านกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ควรดำเนินการทบทวนและปรับปรุงเกณฑ์อายุเด็กตามกฎหมายให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน รวมถึงพิจารณาแยกกลุ่มเด็กที่กระทำผิดซ้ำหลายครั้งเพื่อดำเนินการเป็นกรณีพิเศษ
2. จากปัญหาขั้นตอนที่ซับซ้อน ควรจัดทำคู่มือปฏิบัติการมาตรฐานที่รวบรวมกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งหมดไว้ในที่เดียว พร้อมกำหนดมาตรฐานขั้นตอนที่ชัดเจนเพื่อลดความสับสนในการปฏิบัติงาน
3. จากปัญหาด้านบุคลากร ควรจัดตั้งสถาบันพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายเยาวชนเพื่อฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ตำรวจให้ได้มาตรฐานเดียวกัน และจัดตั้งหน่วยเฉพาะทางด้านคดีเด็กและเยาวชนในทุกสถานีตำรวจ
4. จากปัญหาการประสานงาน ควรจัดตั้งศูนย์ประสานงานเด็กและเยาวชนแบบบูรณาการที่ให้บริการตลอด 24 ชั่วโมง พร้อมพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางที่เชื่อมโยงระหว่างทุกหน่วยงาน
5. จากปัญหาสาเหตุการกระทำผิดที่มีรากฐานจากปัญหาครอบครัวและสังคม ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวในกระบวนการฟื้นฟูเด็ก รวมถึงอาจจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาเด็กและเยาวชนออนไลน์ด้วย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. จากผลการวิจัยที่พบปัญหาด้านบุคลากรและการประสานงาน ควรพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมแบบต่อเนื่องสำหรับทีมสหวิชาชีพ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเด็กและทักษะการสื่อสารกับเด็ก รวมถึงจัดให้มีการโค้ชชิ่งและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างเจ้าหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ
2. จากผลการวิจัยด้านการป้องกัน ควรขยายโครงการ 1 โรงเรียน 1 เจ้าหน้าที่ตำรวจและนักสังคมสงเคราะห์ ให้ครอบคลุมทั้งกรุงเทพมหานคร และจัดฝึกอบรมผู้นำชุมชนและผู้ปกครองให้สามารถสังเกตสัญญาณเตือนภัยได้
3. จากผลการวิจัยด้านการบำบัดและฟื้นฟู ควรพัฒนาระบบการจัดทำแผนฟื้นฟูรายบุคคล

(Individual Rehabilitation Plans : IRP) ที่ออกแบบตามความต้องการของเด็กแต่ละคน พร้อมระบบการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

4. จากผลการวิจัยด้านงบประมาณและทรัพยากร ควรปรับปรุงระเบียบการเบิกจ่ายให้มีความรวดเร็วขึ้น ปรับค่าตอบแทนผู้เชี่ยวชาญให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน และนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การขยายขอบเขตการศึกษา ควรขยายการวิจัยไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ชานเมืองและจังหวัดต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบบริบทการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่ที่มีลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมแตกต่างกัน และการใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ควรผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและรูปแบบของปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่น อัตราการกระทำผิดซ้ำ จากนั้นนำข้อมูลเชิงปริมาณมาประกอบกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ฯลฯ เพื่อให้เข้าใจสาเหตุและบริบทเบื้องหลังอย่างลึกซึ้ง ทำให้ผลการวิจัยมีความสมบูรณ์และน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

References

- Aran Suwanbuppha. 1975. *Lak Atchayawitthaya* [Principles of Criminology]. Bangkok: Thai Watthanaphanit. (in Thai)
- Bunmak Krueawaengmon. 2013. "Criminal Litigation Issues, Accused Child or Youth by Police." Independent study, Master of Laws, Sukhothai Thammathirat Open University. https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/8902/1/Fulltext_140835.pdf. (in Thai)
- Cinini, Samuel Fikiri, and Sazelo Michael Mkhize. 2023. "Criminal Behavior and Youth Crime: A Juvenile Delinquency Perspective on Adverse Childhood Experience." In *Criminal Behavior: The Underlyings, and Contemporary Applications*, edited by Sevgi Güney. London: IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.1001888>.
- Department of Juvenile Observation and Protection. 2023. *Raingan Sathiti Khadi Pracham Pi-ngoppraman Phoso 2566* [Annual Case Statistics Report for Fiscal Year 2023]. Bangkok: Department of Juvenile Observation and Protection, Ministry of Justice. <https://www.djop.go.th/storage/files/2/สถิติประจำปี/st-66%20-v2.pdf>. (in Thai)
- Department of Juvenile Observation and Protection. 2024. *Raingan Sathiti Khadi Pracham Pi-ngoppraman Phoso 2567* [Annual Case Statistics Report for Fiscal Year 2024]. Bangkok: Department of Juvenile Observation and Protection. <https://www.djop.go.th/storage/files/2/สถิติประจำปี/stat-2567.pdf>. (in Thai)

- Haque, S. M. Saiful, Md. Burhan Uddin, Shambhu Prasad Chakrabarty, Tripti Chakrabarti, and Debashree Chakraborty. 2023. "A Comprehensive Socio-Legal Study on the Performance of Community Policing in Managing Child Criminality in Bangladesh." *BAUET Journal* 4 (1): 161–171. <https://doi.org/10.59321/BAUETJ.V4I1.24>.
- Jittakorn Jansuk, Saowanee Sirisooksilp, and Parnpitcha Kanjug. 2021. "Decision Making for School Administrators." *Udon Thani Rajabhat University Journal of Humanities and Social Science* 10 (2): 223–238. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/hsudru/article/view/248799>. (in Thai)
- Kanjana Sukhaboon and Pannatorn Hombunma. 2025. "The Guidelines for Development of the Safety Measures Enforcement Under the Thai Criminal Code." *Rajapark Journal* 19 (62): 204–221. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/276764>. (in Thai)
- Kantita Sripa and Theeravut Nilphet. 2020. "Police Role in Collaboration Integration for Preventing and Solving Problem of Child and Youth Violence." *The Periodical of Behavioral Science* 26 (1): 1–23. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/BSRI/article/view/203247>. (in Thai)
- Morgan, Anthony, Hayley Boxall, Kym Lindeman, and Jessica Anderson. 2012. *Effective Crime Prevention Interventions for Implementation by Local Government*. Research and Public Policy Series no. 120. Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/rpp/rpp120>.
- Nathee Chitsawang. 2020. "Kan Pongkan Atchayakam: Bot Thopthuan Wannakam" [Crime Prevention: A Literature Review]. *GotoKnow*, July 2, 2020. <https://www.gotoknow.org/posts/678179>. (in Thai)
- Nattakon Thianchan. 2020. "The Study of Causes and Factors Contributing to Violent Behaviour among Students in Bangkok." *Journal of Social Innovation* 3 (1): 79–92. <https://jsi.rsu.ac.th/Article/8826a423-42b5-4bd4-8980-3280ffd5a712>. (in Thai)
- Nattharinya Witthayanarakun. 2003. "Factors Related to the Performance Satisfaction of Managers: A Case of the Clothing Export Industry in Thailand." Master's thesis, Sukhothai Thammathirat Open University. <https://doi.org/10.14457/STOU.the.2003.1>. (in Thai)
- Nitivajra Institute. 2023. *Updated Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*. Bangkok: Nitivajra Institute, Office of the Attorney General. <https://www3.ago.go.th/nitivajra/mspm-on-vaw/>. (in Thai)
- Patthamaphon Tho Chu. 2016. "The Efficiency Development of Operation." *Industrial Technology Review* 22 (282): 94–100.

http://www.thailandindustry.com/indust_newweb/online_mag_preview.php?cid=771.

(in Thai)

- Phonphakphon Anthao. 2018. "Panha Kan Bangkhap Chai Kotmai Kiaokap Kan Kratham Khwam Phit Aya Khong Yaowachon." [Problems in Law Enforcement Concerning Juvenile Criminal Offenses]. Thematic paper, Master of Laws, Kasem Bundit University. <https://law.master.kbu.ac.th/StudentTheses/2561/10.pdf>. (in Thai)
- Pimtara Patsadupardit and Kittanathat Lerwongrat. 2020. "Guidelines for Police Officers Attached to Sub-Division 3, Tourist Police Division 1, on Ways to Increase Efficiency of Providing Safety Measures for Tourists." *Quality of Life and Law Journal* 16 (1): 90–103. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/QLLJ/article/view/244258>. (in Thai)
- Piraya Meekum. 2017. "Special Measure in Replacement of Criminal Proceedings for Children and Juveniles under Law of Juvenile and Family Court and Its Procedure Act." Independent study, Master of Laws, Sukhothai Thammathirat Open University. https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/9158/1/Fulltext_158652.pdf. (in Thai)
- Pratthana Utphat. 2017. "Phaenthi Khwamrunraeng Khong Atchayakam Nai Prathet Thai Chak Kan Sueksa Duai Withi Riang Lamdap Khwam Khlaikhlung Kan" [A Violence Map of Crime in Thailand Based on Similarity Ordering]. In *Proceedings of the 2nd Graduate Research Conference*, January 20, 2017, Rajabhat Maha Sarakham University, Maha Sarakham, 408–412. (in Thai)
- Preecha Kladsawat and Achiraya Kladsawat. 2025. "The Study of Criminological Theories to Solve the Problem of Juvenile Delinquency." *Journal of Interdisciplinary Social Science and Justice Administration* 1 (3): 35–50. <https://so11.tci-thaijo.org/index.php/JISSJA/article/view/2319>. (in Thai)
- Sakon Jindachotsiri and Korn Kangsadanporn. 2025. "Repeated Juvenile Delinquency: A Case Study of Samutsakhon Juvenile and Family Court." *Journal of Dhamma for Life* 31 (1): 508–528. <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/article/view/3792>. (in Thai)
- Thairath Boonrasri. 2007. "Employee Motivation Factors at Branches of Krung Thai Bank Public Company Limited Affiliated with Weang Ping Regional Office." Independent study, Master of Business Administration, Chiang Mai University. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:113330>. (in Thai)
- Theerawan Ekkarun. 2016. "Determinants of Juvenile Delinquency Rate in Thailand." Master's thesis, Chulalongkorn University. <https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2016.110>. (in Thai)
- Thira Bhawangkanantha, Nutpasorn Pasusitthipong, and Samrit Kangpheng. 2023. "Leadership and Management: Theoretical Concepts." *Journal of Intellect*

- Education* 2 (5): 71–89. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/IEJ/article/view/271248>. (in Thai)
- Thongchai Santiwong. 1998. *Thritsadi Ongkan Lae Kan Ok Baep* [Organization Theory and Design]. 1st ed. Bangkok: Thai Watthana Phanit. (in Thai)
- Thonhthai Pai-Roh. 2018. “Tackling Bar Violence through Criminological Theories: A Qualitative Case Study of Drinking Establishments on Khao San Road.” Master’s thesis, Rangsit University. <https://rsuir-library.rsu.ac.th/handle/123456789/701>. (in Thai)
- Wachinee Yodpanya. 2021. “Development of Laws Concerning Child and Juvenile Inquiry.” *Journal of Criminology and Forensic Science* 7 (1): 174–190. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/forensic/article/view/246677>. (in Thai)
- Wilasinee Chairattrakul. 2024. “Atchayakon Dek.” [Child Criminals]. *Research Review Article*, no. 46, May, 1–18. <https://prt.parliament.go.th/bitstreams/d347fbd9-e567-49c8-85e9-672eb49e02b9/download>. (in Thai)
- World Health Organization. 2026. “Youth Violence.” May 8, 2026. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/youth-violence>
- Yutthachai Duangsawat. 2023. “Problems of Juvenile Crimes and Punishment Measures.” *Thaksin Law Journal* 11 (1): 123–136. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/lawtsu/article/view/263053>. (in Thai)
- Yuwadee Wongweerasert. 2018. “Meaning and Approach to Public Safety.” *Thammasat Journal* 37 (1): 110–124. <https://doi.org/10.14456/tujournal.2018.7>. (in Thai)

บทความวิจัย

การสื่อสารทางการเมืองของนายกเทศมนตรีในการบริหารจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษาเทศบาลนครยะลา[†]

บุญญวันต์ จิตประคอง

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

อีเมล punyawan@tsu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของนายกเทศมนตรีนครยะลาในการบริหารจัดการอุทกภัย และวิเคราะห์ประสิทธิผลของกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองที่มีต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก 8 คน ประกอบด้วย นายกเทศมนตรีนครยะลา ปลัดเทศบาลนครยะลา หัวหน้าฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเทศบาลนครยะลา เจ้าหน้าที่ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเทศบาลนครยะลา ผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับชุมชนและการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แผนการบริหารจัดการอุทกภัย รายงานผลการดำเนินงาน และข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้กรอบทฤษฎีการสื่อสารในภาวะวิกฤต แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง และแนวคิดการสร้างคามยืดหยุ่นของเมือง

ผลการศึกษพบรูปแบบการสื่อสาร 5 ลักษณะ คือ การสื่อสารหลายช่องทางแบบบูรณาการ (ดิจิทัล ช่องทางดั้งเดิม และนวัตกรรม IoT) การสื่อสารแบบเรียลไทม์ 3 ระยะ มีการแจ้งล่วงหน้า 8 ชั่วโมง การจัดวางตำแหน่งของเทศบาลเป็นศูนย์กลางข้อมูลที่สามารถชี้แจงต่อสาธารณะ และมีการเปิดเผยข้อมูล ผ่านกลไกต่าง ๆ ประกอบด้วย สภากาแฟ การดูงาน และการประสานผู้ช่วยชุมชน 44 คน และการสร้างเครือข่าย Win-Win กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 20 แห่ง ส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญ 4 ด้าน ประกอบด้วย การเพิ่มการมีส่วนร่วม (ตัวแทนครัวเรือน 10,000 จาก 25,000 ครัวเรือน อาสาสมัคร 176 คน) การสร้างความไว้วางใจ

วันที่รับ: 29 มกราคม 2569

วันที่แก้ไข: 16 มีนาคม 2569

วันที่ตอบรับ: 19 มีนาคม 2569

การอ้างอิง: บุญญวันต์ จิตประคอง.
2569. “การสื่อสารทางการเมืองของนายกเทศมนตรีในการบริหารจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษาเทศบาลนครยะลา”.
วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 56 (1): 101-142.
<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.6322>

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟคอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง ไม่แก้ไขดัดแปลง ไม่ใช้เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: ©2569 บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้จัดทำ

[†] บทความวิจัยเรื่องนี้อยู่ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารทางการเมืองของนายกเทศมนตรีในการบริหารจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษาเทศบาลนครยะลา” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากงบประมาณเงินรายได้ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568

ที่สั่งสม 20-21 ปี การเพิ่มประสิทธิภาพการรับมือภัยพิบัติ (ตอบสนองรวดเร็วกว่าหน่วยงานอื่น) และการพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ องค์ประกอบของความสำเร็จเกิดขึ้นมาจากความโปร่งใสและการแสดงให้เห็นการทำงานจริง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนในการตัดสินใจ การคัดเลือกตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน การแก้ปัญหาข้ามเขตตามหลักการ Win-Win และบารมีของผู้บริหารที่สั่งสมมา ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการภัยพิบัติในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การสื่อสารทางการเมือง, การบริหารจัดการอุทกภัย, นายกเทศมนตรี, เทศบาลนครยะลา

RESEARCH ARTICLE

Political Communication of Mayors in Flood Management: A Case Study of Yala Municipality[†]

Punyawan Jitprakong

Lecturer in the Bachelor of Public Administration Program, Department of Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

email: punyawwan@tsu.ac.th

Received: October 10, 2025

Revised: December 15, 2025

Accepted: February 2, 2026

Citation: Punyawwan Jitprakong. 2026. "Political Communication of Mayors in Flood Management: A Case Study of Yala Municipality". *Chulalongkorn University Journal of Social Sciences* 56 (1): 101-142.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.5847>

License: [Creative Commons License: Attribution–NonCommercial-NoDerivatives; \(CC-BY-NC-ND 4.0\)](#)

Copyright: ©2026 Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

All statements in this article are the opinions of the authors. It is not the opinion of the publisher of the journal.

Abstract

This research article examines the political communication patterns and strategies of the Mayor of Yala Municipality in managing floods and analyzes their effectiveness in fostering public participation. A qualitative case study research method was used, collecting data through in-depth interviews with eight key informants: the Mayor of Yala Municipality, the Chief Administrative Officer of Yala City Municipality, the Head of the Disaster Prevention and Mitigation Division, Disaster Prevention and Mitigation officers, service recipients, and community stakeholders. Data was also collected through analysis of relevant documents, including flood management plans, operational reports, and social media information. The data were then analyzed using content analysis grounded in crisis communication theory, political communication concepts, and urban resilience theory.

The study found five communication patterns: integrated multi-channel communication (digital, traditional channels, and IoT innovations), real-time communication in three phases with 8 hours' advance notice, positioning the municipality as a central information hub for public clarification, and information disclosure through various mechanisms including community meetings, site visits,

[†] This research article is part of the research project "Political Communication of Mayors in Flood Management: A Case Study of Yala City Municipality," funded by the Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University' revenue budget for the fiscal year 2025.

coordination with 44 community assistants, and the creation of a Win-Win network with 20 local administrative organizations. These patterns resulted in four significant positive outcomes, including increased public participation, with representatives from 10,000 out of 25,000 households, and 176 volunteers. This success stems from 21 years of accumulated trust, enhanced disaster response capabilities (faster response than other agencies), and continuous innovation. Key elements of this success include transparency and the demonstration of operational results, empowering public participation in decision-making, selecting village representatives, cross-district problem-solving based on a win-win principle, and the accumulated influence of the leadership. These characteristics can be effectively applied to develop disaster management processes in other areas.

Keywords: *Political communication, Flood management, Mayor, Yala City Municipality*

1. บทนำ

อุทกภัยเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ได้สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่จังหวัดยะลาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเขตเทศบาลนครยะลาที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มและมีแม่น้ำปัตตานีไหลผ่าน ทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันและน้ำท่วมขังในพื้นที่ชุมชนเมืองเป็นประจำ สภาวะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของภัยพิบัติจากน้ำท่วมในระดับโลกที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการขยายตัวของเมือง อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อภัยพิบัติทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น (Hirabayashi et al. 2013, 816) ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสถาบัน องค์กร หน่วยงาน หรือแม้แต่วิถีชีวิตบุคคลจำเป็นต้องตระหนักถึงนิเวศวิทยาเหล่านี้ ที่อาจนำมาซึ่งผลกระทบในการดำเนินชีวิตหากไม่มีการวางแผนหรือปรับตัวเข้าหาสถานการณ์ดังกล่าวอย่างเหมาะสม

ในบริบทของเทศบาลนครยาลานั้น จากแผนเฉพาะกิจป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย วาตภัย และดินโคลนถล่มของเทศบาลนครยะลา พ.ศ. 2568 พบว่า เทศบาลนครยะลาเป็นหนึ่งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เผชิญกับความท้าทายด้านการบริหารจัดการอุทกภัยอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพื้นที่ตัวเมืองยะลาเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ทิศตะวันตกติดกับแม่น้ำปัตตานี และทิศใต้ติดกับเนินเขา คือ เทือกเขาปิไล โดยมีพื้นที่รับผิชอบทั้งสิ้น 19.4 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 44 ชุมชน มีประชากรรวม 58,450 คน ใน 26,814 ครัวเรือน ที่น่ากังวลยิ่งกว่านั้นคือ บริเวณดังกล่าวมีพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยกระจายตัวอยู่ถึง 38 ชุมชน ซึ่งอำเภอที่มีพื้นที่เสี่ยงมากที่สุดคือ

อำเภอเมืองยะลา อำเภอรามัน และอำเภอกงป็นัง โดยพื้นที่ที่มีความเสี่ยงระดับสูงมีเนื้อที่ประมาณ 895.42 ตารางกิโลเมตร (Pongpon Plodpai and Kritawit Nuphet 2021, 77–78) โดยมีสาเหตุหลักสามประการ ได้แก่ ปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักในพื้นที่ มวลน้ำในแม่น้ำปัตตานีที่ล้นตลิ่ง และน้ำหลากจากพื้นที่ข้างเคียง ซึ่งมักรุนแรงขึ้นในช่วงฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ระหว่างกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม และในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคมของทุกปี สถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ตัวเมืองยะลา โดยเฉพาะกลุ่มประชากรเปราะบางที่ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษในสภาวะฉุกเฉิน ดังปรากฏจากกรณีสถานการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ยะลาล่าสุด สถานการณ์ได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบางเหล่านี้ได้อย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นผู้ป่วยติดเตียงในพื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมจำนวน 71 รายใน 12 ชุมชน และเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีในพื้นที่เสี่ยงอีกกว่า 260 ราย (Thetsaban Nakhon Yala 2025a, 2025b) ซึ่งตัวอย่างสถานการณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารจัดการอุทกภัยที่มีประสิทธิภาพจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายต้องเข้าไปให้การช่วยเหลือหรือร่วมมือประสานการทำงาน โดยเฉพาะการเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดมาตรการของสถาบันต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่นอย่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องเข้าไปร่วมกันดำเนินการผ่านการสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอุทกภัย

เหตุนี้ เพื่อรับมือกับความท้าทายดังกล่าว การสื่อสารทางการเมืองในภาวะวิกฤตจึงมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารจัดการอุทกภัย เนื่องจากสถานการณ์ภัยพิบัติต้องการการตัดสินใจและการสื่อสารที่รวดเร็ว ชัดเจน และมีประสิทธิภาพ ซึ่งการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในช่วงภัยพิบัติไม่เพียงจะสามารถช่วยลดความไม่แน่นอนและสร้างความมั่นใจให้กับประชาชนได้เท่านั้น หากแต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการประสานงานและระดมทรัพยากรในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่มีประสิทธิภาพได้อีกด้วย (Sellnow and Seeger 2021, 1-20) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารในภาวะวิกฤตถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่เข้าไปมีบทบาทหลักในการเตือนภัย (Warning) การให้ข้อมูลเพื่อลดความเสี่ยง (Risk communication) และการประสานงานเพื่อตอบสนองต่อภาวะฉุกเฉิน (Emergency response coordination) (Sellnow and Seeger 2021, 33-61) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องกระทำอย่างรอบคอบ ตรงประเด็น รวดเร็ว เห็นอกเห็นใจ มีการเตรียมพร้อมที่ดี และสนับสนุนกระบวนการทำงานให้ทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าใจสถานการณ์ ลดความสับสน และพร้อมให้ความร่วมมือในการแก้ไขวิกฤตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Tavida Kamolvej 2025) โดยเฉพาะราชการส่วนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นสถาบันที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องเผชิญเหตุการณ์โดยตรง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าไปมีบทบาทในฐานะผู้ควบคุมบริหารจัดการเหตุการณ์ โดยเฉพาะบทบาทสำคัญในการสื่อสารกับประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มี

ส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ที่ครอบคลุม เพื่อสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาคือ

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารในภาวะวิกฤตเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอหากขาดเนื้อหาที่มีคุณภาพและความทันท่วงที การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในภาวะวิกฤตจำเป็นต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ข้อมูลเพื่อการป้องกัน (Instructing information) ซึ่งช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถปกป้องตนเองจากอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้จากทางกายภาพ เช่น การเตือนให้อพยพหรือหลบภัย และข้อมูลเพื่อการปรับตัว (Adjusting information) ซึ่งช่วยให้ผู้ประสบภัยสามารถรับมือกับวิกฤตทางจิตใจ เช่น การแสดงความเห็นอกเห็นใจ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ และการดำเนินการแก้ไข (Coombs 2015, 142) ในบริบทของการบริหารจัดการอุทกภัย การสื่อสารดังกล่าวมีความสำคัญ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการจัดการข้อมูลที่ต้องอาศัยความเร็ว ความคล่องตัวในการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนในช่วงเวลาที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนและความวิตกกังวลที่อาจเกิดขึ้นได้ภายในจิตใจของผู้คน ฉะนั้น จึงมองว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะเป็นสะพานเชื่อมสำคัญระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับประชาชนในการรับมือกับภัยพิบัติร่วมกัน และพร้อมที่จะเผชิญสถานการณ์ดังกล่าว

นอกจากนี้ ความสำเร็จของการสื่อสารในภาวะวิกฤตยังขึ้นอยู่กับรากฐานสำคัญคือความไว้วางใจระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับประชาชน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อความเต็มใจของประชาชนในการปฏิบัติตามคำแนะนำและมาตรการต่าง ๆ ของหน่วยงานในสถานการณ์ฉุกเฉิน (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1120-1) ความไว้วางใจดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยทันที หากแต่ต้องสร้างและรักษาไว้ผ่านการสื่อสารที่มีความต่อเนื่องและกระทำอย่างสม่ำเสมอ การดำเนินงานต้องมีการตรวจสอบได้ ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์วิกฤตที่ต้องอาศัยการตอบสนองที่รวดเร็ว มีการดำเนินการที่โปร่งใส และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1126-7) แต่กระนั้น การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันต้องยอมรับว่ายังคงมีช่องว่างระหว่างความเป็นสถาบัน/หน่วยงานกับประชาชนค่อนข้างมาก ส่งผลให้การขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ทันท่วงทีและตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ของประชาชนได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในประเด็นการจัดการภัยพิบัติที่ต้องการการมีส่วนร่วมและการประสานงานอย่างเร่งด่วน ช่องว่างดังกล่าวจึงกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบริหารจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ควรให้ความสำคัญในการออกแบบแนวทางการแก้ปัญหา

การแก้ไขช่องว่างดังกล่าวผู้วิจัยมองว่าต้องอาศัยกลไกการสร้างการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ ไม่เพียงช่วยให้นโยบายและมาตรการต่าง ๆ มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่มากขึ้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถ ทำให้เครือข่ายทางสังคมสามารถปรับตัวกับภัยพิบัติได้ (Pelling and High 2005, 311-2) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมจะช่วยสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (Social networks) บรรทัดฐานคุณค่าบางอย่างร่วมกัน (Shared norms) และความไว้วางใจ (Trust) ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของทุนทางสังคมที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถระดมทรัพยากร แลกเปลี่ยนข้อมูล และดำเนินการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพในสถานการณ์วิกฤต (Pelling and High 2005, 309-310) การสร้างการมีส่วนร่วมจึงต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามประเมินผล โดยประชาชนต้องมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น เสนอแนะแนวทางแก้ไข และมีส่วนในการตัดสินใจ

เหตุนี้ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะเทคโนโลยีดิจิทัลผ่านการเคลื่อนไหวทางสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ผู้วิจัยมองว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างประสิทธิภาพการสื่อสารในการบริหารจัดการภัยพิบัติได้มากขึ้น เนื่องจากเทคโนโลยีดังกล่าวมีข้อได้เปรียบเหนือสื่อแบบดั้งเดิม ได้แก่ ความสามารถในการรองรับข้อมูลปริมาณมาก ความน่าเชื่อถือ และการสื่อสารแบบโต้ตอบสองทาง รวมทั้งมีความได้เปรียบในแง่ของการไหลของข้อมูล การควบคุมข้อมูล ความสามารถในการปรับตัว ความเกี่ยวข้องกับผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่น ความสามารถในการเข้าถึงและกระจายข้อมูล ความทันทั่วถึงของข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน และที่สำคัญราคาต้นทุนที่ต้องจ่ายค่อนข้างต่ำหรืออาจจะไม่มีค่าใช้จ่ายเลยก็ได้ (Houston et al. 2015, 4-5) ลักษณะดังกล่าวจะมีความแตกต่างจากสื่อมวลชนแบบดั้งเดิมที่มักเป็นการสื่อสารทางเดียวจากแหล่งข่าวเดียวไปยังผู้รับสารจำนวนมาก โดยมีโอกาสน้อยที่ผู้รับสารจะโต้ตอบหรือเข้ามามีส่วนร่วม (Houston et al. 2015, 3) ระบบสื่อสังคมออนไลน์จึงเข้ามาช่วยเพิ่มช่องทางในการสื่อสารกับประชาชน ทำให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้กว้างขวางและรวดเร็วมากขึ้น รวมทั้งสามารถรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ เทคโนโลยีดิจิทัลยังสามารถนำมาใช้ในทุกระยะของภัยพิบัติ ตั้งแต่ระยะก่อนเกิดเหตุ (การให้ข้อมูลเตรียมพร้อมและคำเตือนภัย การส่งสัญญาณและตรวจจับภัย) ระยะเกิดเหตุ (การขอและให้ความช่วยเหลือ การแจ้งสถานะและตำแหน่งที่อยู่ การบันทึกและเรียนรู้สถานการณ์) ไปจนถึงระยะหลังเกิดเหตุ (การให้ข้อมูลการฟื้นฟูและบูรณะ การเชื่อมโยงสมาชิกชุมชน) (Houston et al. 2015, 8) ดังนั้น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่ยังเป็นกลไกในการเสริมสร้างความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนเพิ่มประสิทธิภาพในการติดตามสถานการณ์ การประสานงาน และการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนได้อย่างรวดเร็วและทันทั่วถึงอีกด้วย

นอกจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแล้ว การบริหารจัดการภัยพิบัติในยุคปัจจุบันยังต้องคำนึงถึงแนวคิดเกี่ยวกับความยืดหยุ่นของเมืองต่อภัยพิบัติ (Urban resilience) ซึ่งต้องให้ความสำคัญกับความสามารถของระบบเมืองและเครือข่ายทางสังคม/นิเวศวิทยาในทุกมิติครอบคลุมทั้งเวลาและพื้นที่ รวมถึงความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงรอบ ๆ ตัว (Meerow, Newell, and Stults 2016, 45) เหตุนี้ การสร้างความยืดหยุ่นของเมืองจึงต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างโครงสร้างพื้นฐาน ระบบการบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านกระบวนการสื่อสารทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเชื่อมโยงการสื่อสาร การมีส่วนร่วม และเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน ซึ่งมองว่าระบบบริหารจัดการภัยพิบัติที่ดีต้องมีความครอบคลุมทั้งมิติทางการเมืองและสังคม

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาประสบการณ์การสื่อสารในภาวะวิกฤตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยที่ผ่านมา พบว่ายังมีตัวอย่างของความล้มเหลวที่สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติในพื้นที่จริง กรณีที่ชัดเจนที่สุดคือวิกฤตอุทกภัยปี พ.ศ. 2554 ซึ่งมีมูลค่าความเสียหายสูงถึง 1.44 ล้านล้านบาท โดยมีสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมาจากความบกพร่องในการสื่อสารของหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่ ได้แก่ การขาดแผนการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่ชัดเจน การตอบสนองที่ล่าช้าและขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ตลอดจนการจัดตั้งวอร์รูมเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการหลังจากเกิดวิกฤตไปแล้วกว่าสองเดือน (Chonthip Phunsiriwong and Runghapha Phitpricha 2013, 47-50) สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าการสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพสามารถขยายความเสียหายทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างรุนแรง นอกจากนี้ งานของ Anucha Lawong et al. (2022) ที่ศึกษาความท้าทายของผู้นำในการบริหารจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังพบว่าผู้นำท้องถิ่นจำนวนมากยังขาดแผนปฏิบัติการเชิงรุกที่เป็นระบบและแผนการสื่อสารที่ครอบคลุมทั้งก่อนและหลังเกิดเหตุ ส่งผลให้การตอบสนองต่อภัยพิบัติเป็นไปในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก และไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างทันทั่วทั้ง (Anucha et al. 2022, 217-234) ปรากฏการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ความล้มเหลวในการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นมิได้เกิดจากการขาดแคลนช่องทางการสื่อสารเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการขาดกลยุทธ์การสื่อสารที่บูรณาการ การขาดความไว้วางใจที่สั่งสมระหว่างผู้นำกับประชาชน และการขาดเครือข่ายการประสานงานที่มีประสิทธิภาพในระดับพื้นที่ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการบริหารจัดการภัยพิบัติในระดับท้องถิ่น

จากกรอบแนวคิดดังกล่าว เทศบาลนครยะลาภายใต้การนำของนายกเทศมนตรีนครยะลาได้แสดงให้เห็นถึงการนำแนวคิดทางวิชาการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ดังปรากฏจากผลงานเชิงประจักษ์กระทั่งได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ รางวัลชนะเลิศองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี รางวัลพระปกเกล้าด้านการ

เสริมสร้างเครือข่าย และโครงการ YALA Resilience City (ยะลา เมืองยืดหยุ่น ยั่งยืน) ที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม ความสำเร็จดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการการสื่อสารทางการเมือง การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการอุทกภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสื่อสารเพื่อสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือจากประชาชนในการแก้ไขปัญหาอุทกภัย ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการประยุกต์ใช้แนวคิดความยืดหยุ่นของเมืองในบริบทของประเทศไทย

ความสำเร็จของเทศบาลนครยะลาจึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจในการทำความเข้าใจรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของผู้บริหารท้องถิ่นในการบริหารจัดการภัยพิบัติ ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารดังกล่าวที่มีต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาอุทกภัย ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสาร และวิเคราะห์ประสิทธิผลของกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองที่มีต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน การศึกษานี้จะถอดบทเรียนความสำเร็จและวิเคราะห์กลยุทธ์การสื่อสารในหลายมิติ ทั้งการสื่อสารภายในองค์กร การสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ การสื่อสารกับหน่วยงานภายนอก และการใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งถือเป็นความท้าทายสำคัญของผู้บริหารท้องถิ่นในการสื่อสารและสร้างความไว้วางใจกับประชาชนในพื้นที่

การศึกษานี้จะให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการสื่อสารและการบริหารจัดการภัยพิบัติในระดับท้องถิ่น ซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยืดหยุ่นของชุมชนในการรับมือกับภัยพิบัติในอนาคต ผลการศึกษจะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายและการกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการภัยพิบัติในระดับท้องถิ่น รวมทั้งเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการภัยพิบัติในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศและความเสี่ยงภัยที่มีความคล้ายคลึงกัน หรือแม้แต่ว่ามีความแตกต่างกันก็สามารถนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ได้ อันจะเป็นผลดีต่อการเสริมสร้างขีดความสามารถในการบริหารจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรต่าง ๆ ในประเทศไทยโดยรวมได้อย่างเหมาะสม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองในภาวะวิกฤตของนายกเทศมนตรีนครยะลาในการบริหารจัดการอุทกภัย และวิเคราะห์ประสิทธิผลของกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองในภาวะวิกฤตที่มีต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาอุทกภัย

3. การทบทวนวรรณกรรม

การสื่อสารในภาวะวิกฤตเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการบริหารจัดการสถานการณ์

ฉุกเฉิน โดยเป็นภาวะวิกฤตที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด อันอาจจะส่งผลกระทบต่อองค์กรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายฝ่าย เหตุนี้ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในภาวะวิกฤตจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถลดความเสียหาย สร้างความเชื่อมั่น และฟื้นฟูความน่าเชื่อถือขององค์กรได้ดังที่ Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai (2025) ได้เสนอแนวทางการเป็นผู้นำภาครัฐในการสื่อสารภาวะวิกฤต โดยเน้นย้ำว่าในบริบทของโลกยุคใหม่ที่เผชิญกับเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอน คาดการณ์ล่วงหน้าไม่ได้ และมีความซับซ้อน ผู้นำภาครัฐจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมอย่างรอบด้าน (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 86-96) แนวทางดังกล่าวครอบคลุมหลายมิติ ตั้งแต่การจัดทำแผนการสื่อสารภาวะวิกฤต การระบุและฝึกอบรมผู้สื่อสารที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ไปจนถึงการเตรียมความพร้อมของช่องทางการสื่อสารเพื่อติดตามสัญญาณภาวะวิกฤต (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 88-91) นอกจากนี้ ผู้นำภาครัฐยังต้องยึดมั่นในจริยธรรมการสื่อสาร โดยเฉพาะความโปร่งใส การแสดงความรับผิดชอบ และการให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พร้อมทั้งต้องสามารถสื่อสารกับสื่อมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยความซื่อสัตย์และความรวดเร็ว (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 91-93) สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสารภาวะวิกฤต เนื่องจากสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว มีการสื่อสารสองทาง และช่วยในการติดตามความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งจะส่งผลให้การจัดการภาวะวิกฤตมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายได้ (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 93-94)

นอกเหนือจากการสื่อสารในภาวะวิกฤต งานวิจัยนี้ยังวางอยู่บนแนวคิดการสื่อสารทางการเมือง (Political communication) ซึ่งในบริบทของการปกครองท้องถิ่น การสื่อสารทางการเมือง (Political communication) เป็นกระบวนการที่ผู้นำทางการเมืองใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความชอบธรรม สร้างฉันทามติ และระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินนโยบายสาธารณะ โดยมีองค์ประกอบหลักสามประการ ได้แก่ ผู้นำในฐานะผู้ส่งสาร ช่องทางการสื่อสารในฐานะสื่อกลาง และประชาชนในฐานะผู้รับสารและผู้ตอบสนอง ซึ่งในบริบทของการบริหารจัดการภัยพิบัติ การสื่อสารทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการสื่อสารของนักการเมืองระดับชาติ กล่าวคือ ต้องสื่อสารในสถานการณ์ที่มีความเร่งด่วนสูง มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลาย และต้องรักษาความสัมพันธ์ระยะยาวกับประชาชนในพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบไปพร้อมกัน เมื่อการสื่อสารทางการเมืองเกิดขึ้นในบริบทของภาวะวิกฤต บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในฐานะผู้บัญชาการเหตุการณ์ทำให้การสื่อสารทางการเมืองและการสื่อสารในภาวะวิกฤตหลอมรวมเข้าด้วยกันอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากทุกการตัดสินใจสื่อสารในช่วงวิกฤตล้วนมีผลในทางการเมืองที่ส่งผลต่อความชอบธรรมและความไว้วางใจของ

ประชาชนต่อผู้นำได้ ขณะที่ความน่าเชื่อถือที่ผู้นำสั่งสมมาก่อนเกิดวิกฤตก็เป็นตัวกำหนดว่าประชาชนจะปฏิบัติตามการสื่อสารในภาวะฉุกเฉินมาก-น้อยเพียงใด (Boin and 't Hart 2003, 544-546) ดังนั้น การศึกษาการสื่อสารทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการอุทกภัยจึงไม่ใช่เพียงการศึกษาว่าผู้นำพูดอะไร หรือใช้ช่องทางใดเท่านั้น แต่ต้องวิเคราะห์ว่าผู้นำใช้การสื่อสารในการสร้างความชอบธรรม รักษาความไว้วางใจ และระดมการมีส่วนร่วมได้อย่างไร ซึ่งเป็นกรอบวิเคราะห์หลักที่งานวิจัยนี้นำมาใช้ในการศึกษากฎหมายของเทศบาลนครยะลา

องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารในภาวะวิกฤตประกอบด้วยผู้ส่งสาร ซึ่งต้องแสดงความรับผิดชอบและความเห็นอกเห็นใจ สารที่สื่อออกมาอย่างรวดเร็ว ถูกต้อง ชัดเจน และเชื่อถือได้ (Chonthip Phunsiriwong and Rungnapha Phitpricha 2013, 51-54) โดยกลยุทธ์การตอบสนองต่อวิกฤตสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ การให้ข้อมูลเพื่อการปฏิบัติ (Instructing information) การให้ข้อมูลเพื่อการปรับตัว (Adjusting information) และการฟื้นฟู/สร้างชื่อเสียง (Reputation repair) ซึ่งแต่ละกลยุทธ์มีวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ ความท้าทายของผู้นำในการบริหารจัดการภัยพิบัติยิ่งเพิ่มมากขึ้น เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์แห่งความไม่แน่นอนและความซับซ้อน เหตุนี้ ภาวะผู้นำในช่วงวิกฤตจึงต้องเผชิญกับความท้าทายหลายมิติ ทั้งการประเมินสถานการณ์ การตัดสินใจภายใต้ข้อมูลที่จำกัด และการสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย (Boin and Hart 2003, 544-546)

สำหรับผลกระทบของอุทกภัย ซึ่งถือเป็นภัยพิบัติที่สร้างความเสียหายต่อประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง ดังปรากฏให้เห็นผลกระทบจากงานศึกษาของคชตริย์ เจริญสุข และชารินทร์ เกษร ที่ศึกษาวิกฤตอุทกภัยปี 2554 ที่พบว่ามีมูลค่าความเสียหายสูงถึง 1.44 ล้านล้านบาท (Khotchatrai Charoensuk and Charin Kesorn 2025, 160) โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่รัฐบาลไม่ได้จัดตั้งแผนการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่ชัดเจน การตอบสนองที่ช้า การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน และการจัดตั้งวอร์รูมเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการหลังเกิดวิกฤตไปแล้วกว่าสองเดือน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารที่ล่าช้ากว่าที่ควรจะเป็น (Chonthip Phunsiriwong and Rungnapha Phitpricha 2013, 47-50) บทเรียนสำคัญจากเหตุการณ์ดังกล่าวคือความจำเป็นในการมีวอร์รูมเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพตั้งแต่ระยะเริ่มต้น และที่สำคัญ จำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนกลยุทธ์ที่สามารถตอบสนองต่อวิกฤตดังกล่าวได้ ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อวิกฤต ความสามารถและความซื่อสัตย์ การประเมินภัยคุกคามระยะยาวและระยะสั้น และจังหวะเวลาในการเปิดเผยข้อมูล

นอกจากนี้การบริหารจัดการภัยพิบัติตามพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสาธารณภัยในพื้นที่ ดังปรากฏจากตัวอย่างบทบาทของผู้นำชุมชน/ผู้นำท้องถิ่นที่เข้า

ไปมีบทบาทในการประสานงานและสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก (Pairoj Patranarakul and Eakarat Boonreang 2017, 109) สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพของชุมชน สร้างความยืดหยุ่นของเมือง (Urban resilience) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสามารถในการปรับตัวระหว่างระบบเมืองและเครือข่ายสังคมเชิงนิเวศ (Meerow, Newell, and Stults 2016, 38-9) โดยเฉพาะคุณลักษณะของผู้นำที่ดีในการสื่อสารภาวะวิกฤต ประกอบด้วยความใส่ใจและความเห็นอกเห็นใจ ความชัดเจนในการสื่อสาร ความสามารถในการควบคุมสถานการณ์ ความมั่นใจในการกระทำการต่าง ๆ ความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญ (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 90) ด้วยเหตุนี้ ผู้นำท้องถิ่นที่มีคุณลักษณะเหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถรับมือและฟื้นตัวจากภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการภัยพิบัติในยุคปัจจุบันจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาจากการตอบสนองเชิงรับสู่การเตรียมความพร้อมเชิงรุกเพิ่มมากขึ้น ดังปรากฏจากงานของ Khotchatrai Charoensuk and Charin Kesorn (2025) ที่เสนอว่า การสื่อสารเชิงรุกในภาวะวิกฤตควรเริ่มต้นก่อนเกิดเหตุ ประกอบด้วยการแจ้งให้ทราบถึงความเสี่ยง การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรม และการสร้างระบบเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพ (Khotchatrai Charoensuk and Charin Kesorn 2025, 168-70) แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวทางของ Anucha Lawong et al. (2022) ที่พบว่า ผู้นำในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีแผนปฏิบัติงานเชิงรุกที่แบ่งเป็นสองแผนงานหลัก คือ แผนงานก่อนเกิดเหตุและแผนงานหลังเกิดเหตุ (Anucha Lawong et al. 2022, 217-34) นอกจากนี้ แนวคิดความยืดหยุ่นของเมือง (Urban resilience) ซึ่งได้รับความสนใจในบริบทของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ได้ชี้ให้เห็นว่าการนำไปใช้ในบริบทเมืองต้องคำนึงถึงแนวคิดหลายประการ ได้แก่ การกำหนดคำว่า “เมือง” การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสมดุลของระบบ และการมองความยืดหยุ่นในเชิงบวกหรือเป็นกลไกในการเปลี่ยนแปลงระบบ ในขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนก็ถือเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติ ตามแนวคิดรัฐบาลแบบเปิด (Open government) ที่ Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai (2025) อ้างถึง ที่มองว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่การรับทราบข้อมูล การรับฟังความคิดเห็น ไปจนถึงการเสริมอำนาจและศักยภาพของประชาชน การบูรณาการแนวคิดทั้งหมดนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนารอบแนวคิดการบริหารจัดการภัยพิบัติที่มีครอบคลุม (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 90-91) ดังนั้น การบูรณาการแนวคิดเหล่านี้จึงเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนารอบการบริหารจัดการภัยพิบัติที่มีทั้งความครอบคลุม ยืดหยุ่น และพร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคต

ทั้งนี้ ท่ามกลางความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้เปิดโอกาสให้มียุคนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการ

บริหารจัดการอุทกภัย เช่น ระบบพยากรณ์อากาศและอุทกวิทยา เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ ระบบ Internet of Things โดรน และแพลตฟอร์มดิจิทัล (Khotchatrai Charoensuk and Charin Kesorn 2025, 169-70) อันสอดคล้องกับแนวคิดการบูรณาการการจัดการภัยพิบัติในยุค 4.0 ของ Thotsaphon Akkarapongpaiboon et al. (2020) ที่เสนอให้นำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้กับการจัดการภัยพิบัติ และปรับแนวทางการปฏิบัติงานให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก (Thotsaphon Akkarapongpaiboon et al. 2020, 14-23) อย่างไรก็ตาม การสื่อสารวิกฤตในยุคดิจิทัลต้องคำนึงถึงปฏิกริยาของสาธารณชนที่แสดงออกผ่านโซเชียลมีเดีย เนื่องจากข้อความที่สาธารณชนสร้างขึ้นในช่องทางต่าง ๆ มีศักยภาพในการสร้างหรือทำลายชื่อเสียงขององค์กรภายหลังเกิดวิกฤตได้ ดังนั้น ผู้บริหารวิกฤตจึงต้องติดตามและประเมินว่าสาธารณชนยอมรับหรือปฏิเสธการตอบสนองวิกฤตขององค์กรมาก-น้อยอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่สื่อสารต่าง ๆ (Sub-arenas) ที่มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแตกต่างกัน ทั้งนี้ การเปิดเผยข้อมูลตรงไปตรงมาอย่างโปร่งใสถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกสถานการณ์ได้ (Chonthip Phunsiriwong and Rungnapha Phitpricha 2013, 51-59)

นอกเหนือจากการสื่อสารในภาวะวิกฤต งานวิจัยนี้ยังวางอยู่บนแนวคิดการสื่อสารทางการเมืองและการบริหารจัดการอุทกภัย สามารถจำแนกกลุ่มงานวิจัยที่สำคัญออกได้เป็น 4 กลุ่มหลัก กลุ่มแรกคืองานที่ศึกษาทฤษฎีและกรอบแนวคิดการสื่อสารในภาวะวิกฤตในระดับองค์กร ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นบริบทขององค์กรเอกชนและหน่วยงานรัฐบาลกลาง เช่น งานของ Coombs (2015) และ Sellnow and Seeger (2021) ที่พัฒนารอบการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ในภาวะวิกฤตไว้อย่างเป็นระบบ แต่ยังให้ความสนใจกับบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีทรัพยากรจำกัดและต้องสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่โดยตรงค่อนข้างน้อย กลุ่มที่สองคืองานที่ศึกษาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ในการจัดการภัยพิบัติ เช่น งานของ Houston et al. (2014) ที่พัฒนารอบแนวคิดการใช้โซเชียลมีเดียตามวงจรภัยพิบัติ แต่งานกลุ่มนี้มักเน้นมิติด้านเทคนิคมากกว่ามิติด้านการเมืองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำกับประชาชน กลุ่มที่สามคืองานที่ศึกษาการบริหารจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย เช่น งานของ Anucha Lawong et al. (2022) และ Khotchatrai Charoensuk and Charin Kesorn (2025) ที่ให้ภาพรวมของความท้าทายเชิงสถาบัน แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นในฐานะปัจจัยกำหนดความสำเร็จของการแก้ไขปัญหาในภาวะวิกฤต และกลุ่มที่สี่คืองานที่ศึกษาความยืดหยุ่นของเมืองและทุนทางสังคมในการรับมือภัยพิบัติ เช่น งานของ Meerow, Newell, and Stults (2016) และ Pelling and High (2005) ที่เน้นบทบาทของการมีส่วนร่วมและเครือข่ายทางสังคม แต่มักศึกษาในระดับระบบโดยรวมมากกว่าการศึกษาด้านเฉพาะของการสื่อสารทางการเมืองของ

ผู้นำท้องถิ่น

จากการทบทวนองค์ความรู้ดังกล่าว พบช่องว่างสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ยังขาดการศึกษาที่บูรณาการทั้งสี่กลุ่มดังกล่าวเข้าด้วยกันในกรณีศึกษาเดียว โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่พิเศษอย่างจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความซับซ้อนทางสังคมและมีประเด็นเรื่องความมั่นคง ประการที่สอง งานส่วนใหญ่ในกลุ่มที่สามยังมองการสื่อสารเป็นเพียงเครื่องมือของการบริหารจัดการ โดยยังขาดการวิเคราะห์เชิงลึกว่าการสื่อสารทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นสามารถสร้างประสิทธิผลในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างไรในทางปฏิบัติ และประการที่สาม ยังขาดกรณีศึกษาของแนวปฏิบัติที่ดี (Best practice) ในระดับเทศบาลไทยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นได้ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวโดยการเสนอกรณีศึกษาเทศบาลนครยะลา ซึ่งเป็นการโต้แย้งข้อสรุปในงานกลุ่มที่สามที่มักมองว่าการสื่อสารของท้องถิ่นไทยยังเป็นเชิงรับและขาดประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเติมเต็มงานกลุ่มที่หนึ่งและสองด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์จากบริบทท้องถิ่นไทยที่แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการช่องทางดิจิทัลช่องทางดั้งเดิม และนวัตกรรมใหม่ภายใต้ผู้นำที่มีกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองที่ชัดเจนสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

4. ระเบียบวิธีวิจัย

สำหรับระเบียบวิธีวิจัยของงานวิจัยเรื่องนี้จะครอบคลุม 3 มิติ ประกอบด้วย ภาพรวมวิธีดำเนินการศึกษา วิธีการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจะอธิบายระเบียบวิธีวิจัยตามลำดับดังนี้

4.1 วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้กรณีศึกษา (Case study) คือเทศบาลนครยะลา จังหวัดยะลา เป็นหน่วยวิเคราะห์หลัก โดยมุ่งศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองในภาวะวิกฤตของนายกเทศมนตรีนครยะลาในการบริหารจัดการอุทกภัย และวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ที่มีต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน การเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้มีเหตุผลสำคัญเนื่องจากการศึกษาการสื่อสารในภาวะวิกฤตจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบริบท กระบวนการ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับประชาชน ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้อย่างเพียงพอผ่านตัวเลขหรือข้อมูลเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ เทศบาลนครยะลาได้รับการคัดเลือกเป็นกรณีศึกษาเนื่องจากเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นในการบริหารจัดการอุทกภัยและได้รับการยอมรับจากรางวัลต่าง ๆ ทำให้เป็นตัวอย่างที่เหมาะสมในการถอดบทเรียนและวิเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดี (Best practice) ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อื่น ๆ ได้

4.2 วิธีการเก็บข้อมูล

ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมจากหลายแหล่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและน่าเชื่อถือ ประกอบด้วย

(1) *การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)* กับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 8 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลนครยะลา จำนวน 5 คน ประกอบด้วย นายกเทศมนตรีนครยะลา ปลัดเทศบาลนครยะลา หัวหน้าฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเทศบาลนครยะลา และเจ้าหน้าที่ฝ่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเทศบาลนครยะลา จำนวน 2 คน ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานภาคสนามโดยตรงในการบริหารจัดการอุทกภัยและการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ การสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานมีความสำคัญเนื่องจากเป็นผู้แปลงนโยบายการสื่อสารของผู้บริหารสู่การปฏิบัติจริงในแต่ละช่องทาง ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจกลไกการทำงานเชิงลึกที่ผู้บริหารระดับสูงอาจไม่ได้กล่าวถึงในรายละเอียด กลุ่มที่สองคือผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับชุมชน จำนวน 3 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยเป็นผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลนครยะลาที่เคยประสบอุทกภัยและมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารและการบริหารจัดการอุทกภัยของเทศบาล การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนมีความสำคัญในการตรวจสอบประสิทธิผลของกลยุทธ์การสื่อสารจากมุมมองของผู้รับสาร ซึ่งช่วยให้การวิเคราะห์มีความสมดุลระหว่างมุมมองของผู้ส่งสารและผู้รับสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกดำเนินการโดยใช้แนวคำถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ซึ่งให้ความยืดหยุ่นในการสำรวจประเด็นที่เกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ครอบคลุมรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารในแต่ละช่องทาง การสื่อสารกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ความท้าทายในการสื่อสาร และประสิทธิผลของกลยุทธ์การสื่อสารที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

(2) *การวิเคราะห์เอกสาร (Document analysis)* ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แผนการบริหารจัดการอุทกภัยของเทศบาลนครยะลา รายงานผลการดำเนินงาน เอกสารประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ บทความข่าว และข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ที่เทศบาลใช้ในการสื่อสารกับประชาชน เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนและยืนยันข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ รวมทั้งเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบการสื่อสารที่ปรากฏในช่องทางต่าง ๆ การรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งและหลายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวช่วยให้สามารถตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ได้ รวมทั้งช่วยให้เห็นภาพรวมของการสื่อสารในมุมมองที่หลากหลายและครอบคลุมทั้งฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยทักษิณ เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2568 (เลขที่ COA No. TSU 2025_123) โดยมีการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลตามหลักการของ Declaration of Helsinki, the Belmont report, CIOMS guidelines และ

ICH-GCP ทั้งนี้เพื่อปกป้องข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลตามข้อกำหนดของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน การอ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้จึงใช้ตำแหน่งแทนชื่อจริงของผู้ให้ข้อมูลทุกราย

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ผ่านการถอดความและจัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากเอกสารต่าง ๆ โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์เริ่มจากการถอดเทปการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงดำเนินการอ่านข้อมูลซ้ำหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจในเชิงลึก แล้วจึงจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ รูปแบบการสื่อสาร กลยุทธ์การสื่อสาร ช่องทางการสื่อสาร และผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสาร โดยใช้กรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการวิเคราะห์คือ ทฤษฎีการสื่อสารในภาวะวิกฤต (Crisis communication theory) แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง (Political communication) และแนวคิดความยืดหยุ่นของเมือง (Urban resilience) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะถูกนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลจากเอกสารเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล จากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดเพื่อสรุปรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารของนายกเทศมนตรีนครยะลา รวมทั้งวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์และองค์ประกอบความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ที่มีการอ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเอกสารเพื่อสนับสนุนข้อค้นพบ

5. ผลการวิจัย

เทศบาลนครยะลาเผชิญกับอุทกภัยเป็นประจำทุกปีอันเนื่องมาจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำปัตตานีไหลผ่าน และมีเทือกเขาปิไลทางทิศใต้ ทำให้น้ำจากพื้นที่โดยรอบไหลเข้าท่วมตัวเมืองได้รวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงปลายปี พ.ศ. 2567 ที่เกิดอุทกภัยรุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อประชาชนกว่า 58,450 คน ใน 43 ชุมชน ความท้าทายทวีความซับซ้อนขึ้นเนื่องจากต้นเหตุของอุทกภัยมาจากพื้นที่นอกเขตอำนาจของเทศบาล ประกอบกับบริบทพิเศษของจังหวัดยะลาในฐานะพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา เงื่อนไขเหล่านี้จึงเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เทศบาลนครยะลาต้องพัฒนารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองในการบริหารจัดการอุทกภัยที่มีความครอบคลุมและเป็นระบบ ดังที่จะนำเสนอต่อไป

5.1 รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของนายกเทศมนตรีนครยะลาในการบริหารจัดการอุทกภัย

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารของนายกเทศมนตรีนครยะลาในการ

บริหารจัดการอุทกภัยมีลักษณะเด่นที่สำคัญ 5 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารในภาวะวิกฤตและแนวคิดการสื่อสารทางการเมือง ดังนี้

5.1.1 การสื่อสารหลายช่องทางแบบบูรณาการ

เทศบาลนครยะลาได้พัฒนาระบบการสื่อสารที่ครอบคลุมทั้งช่องทางดิจิทัล ช่องทางดั้งเดิม และนวัตกรรมใหม่ เพื่อให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง ดังที่นายกเทศมนตรีนครยะลา อธิบายว่า

“ที่ผ่านมา เช่น เทศบาลเราใช้การสื่อสารในอดีต อันที่ 1 ก็คือใช้ก่อนเกิดเหตุการณ์ เราก็จะมีการโพสต์ลงเฟซบุ๊กเป็นระยะ ๆ นะครับ ให้เฝ้าระวัง ให้ประชาชนมีความตื่นตัวนะครับ จนกระทั่งตอนมีเหตุการณ์ ที่เริ่มจะเข้ามาก็มีหลายช่องทาง...อันที่ 2 ก็คือใน LINE OA อันที่ 3 คือโซเชียลแพลตฟอร์มที่เทศบาล ผู้นำชุมชน อสม. อันที่ 4 ก็คือเสียงตามสาย อันที่ 5 ก็คือการใช้รถประชาสัมพันธ์วิ่งไปตามบ้าน อันที่ 6 ก็คือใช้คนเดินตามบ้าน เคาะประตูตามบ้าน เพื่อแจ้งเตือน”

(นายกเทศมนตรีนครเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การใช้ช่องทางที่หลากหลายนี้สะท้อนถึงความเข้าใจในหลักการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่เน้นความจำเป็นในการเข้าถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ (Sellnow and Seeger 2021, 1-20) นอกจากนี้ ปลัดเทศบาลนครยะลา ยังเสริมอีกว่า

“การสื่อสารของท่านเนี่ย พอเราแบ่งหน้าที่กันทำ อันดับแรกเลยนะครับ เพราะความที่มันท่วมทุกปี เรารู้ว่าพื้นที่ไหนที่ท่วมก่อน อันดับแรกเลยการสื่อสารเราเนี่ย รถประชาสัมพันธ์ ไปประชาสัมพันธ์ในจุดนั้นก่อนเลย...แล้วเราก็ทำเป็นประกาศให้ประชาชนทราบทางเว็บไซต์ LINE OA แต่หลัก ๆ แล้วเราใช้รถประชาสัมพันธ์นะครับ แล้วก็เสียงตามสาย สื่อทุกช่องทาง เราเน้นรถมากกว่า เพราะว่ามันจะเข้าถึงทุกชุมชน ทุกชอก ทุกมุมทุกซอย”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การให้ความสำคัญกับรถประชาสัมพันธ์เป็นช่องทางหลัก ได้แสดงถึงการตระหนักถึงข้อจำกัดของการสื่อสารดิจิทัลในกลุ่มผู้สูงอายุและพื้นที่ที่อาจมีปัญหการเข้าถึงเทคโนโลยี ซึ่งการใช้รูปแบบและช่องทางการสื่อสารแบบเดิมมีประโยชน์ที่ช่วยทำให้กลุ่มประชาชนที่เข้าไม่ถึงเทคโนโลยีไม่เป็น หรือไม่ถนัดในการใช้งานสามารถที่จะเข้าถึงสารที่ทางเทศบาลต้องการสื่อได้เหมือนกับประชาชนกลุ่มอื่นที่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีมากกว่า

นอกจากนี้ เทศบาลยังได้พัฒนานวัตกรรมใหม่เพื่อเสริมประสิทธิภาพการสื่อสาร ดังที่นายกเทศมนตรีนครยะลาระบุว่า

ในปีนี้ได้มีการปรับ อย่างที่ 1 เราก็จะมีไซเรน คล้าย ๆ กับเวลาที่มีการโจมตีทางอากาศนะครับ ก็จะมีไซเรนที่เป็นไซเรนเตือนภัยโดยเฉพาะ เราจะติดตั้งในพื้นที่ที่มีน้ำ

ท่วมแล้วก็เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การติดตั้งเซนเซอร์เตือนภัยนี้เป็นการแก้ไขจุดอ่อนของการสื่อสารในช่วงเวลาที่ประชาชนอาจเข้าไม่ถึงช่องทางดิจิทัล โดยเฉพาะในเวลาฉุกเฉิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่เน้นความจำเป็นในการปรับกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับบริบทและช่วงเวลา (Coombs 2015, 142) ขณะที่ปลัดเทศบาลยังได้อธิบายเพิ่มเติมถึงการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงว่า

ท่านนายกฯ ก็ลงทุนไปติดตั้งโทรมาตร โทรมาตรรอบนอกเลย ทางน้ำที่จะเข้ามาเขตเทศบาลนครยะลา สมมติว่าน้ำมันขึ้นตรงนี้นะ อีก 1 ชั่วโมงน้ำมันจะมาถึงเขตเทศบาลนครยะลา...เราต้องดูก่อนว่าถ้ามันขึ้นถึงระดับไหนที่จุดนั้น น้ำมันจะมาถึงอีกจุดนึง ใช้เวลาเท่าไร

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การใช้โทรมาตรและระบบ IoT Sensors เหล่านี้แสดงถึงการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพยากรณ์และเตือนภัยล่วงหน้า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความยืดหยุ่นของเมืองที่เน้นการใช้เทคโนโลยีและข้อมูลในการเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับภัยพิบัติ (Meerow, Newell, and Stults 2016, 45)

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า เทศบาลนครยะลามีกระบวนการสื่อสารผ่านหลายช่องทางในการบริหารจัดการอุทกภัย ไม่ว่าจะเป็นเฟสบุ๊ก Line OA ซึ่งเป็นสื่อดิจิทัล ขณะเดียวกันยังคงไม่ทิ้งช่องทางเดิมเพื่อรองรับบางกลุ่มคือ ยังคงใช้รถประชาสัมพันธ์ เสียงตามสาย หรือแม้แต่การเดินเคาะประตูตามบ้าน รวมทั้งมีการเลือกใช้นวัตกรรมแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นไซเรนเตือนภัยและโทรมาตรวัดระดับน้ำ กลยุทธ์นี้มองว่าเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของผู้บริหารท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการสื่อสารในภาวะวิกฤตได้ดี เพราะทำให้เห็นว่ามีการมุ่งเน้นการเข้าถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่ม (ไม่ทิ้งใครกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง) เน้นความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพผ่านการใช้เทคโนโลยีและข้อมูลที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการภัยพิบัติได้เป็นอย่างดี

5.1.2 การสื่อสารตามวงจรภัยพิบัติแบบเรียลไทม์

การสื่อสารของเทศบาลนครยะลาในการจัดการอุทกภัยครอบคลุมทุกระยะของวงจรภัยพิบัติ ซึ่งประกอบด้วย 3 ระยะหลัก คือ ระยะก่อนเกิดเหตุ (Pre-event) ระยะขณะเกิดเหตุ (Event) และระยะหลังเกิดเหตุ (Post-event) โดยมีการปรับกลยุทธ์การสื่อสารให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของแต่ละระยะ (Houston et al. 2015, 2) กล่าวคือ ในระยะก่อนเกิดเหตุ การสื่อสารมุ่งเน้นการให้และรับข้อมูลการเตรียมพร้อมรับภัย รวมถึงการเผยแพร่และรับการเตือนภัย ซึ่งช่วยให้ประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบสามารถเตรียมตัวและวางแผนรับมือล่วงหน้าได้ ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าเทศบาลมุ่งเสริมสร้างมาตรการการป้องกันเหตุโดยใช้สื่อโซเชียลมีเดียที่มองว่ามีศักยภาพในการเข้าถึงผู้คนได้กว้างขวาง ส่งผลให้ข้อมูลสามารถแพร่กระจายผ่าน

เครือข่ายสังคมออนไลน์ได้อย่างรวดเร็ว แม้กระทั่งผู้ที่ไม่ได้ติดตามข้อมูลภัยพิบัติโดยตรงก็อาจได้รับข้อมูลผ่านการแชร์จากเพื่อนหรือบุคคลในเครือข่ายของตน (Houston et al. 2015, 8-9) ขณะที่ในระยะขณะเกิดเหตุพบว่า การสื่อสารมีบทบาทสำคัญซึ่งในกรณีเทศบาลนครยะลา การสื่อสารได้ทำหน้าที่ส่งและรับคำขอความช่วยเหลือ การแจ้งสถานะและที่อยู่ของผู้ประสบภัย เพื่อให้ญาติพี่น้องทราบความปลอดภัย การบันทึกและแจ้งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแบบเรียลไทม์ และการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่ระบบสื่อสารดั้งเดิมอาจมีการขัดข้อง โซเชียลมีเดียก็ยังสามารถทำหน้าที่เป็นช่องทางสื่อสารทางเลือกที่มีความน่าเชื่อถือได้ (Houston et al. 2015, 10-12) ขณะที่ในระยะหลังเกิดเหตุ การสื่อสารมุ่งเน้นการฟื้นฟูและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การให้และรับความช่วยเหลือด้านสุขภาพจิต การแสดงออกทางอารมณ์และความเสียใจต่อผู้ประสบภัย การแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการฟื้นฟูและการซ่อมแซมสิ่งของที่เสียหายโดยเฉพาะบ้านเรือนที่ได้รับผลกระทบ และที่สำคัญคือการเชื่อมโยงสมาชิกชุมชนเข้าด้วยกันอีกครั้ง ((Re)connect community members) รวมถึงการลงพื้นที่พูดคุยกับประชาชนในพื้นที่ของเครือข่ายผู้บริหารเทศบาลนครยะลากล้ามองว่ายิ่งช่วยสร้างความเป็นกันเองและเกิดผลเป็นความไว้วางใจเนื่องจากกระยะความสัมพันธ์เป็นระยะที่เข้าถึงได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มองว่าจะช่วยเสริมสร้างควมยืดหยุ่นในการบริหารจัดการภายในชุมชนได้อย่างดี (Houston et al. 2015, 13-15)

ฉะนั้น กรอบแนวคิดการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในภาวะภัยพิบัตินี้จึงแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการทางเดียวจากหน่วยงานภาครัฐสู่ประชาชน แต่เป็นกระบวนการสื่อสารสองทาง (Two-way communication) ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ชุมชน องค์กรต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐ และสื่อมวลชน สามารถเป็นได้ทั้งผู้ผลิตและผู้ใช้ประโยชน์จากเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านโซเชียลมีเดียได้ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการมีส่วนร่วมในทุกระดับ (Houston et al. 2015, 6-7) ซึ่งในกรณีของเทศบาลนครยะลาถือเป็นองค์กรตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำกรอบแนวคิดการสื่อสารตามวงจรภัยพิบัติไปปรับใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นระบบ โดยมีการปรับกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับแต่ละระยะของภัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่เน้นความสำคัญของการสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดวงจรภัยพิบัติ (Houston et al. 2015, 8) ดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายแนวทางในการดำเนินงานในระยะก่อนเกิดเหตุว่ามีกระบวนการแจ้งเตือนล่วงหน้า และมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ใจความว่า

“เราแจ้งเตือนก่อน 8 ชั่วโมง แล้วผมก็จะส่งไปตามไลน์ให้ทุกคนสามารถดู LINE ได้ว่าระดับน้ำไปถึงเท่าไรว่าเขาจะต้องทำอะไรบ้าง”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

ข้อความสัมภาษณ์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงกลยุทธ์ในการบริหารจัดการของนายก

เทศบาลนครยะลาที่มีแนวทางในการรับมือป้องกันกับเหตุภัยพิบัติผ่านการแจ้งเตือนล่วงหน้า 8 ชั่วโมง ซึ่งแรงนี้ทำให้ประชาชนมีเวลาเพียงพอในการเตรียมตัวและอพยพทรัพย์สิน ลักษณะดังกล่าวจึงไปสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่เน้นการให้ข้อมูลเพื่อการป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นได้ (Coombs 2015, 142) ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อความสัมภาษณ์ที่ปลัดเทศบาลให้ไว้เช่นกันว่า “อันนี้เตือนก่อน แล้วก็ออกประกาศฉบับที่ 1 2 3 มาเรื่อย ๆ” (ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568) ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่า การออกประกาศเป็นระยะ ๆ แสดงถึงความต่อเนื่องในการสื่อสารและการปรับข้อมูลตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้การใช้ข้อมูลแบบเรียลไทม์จากระบบ IoT Sensors และโทรมาตรทำให้การแจ้งเตือนมีความแม่นยำและทันทั่วถึงมากขึ้น ดังที่ปลัดเทศบาลอธิบายว่า

“อุตุนิยมเนี่ย มันไม่ทันการไง...ของเราอัปเดตมากที่สุด”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

ด้วยเหตุนี้ กลยุทธ์การแจ้งเตือนล่วงหน้าที่เหมาะสมระหว่างการออกประกาศอย่างต่อเนื่องและการใช้ข้อมูลเรียลไทม์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอุทกภัยของเทศบาลนครยะลาได้เป็นอย่างดี ขณะที่ในระยะระหว่างเกิดเหตุ การสื่อสารของนายกเทศมนตรีนครยะลาก็เน้นการประสานงานและการให้ความช่วยเหลือ ดังที่ปลัดเทศบาลระบุว่า

“พอเกิดเหตุ เราจะเปิดศูนย์...การสื่อสารก็คือทางโทรศัพท์ มันมีบางชุมชนเนี่ย น้ำท่วมสูง การไฟฟ้ามันไปตัดไฟ เราก็ไปตั้งเครื่องปั่นไฟ ที่มีสียดกลาง...ตอนนั้นพอเขาตัดไฟ มันเกิดปัญหาว่า ถ้าแบบฯ หมดเนี่ย มันสื่อสารกับเทศบาลไม่ได้ เราก็เอาเครื่องไปตั้งให้เขาได้เสียบชาร์จแบบฯ”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การแก้ปัญหาไฟฟ้าดับเพื่อให้ประชาชนสามารถสื่อสารได้ต่อเนื่อง ดังใจความการให้สัมภาษณ์ของปลัดเทศบาลดังกล่าว ทำให้เห็นว่านายกเทศมนตรีนครยะลาให้ความสำคัญในการรักษาช่องทางการสื่อสารในสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ Houston et al. ที่กล่าวถึงสื่อโซเชียลมีเดียว่าควรทำหน้าที่เป็นช่องทางสื่อสารทางเลือกได้ตลอดเวลาเพื่อรายงานข้อมูล เสริมสร้างความน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ระบบสื่อสารดั้งเดิมอาจขัดข้อง (Houston et al. 2015, 10-12)

นอกจากนี้ นายกเทศมนตรียังได้เพิ่มมาตรการใหม่โดย

“เทศบาลเราเนี่ยจะไปติดโซลาร์เซลล์ให้ทุกมัสยิดที่เป็นศูนย์พักพิง...แน่นอนว่าติดโซลาร์เซลล์นั้นก็จะเป็นการการันตีถึงไฟฟ้าที่สามารถสื่อสารได้”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การติดตั้งโซลาร์เซลล์จึงเป็นการสร้างความมั่นคงด้านการสื่อสารในระยะยาว ขณะที่ใน

ระยะหลังเกิดเหตุ การสื่อสารเน้นการประเมินความเสียหายและการฟื้นฟู ดังที่ปลัดเทศบาล อธิบายว่า

“กองสวัสดิการเนี่ยจะไปสำรวจตรวจ เขาเรียกว่าสำรวจว่าทรัพย์สินของประชาชนเนี่ยมีอะไรเสียหายหรือไม่ อันนี้เชิงรุก ผู้ช่วยชุมชนก็มี แต่เราว่ามันไม่พอ เรา ก็เอาบุคลากรของเทศบาลอื่นเนี่ย เขาเรียกว่าทำเป็นคณะเลยลงไป ตั้งเป็นจุด ๆ เขาก็ มาลงทะเบียนว่า ทรัพย์สินอะไรเสียหาย เราจะได้เยียวยาตามระเบียบต่อไป...”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การสำรวจความเสียหายอย่างเป็นระบบและการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเยียวยาเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยสามารถที่จะรับมือกับวิกฤตทางจิตใจและวางแผนการฟื้นฟูได้ (Coombs 2015, 142) ขณะที่ด้านกายภาพนอกเหนือจากด้านจิตใจแล้วนั้น เทศบาลยังมีการสื่อสารเกี่ยวกับการซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็น บ้านเรือนที่ได้รับความเสียหาย ดังการให้สัมภาษณ์ของปลัดเทศบาลที่ระบุว่า

“เรามองว่าแบบให้กลับมาสภาพปกติ ชาวบ้านพอน้ำท่วมก็จะขนของทิ้งบ้าน เฟอร์นิเจอร์ ตู้ ทั่วทุกอย่าง คนมันหดหู่ พอเขาเอาออกมา เราเก็บ ๆ แล้วก็ล้างทำความสะอาด พอถนนเป็นหลุมบ่อ กองช่างได้เข้าทำทันทีเลย”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การดำเนินการฟื้นฟูอย่างรวดเร็วและการสื่อสารให้ประชาชนเห็นการดำเนินงานจึงเป็น การสร้างความมั่นใจและความหวังให้กับผู้ประสบภัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Houston et al. ที่เน้นความสำคัญของการสื่อสารในระยะหลังเกิดเหตุเพื่อการฟื้นฟูและการสร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชน (Houston et al. 2015, 13-15)

กรณีของเทศบาลนครยะลาจึงแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการนำกรอบแนวคิดการ สื่อสารตามวงจรภัยพิบัติไปประยุกต์ใช้ในการจัดการอุทกภัยได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยการ สื่อสารของเทศบาลได้ครอบคลุมทั้งสามระยะของวงจรภัยพิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ตั้งแต่การแจ้งเตือนล่วงหน้า 8 ชั่วโมงด้วยข้อมูลเรียลไทม์จากระบบ IoT และโทรมาตร การ รักษาช่องทางการสื่อสารในระหว่างเกิดเหตุผ่านการติดตั้งเครื่องปั่นไฟและโซลาร์เซลล์ที่ศูนย์พัก พิง ไปจนถึงการสำรวจความเสียหายและฟื้นฟูอย่างรวดเร็วในระยะหลังเกิดเหตุ ลักษณะ ดังกล่าวทำให้เกิดการสื่อสารสองทางที่มีประสิทธิภาพระหว่างเทศบาลกับประชาชน และเป็น องค์ประกอบที่ช่วยลดความเสียหายจากอุทกภัยและสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี จึงนับเป็นต้นแบบที่ดีของการจัดการภัยพิบัติด้วยการสื่อสารเชิงรุกสำหรับองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นในพื้นที่อื่น ๆ

5.1.3 การวางตำแหน่งเป็นศูนย์กลางข้อมูลเพื่อป้องกันข่าวลือ

เทศบาลนครยะลาได้วางตำแหน่งตนเองเป็นศูนย์กลางของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติ

เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและป้องกันการแพร่กระจายของข่าวลือ ดังที่นายกเทศมนตรีได้อธิบายว่า

“สิ่งหนึ่งที่เราใช้ตลอดคือความเป็นศูนย์กลางของเทศบาลนครยะลา แม้ว่าประชากรเรามี 60,000 แต่ทั่วทุกทิศเทศบาลเรามี 150,000 เพราะฉะนั้นเราต้องดูเซ็นเตอร์ของคนยะลา สิ่งที่เราวางตำแหน่งเราเองเซ็นเตอร์เนี่ยทุกเรื่องเลย ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วมเราต้องเข้าถึงประชาชนที่ง่าย มันจะสามารถสยบพวกข่าวลือต่าง ๆ ได้”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การวางตำแหน่งเป็นเซ็นเตอร์นี้สะท้อนถึงการใช้กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองในการสร้างความชอบธรรมและอำนาจในการนำเสนอข้อมูล (Coombs and Holladay 2014, 40–45)

เมื่อเกิดข่าวลือหรือข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เทศบาลมีกลไกในการตอบสนองอย่างรวดเร็ว ดังที่นายกเทศมนตรีระบุว่า

“ถ้าหากเมื่อไหร่ก็ตามมันถึงเวลามันควรที่จะต้องมีการไลฟ์สดหรือออกมาพูดเอง ซึ่งก็จะเป็นการตอกย้ำในสิ่งที่เทศบาลได้ทำไปแล้วในครั้งก่อนหน้า”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การใช้ไลฟ์สดจึงเป็นการสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่ช่วยสร้างและรักษาความไว้วางใจของสาธารณะ (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1120-1)

ขณะที่ปลัดเทศบาลได้เสริมว่า

“ถ้าเรารู้เราก็อ้างอิงทันที ของเรานะ อ้างอิงทันทีเลยถ้าเขาจะลืออะไร ก็ที่ผมบอกว่าต่อไปมันดูแบบเรียลไทม์ง่าย”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การชี้แจงทันทีและการใช้ข้อมูลแบบเรียลไทม์สะท้อนถึงความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่ต้องอาศัยความรวดเร็วและความแม่นยำ และยังถือเป็นการลดช่องว่างของข้อมูลที่อาจถูกเติมเต็มด้วยข่าวลือ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่เน้นความสำคัญของความรวดเร็วและความถูกต้องของข้อมูล (Sellnow and Seeger 2021, 36)

ฉะนั้น ความสำคัญของการสื่อสารที่รวดเร็วนี้เกิดจากธรรมชาติของข้อความเตือนภัยที่เป็น “High-consequence messages” ซึ่งมีศักยภาพในการช่วยชีวิตและลดอันตราย แต่หากไม่ถูกต้อง ลำช้า หรือสื่อสารไม่มีประสิทธิภาพ ก็อาจก่อให้เกิดความสับสนและลดประสิทธิภาพของการเตือนภัยครั้งต่อไป (Sellnow and Seeger 2021, 37) เหตุนี้การชี้แจงทันทีและการใช้ข้อมูลแบบเรียลไทม์จึงเป็นกลยุทธ์สำคัญในการจัดการกับความไม่แน่นอนนี้ โดยการให้ข้อมูลที่

ถูกต้องและทันทั่วที่จะช่วยสร้างความไว้วางใจและลดโอกาสที่ข่าวลือจะแพร่กระจาย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการสื่อสารวิกฤตที่เน้นว่าหากหน่วยงานที่รับผิดชอบไม่จัดหาข้อมูลและตอบสนองต่อความต้องการข้อมูลของประชาชน แหล่งข้อมูลอื่นที่มักจะมีค่าน่าเชื่อถือน้อยกว่าก็จะเข้ามาเติมเต็มช่องว่างด้านข้อมูลดังกล่าว (Sellnow and Seeger 2021, 16-7)

นอกจากนี้ การพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลที่เปิดให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้โดยตรงยังช่วยเพิ่มความโปร่งใสและลดความพึงพาข้อมูลจากแหล่งที่ไม่น่าเชื่อถือ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการตรวจจับสัญญาณความเสี่ยงที่เน้นความสำคัญของการมีช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมสำหรับการสื่อสารความเสี่ยงหรือภัยคุกคาม (Sellnow and Seeger 2021, 35) ดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“ตัวระบบพยากรณ์ล่วงหน้าที่เราออกมาจากกรมอุตุฯ ก็เอามาจากเซ็นเซอร์ของเราที่เราติตรอบยะลาทั้งหมด ก็สามารถที่จะเตือนภัย...อีกอัน ก็เรื่องของการเข้าไปที่แพลตฟอร์มเพื่อดูข้อมูลเองที่เป็น open data ให้ประชาชน”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การพัฒนาระบบเซ็นเซอร์และแพลตฟอร์มข้อมูลเปิดนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการเตรียมความพร้อมของช่องทางการสื่อสารสำหรับติดตามสัญญาณภาวะวิกฤต ซึ่งหน่วยงานภาครัฐควรจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลหลากหลายช่องทางเพื่อติดตามสัญญาณและป้องกันไม่ให้เกิดภาวะวิกฤต (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 90-91) การเปิดข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Open government ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการ พ.ศ. 2567-2570 ที่มีเป้าหมายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการพัฒนาแพลตฟอร์มข้อมูลเปิดของเทศบาลนครยะลาเป็นการดำเนินการในระดับการเปิดเผยข้อมูล (Inform) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการมีส่วนร่วมที่มุ่งเน้นความโปร่งใสและการเข้าถึงข้อมูลของประชาชน (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 91) ฉะนั้น ในภาพรวมข้างต้นจึงทำให้เห็นว่า กลยุทธ์การสื่อสารที่เน้นความเป็นศูนย์กลางไม่เพียงช่วยป้องกันข่าวลือ แต่ยังเป็นการเสริมสร้างความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือของเทศบาลในฐานะผู้นำการบริหารจัดการภัยพิบัติของพื้นที่

5.1.4 การสื่อสารเชิงรุกผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม

การสื่อสารของเทศบาลนครยะลาไม่ได้เป็นเพียงการสื่อสารทางเดียวจากผู้นำไปยังประชาชน แต่เป็นการสื่อสารแบบสองทางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“ผมคิดว่ามีอยู่ 2 ส่วน ส่วนแรกคือกระบวนการมีส่วนร่วม ผมเข้าใจว่าการที่ชาวบ้านเขาทำงานกับเรา แล้วเราเนี่ยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเนี่ยซึ่งก็มีการทำงานบ่อย

ขึ้นก็จะมีในเรื่องของ touch ความไว้วางใจกันมากขึ้น

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การสร้างการมีส่วนร่วมจึงเป็นส่วนประกอบที่ช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการปรับตัวต่อภัยพิบัติ (Pelling and High 2005, 309-10) ซึ่งกลไกสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของเทศบาลนครยะลาคือการจัด “สภาภาพ” เป็นประจำทุกเดือน ดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“ยกตัวอย่างสภาภาพผมเนี่ย เดือนนึงเราก็จะรายงานความก้าวหน้าตลอดเวลาให้กับประชาชนได้รับทราบที่เราทำอะไรบ้าง แล้วก็ทำอะไร แล้วก็ตอนนี้ไปถึงไหน ซึ่งเราก็จะอธิบายให้ประชาชนได้รับทราบตลอดเวลาเนาะครับ ทั้งตัวผมเองที่เราไลฟ์สด ในเวทีอะไรก็พากันไป ให้ได้อธิบายให้รับทราบ”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การรายงานความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอนี้เป็นการสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความไว้วางใจในภาวะวิกฤต (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1126-1127)

นอกจากนี้ เทศบาลยังมีการนำประชาชนไปดูงานโครงการต่าง ๆ เพื่อให้เห็นการดำเนินงานจริง ดังที่นายกเทศมนตรีระบุว่า

“สิ่งที่เราจะทำต่อไปก็คือการเอาประชาชนเข้ามาร่วม มาดูงานกับเรา ซึ่งเป็นแนวทางที่เราจะโชว์ให้ดูว่าเราทำอะไรที่ไหน ยังไง เพื่ออะไร แก่ไข ทำตรงนี้จะแก้ปัญหาอย่างนี้ได้ยังไง เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นการทำงานของเรด้วย ว่าเราได้พูด แบบว่าเราได้ทำจริงต่าง ๆ นี่ก็เป็นสิ่งที่เราจะทำการแก้ปัญหาภัยพิบัติต่าง ๆ ในระหว่างที่เราไป touring เนี่ย เราก็จะได้รับโอกาสในเรื่องของข้อเสนอความคิดเห็นของประชาชนที่เขาคิดว่ามันยังไม่สมบูรณ์ได้เข้ามา”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การนำประชาชนไปดูงานนี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นความโปร่งใส แต่ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะในลักษณะของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision-making) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติ (Pelling and High 2005, 311-312)

นอกจากนี้ยังมีกระบวนการถอดบทเรียนร่วมกับชุมชนหลังเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ ซึ่งสำหรับเทศบาลนครยะลากระบวนการนี้เป็นอีกกลไกหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารเชิงรุกดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“น้ำท่วมเราเนี่ยจะเชิญชาวบ้านมาประชุมเพื่อสรุปบทเรียนของปีที่ผ่านมาเนาะครับ ว่าตัวแทนชุมชนที่น้ำท่วมได้มาประชุมเพื่อสรุปว่าปีที่ผ่านมาเนี่ย ช่วงภัยพิบัติเนี่ย มันมี

อะไรที่เรายังไม่สมบูรณ์นะครับ แล้วก็ทั้งในเชิงโครงสร้างกายภาพ แล้วก็ทั้งในเรื่องของระบบจัดการของเทศบาลนะครับ”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การถอดบทเรียนร่วมกันนี้เป็นการนำความรู้ท้องถิ่นมาบูรณาการกับความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมสมัยใหม่ ซึ่งช่วยให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่มากขึ้น (Pelling and High 2005, 312-3) และที่สำคัญการกระทำดังกล่าวช่วยให้ประชาชนรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตของตนเอง หรือความเป็นตัวตนของตนเองในฐานะประชาชนคนยะลานั้นมีความหมาย

ขณะเดียวกันกลไกดังกล่าวขับเคลื่อนไปพร้อมกับกลไกที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการใช้ “ผู้ช่วยชุมชน” เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างเทศบาลกับชุมชน ดังที่ปลัดเทศบาลอธิบายว่า

“เรามี 44 คน เรามีชุมชนละคน...เวลาเราสื่อสารกับชุมชน เราก็ใช้ชุมชนนี้แหละเป็นตัวกลาง...ทุกวันเขาจะมา สำนักกองเขามีเรื่องอะไรจะสื่อสารกับชาวบ้าน ก็เนี่ย ชุตนี้นะ เขาก็จะพาไป จะเป็นหนังสือก็ดี หรือจะเป็นเรื่องอะไรก็ได้”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การมีผู้ช่วยชุมชนที่เป็นคนในพื้นที่และได้รับการคัดเลือกจากกรรมการชุมชนเอง ทำให้การสื่อสารมีความน่าเชื่อถือและเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น เนื่องจากเป็นคนที่ชุมชนรู้จักและไว้วางใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (Social networks) (Pelling and High 2005, 309-10)

นอกจากนี้ เทศบาลยังได้พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมผ่านช่องทางดิจิทัล ดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“ในปีนี่เราก็จะมีการเพิ่มขึ้นมาอีกเราจะมีไลน์กลุ่มเฉพาะภัยพิบัติ คล้าย ๆ LINE OA แต่จะเป็นการเตือนภัยขึ้นมาเฉพาะ ซึ่งเราเนี่ยจะ add ตัวแทนของครัวเรือนหมื่น ครัวเรือนให้อยู่ใน LINE กลุ่มเนี่ยนะครับ ซึ่งใน LINE กลุ่มเนี่ยก็จะมีแจ้งเตือนเป็นระยะ ๆ โดยวันละ 3 เวลา ตั้งแต่เช้า เที่ยง เย็นนะครับ เป็นการแจ้งเตือนให้ประชาชนหนึ่งหมื่นครอบครัว”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การสร้าง LINE กลุ่มเฉพาะภัยพิบัติและการคัดเลือกตัวแทนครัวเรือนอย่างเป็นระบบ (10,000 ครัวเรือน จาก 25,000 ครัวเรือน) แสดงถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการขยายการมีส่วนร่วมให้กว้างขวางและทั่วถึงมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเสริมสร้างประสิทธิภาพการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภัยพิบัติ (Houston et al. 2015, 4-5) ซึ่งที่กล่าวข้างต้นทำให้เห็นว่า กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมติดตามงาน แสดงความคิดเห็น และถอดบทเรียนร่วมกันจึงไม่เพียงช่วยเพิ่ม

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการอุทกภัย แต่ยังสามารถสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกันในชุมชนได้

5.1.5 การสร้างเครือข่ายแบบ Win-Win กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

การสื่อสารและการบริหารจัดการอุทกภัยของเทศบาลนครยะลาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในเขตความรับผิดชอบของตนเอง แต่ได้ขยายไปสู่การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ในพื้นที่รอบข้างร่วมด้วย ดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“ปัญหาน้ำท่วมที่ผ่านมา ทางเทศบาลที่ผ่านมาก็ทำเป็นเขต แต่พอหลังน้ำท่วมใหญ่ครั้งที่ผ่านมานี้ ผมก็ทำในเขตจนไม่เหลืออะไรจะทำแล้ว เพราะฉะนั้นเราก็เริ่มหันไปดูข้างนอก ไปเชิญนายก อบท.ต่าง ๆ รอบเทศบาล พอไปเชิญมา นายก อบท.เขาก็ให้ข้อมูลมา พอให้ข้อมูลมา เราก็ติดต่อ ก็ขยายต่อจากวงในสุดก็กลายมาเป็นวงต่อไป จนกระทั่งวันนี้เรามีเครือข่ายของนายก อบท.ทั้งหมดเกือบ 20 แห่งที่ผ่านมา”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การสร้างเครือข่ายนี้แสดงให้เห็นถึงการตระหนักว่าปัญหาอุทกภัยเป็นปัญหาข้ามเขตพื้นที่ความรับผิดชอบที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความยืดหยุ่นของเมืองที่เน้นความสำคัญของการเชื่อมโยงระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบ ((Meerow, Newell, and Stults 2016, 42-43)

หลักการสำคัญในการสร้างเครือข่ายคือ แนวคิด Win-Win ที่เน้นการแก้ปัญหาร่วมกันโดยทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ ดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“สิ่งหนึ่งที่เรายึดถือตลอดเวลาในการทำงานกันคือเราทำในสิ่งที่เรียกว่าเป็น Win-Win ความหมายคือเราไม่เคยคิดว่าเราเป็นเทศบาลนครแล้วเราจะหันน้ำไปทิ้งใส่บ้านคนอื่น แต่ว่าสิ่งที่เราคิดก็คืออะไรคือปัญหาเขา อะไรคือปัญหาเรา แล้วถ้าเราจะแก้ทั้งปัญหาเขาปัญหาเราเนี่ย เราต้องแก้ยังไง เพราะฉะนั้นหมายถึงว่าการที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายของเทศบาลนครยะลาเนี่ย มันไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็กก็มีผล เทศบาลนครยะลาจะช่วยแก้ปัญหานี้ให้กับ อบท.เล็กด้วย”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การใช้หลักการ Win-Win นี้แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารทางการเมืองที่เน้นการสร้างพันธมิตรและความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจและความยั่งยืนของเครือข่าย ขณะเดียวกันการดำเนินงานของเครือข่ายยังครอบคลุมตั้งแต่การวางแผนไปจนถึงการผลักดันงบประมาณ ดังที่นายกเทศมนตรีได้ระบุว่า

“...เรื่องการแก้ไขปัญหานี้ มันก็มีตั้งแต่อันที่ 1 ช่วยวางแผนการแก้ไขปัญหานั้นจนกระทั่งการผลักดัน แล้วก็ผลักดันในเชิงนโยบายในเชิงแผน จนกระทั่งในเรื่องของ

งบประมาณเพื่อให้ อปท. นั้น ๆ ไปดำเนินการแก้ไขปัญหาอุทกภัยด้วยตัวเองได้”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่าการช่วยเหลือแบบครบวงจรนี้ได้แสดงถึงการสื่อสารและการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพียงแค่การแบ่งปันข้อมูลเท่านั้น นอกจากนี้ เทศบาลนครยะลายังทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเครือข่ายในการสื่อสารกับหน่วยงานระดับสูงขึ้นไป ดังที่นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“...เราก็เห็นว่าการมีส่วนร่วม ทุกครั้งที่เราไปประชุม เราในนามเทศบาลนครยะลา เราจะเชิญเราในฐานะเทศบาลนครยะลา เราก็ไม่เคยคิดชอบความผิดของเราไปคนเดียว เราก็จะประชุมกันก่อน แล้วก็ฟังดูว่าเรามีอะไรจะฝากเราไหม แล้วเราก็ถือไปพร้อมกันกับของเรา คือสิ่งที่เราใช้ในการทำงานในนามเครือข่าย ได้รับจากทางการเมือง ท้องถิ่น เราจับมือกันแข็งแรง”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การเป็นตัวแทนของเครือข่ายนี้ไม่เพียงแต่เพิ่มน้ำหนักในการเจรจาต่อรอง แต่ยังแสดงถึงการสื่อสารทางการเมืองที่เน้นความเป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อพันธมิตรและชุมชนที่กว้างขวางกว่าขอบเขตความรับผิดชอบโดยตรงของตน

ที่สำคัญ การทำงานนอกเขตของเทศบาลนครยะลายังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานระดับจังหวัด ดังที่ปลัดเทศบาลได้อธิบายว่า

“ผมมาให้บทบาทกับท่านอาจารย์วันนอร์ ตั้งนายกฯ เราเป็นอนุกรรมการ แก้ไขปัญหาน้ำท่วมจังหวัดยะลา ตอนนั้นประชุมทุกอาทิตย์ หลังจากนั้นท่วมใหญ่ ประชุมทุกอาทิตย์ประชุมแก้ไข แล้วก็มีส่วนราชการระดับส่วนกลางลงมาดูหน้างานอะไรเรียบร้อย”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การได้รับการแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการระดับจังหวัดนี้เป็นการยอมรับบทบาทผู้นำของเทศบาลนครยะลาในการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในระดับพื้นที่ และเป็นกลไกที่ช่วยให้การทำงานนอกเขตมีความชอบธรรมทางกฎหมายและการเมืองมากขึ้น ฉะนั้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกือบ 20 แห่งภายใต้หลักการ Win-Win นี้จึงแสดงให้เห็นว่าเทศบาลนครยะลาไม่เพียงสามารถแก้ไขปัญหาอุทกภัยภายในเขตของตนเองได้ แต่ยังขยายบทบาทเป็นผู้นำในการประสานงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเป็นตัวแทนในการสื่อสารกับหน่วยงานระดับสูง ซึ่งการได้รับการแต่งตั้งเป็นอนุกรรมการระดับจังหวัดยังสะท้อนถึงการยอมรับความสามารถและความน่าเชื่อถือในการบริหารจัดการอุทกภัยในระดับพื้นที่ สิ่งเหล่านี้ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและเพิ่มน้ำหนักในเรื่องความชอบธรรมในฐานะเป็นผู้นำไปด้วยในตัว

5.2 ประสิทธิภาพของกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองที่มีต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการศึกษาพบว่า การสื่อสารของเทศบาลนครยะลาส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายรูปแบบและหลายระดับ โดยมีผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญดังนี้

5.2.1 การเพิ่มขึ้นของการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ

ผลสัมฤทธิ์ที่เห็นได้ชัดเจนนี้อาจจำแนกตามจำนวนประชาชนที่เข้าร่วมในกลไกการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของเทศบาล นายกเทศมนตรีระบุว่า มีตัวแทนครัวเรือนเข้าร่วม LINE กลุ่มภัยพิบัติ “10,000 ครัวเรือน” จากทั้งหมด “25,000 ครัวเรือน” (นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568) ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 40 ของครัวเรือนทั้งหมด แสดงถึงการเข้าถึงที่ค่อนข้างกว้างขวาง การมีตัวแทนครัวเรือนในระบบการสื่อสารดิจิทัลนี้ สอดคล้องกับแนวคิดการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการภัยพิบัติ (Houston et al. 2015, 4-5) นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาอาสาสมัครชุมชนที่ผ่านการอบรมอย่างเป็นระบบ นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“เราให้ชุมชนเนี่ยคัดเลือกอาสาสมัครชุมชนขึ้นมาชุมชนละ 4 คน แต่อาสาสมัครชุมชนเนี่ยจะต้องเป็นคนที่มีอายุไม่เกิน 35 อันที่ 2 จะต้องเป็นคนที่มั่งมีพี่น้อง ไม่น้อยกว่า 5 คน...แล้วเราก็เอามาแล้วเราก็จัดการอบรมไปแล้วครั้งหนึ่ง เดียวจะมีการอบรมครั้งที่ 2 ในเร็ว ๆ นี้ต่อ”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การคัดเลือกอาสาสมัครอย่างเป็นระบบด้วยเกณฑ์ที่ชัดเจน (อายุไม่เกิน 35 ปี และมีพี่น้อง ไม่น้อยกว่า 5 คน เพื่อไม่ต้องกลับไปช่วยที่บ้านเมื่อเกิดเหตุ) แสดงถึงการวางแผนที่รอบคอบ และการให้ความสำคัญกับการสร้างศักยภาพของชุมชนในการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติ (Meerow et al. 2016, 45)

การมีส่วนร่วมยังเกิดขึ้นในรูปแบบของการถอดบทเรียนและการเสนอแนะแนวทางแก้ไข ปัญหา ดังที่ปลัดเทศบาลได้อธิบายว่า

“ท่านนายกเป็นผู้ริเริ่มเลยถอดบทเรียน...ของเทศบาลของเราเองก็มาถอดบทเรียนของเราเองด้วย...ก็มี ก็คือชุมชนไหนครับ ประธานชุมชน ประชาชนชุมชนที่เครือข่ายเราที่ว่า...เขาใกล้ชิดกับประชาชน ในชุมชนของเขา เขาย่อมรู้ดี แล้วมาสะท้อนให้เราฟัง...พอสะท้อนถามว่า เราทำเสร็จเราทำอะไรไปบ้างแล้วตอนนี้ เตรียมมีรับน้ำท่วมในปี ปีนี้ 68 เราซื้อเรือเพิ่ม ชุมชนสะท้อนทำเรือไม่พอ”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การถอดบทเรียนร่วมกันและการนำข้อเสนอแนะของชุมชนไปปรับปรุงการดำเนินงาน เช่น การซื้อเรือเพิ่มตามที่ชุมชนสะท้อน แสดงถึงการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นซึ่งไม่ได้จำกัดเพียง

การรับทราบข้อมูล แต่รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการปรับปรุงนโยบาย

5.2.2 การสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นต่อผู้นำท้องถิ่น

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการดำเนินงานที่โปร่งใสส่งผลให้ประชาชนมีความไว้วางใจต่อผู้นำท้องถิ่นมากขึ้น ดังการอธิบายของปลัดเทศบาลที่สะท้อนให้เห็นความไว้วางใจที่ประชาชนมีต่อนายกเทศมนตรีว่า

“ชาวบ้านเชื่อมั่นในตัวท่านนายกฯ...ผู้นำพูดอะไรเนี่ย คนก็จะเชื่อ ตามหมดเหมือนในเขตเทศบาล ถ้าเกิดท่านนายกฯ พูดเรื่องอะไร คนจะไปทางนั้นหมดเลย...ความที่แกเป็นนายกฯ มา 20-21 ปี มันก็เลยสั่งสมเขา เรียกว่า...บารมี มีความเชื่อถือ”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

ความไว้วางใจนี้เป็นผลมาจากการสะสมของการทำงานที่สม่ำเสมอและการรักษาคำมั่นสัญญาตลอดระยะเวลา 20-21 ปี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าความไว้วางใจในภาวะวิกฤตต้องสร้างและรักษาไว้ผ่านการสื่อสารที่มีความต่อเนื่องชัดเจน การดำเนินงานอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1126-1127)

การแสดงให้เห็นถึงการทำงานจริงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความไว้วางใจ ดังที่นายกเทศมนตรีได้อธิบายว่า

“สิ่งที่เราจะทำต่อไปก็คือการเอาประชาชนเข้ามาร่วม มาดูงานกับเรา ซึ่งเป็นร่างที่เราจะโชว์ให้ดูว่าเราทำอะไรที่ไหน ยังไง เพื่ออะไร แก่ไข ทำตรงนี้จะแก้ปัญหาย่างไรได้ยังไง เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นการทำงานของเรารด้วยว่าเราได้พูด แบบว่าเราได้ทำจริงต่าง ๆ”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การนำประชาชนไปดูงานจริงนี้เป็นการสร้างความโปร่งใส (Transparency) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความไว้วางใจในสถานการณ์วิกฤต (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1126-1127) นอกจากนี้ ความไว้วางใจยังแสดงออกผ่านการที่ประชาชนเต็มใจบริจาคและเข้ามาช่วยเหลือเมื่อเทศบาลประกาศขอความช่วยเหลือ ดังที่ปลัดเทศบาลได้อธิบายว่า

“เราลงเฟซบุ๊กขอกำลังมาช่วยแพ็กอันนั้นนะมันมีคนบริจาคใช้ไหม มาแพ็กข้าวสารอาหารแห้งลงถุง มามีผ้าผืนวันเลย แค่อธิบายว่าขาดคน มาแบบ...อาสาสมัครจริง ๆ”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การตอบสนองของประชาชนที่มาช่วยเหลืออย่างล้นหลามโดยไม่มีสิ่งจูงใจทางวัตถุ แสดงถึงความไว้วางใจและความเชื่อมั่นที่ประชาชนมีต่อเทศบาลว่าจะนำความช่วยเหลือเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์จริง ๆ นอกจากนี้ ปลัดเทศบาลยังระบุว่า “คนที่เป็นแกนเนี้ยยาก ที่ชาวบ้านจะเชื่อแบบอะไรอะ เชื่อหมดเลยเนี่ย เชื่อหมดใจ เชื่อแบบ นายกฯ ว่าไงเอาด้วยเอากัน” (ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568) ความเชื่อมั่นในระดับนี้เป็นผลมาจากการสร้าง

ความสัมพันธ์และความไว้วางใจอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

5.2.3 การเพิ่มประสิทธิภาพในการรับมือกับภัยพิบัติ

การมีส่วนร่วมของประชาชนและความไว้วางใจที่เพิ่มขึ้นส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการรับมือกับภัยพิบัติ ดังที่ปลัดเทศบาลให้ตัวอย่างว่า

“ช่วงปลายปี 2567 ช่วงปลายปีนั้น 27 พฤศจิกายนถึงกลางเดือนธันวาคม เราโดนน้ำท่วม เอาเป็นว่าตั้งแต่ผมเกิดมา ไม่เคยเห็นที่มันท่วมเยอะขนาดนี้ เฉพาะในเขตเทศบาล”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

แม้จะเผชิญกับอุทกภัยที่รุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ แต่เทศบาลนครยะลาสามารถดำเนินการช่วยเหลือได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ปลัดเทศบาลอธิบายว่า

“เราเปิดศูนย์ แล้วก็เราแบ่งหน้าที่กันทำ...ฝ่ายประกอบอาหาร...เลี้ยงผู้ที่ประสบภัย น้ำท่วมเนี่ย วันละ 2 มื้อ...ลำเลียงวันหนึ่งเป็นหมื่นกล่อง”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

ความสามารถในการจัดหาและแจกจ่ายอาหารเป็นหมื่นกล่องต่อวันแสดงถึงประสิทธิภาพในการระดมทรัพยากรและการจัดการที่ได้รับการสนับสนุนจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

ความเร็วในการตอบสนองเป็นผลมาจากการเตรียมความพร้อมล่วงหน้าและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ปลัดเทศบาลเปรียบเทียบกับหน่วยงานอื่นๆ

“ผมไปคุยอยู่ที่จวนผู้ว่าฯ วันที่ 27 เนี่ย รุ่งขึ้นเราประกอบอาหารแล้ว อันนู่นปาเข้าไปวันที่ 5 ยังวางแผนอยู่อีก จะช่วยเหลือชาวบ้าน ลองดูความต่าง...จะรวดเร็วกับสถานการณ์ได้มันต้องเตรียมการไว้ล่วงหน้าแล้ว”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

ความเร็วในการตอบสนอง (Responsiveness) นี้จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความไว้วางใจในสถานการณ์วิกฤต (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1126-1127)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการระบุและช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง ดังการให้สัมภาษณ์ของปลัดเทศบาลที่อธิบายว่า

“เรามีแอปอยู่ตอนนี้...ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ป่วยติดเตียงคือเรามีครบเลย ทุกราย เราดูในแอปนี้เลยว่าอยู่ในโซนไหน หลังจากนั้นเราทำกันต่อเนื่อง เหมือนจำลองว่าถ้าน้ำขึ้นมาก็เมตรเนี่ย เราอพยพตรงไหน...อพยพผู้ป่วยติดเตียงออกมาก่อน”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การมีข้อมูลที่ครบถ้วนเกี่ยวกับผู้ป่วยติดเตียงและการวางแผนการอพยพล่วงหน้านี้เป็นผลมาจากการสื่อสารและความร่วมมือระหว่างเทศบาลกับชุมชนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

5.2.4 การเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์และการพัฒนาระบบอย่างต่อเนื่อง นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“เช่นเราก็จะยังเห็นว่ามันยังมีจุดอ่อน ในช่วงเวลาที่มันเป็นช่วงเวลาที่ผิดปกติ เช่น เวลาในช่วงค้ำที่คนพักนอนอยู่ในบ้านซึ่งคนจะค่อนข้างมีความเป็น Individual ที่มันค่อนข้างสูงขึ้น...สิ่งเหล่านี้มันทำให้เป็นจุดอ่อนที่เราคิดว่าเราคงจะต้องมีการปรับเปลี่ยน ซึ่งในปีนี้เราก็จะมีการปรับ อย่างที่ 1 เราก็จะมีไซเรน...”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การวิเคราะห์จุดอ่อนและการพัฒนานวัตกรรมใหม่ เช่น ไซเรนเตือนภัย แสดงถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์และการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติ (Meerow et al. 2016, 45)

การเรียนรู้ยังเกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนร่วมกับชุมชนและเครือข่าย ดังการให้สัมภาษณ์ของปลัดเทศบาลที่อธิบายว่า

“ท่านนายกฯ เป็นผู้ริเริ่มเลยถอดบทเรียน...แกถอดบทเรียนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเลยนะ แกให้ผู้ว่าฯ เรียกประชุมเลย ถอดบทเรียนระดับจังหวัดเลย แล้วของเทศบาลของเราเองก็มาถอดบทเรียนของเราเองด้วย”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การถอดบทเรียนทั้งในระดับจังหวัดและระดับเทศบาลแสดงถึงการเรียนรู้ในหลายระดับและการแบ่งปันบทเรียนกับหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาขีดความสามารถในการรับมือกับภัยพิบัติในระดับพื้นที่

การพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ เป็นผลจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ ปลัดเทศบาลอธิบายว่า

“ท่านนายกฯ ก็ลงทุนไปติดตั้งโทรมาตร โทรมาตรรอบนอกเลย...อันนี้คือปัญหาของเรา...แปลว่ากระบวนการก่อนเกิดเหตุ เราทำได้เพียงแค่การสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ ทำเป็นประกาศแจ้งเตือน...แต่เราไม่ได้คิดว่าน้ำมันจะเยอะขนาดนี้ พอน้ำเข้ามาเยอะขนาดนี้ เราสื่อสาร...เราก็ปรับใหม่ ต้องใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ เช่น โทรมาตร ไซเรน และโซลาร์เซลล์ เป็นการตอบสนองต่อปัญหาที่พบจากประสบการณ์จริง ซึ่งแสดงถึงการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนเชิงสถาบัน (Institutional transformation) ที่มุ่งเสริมสร้างศักยภาพในการรับมือกับความเสี่ยงในอนาคต (Pelling and High 2005, 312-3)

5.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการสื่อสารและสามารถสร้างการมีส่วนร่วม

จากการวิเคราะห์พบว่า ความสำเร็จของการสื่อสารและการสร้างการมีส่วนร่วมของเทศบาลนครยะลาเกิดจากปัจจัยสำคัญหลายประการ ดังนี้

5.3.1 ความโปร่งใสและการแสดงให้เห็นการทำงานจริง

ความโปร่งใสในการดำเนินงานเป็นรากฐานสำคัญของความไว้วางใจ ดังที่นายกเทศมนตรีเห็นว่า “สิ่งที่เราจะทำต่อไปก็คือการเอาประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มาดูงานกับเรา...เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นการทำงานของเรากับว่าเราได้พูด แบบว่าเราได้ทำจริงต่าง ๆ ” (นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568) การนำประชาชนไปดูงานจริงไม่เพียงแต่สร้างความโปร่งใส แต่ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (Accountability) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความไว้วางใจในภาวะวิกฤต (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1126-1127)

การรายงานความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอผ่านสภากาแฟทุกเดือนก็เป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความโปร่งใส ดังการให้สัมภาษณ์ของนายกเทศมนตรีที่อธิบายว่า

“สภากาแฟผมเนี่ย เดือนนึงเราก็จะรายงานความก้าวหน้าตลอดเวลาให้กับประชาชนได้รับทราบที่เราทำอะไรบ้าง แล้วก็ทำอย่างไร แล้วก็ตอนนี้ไปถึงไหน”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การรายงานอย่างสม่ำเสมอนี้ทำให้ประชาชนสามารถติดตามและตรวจสอบการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสื่อสารในภาวะวิกฤตที่เน้นความสำคัญของความต่อเนื่องและความโปร่งใสในการสื่อสาร (Coombs 2015, 142)

นอกจากนี้ การเปิดข้อมูลแบบ Open data ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความโปร่งใส ดังการให้สัมภาษณ์ของนายกเทศมนตรีที่ระบุว่า

“การเข้าไปที่แพลตฟอร์มเพื่อดูข้อมูลเองที่เป็น Open data ให้ประชาชน”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การเปิดข้อมูลนี้ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยตรงและตรวจสอบความถูกต้องได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความไว้วางใจและลดช่องว่างของข้อมูล

5.3.2 การเปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอความคิดเห็นและมีส่วนในการตัดสินใจ

การเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นและมีส่วนในการตัดสินใจเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ดังการให้สัมภาษณ์ของนายกเทศมนตรีที่อธิบายที่ว่า

“ในระหว่างที่เราไป Touring เนี่ย เราก็จะได้รับโอกาสในเรื่องของข้อเสนอความคิดเห็นของประชาชนที่เขาคิดว่ามันยังไม่สมบูรณ์ได้เข้ามา นี่ก็เป็นสิ่งที่เราทำมาโดยตลอด

นะครับ”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การเปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอความคิดเห็นในทุกโอกาส ไม่ว่าจะเป็นในระหว่างการประชุมถนัดบทรียน หรือผ่านช่องทางดิจิทัล แสดงถึงการให้ความสำคัญกับเสียงของประชาชนและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision-making) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างทุนทางสังคมและความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติ (Pelling and High 2005, 311-2)

การนำข้อเสนอแนะของชุมชนไปปฏิบัติจริงเป็นการยืนยันว่าการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงพิธีกรรม ดังที่ปลัดเทศบาลให้ตัวอย่างว่า

“พอสะท้อนถามว่าเราทำเสร็จเราทำอะไรไปบ้างแล้วตอนนี้ เตรียมมีรับน้ำท่วมในปี
ปีนี้ 68 เราซื้อเรือเพิ่ม ชุมชนสะท้อนทำเรือไม่พอ...ซื้อเรือเพิ่ม 10 ลำ แล้วเราก็ฝึกอบรม
คนขับเรือ”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การตอบสนองต่อข้อเสนอแนะของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การซื้อเรือเพิ่มและฝึกอบรมคนขับเรือ แสดงถึงการให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของประชาชนและการนำไปสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้สึกว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายและส่งผลต่อการตัดสินใจจริง ๆ

5.3.3 การคัดเลือกตัวแทนอย่างเป็นระบบและเหมาะสม

การคัดเลือกตัวแทนของประชาชนอย่างเป็นระบบและโปร่งใสเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือและประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วม สำหรับผู้ช่วยชุมชน ปลัดเทศบาลอธิบายว่า

“ให้เกียรติชุมชนเขาเลือกเลย...ให้เกียรติชุมชน เพราะทำงานกับชุมชนนี้มันเรื่องมาก
ชาวบ้าน กรรมการชุมชน แบบถ้าเราหาแบบเราสรรหาแล้วส่งไป นี่ไอ้ เขาจะ ถ้าแต่เขา
เลือกขึ้นมาเนี่ย เขาจะไม่บ่น”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

การให้ชุมชนคัดเลือกตัวแทนเองนี้ไม่เพียงแต่สร้างความชอบธรรมให้กับตัวแทน แต่ยังทำให้ตัวแทนมีความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเองมากขึ้น

สำหรับอาสาสมัครชุมชน นายกเทศมนตรีระบุเกณฑ์การคัดเลือกที่ชัดเจนว่า

“เราให้ชุมชนเนี่ยคัดเลือกอาสาสมัครชุมชนขึ้นมาชุมชนละ 4 คน แต่อาสาสมัคร
ชุมชนเนี่ยจะต้องเป็นคนที่มีอายุไม่เกิน 35 อันที่ 2 จะต้องเป็นคนที่มีพื้นที่นั่งไม่น้อยกว่า 5
คน”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

เกณฑ์เหล่านี้ไม่ได้กำหนดขึ้นโดยพลการ แต่สะท้อนถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า

อาสาสมัครที่มีอายุน้อยจะมีความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน และการมีพื้นที่นั่งมากทำให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยไม่ต้องกังวลเรื่องครอบครัวตนเอง การกำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจนและมีเหตุผลนี้แสดงถึงความโปร่งใสและความเป็นธรรมในการคัดเลือก ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการ

สำหรับตัวแทนครัวเรือนใน LINE กลุ่มภัยพิบัติ นายกเทศมนตรีอธิบายว่า

“การ add สมาชิกเนี่ยเรา ให้คนในครัวเรือนในเลือกคนที่ เป็น Represent ของครัวเรือนเขาขึ้นมาจะครับ ซึ่งก็จะต้องเป็นคนที่ไม่เล่นโซเชียลได้ต่าง ๆ ที่จะคอยรับข้อมูลข่าวสาร”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การให้ครัวเรือนเลือกตัวแทนเองและกำหนดคุณสมบัติที่ต้องสามารถใช้โซเชียลมีเดียได้แสดงถึงการให้ความสำคัญกับความเหมาะสมและประสิทธิภาพของการสื่อสาร ขณะเดียวกันก็เคารพความเป็นอิสระของครัวเรือนในการตัดสินใจเลือกตัวแทนของตนเอง

5.3.4 การแก้ปัญหาทั้งในและนอกเขตอย่างไม่เห็นแก่ตัว

การแก้ปัญหาที่ไม่จำกัดเพียงในเขตความรับผิดชอบของตนเองเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในวงกว้าง นายกเทศมนตรีอธิบายหลักการ Win-Win ว่า

“เราไม่เคยคิดว่าเราเป็นเทศบาลนครแล้วเราจะหันหน้าไปทิ้งไว้บ้านคนอื่น แต่ว่าสิ่งที่เราคิดก็คืออะไรคือปัญหาเขา อะไรคือปัญหาเรา แล้วถ้าเราจะแก้ทั้งปัญหาเขาปัญหาเราเนี่ย เราต้องแก้ยังไง”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การคิดถึงประโยชน์ของทุกฝ่ายและการแก้ปัญหาร่วมกันนี้แสดงถึงความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีจิตสาธารณะ ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจไม่เพียงจากประชาชนในเขตเทศบาลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ และประชาชนในพื้นที่รอบข้างด้วย

การทำงานนอกเขตของเทศบาลนครยะลาได้รับการยอมรับจากประชาชน ปลัดเทศบาลอธิบายว่า

“วันนี้เทศบาลนครยะลาเราไม่ได้ทำแค่ในเขต เราทำนอกเขตให้คนในพื้นที่นั้นได้ผลประโยชน์ไปด้วย...คนที่เห็นแก่เนี้ยยาก ที่ชาวบ้านจะเชื่อแบบ อะไรอะ เชื่อหมดเลยนี่เชื่อหมดใจ”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

ความเชื่อมั่นนี้เกิดจากการเห็นว่านายกเทศมนตรีไม่ได้มองแค่ผลประโยชน์ของตนเองเท่านั้น แต่คำนึงถึงประโยชน์ของพื้นที่โดยรวม ซึ่งสะท้อนถึงจิตสาธารณะและความรับผิดชอบต่อสังคมในวงกว้าง

ขณะที่นายกเทศมนตรีได้อธิบายถึงแนวทางในการทำงานนอกเขตว่า

“ที่ทำได้แล้ว ซึ่งมันคาบเกี่ยวประมาณ 10 ท้องถิ่นได้ นายกฯ เรียกมาประชุม
หมดเลย...ตอนนี้เครื่องจักรเทศบาลไปขุดอยู่ที่ยุโรป ไปขุดลอกที่บางพญา ไม่มีอยู่ใน
เขตผม เพราะรั้งงบประมาณเทศบาลที่เอาไปวางท่อที่ยุโรป ทำ Block converse
ขนาดใหญ่”

(นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2568)

การใช้งบประมาณและทรัพยากรของเทศบาลไปช่วยแก้ปัญหานอกเขตนี้ แม้อาจมีข้อ
ถกเถียงทางกฎหมาย แต่ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากประชาชนเนื่องจากเห็นว่าเป็นการ
แก้ปัญหาที่ต้นเหตุและเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

5.3.5 บารมีและความน่าเชื่อถือของผู้นำที่สั่งสมมา

บารมีและความน่าเชื่อถือของผู้นำที่สั่งสมมาตลอดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งเป็นปัจจัย
สำคัญที่ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพสูง ดังการให้สัมภาษณ์ของปลัดเทศบาลที่อธิบายว่า

“ความที่แกลเป็นนายกฯ มา 20-21 ปี มันก็เลยสั่งสมเขาเรียกว่า...บารมี มีความ
เชื่อถือ...ผู้นำพูดอะไรเนี่ย คนก็จะเชื่อ ตามหมดเหมือนในเขตเทศบาล ถ้าเกิดท่านนายกฯ
พูดเรื่องอะไร คนจะไปทางนั้นหมดเลย”

(ผู้บริหารเทศบาลนครเมืองยะลา, สัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568)

บารมีนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ แต่เป็นผลมาจากการทำงานอย่างต่อเนื่อง การ
รักษาคำมั่นสัญญา และการแสดงให้เห็นผลงานจริงตลอดระยะเวลา 20-21 ปี ซึ่งสอดคล้องกับ
แนวคิดที่ว่าความไว้วางใจต้องสร้างและรักษาไว้ผ่านการดำเนินงานอย่างโปร่งใสและความ
รับผิดชอบต่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง (Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen 2021, 1126-
1127) ความเชื่อมั่นในระดับนี้เป็นผลมาจากการที่นายกเทศมนตรีแสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญ
ในการตัดสินใจและความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหา แม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรคหรือความเสี่ยงทาง
การเมือง และที่สำคัญอีกเงื่อนไขหนึ่งคือ รากฐานทางครอบครัวก็มีส่วนเสริมสร้างความเชื่อถือ
ดังที่ปลัดเทศบาลเคยกล่าวในการสัมภาษณ์ครั้งก่อนว่า “มันมาตั้งแต่ตระกูลครอบครัวเขาด้วย
ที่มีต่อในพื้นที่ยะลา” ความน่าเชื่อถือที่สะสมมาจากตระกูลครอบครัวและการทำงานของ
นายกเทศมนตรีเองตลอด 20-21 ปี ทำให้การสื่อสารมีน้ำหนักและความน่าเชื่อถือสูง ซึ่งเป็น
องค์ประกอบสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทั้งนี้ ปัจจัยทั้ง 5 ประการดังกล่าวมีความสัมพันธ์และสนับสนุนกัน โดยเฉพาะความ
โปร่งใสและการแสดงให้เห็นถึงการทำงานจริงช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ การเปิดโอกาสให้
ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเพิ่มความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วม การคัดเลือก
ตัวแทนอย่างเป็นระบบช่วยสร้างความเป็นธรรมและประสิทธิภาพ การแก้ปัญหาทั้งในและนอก
เขตช่วยสร้างความไว้วางใจ และการมีบารมีของผู้นำที่สั่งสมมาช่วยให้การสื่อสารมีน้ำหนักและ

ได้รับการตอบรับอย่างรวดเร็ว ปัจจัยเหล่านี้รวมกันเป็นระบบการสื่อสารและการบริหารจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพสูงและสามารถเป็นแบบอย่างให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ ฉะนั้น จากผลการศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการสื่อสารของเทศบาลนครยะลาในการบริหารจัดการอุทกภัยเป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสื่อสารในภาวะวิกฤต แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง และแนวคิดความยืดหยุ่นของเมืองอย่างบูรณาการ ทำให้สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เสริมสร้างความไว้วางใจ และรับมือกับภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โมเดลนี้สามารถเป็นต้นแบบสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น หรือองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบการสื่อสารและการบริหารจัดการภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของนายกเทศมนตรีนครยะลาในการบริหารจัดการอุทกภัยมีลักษณะเด่นที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การสื่อสารหลายช่องทางแบบบูรณาการ การสื่อสารตามวงจรภัยพิบัติแบบเรียลไทม์ การวางตำแหน่งเป็นศูนย์กลางข้อมูลเพื่อป้องกันข่าวลือ การสื่อสารเชิงรุกผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายแบบ Win-Win กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น โดยการสื่อสารดังกล่าวส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เพิ่มขึ้น ทั้งในรูปแบบของการเข้าร่วมระบบการสื่อสารดิจิทัล การพัฒนาอาสาสมัครชุมชน และการถอดบทเรียนร่วมกัน นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นต่อผู้นำท้องถิ่น การเพิ่มประสิทธิภาพในการรับมือกับภัยพิบัติ รวมถึงการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญประกอบด้วย ความโปร่งใสและการแสดงให้เห็นการทำงานจริง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเสนอความคิดเห็นและมีส่วนในการตัดสินใจ การคัดเลือกตัวแทนอย่างเป็นระบบและเหมาะสม การแก้ปัญหาทั้งในและนอกเขตอย่างไม่เห็นแก่ตัว และบารมีและความน่าเชื่อถือของผู้นำที่สั่งสมมา

ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารในภาวะวิกฤตของ Coombs (2015) ที่เน้นถึงความสำคัญของการสื่อสารที่รวดเร็ว ถูกต้อง ชัดเจน และเชื่อถือได้ โดยการใช้หลายช่องทางการสื่อสารของเทศบาลนครยะลา ทั้งช่องทางดิจิทัล (Facebook, LINE OA) ช่องทางดั้งเดิม (รถประชาสัมพันธ์, เสียงตามสาย) และนวัตกรรมใหม่ (ไซเรนเตือนภัย, โทรมาตร, IoT Sensors) แสดงให้เห็นถึงการให้ข้อมูลเพื่อป้องกันอันตรายทางกายภาพ และช่วยให้ผู้ประสบภัยสามารถรับมือกับวิกฤตทางจิตใจได้ นอกจากนี้ การแจ้งเตือนล่วงหน้า 8 ชั่วโมงด้วยข้อมูลเรียลไทม์ยังสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดการสื่อสารเชิงรุกในภาวะวิกฤตของ คชตรีย์และชารินทร์ที่ศึกษาวิกฤตอุทกภัยปี 2554 และได้เสนอว่า การสื่อสารควรเริ่มต้นก่อนเกิดเหตุ และต้องอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมเข้ามาเป็นเครื่องมือช่วยสนับสนุน (Khotchatrai

Charoensuk and Charin Kesorn 2025, 164)

นอกจากนี้ การสื่อสารตามวงจรภัยพิบัติของเทศบาลนครยะลา ยังสอดคล้องอย่างชัดเจนกับกรอบแนวคิดการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในภาวะภัยพิบัติของ Houston et al. (2014) ที่แบ่งการสื่อสารออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะก่อนเกิดเหตุ ระยะขณะเกิดเหตุ และระยะหลังเกิดเหตุ โดยการปรับกลยุทธ์การสื่อสารให้เหมาะสมกับแต่ละระยะ ตั้งแต่การแจ้งเตือนและเตรียมความพร้อมในระยะแรก การประสานงานและการให้ความช่วยเหลือในระยะกลาง ไปจนถึงการสำรวจความเสียหายและฟื้นฟูในระยะสุดท้าย แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจว่าการสื่อสารไม่ใช่กระบวนการทางเดียวจากหน่วยงานภาครัฐสู่ประชาชน แต่เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายกลุ่มสามารถเป็นผู้ผลิตและใช้ประโยชน์จากข้อมูลได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาไฟฟ้าดับด้วยเครื่องปั่นไฟและโซลาร์เซลล์เพื่อให้ประชาชนสามารถสื่อสารได้ต่อเนื่องในระหว่างเกิดเหตุ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะที่ว่า โซเชียลมีเดียควรทำหน้าที่เป็นช่องทางสื่อสารทางเลือกที่มีความน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ระบบสื่อสารดั้งเดิมอาจขัดข้อง

การวางตำแหน่งเป็นศูนย์กลางข้อมูลเพื่อป้องกันข่าวลือของเทศบาลนครยะลา ยังสะท้อนถึงความเข้าใจในธรรมชาติของข้อความที่มีผลกระทบรุนแรงดังที่ Sellnow and Seeger (2021) เสนอว่า หากหน่วยงานที่รับผิดชอบไม่จัดหาข้อมูลและตอบสนองต่อความต้องการข้อมูลของประชาชน แหล่งข้อมูลอื่นที่มักจะมีความน่าเชื่อถือน้อยกว่าก็จะเข้ามาเติมเต็มช่องว่างด้านข้อมูลดังกล่าว เหตุนี้ การใช้ไลฟ์สดและการชี้แจงทันทีเมื่อมีข่าวลือเกิดขึ้น รวมถึงการพัฒนาแพลตฟอร์มข้อมูลเปิดที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยตรง ได้แสดงให้เห็นถึงการนำหลักการความโปร่งใสและความรวดเร็วในการสื่อสารมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Open government ที่ Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai (2025) เสนอว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ โดยเริ่มจากการเปิดเผยข้อมูล (Inform) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการมีส่วนร่วมที่มุ่งเน้นความโปร่งใสและการเข้าถึงข้อมูล

ที่สำคัญ การสื่อสารเชิงรุกผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของเทศบาลนครยะลา ยังสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมของ Pelling and High (2005) ที่เน้นความสำคัญของความไว้วางใจและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการปรับตัวต่อภัยพิบัติ โดยกลไกต่าง ๆ เช่น สภากาแฟที่จัดทุกเดือน การนำประชาชนไปดูงานโครงการที่เกี่ยวข้อง การถอดบทเรียนร่วมกับชุมชน และการใช้ผู้ช่วยชุมชนเป็นตัวกลางในการสื่อสาร ล้วนเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงกว่าการรับทราบข้อมูล คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in decision-making) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติ การนำข้อเสนอแนะของชุมชนไปปฏิบัติจริง เช่น การซื้อเรือเพิ่มตามที่ชุมชนสะท้อน แสดง

ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงพิธีกรรม แต่ส่งผลต่อการตัดสินใจจริงและช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) และความรับผิดชอบร่วม

การสร้างเครือข่ายแบบ Win-Win กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ เกือบ 20 แห่งสะท้อนถึงความตระหนักว่าปัญหาอุทกภัยเป็นปัญหาข้ามเขตที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความยืดหยุ่นของเมือง (Urban resilience) ของ Meerow, Newell, and Stults (2016) ที่เน้นความสำคัญของการเชื่อมโยงระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบและการพิจารณาทั้งมิติทางกายภาพ มิติทางสังคม และมิติทางเศรษฐกิจ การใช้หลักการ Win-Win ที่ไม่คิดแต่จะหันน้ำไปทิ้งใส่บ้านคนอื่น แต่มุ่งแก้ปัญหาาร่วมกันได้แสดงให้เห็นถึงการสื่อสารทางการเมืองที่เน้นการสร้างพันธมิตรและความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน และการทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเครือข่ายในการสื่อสารกับหน่วยงานระดับสูงขึ้นไปแสดงถึงความเป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อพันธมิตรและชุมชนที่กว้างขวางกว่าขอบเขตความรับผิดชอบโดยตรง

ขณะที่ผลสัมฤทธิ์ด้านการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นต่อผู้นำท้องถิ่นที่พบในการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Mizrahi, Vigoda-Gadot, and Cohen (2021) ที่เน้นว่าความไว้วางใจในภาวะวิกฤตต้องสร้างและรักษาไว้ผ่านการสื่อสารที่มีความต่อเนื่องชัดเจน การดำเนินงานอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ (Transparency) และความรวดเร็วในการตอบสนอง (Responsiveness) ผ่านความมีปณิธานและความน่าเชื่อถือของนายกเทศมนตรีที่สั่งสมมาตลอด 20-21 ปี ร่วมกับรากฐานทางครอบครัวของนายกเทศมนตรีที่มีต่อพื้นที่ยะลา ทำให้การสื่อสารมีน้ำหนักและความน่าเชื่อถือสูงมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคุณลักษณะผู้นำที่ดีในการสื่อสารภาวะวิกฤต (Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai 2025, 90) เสนอไว้ ได้แก่ ความใส่ใจและความเห็นอกเห็นใจ ความชัดเจนในการสื่อสาร ความสามารถในการควบคุมสถานการณ์ ความมั่นใจ การมีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญ

การเพิ่มประสิทธิภาพในการรับมือกับภัยพิบัติที่พบในการศึกษาครั้งนี้ โดยเฉพาะความสามารถในการจัดหาและแจกจ่ายอาหารเป็นหมื่นกล่องต่อวัน และความรวดเร็วในการตอบสนองเมื่อเทียบกับหน่วยงานอื่น แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการเตรียมความพร้อมล่วงหน้าและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับบทเรียนจากวิกฤตอุทกภัยปี 2554 ที่ Chonthip Phunsiriwong and Rungnapha Phitpricha (2013) ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการมีเวิร์กรูมเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพตั้งแต่ระยะเริ่มต้นและความสำคัญขององค์ประกอบในการขับเคลื่อนกลยุทธ์ ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อวิกฤต ความสามารถและความซื่อสัตย์ การประเมินภัยคุกคามระยะยาวและระยะสั้น และจังหวะเวลาในการเปิดเผยข้อมูล (Chonthip Phunsiriwong and Rungnapha Phitpricha 2013, 44-64)

ผลการศึกษาด้านการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่องสะท้อนถึงลักษณะสำคัญของความ

ยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติที่ Meerow, Newell, and Stults (2016) เสนอไว้ โดยการวิเคราะห์จุดอ่อน การพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ การถอดบทเรียนทั้งในระดับจังหวัดและระดับเทศบาล และการพัฒนาเทคโนโลยีเครื่องมือใหม่ ๆ เป็นการตอบสนองต่อปัญหาที่พบจากประสบการณ์จริง สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนเชิงสถาบันที่มุ่งเสริมสร้างศักยภาพในการรับมือกับความเสี่ยงในอนาคต นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการบูรณาการจัดการภัยพิบัติในยุค 4.0 ของ Thotsaphon Akkarapongpaiboon et al. (2020) ที่เสนอให้นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการจัดการภัยพิบัติและปรับแนวทางการปฏิบัติงานให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 8 คน อันเป็นผลมาจากข้อจำกัดด้านงบประมาณการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนภายในคณะ ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถขยายขอบเขตการเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มได้อย่างครอบคลุมเท่าที่ควร โดยผู้ให้ข้อมูลในการศึกษานี้ประกอบไปด้วยผู้บริหารระดับสูงของเทศบาล ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง และผู้รับบริการในระดับชุมชนเพียงบางส่วน จึงอาจทำให้ข้อมูลที่ได้นั้นมีแนวโน้มสะท้อนมุมมองเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของเทศบาลมากกว่าที่ควร การศึกษาในอนาคตจึงควรขยายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลให้ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวงกว้างมากขึ้น ได้แก่ ประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากทุกพื้นที่ ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพื่อให้ได้ภาพสะท้อนที่สมบูรณ์และหลากหลายมิติยิ่งขึ้น นอกจากนี้ บริบทพิเศษของจังหวัดยะลาในฐานะพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความซับซ้อนด้านความมั่นคงและความหลากหลายทางวัฒนธรรม อาจส่งผลให้รูปแบบการสื่อสารและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น การศึกษาเปรียบเทียบกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบริบทที่หลากหลายจึงจะช่วยให้เข้าใจปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จของการสื่อสารในการบริหารจัดการภัยพิบัติได้ชัดเจนและรอบด้านยิ่งขึ้น ทั้งนี้ แม้จะมีข้อจำกัดดังที่กล่าวมา แต่การศึกษานี้ได้นำเสนอกรณีศึกษาที่มีคุณค่าทางวิชาการในฐานะต้นแบบของการบูรณาการทฤษฎีการสื่อสารในภาวะวิกฤต แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง และแนวคิดความยืดหยุ่นของเมือง ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้และพัฒนาต่อยอดสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ในการพัฒนาระบบการสื่อสารและการบริหารจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพในบริบทของประเทศไทยต่อไป

7. ข้อเสนอแนะการวิจัย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ควรนำต้นแบบของเทศบาลนครยะลาไปประยุกต์ใช้ โดยเริ่มจาก

- (1) การพัฒนาระบบการสื่อสารตามวงจรภัยพิบัติที่ครอบคลุมทั้ง 3 ระยะ ตั้งแต่ก่อนเกิด

เหตุ ระหว่างเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุ พร้อมการหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทและงบประมาณของตนเอง

(2) การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย เช่น การจัดสภาภาพหรือเวทีพบปะประชาชนเป็นประจำ การพัฒนาอาสาสมัครชุมชนที่ผ่านการอบรม และการจัดตั้งผู้ช่วยชุมชนเป็นตัวกลางในการสื่อสาร

(3) การสร้างความโปร่งใสและจริงใจผ่านการเปิดให้ประชาชนเข้าร่วมดูงานและการรายงานความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอ

(4) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียงตามหลักการ Win-Win เพื่อแก้ปัญหาอุทกภัยข้ามเขต

(5) การจัดการถอดบทเรียนหลังเกิดภัยพิบัติทุกครั้งโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงระบบอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ผู้นำท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับการสร้างความไว้วางใจในระยะยาวผ่านการดำเนินงานที่มีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และแสดงให้เห็นการทำงานจริงอย่างต่อเนื่อง

8. จริยธรรมการวิจัย

งานวิจัยนี้ผ่านกระบวนการพิจารณาถ้อยแถลงจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยทักษิณ โดยได้รับใบรับรองเลขที่ COA No.TSU 2025_123 REC No.0238 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2568 ซึ่งเป็นการยืนยันว่างานวิจัยได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างเคร่งครัด และมีการคุ้มครองสิทธิและความเป็นส่วนตัวของผู้เข้าร่วมการวิจัยตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่เป็นมาตรฐานสากล ได้แก่ Declaration of Helsinki, The Belmont Report, CIOMS Guideline และ International Conference on Harmonization in Good Clinical Practice (ICH-GCP) ทั้งนี้ เพื่อปกป้องข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลตามข้อกำหนดของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน การอ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้จึงใช้ตำแหน่งแทนชื่อจริงของผู้ให้ข้อมูลทุกราย

9. กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องนี้อยู่ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารทางการเมืองของนายกเทศมนตรีในการบริหารจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษาเทศบาลนครยะลา” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากงบประมาณเงินรายได้ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568

References

- Anucha Lawong, Warit Rasri, Nutjaree Jaipranop, and Bancha Bhutwanakul. 2022. "The Challenges of Leadership in Disaster Management of the Local Government Organizations: A Case Study of Flooding." *Interdisciplinary Academic and Research Journal* 2 (6): 217–234. <https://doi.org/10.14456/iarj.2022.143>. (in Thai)
- Boin, Arjen, and Paul 't Hart. 2003. "Public Leadership in Times of Crisis: Mission Impossible?" *Public Administration Review* 63 (5): 544–553. <https://doi.org/10.1111/1540-6210.00318>.
- Chonthip Phunsiriwong and Rungnapha Phitpricha. 2013. "Government's Public Relations and Communication Strategy in Crisis Flood 2554." *Journal of Public Relations and Advertising* 6 (1): 44–64. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jprad/article/view/134071>. (in Thai)
- Coombs, W. Timothy, and Sherry Jean Holladay. 2014. "How Publics React to Crisis Communication Efforts: Comparing Crisis Response Reactions across Sub-Arenas." *Journal of Communication Management* 18 (1): 40–57. <https://doi.org/10.1108/JCOM-03-2013-0015>
- Coombs, W. Timothy. 2015. "The Value of Communication during a Crisis: Insights from Strategic Communication Research." *Business Horizons* 58 (2): 141–148. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2014.10.003>.
- Hirabayashi, Yukiko, Roobavannan Mahendran, Sujan Koirala, Lisako Konoshima, Dai Yamazaki, Satoshi Watanabe, Hyungjun Kim, and Shinjiro Kanae. 2013. "Global Flood Risk under Climate Change." *Nature Climate Change* 3 (9): 816–821. <https://doi.org/10.1038/nclimate1911>.
- Houston, J. Brian, Joshua Hawthorne, Mildred F. Perreault, Eun Hae Park, Marlo Goldstein Hode, Michael R. Halliwell, Sarah E. Turner McGowen, Rachel Davis, Shivani Vaid, Jonathan A. McElderry, and Stanford A. Griffith. 2015. "Social Media and Disasters: A Functional Framework for Social Media Use in Disaster Planning, Response, and Research." *Disasters* 39 (1): 1–22. <https://doi.org/10.1111/disa.12092>.
- Khotchatrai Charoensuk and Charin Kesorn. 2025. "Flood Management in Disaster Situations in the Nan Province in 2024." *Public Administration Association of Thailand Journal* 7 (3): 159–171. <https://so10.tci-thaijo.org/index.php/paatj/article/view/2427>. (in Thai)
- Meerow, Sara, Joshua P. Newell, and Melissa Stults. 2016. "Defining Urban Resilience: A Review." *Landscape and Urban Planning* 147: 38–49. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.11.011>.
- Mizrahi, Shlomo, Eran Vigoda-Gadot, and Nissim Cohen. 2021. "How Well Do They Manage a Crisis? The Government's Effectiveness during the COVID-19 Pandemic." *Public*

- Administration Review* 81 (6): 1120–1130. <https://doi.org/10.1111/puar.13370>.
- Pairroj Patranarakul and Eakarat Boonreang. 2017. “Kan Soemsang Sakkayaphap Khong Chumchon Nai Kan Chatkan Uthokkaphai Lae Phai Laeng Nai Phuentshi Changwat Phak Tawan-ok Chiang Nuea Ton Lang.” [Enhancing Community Capacity for Flood and Drought Management in the Lower Northeastern Provinces]. *Journal of Politics and Governance* 7 (3): 100–118. <https://nida.ac.th/research/การเสริมสร้างศักยภาพขอ/>. (in Thai)
- Pelling, Mark, and Chris High. 2005. “Understanding Adaptation: What Can Social Capital Offer Assessments of Adaptive Capacity?” *Global Environmental Change* 15 (4): 308–319. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2005.02.001>.
- Pongpon Plodpai and Kritawit Nuphet. 2021. “Study of Risk Level and Prevention of Flood Disaster: A Case Study of Pattani River Basin.” *The Journal of Spatial Innovation Development* 2 (2): 65–79. <https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/jsid/article/view/245241>. (in Thai)
- Ruchinan Ueaphithaksakun and Kittikun Khakhai. 2025. “Naeothang Kan Pen Phu Nam Phak Rat Nai Kan Sue San Phawa Wikrit.” [Guidelines for Public-Sector Leadership in Crisis Communication]. *Journal of Communication Arts Review* 29 (3): 86–96. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jca/article/view/287905>. (in Thai)
- Sellnow, Timothy L., and Matthew W. Seeger. 2021. *Theorizing Crisis Communication*. 2nd ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Tavida Kamolvej. 2025. “Phawa ‘Wikrit’ Cha Sue San Yangrai Hai Dai Di?” [How Should a “Crisis” Be Communicated Well?]. Thai PBS Verify. July 7, 2025. Accessed January 15, 2026. <https://www.thaipbs.or.th/verify/video/2829>. (in Thai)
- Thetsaban Nakhon Yala. 2025a. *Khongmun Phuentshan Thetsaban Nakhon Yala*. [Basic Information of Yala City Municipality]. Yala: Thetsaban Nakhon Yala. (in Thai)
- Thetsaban Nakhon Yala. 2025b. *Phaen Chaphok Kit Pongkan Lae Kae Khai Panha Uthokkaphai Lae Din Khlon Thalom Thetsaban Nakhon Yala Pracham Pi Pho So 2568*. [Special Plan for Preventing and Solving Flood and Landslide Problems of Yala City Municipality, Fiscal Year 2025]. Yala: Samnakngan Pongkan Lae Banthao Satharanaphai Changwat Yala. (in Thai)
- Thotsaphon Akkarapongpailoon, Pensri Chirinanang, Arun Raktham, and Somporn Fuangchan. 2020. “Kan Buranakan Kan Chatkan Phai Phibat Nai Yuk 4.0.” [Integration of Disaster Management in the 4.0 Era]. *Journal of Administrative and Management Innovation, Rajamangala University of Technology Rattanakosin* 8 (3): 14–23. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/RCIM/article/view/240138>. (in Thai)

บทความวิชาการ

สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก: มุมมองยุทธศาสตร์การกระจายความเสี่ยงแบบการถ่วงดุลทางอ้อม

พรพิทักษ์ นิมอนงค์

ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล first.ponpitak@hotmail.com

บทคัดย่อ

นายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะ ให้เหตุผลการยอมรับสิทธิการป้องกันตนเองร่วม (Collective Self-Defense : CSD) ว่า ภัยคุกคามต่อญี่ปุ่นกำลังทวีความรุนแรงรอบด้าน ทั้งขึ้นมาจากเกาหลีเหนือ ข้อพิพาททางดินแดน รวมไปถึงการขยายอิทธิพลของจีนที่อาจเข้าแทนที่สหรัฐอเมริกาในภูมิภาค หากสถานะเดิม (Status quo) เปลี่ยนไป ญี่ปุ่นภายใต้รัฐธรรมนูญสันติภาพจะไม่อาจต่อสู้ได้เพียงลำพัง บทความชิ้นนี้ต้องการศึกษาพลวัตการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นในสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะ โดยศึกษาผ่านมุมมองการกระจายความเสี่ยง (Hedging) เพื่อตอบคำถามที่ว่า ญี่ปุ่นใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกอย่างไร โดยเสนอว่า สิทธิการป้องกันตนเองร่วมช่วยเสริมสร้างการเป็นผู้สร้างสันติภาพเชิงรุกในเวทีโลก การกระชับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับพันธมิตรที่มีแนวคิดตามหลักนิติธรรมเหมือนกันนอกเหนือจากสหรัฐอเมริกา เป็นการกระจายความเสี่ยงโดยวิธีถ่วงดุลทางอ้อมให้ยังคงรักษาความสัมพันธ์อันดีกับจีนได้ ขณะเดียวกันก็แสดงถึงการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้นเพื่อลดการพึ่งพาสหรัฐอเมริกา และเล่นบทบาทนำมากขึ้น

คำสำคัญ: สิทธิการป้องกันตนเองร่วม, การกระจายความเสี่ยง, อินโด-แปซิฟิก, การถ่วงดุลทางอ้อม, การสนับสนุนสันติภาพเชิงรุก

วันที่รับ: 19 มีนาคม 2568

วันที่แก้ไข: 11 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับ: 12 มิถุนายน 2568

การอ้างอิง: พรพิทักษ์ นิมอนงค์. 2569. “สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก: มุมมองยุทธศาสตร์การกระจายความเสี่ยงแบบการถ่วงดุลทางอ้อม”. *วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 56 (1): 143-176.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.4844>

สิทธิ์: สัญญาอนุญาตแบบครีเอทีฟคอมมอนส์ - แจกจ่ายได้ ต้องอ้างอิง ไม่แก้ไข ดัดแปลง ไม่ใช่เพื่อการค้า

ลิขสิทธิ์: ©2569 บทความนี้เป็นลิขสิทธิ์ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อความที่ปรากฏทั้งหมดในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่ความเห็นของหน่วยงานวารสารผู้จัดพิมพ์

ACADEMIC ARTICLE

Japan's Right of Collective Self-Defense in Indo-Pacific Strategy: Hedging strategic through Indirect Balancing Perspective

Pornpitak Nimanong

Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

email: first.ponpitak@hotmail.com

Received: March 19, 2025

Revised: June 11, 2025

Accepted: June 12, 2025

Citation: Pornpitak Nimanong. 2026. "Japan's Right of Collective Self-Defense in Indo-Pacific Strategy: Hedging strategic through Indirect Balancing Perspective". *Chulalongkorn University Journal of Social Sciences* 56 (1): 143-176. <https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.4844>

License: Creative Commons License: Attribution-NonCommercial-NoDerivatives; (CC-BY-NC-ND 4.0)

Copyright: ©2026 Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

All statements in this article are the opinions of the authors. It is not the opinion of the publisher of the journal.

Abstract

Prime Minister Shinzo Abe justified Japan's adoption of the right to collective self-defense (CSD) by citing escalating threats surrounding the country—from North Korea's missile program and territorial disputes to China's growing influence, which could potentially replace the U.S. hegemony in the region. If the status quo were to shift, Japan—bound by its pacifist constitution—would be unable to stand alone. This article examines the dynamics of the shift to embrace Japan's right to collective self-defense during Shinzo Abe's tenure through the lens of a hedging strategy. It aims to answer the question: How has Japan utilized collective self-defense within its Indo-Pacific strategy? The article argues that CSD has supported Japan's role as a proactive contributor to peace on the global stage. It has enabled Japan to strengthen security relations with like-minded states beyond the United States. This includes the provision of defense equipment as a form of strategic support. Such actions represent a form of hedging through indirect balancing, allowing Japan to maintain pragmatic relations with China. At the same time, it reflects a dual hedging strategy to reduce dependence on the United States and to take on a more proactive role.

Keywords: *Right of Collective Self-Defense, Hedging, Indo-Pacific, Indirect-Balancing, Proactive Contribution to Peace*

บทนำ

ข้อจำกัดจากรัฐธรรมนูญสันติภาพทำให้ญี่ปุ่นต้องละเลิกศักยภาพการก่อสงคราม และต้องคอยพึ่งพาการรับประกันความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกามาตลอดระยะเวลากว่า 70 ปี มีเพียงกองกำลังป้องกันตนเอง (Japan Self-defense Force : JSDF หรือ SDF) คอยทำหน้าที่ป้องกันประเทศในระดับที่สงวนไว้เพียงการป้องกันตนเองโดยลำพังตน (Individual Self-defense) เท่านั้น นั่นทำให้ญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามโลกสามารถมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจจนถึงจุดสูงสุดได้ แต่ก็ต้องแลกมาด้วยการถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงบทบาทในเวทีโลก เห็นได้จากคำวิจารณ์ที่ว่า ญี่ปุ่นเป็นกาฝาก หรือฟรีไรเดอร์ (Free-rider) จากการส่งกองกำลังออกไปปฏิบัติการกิจกวาดทุ่นระเบิดหลังสงครามอ่าวเปอร์เซีย เราจึงได้เห็นว่ญี่ปุ่นในยุคสมัยต่อมาได้มีการปรับบทบาทให้มีส่วนร่วมประชาคมโลกมากขึ้นตามยุคสมัยที่สภาวะความมั่นคงของโลกเปลี่ยนแปลงไป ทั้งการออกปฏิบัติการในภารกิจรักษาสันติภาพ (Peacekeeping Operation : PKO) หรือการส่งกองกำลังป้องกันตนเองเข้าร่วมสนับสนุนสหรัฐอเมริกาด้านมนุษยธรรมในสงครามอิรักหลังเหตุการณ์ 911 แต่กระนั้น การพึ่งพาการรับประกันความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกาก็ยังคงเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการป้องกันประเทศของญี่ปุ่น หากแต่สภาวะความมั่นคงของโลกเป็นสิ่งที่ไม่นิ่งนอนและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ภัยคุกคามใหม่ ๆ กำเนิดขึ้น ทั้งภัยจากการก่อการร้าย ภัยคุกคามทางไซเบอร์ รวมไปถึงปัญหากรณีข้อพิพาทในหมู่เกาะต่าง ๆ จากประเทศเพื่อนบ้าน ภัยซีปนาวุธจากเกาหลีเหนือ และที่ดูจะส่งผลกระทบมากที่สุดคือภัยจากการขยายอิทธิพลของจีนซึ่งมีการแข่งขันทางด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่เข้มข้น ทำให้ญี่ปุ่นเลือกปรับท่าทีครั้งใหญ่ในนโยบายและยุทธศาสตร์การต่างประเทศ

ขณะที่ภัยคุกคามรอบประเทศญี่ปุ่นทวีความรุนแรงมากขึ้น ท่าทีของสหรัฐอเมริกาต่อภูมิภาคเอเชียหลังเหตุการณ์วินาศภัย 911 เป็นต้นมากลับคลุมเครือ นโยบายปักหมุดเอเชีย (Pivot to Asia) ทำให้สหรัฐอเมริกาในสมัยของประธานาธิบดีบารัค โอบามา กลับมาให้ความสำคัญกับเอเชียอีกครั้ง แต่เมื่อเข้าสู่สมัยประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ผู้มาพร้อมกับนโยบาย “อเมริกาต้องมาก่อน (America First)” ที่ต้องการรักษาผลประโยชน์ของประเทศไว้เป็นอันดับแรก กลับสร้างความวิตกกังวลให้กับญี่ปุ่นว่าอาจถูกสหรัฐฯ ทอดทิ้ง นอกจากนั้นสงครามการค้าระหว่างจีนและสหรัฐฯ ที่ปะทุขึ้น ส่งผลให้บรรยากาศความมั่นคงในภูมิภาคยิ่งดูคุกรุ่น ซึ่งนับเป็นสัญญาณที่ไม่ดีนักหากญี่ปุ่นไร้การรับประกันความมั่นคงจากสหรัฐฯ (Juthatip Klaitabtim 2020; Jutamanee Samakkeenit 2020)

ขณะเดียวกัน ขนาดเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วส่งผลให้จีนขยายอิทธิพลไปทั่วภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง คำประกาศว่าจีนจะสร้างกองทัพที่แข็งแกร่งที่สุดในโลกของประธานาธิบดีสี จิ้นผิง ยังนำมาสู่การเพิ่มแสนยานุภาพทางทหาร และเพิ่มงบด้านกลาโหมจนกลายเป็นประเทศที่มีค่าใช้จ่ายในด้าดังกล่าวสูงเป็นอันดับสองของโลกรองจากสหรัฐอเมริกา และมี

งบประมาณเพิ่มขึ้นติดต่อกันกว่า 27 ปี นับตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา (Stockholm International Peace Research Institute 2021) ข้อริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road Initiative : BRI) หรือเส้นทางสายไหมใหม่ที่ครอบคลุมทั้งภาคพื้นทวีปและมหาสมุทร ทำให้จีนเริ่มเรียกร้องกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะต่าง ๆ ในทะเลจีนใต้ รวมถึงเกาะเซ็งกาปูหรือเกาะเตียวหยู จนสร้างความหวาดระแวงและความตึงเครียดให้กับญี่ปุ่นและภูมิภาค

หากจีนขยายอิทธิพลในภูมิภาคได้สำเร็จจนขึ้นมามีอำนาจเหนือกว่าสหรัฐอเมริกา นั่นหมายความว่า สถานะเดิม (Status quo) หรือระเบียบเดิมของภูมิภาคที่เน้นความเป็นเสรีและหลักนิติธรรมภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อความอยู่รอดของญี่ปุ่น จะหายไป การควบคุมอำนาจของจีนหมายความว่า ญี่ปุ่นจะต้องสูญเสียเส้นทางการเดินเรือซึ่งสำคัญต่อเศรษฐกิจและการดำรงชีพของประชาชนชาวญี่ปุ่น แสสนาภาพของจีนที่เพิ่มขึ้นจะหมายถึงความเสี่ยงที่ญี่ปุ่นอาจถูกทอดทิ้ง (Abandonment) และหากขาดการรับประกันความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นอาจต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดเพียงลำพัง ซึ่งเป็นไปได้ยากภายใต้รัฐธรรมนูญที่กำหนดให้ญี่ปุ่นลด ละ เลิกศักยภาพทางสงคราม ญี่ปุ่นในยุคของนายกรัฐมนตรีอาเบะ ที่ขณะนั้นกำลังเผชิญกับภัยคุกคามรอบด้าน ยังคงยึดระบบพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาเป็นสำคัญในนโยบายความมั่นคง และได้หยิบเอาการดำเนินนโยบายเชิงรุกมาประกอบเพิ่มเติมเข้าไป ทั้งการประกาศแนวคิดอินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง (Free and Open Indo-Pacific: FOIP) (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2016) หรือวาทกรรมว่าญี่ปุ่นจะเป็นผู้สร้างสันติภาพเชิงรุก (Proactive Contribution to Peace) รวมถึงการตีความมาตรา 9 ใหม่ เพื่อยอมรับให้ญี่ปุ่นสามารถใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วม (Right of Collective Self-defense : RCSD) ได้ใน ค.ศ. 2014

ความพยายามแก้ไขหรือตีความรัฐธรรมนูญแห่งญี่ปุ่นใหม่ไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีอาเบะ ด้วยข้อจำกัดทางรัฐธรรมนูญที่ญี่ปุ่นห้ามส่งสมกำลังทางทหาร และต้องพึ่งพาความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ดังนั้นญี่ปุ่นในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงสามารถมุ่งพัฒนาประเทศจนมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับต้น ๆ ของภูมิภาคได้ เห็นได้จากในสมัยของนายกรัฐมนตรีชิเงรุ โยชิเดะ ซึ่งเสนอแนวคิด “ลัทธิโยชิเดะ (Yoshida Doctrine)” เป็นนโยบายหลักในการบริหารประเทศใน ค.ศ. 1951 โดยเน้นที่การฟื้นฟูเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และอาศัยการรับประกันความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกา (Pridi Bunsue 2022) อีกทั้งการเป็นชาติที่ไม่สามารถใช้กำลังทางทหารได้นั้นทำให้ญี่ปุ่นถูกมองว่าเป็นกาฝาก (Free-rider) ที่รอพึ่งแต่เพียงสหรัฐอเมริกา นอกจากนั้นยังเผชิญกระแสวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักในวิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซียว่าใช้การทูตแบบสมุดเช็ก (Checkbook Diplomacy) เพราะทำเพียงส่งเงินช่วยเหลือ ขณะที่นานาประเทศต้องการกำลังคนมากกว่า (Jintavat Sirirat 2018, 14-16) ญี่ปุ่นรู้ว่าการ

ไม่ได้รับการยอมรับจากนานาชาติอาจทำให้ตนโดดเดี่ยว ตลอด 7 ทศวรรษที่ผ่านมา เราจึงได้เห็นญี่ปุ่นพยายามออกนอกกรอบการเป็นประเทศใฝ่สันติเชิงรับเพื่อรักษาเกียรติแก่ประเทศอยู่หลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการตีความรัฐธรรมนูญในมาตรา 9 เพื่อส่งกองกำลังป้องกันตนเองออกไปนอกประเทศได้เป็นครั้งแรกในปฏิบัติการกวาดทุ่นระเบิดที่อ่าวเปอร์เซียช่วงสมัยของนายกรัฐมนตรียาซูฮิโระ นากาโซเนะ หรือการตีความให้กองกำลังป้องกันตนเองสามารถออกไปปฏิบัติการรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (United Nations Peacekeeping Operations : UNPKO) ได้ รวมไปถึงการใช้วิธียืดหยุ่นหลักการหรือมุมมองที่มีต่อมาตรา 9 เช่น การออกพระราชบัญญัติรองรับการปฏิบัติการทางทหารในสมัยนายกรัฐมนตรีจุนอิชิโร โคอิซูมิ ที่ส่งกองกำลังป้องกันตนเองปฏิบัติการกิจด้านมนุษยธรรมในสงครามอิรักหลังเหตุการณ์ 911 นับเป็นครั้งแรกที่กองกำลังของญี่ปุ่นได้เข้าไปยังบริเวณพื้นที่สงคราม (Combat zone) (Runglawan Rungwatpattara 2015) จะเห็นได้ว่า สิ่งนี้นับว่ามีความสำคัญกับความอยู่รอดของญี่ปุ่นคือระบบพันธมิตรและสภาพแวดล้อมที่ญี่ปุ่นยังคงสามารถพึ่งพาชาติอื่นได้ ที่ผ่านมาญี่ปุ่นมีความพยายามปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ความมั่นคงอยู่ตลอด โดยอาศัยการปรับใช้เครื่องมือสำคัญอย่างระบบพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา การตีความรัฐธรรมนูญมาตรา 9 และการร่วมปฏิบัติการสันติภาพกับองค์การสหประชาชาติให้สอดคล้องกับบริบทของโลกที่เกิดขึ้น (Teewin Suputtikun 2017) แต่นั่นก็ยังไม่ได้เข้าขั้นที่เรียกว่า “ยอมรับ” ให้ญี่ปุ่น “ใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วม” กับประเทศพันธมิตรได้อย่างเป็นทางการ ดังเช่นสมัยของนายกรัฐมนตรีอาเบะ

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางความมั่นคงครั้งใหญ่ย่อมนำมาสู่การวิพากษ์วิจารณ์ที่หลากหลาย นักกฎหมายจำนวนมากแสดงความเป็นห่วงว่าเงื่อนไขการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมที่คลุมเครืออาจทำให้การควบคุมบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเองหละหลวมจนกระทำการขัดต่อรัฐธรรมนูญได้ (Atsushi 2022) ญี่ปุ่นยังถูกโจมตีอย่างหนักโดยเฉพาะจากจีนว่า ญี่ปุ่นกำลังพยายามเข้าใกล้สถานะปกติเหมือนสมัยสงครามโลก แต่รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีอาเบะก็ออกมาอ้างว่า ท่าทีใฝ่สันติของญี่ปุ่นที่ยึดถือมากกว่า 7 ทศวรรษยังไม่มียุทธศาสตร์เปลี่ยนแปลง ครั้งนี้เป็น การปรับให้กองกำลังป้องกันตนเองมีส่วนร่วมในการรักษาสันติภาพและความมั่นคงได้มากขึ้น แต่ก็ไม่เท่ากับว่าญี่ปุ่นจะริเริ่มหรือร่วมทำสงครามได้ (Hosoya 2015)

ความพยายามผลักดันให้ใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมได้สำเร็จชี้ให้เห็นว่า ผู้นำญี่ปุ่นเล็งเห็นความจำเป็นในการใช้สิทธินี้ท่ามกลางภัยคุกคามที่รุนแรงขึ้น เป้าหมายหลักของการยอมรับให้ใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมได้ก็เพื่อเสริมสร้างระบบพันธมิตรญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา การสร้างเครือข่ายพันธมิตรและกรอบความร่วมมือใหม่ ๆ ยังเป็นการดึงสหรัฐอเมริกาให้ยังคงมีบทบาทสำคัญในภูมิภาค (Liff 2020, 62-63) ขณะเดียวกันก็ช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถรุกเข้าไปเป็นพันธมิตรทางความมั่นคงกับประเทศอื่นที่มีค่านิยมเดียวกัน เพื่อเน้นย้ำค่านิยมตามหลักนิติธรรมของระเบียบโลก อีกนัยหนึ่งยังทำหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ตามหลักจิตวิทยา เพราะถือเป็นการ

ป้องปราม (Deterrence) (Teewin Suputtikun 2018, 8) ให้เห็นว่าระบบพันธมิตรมีความเข้มแข็งมากขึ้น ศัตรูย่อมต้องไตร่ตรองผลกระทบจากการโจมตีที่มากยิ่งขึ้น น่าสนใจว่า ในนิยามของสิทธิการป้องกันตนเองร่วมที่ญี่ปุ่นได้ตีความและนำมาปรับใช้นั้น ไม่ได้ระบุว่าพันธมิตรที่ญี่ปุ่นเข้าร่วมป้องกันได้ หมายถึงสหรัฐอเมริกาอย่างเฉพาะเจาะจง แต่อาจสื่อถึงพันธมิตรใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และความอยู่รอดของญี่ปุ่น พฤติกรรมนี้เห็นได้จากการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมเป็นเครื่องมือในความร่วมมือทางความมั่นคงให้ญี่ปุ่นรุกเข้าหาพันธมิตรที่มีค่านิยมเดียวกัน โดยเฉพาะออสเตรเลียและอินเดีย ทั้งยังใช้กระชับความสัมพันธ์ทางความมั่นคงกับกลุ่มประเทศอาเซียนเพื่อยืนยันค่านิยมของระเบียบโลกตามหลักนิติธรรมที่มีความเสรีและโปร่งใส นั่นหมายความว่า หากญี่ปุ่นเพิ่มบทบาทของตัวเองในฐานะผู้สร้างสันติภาพเชิงรุกได้สำเร็จ ญี่ปุ่นจะสามารถปกป้องภูมิภาคจากภัยคุกคามโดยไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้การรับประกันความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกาเพียงฝ่ายเดียว

วรรณกรรมส่วนใหญ่เกี่ยวกับการตีความรัฐธรรมนูญใหม่ในสมัยของนายกรัฐมนตรีอาเบะ มักอธิบายผ่าน “การถ่วงดุลอำนาจ (Balance of Power)” โดยมองว่าสิทธิการป้องกันตนเองร่วมมีเพื่อรักษาอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาให้ยังคงอยู่ในภูมิภาคเพื่อรักษาสถานะเดิม (Status quo) เอาไว้ แต่งานวิจัยอีกจำนวนหนึ่งมองว่า การดำเนินพลวัตที่หลากหลายนอกเหนือจากการขยายกองกำลัง หมายถึงญี่ปุ่นในฐานะมหาอำนาจระดับกลางกำลัง “กระจายความเสี่ยง (Hedging)” ที่อาจต้องถูกสหรัฐอเมริกาทอดทิ้ง แม้ทั้งสองกลุ่มจะมองพลวัตของญี่ปุ่นในรูปแบบแตกต่างกัน แต่ยังคงมุ่งศึกษาระบบพันธมิตรระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาเหมือนกัน ขณะที่บทความชิ้นนี้ต้องการศึกษาพลวัตของญี่ปุ่นในการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมในฐานะเครื่องมือกระจายความเสี่ยงในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก โดยมองว่า ญี่ปุ่นมีพฤติกรรมกระจายความเสี่ยงที่ซับซ้อน กล่าวคือ มีพฤติกรรมแบบถ่วงดุลทางอ้อม (Indirect balancing) สะท้อนได้จากการพยายามสร้างกลไกและการปลูกฝังค่านิยมสากลเพื่อป้องกันไม่ให้สถานะเดิมของภูมิภาคเปลี่ยนไป ญี่ปุ่นเล็งการเผชิญหน้ากับจีนโดยตรงผ่านการเสริมสร้างระบบพันธมิตรใหม่ เช่น อินเดีย ออสเตรเลีย รวมถึงการให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงกับประเทศในอาเซียน ทั้งยังแฝงการถ่วงดุลแบบสองช่องทาง (Dual hedge) เพราะการสร้างพันธมิตรกับรัฐใหม่จะเป็นการป้องกันการพังทลายของระบบพันธมิตรญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกาได้ทางหนึ่ง ส่วนการไม่เผชิญหน้ากับจีนโดยตรงยังเป็นการประคองความสัมพันธ์อันจะดีต่อความอยู่รอดและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การดำเนินยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านทั้งด้านกองกำลัง การทูต และความร่วมมือเช่นนี้สะท้อนเป้าหมายเพื่อรักษาระเบียบเดิมของภูมิภาคให้ญี่ปุ่นไม่ต้องถูกทอดทิ้งหรือต่อสู้กับภัยคุกคามเพียงลำพังในระยะยาว

จากการทบทวนวรรณกรรม สามารถจำแนกการศึกษาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ความมั่นคงใหม่ รวมถึงการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นผ่านยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกได้เป็นสามมิติ ดังนี้ 1) สาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องปรับแก้รัฐธรรมนูญในมาตรา 9 อันนำมาสู่การใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วม 2) รูปแบบและจุดประสงค์การใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่น และ 3) พลวัตของยุทธศาสตร์ความมั่นคงญี่ปุ่นต่อภูมิภาค

ในมิติแรก ด้านสาเหตุและปัจจัยพบว่า ความอยู่รอดของญี่ปุ่นขึ้นอยู่กับการรักษาบรรยากาศที่สามารถพึ่งพิงชาติอื่นได้ ดังนั้นปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องตีความมาตรา 9 ในแต่ละยุคสมัย ประการแรกมาจากความต้องการเสริมสร้างระบบพันธมิตร โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่มักถูกบรรจุเป็นส่วนสำคัญในนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นเสมอ เช่นเดียวกับการตีความมาตรา 9 ในสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะให้ญี่ปุ่นใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมได้ เพราะอำนาจของอเมริกาในภูมิภาคที่ถดถอยสวนทางกับจีน ทำให้ญี่ปุ่นเกิดความไม่ไว้วางใจและวิตกกังวลต่อระเบียบในภูมิภาคเดิมจนนำมาสู่การพยายามสร้างบทบาทในเวทีโลกให้ญี่ปุ่นกลับมามีความสำคัญอีกครั้ง (Teewin Suputtikun 2017, 28) ประการที่สอง ปัจจัยภายนอกอย่างการผงาดขึ้นของจีนกระตุ้นความเป็นชาตินิยมในญี่ปุ่น นำมาสู่การแสดงท่าทีเชิงรุกเพื่อหาทางสกัดกั้นอิทธิพลของจีนผ่านการเสริมความแข็งแกร่งให้ระบบพันธมิตรญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา รวมถึงการขยายระบบพันธมิตรไปยังออสเตรเลียและอินเดีย (Christensen 1999; Hughes 2009) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ศึกษาพื้นฐานของการตีความรัฐธรรมนูญใหม่นั้นได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก แต่ยังคงขาดการศึกษาลึกไปถึงการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมซึ่งเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเท่าที่ควร

มิติที่สอง รูปแบบและจุดประสงค์การใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วม นักวิชาการจำนวนมากมองว่า สิทธิการป้องกันตนเองร่วมช่วยพากรอบความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาไปสู่บริบทใหม่ ๆ รวมถึงยังนำไปสู่การขยายความร่วมมือทางความมั่นคงกับรัฐอื่นในเอเชีย เช่น การร่วมฝึกซ้อมทางทหารเพื่อเพิ่มเสถียรภาพในภูมิภาค (Liff 2017; Rinehart 2013) Liff ยังเสริมอีกว่า การขยายขอบเขตในสิทธิการป้องกันตนเองร่วมดังกล่าวยังตามมาด้วยการแก้ไขแนวปฏิบัติด้านการป้องกันประเทศระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา และกฎหมายสำคัญที่มีจุดประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าอาจกำลังพาตัวเองกลับสู่สถานะรัฐ “ปกติ” แต่นักวิชาการในมิตินี้มองว่า การเปลี่ยนแปลงยังเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปและอยู่ในระดับจำกัด จึงมีเพื่อเสริมสร้างระบบพันธมิตรที่ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายรุกเข้าหาสหรัฐอเมริกาเสียมากกว่า (Halloran 1994; Menenberg 2014; Runglawan Rungwatpattara 2015) และมีสัญลักษณ์ในฐานะการป้องปรามให้นานาชาติได้มองเห็นบทบาทของญี่ปุ่นในฐานะผู้ธำรงสถานะเดิมของระเบียบให้คงอยู่ต่อไป (Hughes 2017; Teewin Suputtikun 2018) การศึกษาในมิตินี้แสดงให้เห็นว่า สิทธิการ

ป้องกันตนเองร่วมเป็นสิ่งที่ชอบธรรมสำหรับญี่ปุ่นในยุคที่ภัยคุกคามเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงขาดประเด็นที่ศึกษาว่า ภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้ยอมรับสิทธิการป้องกันตนเองร่วมแล้ว ในปัจจุบันสิทธิดังกล่าวกำลังดำเนินบทบาทอย่างไร และมีความคืบหน้าไปแค่ไหน ดังนั้น การศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นนี้จึงยังมีความจำเป็น

มิติสุดท้าย พลวัตของยุทธศาสตร์ความมั่นคงญี่ปุ่นต่อภูมิภาคชี้ให้เห็นพลวัตของยุทธศาสตร์ความมั่นคงญี่ปุ่นในสองแนวทางหลัก ได้แก่ การถ่วงดุลอำนาจ (Balance of Power) และการกระจายความเสี่ยง (Hedging) โดยทั้งสองแนวทางยังคงมีสหรัฐอเมริกาและจีนเป็นปัจจัยสำคัญ วรรณกรรมในมิตินี้ส่วนมากจะเน้นวิเคราะห์ว่าญี่ปุ่นมีพฤติกรรมที่พยายามรักษาดุลแห่งอำนาจในภูมิภาคที่อิทธิพลของจีนเพิ่มสูงขึ้น เพราะการดึงสหรัฐอเมริกาให้ยังคงมีอิทธิพลอยู่ตามสถานะเดิม (Status quo) จะส่งผลดีต่อผลประโยชน์และความอยู่รอดของญี่ปุ่น (Chanlett-Avery 2018; Liff 2020) พฤติกรรมรักษาดุลแห่งอำนาจของญี่ปุ่นกระทำโดยการเพิ่มบทบาทของตัวเองผ่านการขยายระบบพันธมิตรไปสู่ประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกซึ่งมีค่านิยมร่วมกัน เช่น กรอบความร่วมมือสี่ฝ่าย (The Quad) รวมถึงความตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (TPP) (Kanokwan Chaovakit 2018; Asano 2015) นอกจากนี้ วรรณกรรมบางส่วนยังเสนอแนะว่า ญี่ปุ่นในฐานะผู้รักษาสถิตในภูมิภาคจะต้องเพิ่มบทบาทให้ตัวเองโดยเน้นจัดการปัญหากับจีน รวมถึงต้องขยายและเสริมสร้างความร่วมมือกับประเทศอื่น โดยเน้นระบบพันธมิตรของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาเป็นสำคัญ (Maslow 2015; Monwadee Thakonthawat 2014)

วรรณกรรมอีกจำนวนหนึ่งยังแสดงถึงการกระจายความเสี่ยง (Hedging) เพราะข้อจำกัดของรัฐธรรมนูญทำให้ไม่สามารถรับมือกับภัยคุกคามของจีนได้ด้วยตนเอง ญี่ปุ่นจึงต้องเสริมสร้างระบบพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาให้มากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นยังมีความกังวลว่าตนอาจถูกสหรัฐอเมริกาทอดทิ้งเมื่อหัวอำนาจเปลี่ยนแปลงไป จึงต้องขยายความร่วมมือทางความมั่นคงไปประเทศอื่น ๆ เพื่อกระจายความเสี่ยง (Ciorciari and Haacke 2019; López i Vidal and Pelegrín 2018) ที่เห็นได้ชัดและน่าจับตามองคือความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและออสเตรเลีย ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นความพยายามก่อตั้ง “กลุ่มมหาอำนาจกลาง” เพื่อป้องกันการพังทลายของระบบพันธมิตรสหรัฐ (Wilkins 2015) นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังกำลังเผชิญกับทางแพร่งทางยุทธศาสตร์หลายช่องทาง (Multiple Strategic Dilemma) เพราะเศรษฐกิจยังต้องพึ่งพาประเทศจีนอยู่มาก แต่ขีดความสามารถยังมีอยู่อย่างจำกัด และท่าทีของสหรัฐอเมริกายังมีความไม่แน่นอน (Koga 2018, 635) ดังนั้นวรรณกรรมที่น่าเสนอพลวัตการกระจายความเสี่ยงจึงเสนอรูปแบบเฉพาะของญี่ปุ่นว่า ญี่ปุ่นอาจดำเนินการกระจายความเสี่ยงที่ซับซ้อนมากกว่าปกติ อย่างการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้น (Dual hedge) ด้านหนึ่งคือการกระชับพันธมิตรกับ

สหรัฐอเมริกาเพื่อความมั่นคง อีกด้านหนึ่งเพื่อรักษาสถียรภาพผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับจีน (Heginbotham and Samuels 2002) อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมที่ใหม่กว่านั้นชี้ว่า ญี่ปุ่นกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้นผ่านการสร้างพันธมิตรกับประเทศอื่น เช่น อินเดีย ออสเตรเลีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อป้องกันความเสี่ยงหากอำนาจของสหรัฐลดลง ขณะเดียวกันก็ระบอความสัมพันธ์กับจีนในทางเศรษฐกิจ (Wallace 2013)

จากการศึกษา วรรณกรรมส่วนใหญ่จะเน้นศึกษาการรักษาแบบพันธมิตรระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาท่ามกลางดุลอำนาจที่กำลังเปลี่ยนแปลง ผ่านการถ่วงดุลอำนาจหรือการกระจายความเสี่ยง วรรณกรรมที่ศึกษาการกระจายความเสี่ยงส่วนมากยังเน้นที่การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ทั้งที่พฤติกรรมของญี่ปุ่นในสมัยของนายกรัฐมนตรีอาเบะมีการรุกเข้าหาประเทศอื่น ๆ ไปพร้อมกันด้วย เช่น อินเดีย ออสเตรเลีย และอาเซียน จึงยังขาดการศึกษาที่ลงลึกลงไปประเด็นนี้ว่า สิทธิการป้องกันตนเองร่วมถูกนำไปเป็นกลไกสร้างความร่วมมือเหล่านี้ได้อย่างไร โดยเฉพาะในบริบทของยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกในยุคนายกรัฐมนตรีอาเบะ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของญี่ปุ่นในการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมในฐานะเครื่องมือกระจายความเสี่ยง (Hedging) ในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก โดยเน้นไปที่การขยายความร่วมมือไปสู่พันธมิตรใหม่ เช่น อินเดีย ออสเตรเลีย และอาเซียน ควบคู่กับการเสริมสร้างระบบพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา และรักษาความสัมพันธ์กับจีน เพื่อตอบคำถามที่ว่า ญี่ปุ่นในสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะนำสิทธิการป้องกันตนเองร่วมมาใช้ในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกอย่างไร โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ดังนี้

กรอบการวิเคราะห์

บทความนี้ต้องการใช้กรอบการศึกษา “การกระจายความเสี่ยง (Hedging)” เพื่อวิเคราะห์พลวัตการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะในยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก ว่าญี่ปุ่นใช้สิทธิดังกล่าวอย่างไร การอธิบายพฤติกรรมของรัฐในระบบระหว่างประเทศมักเน้นอธิบายผ่านแนวคิดการถ่วงดุลอำนาจ (Balancing) หรือการร่วมขบวน (Bandwagoning) ตามหลักทฤษฎีดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) ของสำนักสังคมนิยม แต่ยังไม่สามารถอธิบายพฤติกรรมของรัฐในปัจจุบันได้อย่างครอบคลุม เพราะท่ามกลางสถานการณ์ความมั่นคงที่ไม่แน่นอนและซับซ้อน แต่ละรัฐจะประเมินความเสี่ยงต่างกันไปตามผลประโยชน์ของตน และขั้วแห่งอำนาจมักเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดพฤติกรรมกระจายความเสี่ยงโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอำนาจรอง การกระจายความเสี่ยงจึงมักใช้อธิบายพฤติกรรมระหว่างรัฐในช่วงที่กำลังมีการเปลี่ยนผ่านขั้วอำนาจ โดยมุ่งศึกษาจากความเสี่ยง (Risk) และความไม่แน่นอน (Uncertainty) ที่รัฐรับรู้ อันนำไปสู่การหาตัวเลือกอื่นจากหลากหลายช่องทางมาลดความเสี่ยงเหล่านั้นเพื่อรับประกันความอยู่รอด (Ciorciari and Haacke 2019; Koga 2018;

Mendiola, Rich, and Muraviev 2022)

Kuik (2008, 165-171) อธิบายการกระจายความเสี่ยงว่าเป็นพฤติกรรมของรัฐที่ใช้ชุดนโยบายหลายรูปแบบพร้อมกันเพื่อเพิ่มตัวเลือกและหลีกเลี่ยงความเสี่ยง โดยมักใช้เมื่อรัฐรับรู้ถึงความไม่แน่นอนของมหาอำนาจใหม่ การกระจายความเสี่ยงไม่ได้จำกัดว่าเป็นพลวัตที่อยู่ระหว่างการถ่วงดุลและการร่วมขบวน แต่ยังรวมไปถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงในระบบระหว่างประเทศ ได้แก่ การทูต ความมั่นคง เศรษฐกิจ ความร่วมมือแบบทวิภาคีและพหุภาคี สามารถปรับใช้ได้กับทั้งรัฐมหาอำนาจ รัฐอำนาจกลาง หรือรัฐเล็กอื่น ๆ Kuik ได้แบ่งตัวเลือกในการกระจายความเสี่ยงเป็น 5 ตัวเลือกหลัก ๆ ได้แก่

- 1) การเกี่ยวข้องเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Economic Pragmatism) รัฐมองว่ามหาอำนาจใหม่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงหาทางดำเนินความสัมพันธ์ผ่านการค้าและการลงทุน ทั้งนี้รัฐอาจยอมรับหรือปฏิเสธอำนาจทางการเมืองของมหาอำนาจใหม่นั้นก็ได้
- 2) การเกี่ยวข้องอย่างมีนัยยะผูกพัน (Binding Engagement) รัฐจะหาทางสร้างความสัมพันธ์กับมหาอำนาจใหม่อย่างเป็นทางการเพื่อหวังให้เป็นช่องทางการเจรจาและเพื่อดึงมหาอำนาจใหม่เข้าสู่ระเบียบระหว่างประเทศที่มีอยู่เดิม
- 3) การร่วมขบวนอย่างจำกัด (Limited Bandwagoning) คือการที่รัฐเข้าไปเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองกับมหาอำนาจใหม่ โดยหวังผลตอบแทนทั้งจากปัจจุบันและอนาคต โดยยังคงรักษาเอกราชและความสัมพันธ์กับรัฐมหาอำนาจอื่นได้อยู่
- 4) การปฏิเสธการครอบงำ (Dominance Denial) รัฐจะใช้ป้องกันหรือปฏิเสธการเกิดขึ้นของมหาอำนาจใหม่ในภูมิภาค เพราะเล็งเห็นว่าอาจกระทบกับสถานะเดิม (Status quo) นำมาซึ่งพฤติกรรมของรัฐ 2 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมกับอำนาจอื่นในภูมิภาค และการพัฒนาเครื่องมือทางการทูตและทางความมั่นคงของตัวเอง
- 5) การถ่วงดุลทางอ้อม (Indirect Balancing) เป็นกระบวนการคานอำนาจทางทหารทั้งภายในและภายนอกประเทศเพื่อต่อกรกับอำนาจใหม่ที่รัฐนั้นยังมีความรู้สึกไม่แน่นอน รัฐจะพยายามแสวงหาพันธมิตรกับรัฐอื่นๆ ขณะเดียวกันก็ปรับปรุงขีดความสามารถในการป้องกันให้ทันสมัยขึ้นโดยที่ไม่ได้มุ่งเพื่อใช้ต่อกรกับมหาอำนาจใหม่โดยเฉพาะ

การสร้างบทบาทเป็นผู้สร้างสันติภาพเชิงรุกเพื่อเน้นความร่วมมือตามแนวคิดอินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง คือแผนการดำเนินนโยบายต่างประเทศหลักของนายกรัฐมนตรียาเบะ นอกเหนือจากการเสริมสร้างระบบพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาแล้ว เรายังได้เห็นญี่ปุ่นกระชับความสัมพันธ์กับพันธมิตรใหม่ ๆ โดยเฉพาะอินเดียและออสเตรเลีย รวมถึงดำเนินบทบาททางความมั่นคงใหม่ ๆ กับกลุ่มประเทศอาเซียน จากการศึกษาวรรณกรรมต่าง ๆ ทำให้

ทราบว่า ณ ปัจจุบัน ญี่ปุ่นใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมเป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์เพื่อสร้างเครือข่ายพันธมิตร มากกว่าเพื่อใช้สร้างศักยภาพทางทหารที่มุ่งโจมตีประเทศปฏิปักษ์อย่างเฉพาะเจาะจง พฤติกรรมการแสวงหาพันธมิตรใหม่ไปพร้อม ๆ กับการปรับปรุงขีดความสามารถในการป้องกันประเทศภายใต้ข้อจำกัดของรัฐธรรมนูญ จึงสอดคล้องกับตัวเลือกการกระจายความเสี่ยงแบบ “การถ่วงดุลทางอ้อม” ของ Kuik โดยเชื่อว่า แม้จะไม่ได้เผชิญหน้ากับจีนโดยตรง แต่พฤติกรรมการสร้างเครือข่ายพันธมิตรใหม่นี้มีลักษณะการสร้างกลไกเพื่อถ่วงดุลทางยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ โดยเป็นช่องทางที่ญี่ปุ่นสามารถใช้เผยแพร่หรือเน้นย้ำแนวคิดตามหลักนิติธรรมให้ประเทศต่างๆ ได้ ขณะที่ตัวเลือกที่เหลือนั้น แน่นอนว่าญี่ปุ่นอาจดำเนินพฤติกรรมเกี่ยวข้องเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับจีนด้วยเช่นกัน เนื่องจากยังต้องพึ่งพาเศรษฐกิจจีนอยู่มาก แต่ไม่ถูกหิบบกขึ้นมา เนื่องจากบทความนี้ต้องการเน้นศึกษาการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่น สำหรับตัวเลือกการเกี่ยวข้องอย่างมีนัยยะผูกพัน และการร่วมขบวนอย่างจำกัดนั้น พฤติกรรมที่ญี่ปุ่นรุกเข้าหาหรือกระชับความสัมพันธ์กับจีนยังปรากฏไม่ชัดเจนนักเมื่อเทียบกับอินเดีย ออสเตรเลีย หรืออาเซียน สำหรับตัวเลือกสุดท้ายอย่างการปฏิเสธการครอบงำ ญี่ปุ่นอาจจะใช้ตัวเลือกนี้ด้วยเช่นกัน แต่หากพิจารณาจากการรุกรานสัมพันธ์กับชาติใหม่ๆ เช่น อินเดีย ออสเตรเลีย หรือประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน พฤติกรรมอาจยังไม่ได้แสดงถึงการปฏิเสธอำนาจใหม่จากจีนอย่างชัดเจน แต่เป็นไปในทางการเน้นย้ำแนวคิดตามหลักนิติธรรม เป็นการสร้างทางเลือกให้ประเทศต่างๆ เห็นว่า การยึดตามระบบระเบียบแบบเดิมยังคงดีงามอยู่ อย่างไรก็ตาม นอกจากความสัมพันธ์แบบทวิภาคี ญี่ปุ่นยังมีความพยายามรวมกลุ่มขนาดเล็ก (Minilateralism) เช่น The Quad การรวมกลุ่มเช่นนี้เป็นการขยายการมีส่วนร่วมระหว่างกัน และยังเป็นช่องทางทางการทูตในระดับภูมิภาค ซึ่งอาจสื่อถึงการปฏิเสธการครอบงำจากอำนาจใหม่ว่า การขยายอำนาจอาจไม่สามารถทำได้โดยง่าย ถือเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ควรหิบบกขึ้นมาศึกษาต่อไป

บทความนี้เสนอด้วยว่า พฤติกรรมของญี่ปุ่นยังสอดคล้องกับการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้น (Dual hedge) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดรองของบทความนี้ กล่าวคือ ญี่ปุ่นไม่ได้จำกัดอยู่ที่เพียงการรักษาความสัมพันธ์กับจีนผ่านการถ่วงดุลทางอ้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นการกระจายความเสี่ยงที่ระบบพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาอาจพังทลายและตนอาจต้องต่อสู้เพียงลำพัง แสดงถึงการดำเนินยุทธศาสตร์ที่ซับซ้อน แต่ยังคงความยืดหยุ่นท่ามกลางสภาพความมั่นคงที่ไม่แน่นอนในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก การใช้กรอบแนวคิดการกระจายความเสี่ยงของ Kuik แบบการถ่วงดุลทางอ้อมจะช่วยอธิบายพฤติกรรมเชิงรุกของญี่ปุ่นได้อย่างเหมาะสม และการวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้นจะช่วยขยายแนวคิดของ Kuik ให้สามารถศึกษาพลวัตการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมในฐานะเครื่องมือกระจายความเสี่ยงในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกได้แม่นยำมากขึ้น

การยอมรับสิทธิการป้องกันตนเองร่วม และการเพิ่มบทบาทเชิงรุกของญี่ปุ่นในอินโด-แปซิฟิก

ก่อนจะเข้ารับตำแหน่งในสมัยแรก นายกรัฐมนตรีอาเบะเคยแสดงเหตุผล 3 ประการถึงความจำเป็นที่ญี่ปุ่นควรแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นของญี่ปุ่นเองต่อที่ประชุมคณะกรรมการงบประมาณสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน ค.ศ. 2003 ว่า 1) รัฐธรรมนูญแห่งญี่ปุ่นฉบับปัจจุบันถูกร่างขึ้นโดยคนกลุ่มหนึ่งในศูนย์บัญชาการสูงสุดของฝ่ายสัมพันธมิตร (General Headquarters : GHQ) ในระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น 2) รัฐธรรมนูญนี้ถูกใช้มาเกินครึ่งศตวรรษแล้ว แต่ไม่เคยได้รับการแก้ไขมาก่อน และมีหลายมาตราที่ล้าหลังกว่ายุคสมัย 3) รัฐธรรมนูญควรเขียนโดยชาวญี่ปุ่นเองเพื่อมุ่งสู่ยุคสมัยใหม่ นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรีอาเบะยังเคยเน้นย้ำถึงความต้องการที่จะพาญี่ปุ่น “ออกจากระบอบสงคราม” ในการเลือกตั้งหัวหน้าพรรคเสรีประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 26 กันยายน ค.ศ. 2006 ว่า “คือการออกจากยุคสมัยที่มีแต่อดีตที่ว่าเปลี่ยนไม่ได้ หรือห้ามเปลี่ยน” (Lin 2016, 107-108)

แผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติฉบับปี ค.ศ. 2013 ชี้ให้เห็นว่า ท่ามกลางดูแลแห่งอำนาจที่กำลังเปลี่ยนแปลงและภัยคุกคามที่รายล้อม ญี่ปุ่นจะต้องมีบทบาทในประชาคมระหว่างประเทศมากขึ้นเพื่อให้มีอิทธิพลในการสร้างสถาปัตยกรรมด้านความมั่นคงในภูมิภาค และเพื่อให้ญี่ปุ่นมีอำนาจในการกำหนดวาระในระดับสากล (International Agenda) ได้โดยไม่ต้องสงวนท่าที หรืออีกแง่หนึ่งก็เพื่อให้ญี่ปุ่นมีบทบาทในการรักษาสถานะเดิม (Status quo) ของภูมิภาคเอาไว้ แต่การจะมีบทบาทได้ อำนาจทางกองกำลังก็ต้องสูงขึ้นด้วยเช่นกัน นั่นคือ การตีความมาตรา 9 ซึ่งระบุถึงการลด ละ เลิกศักยภาพทางทหาร โดยให้ญี่ปุ่นสามารถใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมได้

เบื้องหลังของการตีความมาตรา 9 มี “รายงานยาโน (Yanai Report)” เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ นายขุนจิ ยาโน อดีตเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำสหรัฐอเมริกา เป็นผู้จัดทำและเสนอแก่ที่ประชุมการอภิปรายแบบคณะเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมายด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัย (Panel on Reconstructing the Legal Basis for Security) “รายงานยาโนฉบับปี 2008” เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2014 เนื้อหากล่าวว่า รัฐบาลยุคก่อนยอมรับในสิทธิการป้องกันตนเองตามกฎบัตรสหประชาชาติ บทที่ 7 มาตรา 51 ซึ่งมีทั้งแบบโดยลำพังตนและแบบการป้องกันตนเองร่วม แต่ให้ใช้ได้แค่การป้องกันตนเองโดยลำพังตนเท่านั้น ซึ่งย้อนแย้งกับรัฐธรรมนูญที่ระบุว่า การปกป้องสิทธิเสรีภาพ สันติภาพ และความผาสุกของชาวญี่ปุ่นถือเป็นสิ่งสำคัญ รายงานของยาโนชี้ว่า นี่คือสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยผ่านการตีความของรัฐบาลแต่ละยุคสมัยเท่านั้น รัฐธรรมนูญไม่ได้ห้ามให้ญี่ปุ่นใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมแต่อย่างใด ดังนั้น ท่ามกลางสภาพความมั่นคงรอบด้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ญี่ปุ่นควรยอมรับให้

สามารถใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมได้ เพื่อปกป้องชาวญี่ปุ่นอย่างแท้จริง (Yanai 2008, 6-8) ดังนั้น รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีอาเบะจึงตีความข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญในมาตรา 9 โดยมีรายงานยาโนเป็นแรงขับเคลื่อน และอ้างถึงคำอธิบายเกี่ยวกับสิทธิการป้องกันตนเองร่วมที่ปรากฏอยู่ในกฎบัตรสหประชาชาติว่า การป้องกันตนเองในกฎบัตรสหประชาชาติถือเป็นที่ยอมรับในฐานะ “สิทธิที่มีมาแต่กำเนิด” หรือ “สิทธิโดยธรรมชาติ” (Inherent right) ที่รัฐจะกระทำได้อีกต่อเมื่อถูกโจมตีด้วยอาวุธ ทั้งโดยลำพังตนหรือโดยส่วนร่วม แต่ยังคงอยู่ในขอบเขตจำกัดที่จะสามารถกระทำระหว่างที่คณะมนตรีความมั่นคงกำลังหามาตรการการยุติการโจมตีนั้นได้เท่านั้น ดังนั้น มาตรา 9 จึงไม่สามารถห้ามให้ญี่ปุ่นใช้การป้องกันตนเองร่วมที่จำเป็นต่อการรักษาสันติภาพหรือความมั่นคงเพื่อความอยู่รอดของตัวเองได้ และภายใต้สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ประเทศใด ๆ จะแยกตัวออกจากความมั่นคงโดยรวมในภูมิภาคได้ยาก และเพื่อการป้องกันญี่ปุ่น บางครั้งญี่ปุ่นเองอาจต้องเข้าแทรกแซงในความขัดแย้งบางอย่างแม้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นโดยตรง (Szanto 2017)

ทั้งนี้ น่าสังเกตว่า ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ในรายงานยาโนมีความเอนเอียงไปเพื่อเอื้อต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาอยู่มาก แต่ภายหลังที่รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีอาเบะประกาศตีความมาตรา 9 อย่างเป็นทางการ เราจะพบว่าในหลักการของนายกรัฐมนตรีอาเบะยังให้ความสำคัญต่อบทบาทของญี่ปุ่นต่อประชาคมโลกด้วย นั่นคือการประกอบรวมเข้ากับนโยบาย “การสร้างสันติภาพเชิงรุก (Proactive contribution to peace)” คณะรัฐมนตรีในสมัยนี้มีมติเห็นชอบการตีความมาตรา 9 ใหม่เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 2014 ผ่านเอกสารมติคณะรัฐมนตรีว่าด้วยการปรับปรุงกฎหมายความมั่นคงอย่างไร้รอยต่อเพื่อรับประกันความอยู่รอดและปกป้องประชาชน (Cabinet Decision on Development of Seamless Security Legislation to Ensure Japan's Survival and Protect its People) ซึ่งระบุถึงนโยบายการสร้างสันติภาพเชิงรุกที่เน้นความร่วมมือกับนานาชาติ และเพิ่มขีดความสามารถด้านการป้องกันตนเองให้ทัดเทียมกับสหรัฐอเมริกา รวมถึงขยายบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเองในเวทีระหว่างประเทศ มติดังกล่าวนำไปสู่การกำหนดเงื่อนไขการใช้กำลัง 3 ข้อ ว่า 1) ญี่ปุ่นจะใช้กำลังได้ไม่เพียงเฉพาะเมื่อถูกโจมตีโดยตรงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกรณีประเทศพันธมิตรถูกโจมตี และการโจมตีนั้นเป็นอันตรายขัดแย้งต่อสิทธิเสรีภาพและความปกติสุขของชาวญี่ปุ่น 2) ญี่ปุ่นจะใช้กำลังก็ต่อเมื่อไม่มีวิธีอื่นใดที่จะป้องกันตนเองจากภัยคุกคามดังกล่าวแล้ว และ 3) การใช้กำลังนั้นจะจำกัดอยู่ในระดับต่ำสุดเท่าที่จำเป็น (Cabinet Secretariat, Government of Japan 2014) และต่อมา รัฐสภาได้เห็นชอบให้ญี่ปุ่นยอมรับสิทธิการป้องกันตนเองร่วมอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ. 2015

ท่ามกลางกระแสวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในและนอกประเทศว่านี่อาจเป็นความพยายามเปิดทางให้กองกำลังป้องกันตนเองเข้าร่วมสงครามได้อย่างชอบธรรมในอนาคต และถือเป็นการ

สันคลอนความมั่นคงของรัฐธรรมนูญ (Yakushiji 2015) ผู้สนับสนุนฝั่งรัฐบาล อย่างเช่น นายโยสุเกะ อิโซซากิ ผู้ช่วยนายกรัฐมนตรีขณะนั้น เปรียบการยอมรับสิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นว่าเป็นเหมือนไฟไม้ตายที่ญี่ปุ่นสามารถใช้สร้างความร่วมมือกับพันธมิตรชาติอื่นเพื่อหวังให้มีการช่วยเหลือกันและกันในยามคับขัน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงนี้จะช่วยเพิ่มความสามารถในการป้องปรามของญี่ปุ่นได้ (Reuters 2014)

เอกสารปกขาวทางความมั่นคงตั้งแต่ ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา ได้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงในกลไกความมั่นคงภายในประเทศของญี่ปุ่น การยอมรับสิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นนำไปสู่การแก้ไขกฎหมายหลายฉบับ และยังสะท้อนถึงขอบเขตภัยคุกคามที่กว้างขึ้น อย่างเช่น การเปลี่ยนชื่อกฎหมายจาก “กฎหมายว่าด้วยมาตรการเพื่อรักษาสันติภาพและความมั่นคงของญี่ปุ่นในพื้นที่โดยรอบญี่ปุ่น (Law Concerning Measures to Ensure Peace and Security of Japan in Situations in Areas Surrounding Japan)” เป็น “กฎหมายว่าด้วยมาตรการเพื่อรักษาสันติภาพและความมั่นคงของญี่ปุ่นในสถานการณ์ที่อาจกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงของญี่ปุ่น (Law Concerning Measures to Ensure Peace and Security of Japan in Situations that Will Have an Important Influence on Japan's Peace and Security)” (Lin 2016, 120-122) กฎหมายว่าด้วยการตอบสนองต่อการถูกโจมตีด้วยอาวุธ (Armed Attack Situations Response Act) ได้ขยายขอบข่ายเงื่อนไขของการตอบสนองต่อการโจมตีว่านอกจากด้วยอาวุธที่โจมตีญี่ปุ่นโดยตรงแล้ว ยังนับรวมถึงสถานการณ์ที่กระทบต่อความอยู่รอดของชาวญี่ปุ่นในต่างประเทศ นอกจากนั้น การเพิ่มงบประมาณกลาโหมซึ่งจำเป็นต่อการรับมือภัยคุกคามและสถานการณ์ “พื้นที่สีเทา” โดยเฉพาะจากจีน มีการจัดตั้งกองบินหรือกองกำลังใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอื่นเพื่อเพิ่มศักยภาพการป้องกันพื้นที่ห่างไกล เช่น การจัดตั้งกองบินที่ 9 (9th Air Wing) ที่ฐานทัพอากาศนาฮา (Naha Air Base) เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 2016 การจัดตั้งกองกำลังสะเทินน้ำสะเทินบกเคลื่อนที่เร็ว (Amphibious Rapid Deployment Brigade : ARDB) เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 2018 ญี่ปุ่นยังปรับแก้กฎหมายว่าด้วยความร่วมมือด้านสันติภาพระหว่างประเทศ (International Peace Cooperation Act) ให้สามารถเข้าร่วมภารกิจสันติภาพทั้งภายในได้และนอกเหนือองค์การสหประชาชาติเมื่อได้รับความยินยอมจากประเทศดังกล่าว โดยใช้อาวุธได้เมื่อได้รับอนุญาตและเพื่อการป้องกันตนเองเท่านั้น

สำหรับความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาในเอกสารความร่วมมือด้านความมั่นคงของทั้งสองประเทศ (Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation) ที่ปรับปรุงเมื่อวันที่ 27 เมษายน ค.ศ. 2015 แสดงถึงการพัฒนากลไกความร่วมมือด้านการป้องกันประเทศระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาให้เป็นแบบไร้รอยต่อ (Seamless) และมีหลากหลายระดับ (Multiple levels) ให้ความสำคัญกับภารกิจข่าวกรองและการลาดตระเวน (Intelligence

Surveillance and Reconnaissance Activities : ISR) โดยจะร่วมมือกันขยายเครือข่ายทางความมั่นคงใหม่ ๆ ทั้งแบบไตรภาคีและพหุภาคี ซึ่งจะเป็นการเพิ่มตัวตนการมีอยู่ของทั้งสองประเทศในภูมิภาค (Ministry of Defense, Japan 2015b, 2-7)

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า ขอบเขตของการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นยังคงแสดงภาพให้เห็นอย่างกว้าง ๆ ไม่ได้ระบุรายละเอียดว่าครอบคลุมถึงพื้นที่ใด หรือสถานการณ์อันตรายที่ว่ามันจะหมายถึงประเทศใดหรือสถานการณ์แบบใดอย่างชัดเจน การที่ญี่ปุ่นไม่แสดงท่าทีที่แข็งกร้าว อย่างการระบุว่าจะจีนหรือเกาหลีเหนือเป็นภัยคุกคามอย่างชัดเจน โดยบอกเพียงว่า “ญี่ปุ่นไม่สนับสนุนการใช้กำลังรุนแรงในการบีบบังคับในภูมิภาค” อาจแสดงถึงความต้องการหาทางหนีทีไล่หากข้อของอำนาจเปลี่ยนแปลงไป อันที่จริงแล้ว ญี่ปุ่นยังคงพยายามประคองความสัมพันธ์กับจีนเอาไว้ผ่านการเยือนประเทศจีน หรือการพูดคุยหารือเป็นการส่วนตัว ไม่ว่าจะเป็นเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองหรือด้านเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่เราได้เห็นคือ การเดินทางกระชับความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ หรือแม้แต่การเข้าร่วมภาคีทั้งหลายล้วนมีความเกี่ยวข้องกับการคงอิทธิพลสหรัฐอเมริกาในภูมิภาค แสดงถึงวิธีการรักษาสถานะเดิมเอาไว้ในวิถีทางของญี่ปุ่นเอง

ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง

ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกสะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการปรับท่าทีต่อเวทีโลกของญี่ปุ่น นายกรัฐมนตรีอาเบะเล็งเห็นศักยภาพของมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิกว่าสามารถสนับสนุนการมีเสรีภาพทางทะเลและความเจริญรุ่งเรืองในพื้นที่แห่งนี้ได้ (Abe 2007) จนในปี ค.ศ. 2016 ญี่ปุ่นจึงได้ประกาศยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างออกมาอย่างเป็นทางการ ตามมาด้วยสหรัฐอเมริกาเมื่อ ค.ศ. 2017 รวมถึงอีกหลายชาติที่ออกมายอมรับอินโด-แปซิฟิกเป็นแผนยุทธศาสตร์ระดับประเทศ ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกคือให้ความสำคัญกับสองมหาสมุทร นั่นคือ มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก และสองทวีป ได้แก่ ทวีปเอเชียและทวีปแอฟริกา สำหรับญี่ปุ่นจะเน้นความร่วมมือใน 3 เสาหลัก ได้แก่ 1) ส่งเสริมหลักนิติธรรม เสรีภาพในการเดินเรือ การค้าเสรีผ่านความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับชาติต่าง ๆ 2) สร้างความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจผ่านการส่งเสริมความเชื่อมโยงด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งในอาเซียน เอเชียใต้กับอินเดียและประเทศในอ่าวเบงกอล การเชื่อมโยงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปยังแอฟริกา รวมถึงการเสริมสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ 3) รักษาสันติภาพและเสถียรภาพผ่านความช่วยเหลือด้านการสร้างศักยภาพแก่รัฐชายฝั่งอินโด-แปซิฟิก

แม้ทั้งสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นต่างเห็นพ้องในหลักนิติธรรม เสรีภาพการเดินเรือ ระบบเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันอย่างเสรี แต่มุมมองของทั้งสองประเทศที่มีต่อจีนยังต่างกัน สำหรับญี่ปุ่นการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับจีนเอาไว้ยังเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจ ดังนั้น ท่าที

ของการปฏิสัมพันธ์ต่อจีนระหว่างทั้งสองประเทศจึงต่างกัน (Thanikun Chantira 2021, 69) เราจึงได้เห็นท่าทีของญี่ปุ่นที่ไม่ใช่ทั้งยอมรับหรือต่อต้านอย่างสิ้นเชิงต่อการขยายอิทธิพลของจีน ขณะที่สหรัฐอเมริกาทำที่เผชิญหน้ากับจีนโดยตรงมากกว่า นอกจากนั้น ความร่วมมือที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น การยกระดับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับอินเดียและออสเตรเลีย การก่อตั้งกรอบความร่วมมือสี่ฝ่าย (The Quad) รวมถึงการประกาศเอกสารมุมมองอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก (ASEAN Outlook on the Indo-Pacific : AOIP) แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการความร่วมมือในภูมิภาคซึ่งมีความคืบหน้าไปอย่างมาก ทำให้จีนต้องเปลี่ยนความคิดจากที่มองว่า อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างเป็นเพียงยุทธศาสตร์ทะเลโฟม (The sea foam) ซึ่งเลื่อนลอยและไม่แน่นอนหายไป กลายเป็นมองว่า อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างกำลังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปิดล้อมจีน และสหรัฐอเมริกา กำลังสร้างองค์การทางทหารคล้ายองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organisation: NATO) ในอินโด-แปซิฟิก (Wishnow 2021)

แนวคิดการบรรจบกันของสองทะเลอันนำมาสู่ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างของนายกรัฐมนตรีอาเบะแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการสร้างบทบาทเชิงรุกของญี่ปุ่นให้กลายเป็นผู้นำในการกระตุ้นความร่วมมือระหว่างประเทศที่มีค่านิยมเดียวกัน และที่สำคัญคือ ญี่ปุ่นจะต้องดึงให้สหรัฐอเมริกากลับเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อคงบทบาทในภูมิภาคไว้ให้ได้ เมื่อนำการปฏิรูปนโยบายความมั่นคงขนานใหญ่ของญี่ปุ่นมารวมเข้ากับยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เน้นการเล่นบทบาทนำเชื่อมโยงชาติพันธมิตรเข้าด้วยกันแล้ว ทำให้เราได้มองเห็นท่าทีด้านความมั่นคงแบบภาพใหญ่ของญี่ปุ่นที่ดำเนินไปด้วยความกล้าและความเสี่ยงว่าสถานะเดิมที่เป็นอยู่ อาจหายไปจากการเปลี่ยนแปลงของชั่วอำนาจ และเมื่อถึงเวลานั้น ญี่ปุ่นอาจต้องสู้เพียงลำพังในแง่หนึ่ง การที่ประเทศต่าง ๆ ออกมายอมรับยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างอาจถือเป็นความสำเร็จของญี่ปุ่นอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า กลไกการสร้างบทบาทเชิงรุกในแบบฉบับของญี่ปุ่นกำลังทำงาน และสิทธิการป้องกันตนเองร่วมก็เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นสามารถสร้างเครือข่ายพันธมิตรใหม่เพื่อเผยแพร่แนวคิดตามหลักสากล

พลวัตการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นเพื่อการกระจายความเสี่ยง

ความกล้าการเปลี่ยนแปลงของสถานะเดิมและความเสี่ยงที่อาจทำให้ญี่ปุ่นถูกทอดทิ้งเพียงลำพังทำให้ญี่ปุ่นต้องปรับนโยบายความมั่นคงให้เป็นเชิงรุกมากขึ้น เห็นได้จากการยอมรับสิทธิการป้องกันตนเองร่วมในสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะ แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงประคองความสัมพันธ์กับจีนเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

สิทธิดังกล่าวเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นสร้างความร่วมมือกับชาติพันธมิตรที่หลากหลาย และเสริมสร้างบทบาทในเวทีโลกของญี่ปุ่นมากขึ้น รวมถึงยังอาจเป็นการเตรียมความพร้อมให้ญี่ปุ่น

ไม่ต้องต่อสู้เพียงลำพังหากเกิดเหตุการณ์ที่สั่นคลอนความมั่นคงของญี่ปุ่นในอนาคต สมุดปกขาวด้านการป้องกันประเทศของญี่ปุ่น (Defense of Japan) นับตั้งแต่ ค.ศ. 2014 เป็นต้นมาจะเน้นย้ำว่า สิ่งที่เป็นเป้าหมายหลักของการป้องกันประเทศญี่ปุ่นคือการเพิ่มศักยภาพการป้องกันปรามและเพื่อรักษาความมั่นคง ซึ่งหมายถึงเส้นทางเดินเรือที่เป็นไปตามกฎระเบียบและมีเสรีภาพ (Ministry of Defense, Japan 2014; Ministry of Defense, Japan 2015a) โดยเฉพาะในช่วงหลังของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายกรัฐมนตรีอาเบะ เอกสารว่าด้วยแนวทางการป้องกันประเทศ (National Defense Program Guidelines : NDPG) ฉบับที่ประกาศเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2018 ได้กำหนดเป้าหมายของการป้องกันประเทศเอาไว้ว่า ญี่ปุ่นจะสร้างและรักษาเสถียรภาพในสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงให้เป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่น และจะป้องปรามภัยคุกคามให้อีกฝ่ายเห็นว่า การคุกคามญี่ปุ่นจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ไม่พึงประสงค์ และหากญี่ปุ่นถูกโจมตีจริง ญี่ปุ่นจะสามารถรับมือกับภัยคุกคามนั้นได้โดยตรง โดยวิธีที่ญี่ปุ่นจะใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายนี้ มี 3 ประการ นั่นคือ 1) ญี่ปุ่นจะเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการป้องกันภายในประเทศของตนเอง 2) ญี่ปุ่นจะเสริมสร้างระบบพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาให้แข็งแกร่ง 3) ญี่ปุ่นจะเดินหน้าสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงกับนานาประเทศภายใต้วิสัยทัศน์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างในหลากหลายมิติและรูปแบบ

ความตั้งใจที่จะเสริมสร้างระบบพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและความพยายามประคับประคองความสัมพันธ์กับจีนสะท้อนการไม่เลือกข้างฝ่ายใดอย่างชัดเจน ซึ่งตรงกับแนวคิดการกระจายความเสี่ยง (Hedging) แนวคิดของ Kuik ชี้ว่า รัฐที่ขาดทรัพยากรในการหาหนทางหนีด้วยตัวเองมักเลือกใช้นโยบายหลายรูปแบบในสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน กรณีของญี่ปุ่นซึ่งยังต้องอาศัยการรับประกันจากสหรัฐอเมริกาจึงนับเป็นตัวอย่างสำคัญในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจ การถ่วงดุลทางอ้อมยังเป็นรูปแบบหนึ่งของการกระจายความเสี่ยงที่รัฐจะเลือกใช้ กระทำผ่านการเพิ่มขีดความสามารถภายในประเทศ และการสร้างความร่วมมือกับพันธมิตรเพื่อถ่วงดุลอำนาจใหม่โดยไม่เผชิญหน้าโดยตรง สอดคล้องกับการดำเนินนโยบายเชิงรุกของญี่ปุ่นที่ขยายขยายเครือข่ายพันธมิตรกับชาติที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะออสเตรเลีย อินเดีย และอาเซียน

บทความในส่วนนี้ต้องการวิเคราะห์พลวัตการใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมของญี่ปุ่นในอินโด-แปซิฟิกว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการกระจายความเสี่ยงซึ่งมีลักษณะเป็นการถ่วงดุลทางอ้อมโดยจะวิเคราะห์ใน 2 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) การกระชับความสัมพันธ์ทางความมั่นคงกับรัฐที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน (Like-minded states) เช่น อินเดีย และออสเตรเลีย 2) การมอบความช่วยเหลือทางความมั่นคง เช่น การทำข้อตกลงด้านอาวุธยุทโธปกรณ์กับประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน พลวัตของญี่ปุ่นยังมีความซับซ้อน นอกจากจะสะท้อนถึงการกระจายความเสี่ยงในการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจแล้ว ยังแสดงถึงการกระจายความเสี่ยงสองทาง ทั้งความพยายาม

สร้างเครือข่ายพันธมิตรหากสหรัฐอเมริกาทอดทิ้ง และการประคองความสัมพันธ์กับจีนไม่ให้เกิด
การเผชิญหน้าโดยตรง

1) การกระชับความสัมพันธ์ทางความมั่นคงกับรัฐที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน (Like-minded states)

หากพิจารณาจากเอกสารความมั่นคงต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยของนายกรัฐมนตรีอาเบะเป็นต้นมา
น่าสังเกตว่า ญี่ปุ่นจะเน้นย้ำหลักการหรือค่านิยมที่เสรี โปร่งใส เป็นไปตามกฎระเบียบหรือกฎ
กติการะหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเอกสารยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ เอกสารสมุดปกขาว
ทางความมั่นคงตั้งแต่ ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา รวมไปถึงยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิด
กว้างก็เน้นเรื่องนี้อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงการยึดระเบียบที่เป็นไปตามพื้นฐานของกฎเกณฑ์
(Rules-based order) ดังนั้นจุดเด่นของนโยบายต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นส่งออกมาจะเน้นไปที่การสร้าง
ค่านิยม (Value-based) ให้สังคมระหว่างประเทศมีการเคารพกฎและกติกาซึ่งกันและกัน
เพื่อให้ระเบียบระหว่างประเทศมีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ ญี่ปุ่นจึงใช้บทบาทเชิงรุกกระชับ
ความสัมพันธ์เข้าหาประเทศต่าง ๆ ครอบคลุมพื้นที่อินโด-แปซิฟิกได้แม้จะไม่ได้มีอุดมการณ์ทาง
การเมืองที่เหมือนกับญี่ปุ่นโดยสิ้นเชิง (Narut Charoensri and Seksan Anantasirikiat 2023,
45) การจะรักษาสถานะเดิมของภูมิภาคได้ ญี่ปุ่นก็ต้องเข้าหาประเทศที่มีแนวคิดแบบเดียวกัน
เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายทางความมั่นคง ในที่นี้จะขอยกตัวอย่าง 2 ประเทศที่ญี่ปุ่นรุกคืบหน้าเข้า
กระชับความสัมพันธ์อย่างเต็มที่ นั่นคือ อินเดียและออสเตรเลีย

อินเดีย

เป็นประเทศหนึ่งที่ไม่ได้มีความหลังเชิงลบจากสงครามกับญี่ปุ่น อีกทั้งทั้งสองประเทศมี
ค่านิยมร่วมกัน คือ ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และหลักนิติธรรม (Ministry of External
Affairs, Government of India 2008) ประกอบกับการเผชิญภัยคุกคามทางความมั่นคง
เช่นเดียวกัน นั่นคือ การขยายอิทธิพลในภูมิภาคและมหาสมุทรของจีน ปัจจัยทั้งหมดนี้มีส่วน
สำคัญที่ผลักดันให้ทั้งสองประเทศร่วมมือกัน (Kitti Prasirtsuk 2016, 161) และเอื้อให้ญี่ปุ่น
มองเห็นความเป็นไปได้ที่จะกระจายความเสี่ยงแบบการถ่วงดุลทางอ้อม

สุนทรพจน์ “การบรรจบกันของสองทะเล (Confluence of the Two Seas)” ของ
นายกรัฐมนตรีอาเบะ ณ รัฐสภาอินเดียเมื่อปี ค.ศ. 2007 ได้กล่าวถึงมหาสมุทรอินเดียและ
มหาสมุทรแปซิฟิกว่ามีศักยภาพที่สามารถสนับสนุนเสรีภาพทางทะเลและความเจริญรุ่งเรืองของ
ภูมิภาคได้ (Abe 2007) กลายมาเป็นรากฐานของแนวคิดอินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง และ
ความร่วมมือของทั้งสองประเทศ แนวทางการสร้างร่วมมือของญี่ปุ่นต่ออินเดียจึงสะท้อน
การกระจายความเสี่ยงแบบถ่วงดุลทางอ้อมของ Kuik ที่ว่า รัฐซึ่งไร้ทรัพยากรในการรักษา
ผลประโยชน์ของชาติด้วยตัวเองจะหันไปกระชับความสัมพันธ์กับรัฐอื่นเพื่อถ่วงดุลอำนาจโดยไม่

เผชิญหน้าโดยตรง นโยบายของอินเดียที่รุกรกระชับความสัมพันธ์ทางความมั่นคงกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Wallace 2013, 494-495) และอำนาจของอินเดียในมหาสมุทรอินเดียทำให้ญี่ปุ่นเล็งเห็นว่า การขยายขยายความร่วมมือทางความมั่นคงและการป้องกันประเทศมาสู่อินเดียจะสร้างน้ำหนักเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การข้องเกี่ยวกับพันธมิตรชาติอื่นต่อไป ซึ่งจะเป็นเครือข่ายพันธมิตรที่พร้อมสนับสนุนอำนาจชั่วคราวสหรัฐอเมริกาให้ยังคงอยู่ในภูมิภาคได้

ความพยายามอาศัยความร่วมมือกับอินเดียเพื่อรักษาระเบียบเดิมของภูมิภาคถูกเน้นย้ำในการยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์พิเศษและระดับโลก (Special Strategic and Global Partnership) เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2015 (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2015a) ทั้งสองประเทศจะกระชับความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้ง และจะร่วมมือกันเป็นสื่อกลางในการสร้างสันติภาพและความมั่งคั่งของภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก การยกระดับความสัมพันธ์ในครั้งนี้นี้ยังนำมาสู่การลงนามข้อตกลงการถ่ายโอนอาวุธยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการป้องกันประเทศ (Agreement Concerning the Transfer of the Defense Equipment and Technology) และข้อตกลงเกี่ยวกับมาตรการความมั่นคงเพื่อปกป้องข้อมูลความลับทางทหาร (Agreement Concerning Security Measures for the Protection of Classified Military) ความร่วมมือแบบไตรภาคี เช่น อินเดีย-ญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา และแบบพหุภาคี เช่น กรอบความร่วมมือสี่ฝ่าย (The Quad) หรือการยกระดับการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit) ให้เป็นเวทีสำคัญในการปรึกษาหารือด้านความมั่นคงของภูมิภาค คือหลักฐานสำคัญของการร่วมมือกันเชื่อมโยงภูมิภาค แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาความสัมพันธ์เพื่อหวังสร้างความร่วมมือไปสู่รัฐอื่น ๆ โดยอินเดียจะมีส่วนช่วยเสริมเสริมค่านิยมที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ การสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือในระดับต่าง ๆ โดยมีสหรัฐอเมริกาที่เกี่ยวข้องเป็นการถ่วงดุลอำนาจเดิมให้ยังคงมีบทบาท สะท้อนถึงการถ่วงดุลอำนาจทางอ้อมที่ญี่ปุ่นกระทำการผ่านการเสริมสร้างเครือข่ายพันธมิตร

การสร้างความร่วมมือทางด้านความมั่นคงกับอินเดียยังสะท้อนการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้น (Dual Hedge) ซึ่งเป็นการกระจายความเสี่ยงที่ซับซ้อนในแบบของญี่ปุ่น Heginbotham and Samuels (2002) กล่าวว่า ญี่ปุ่นในสมัยนายกรัฐมนตรีโคอิซุมิ จุนอิชิโร เคยใช้การกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้นมาแล้ว ด้านหนึ่งเพื่อการรับประกันความมั่นคงจากสหรัฐอเมริกา อีกด้านเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับโลกอาหรับและจีน แต่ญี่ปุ่นในสมัยของนายกรัฐมนตรีอาเบะ ด้านหนึ่งยังคงประคองความสัมพันธ์กับจีน แต่กับสหรัฐอเมริกานั้น ญี่ปุ่นไม่ได้ใช้เพื่อรับประกันความมั่นคง แต่รุกเข้าสร้างเครือข่ายกับพันธมิตรอื่นก็เพราะความเสี่ยงที่บทบาทของสหรัฐอเมริกาจะถดถอยลงไป ญี่ปุ่นกำลังสร้างระบบในภูมิภาคที่จะยังเป็นผลดีต่อความอยู่รอด โดยเฉพาะในเรื่องของความมั่นคงทางทะเล แม้ชั่วคราวอำนาจจะเปลี่ยนแปลงไป (Wallace 2013, 505)

การพยายามสร้างบทบาทความสัมพันธ์แบบพหุภาคีก็แสดงได้ถึงความพยายามตั้งสหรัฐอเมริกาเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายพันธมิตรที่ญี่ปุ่นสร้างขึ้น สะท้อนถึงการถ่วงดุลทางอ้อมที่แสดงเป็นนัยยะให้เห็นว่า อำนาจเดิมยังคงมีบทบาทสำคัญในภูมิภาค ขณะเดียวกัน การได้ร่วมมือกับชาติพันธมิตรใหม่ ๆ ก็แสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นอาจกำลังลดการพึ่งพาสหรัฐอเมริกา โดยอาศัยเครือข่ายทางพันธมิตรรักษาอำนาจและแนวคิดแบบเดิมให้คงอยู่ในภูมิภาค สื่อถึงการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้น การร่วมซ้อมรบทางทะเลยังช่วยสร้างและรักษาความมั่นคงในภูมิภาค อีกทั้งยังแสดงถึงแผนยุทธศาสตร์ของประเทศที่เข้าร่วม เช่น การซ้อมรบร่วมทางทะเลมาลาบาร์ในปี ค.ศ. 2007 ณ เกาะโอกินาวะ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งญี่ปุ่นเข้าร่วมเป็นครั้งแรก รวมถึงยังเป็นการจัดนอกมหาสมุทรอินเดียเป็นครั้งแรกนั้น แสดงถึงการรุกเข้าสู่พื้นที่ฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย (Singh 2014) การเข้าร่วมอย่างต่อเนื่องของญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามเล่นบทบาทนำในสร้างกลไกเพื่อรักษาระเบียบโลกตามแนวคิด FOIP ของญี่ปุ่น การมีสมาชิกทั้ง 4 ของ The Quad เข้าร่วมในครั้งต่อ ๆ มา ยิ่งสื่อได้ถึงความมั่นใจในความร่วมมือ (Rossiter, Heng, and Cannon 2025, 161) พลวัตเหล่านี้ทำให้เห็นว่า การกระจายความเสี่ยงของญี่ปุ่นกำลังอยู่ในขั้นลงมือปฏิบัติจริง และญี่ปุ่นกำลังสร้างความยืดหยุ่นทางยุทธศาสตร์ให้ไม่ต้องพึ่งพาเพียงสหรัฐอเมริกา โดยหวังว่ากลไกต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยตอบสนองการป้องกันร่วมได้ในอนาคต

กล่าวโดยสรุป อินเดียเป็นจุดหมายสำคัญของญี่ปุ่นในการสร้างเครือข่ายพันธมิตรที่มีค่านิยมเดียวกัน ซึ่งตอบสนองต่อนโยบายเชิงรุกและแนวคิด FOIP ของนายกรัฐมนตรีอาเบะ รวมถึงยังเป็นการกระจายความเสี่ยงที่จะช่วยลดการพึ่งพาสหรัฐอเมริกาขณะที่ยังรักษาความสัมพันธ์กับจีนได้อยู่ อย่างไรก็ตาม นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดของอินเดียยังเป็นอุปสรรคของความร่วมมือเชิงรุก เห็นได้จากอินเดียประกาศยอมรับแนวคิดอินโด-แปซิฟิกอย่างเป็นทางการเมื่อ ค.ศ. 2012 แต่กลับไม่ได้ชี้แจงแนวคิดในรูปแบบของอินเดียที่ชัดเจน (John 2024, 521-522)

ออสเตรเลีย

ในสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะ ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและออสเตรเลียเรียกได้ว่าพัฒนาอย่างก้าวกระโดดจนกลายเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ ในด้านเศรษฐกิจ การลงนามข้อตกลงความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นและออสเตรเลีย (Japan-Australia Economic Partnership Agreement : JAEPA) ใน ค.ศ. 2015 นับว่าเป็นข้อตกลงประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุดนับตั้งแต่ข้อตกลงด้านการค้าใน ค.ศ. 1957 (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2015b) ในด้านความมั่นคง ค.ศ. 2007 นายกรัฐมนตรีอาเบะได้ลงนามในปฏิญญาร่วมว่าด้วยความร่วมมือทางความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นและออสเตรเลีย (Japan-Australia Joint Declaration on Security Cooperation) ตามมาด้วยการประชุมระดับกระทรวงการ

ต่างประเทศและการป้องกันประเทศ (2+2 Foreign and Defence Ministerial Meeting) การทำข้อตกลงจัดหาและการบริการข้ามฝ่าย (Acquisition and Cross-Servicing Agreement : ACSA) ระหว่างกองกำลังป้องกันตนเองและกองกำลังป้องกันออสเตรเลียเพื่อเพิ่มโอกาสการร่วมมือกันในด้านต่าง ๆ ซึ่งเดิมญี่ปุ่นทำข้อตกลงกับสหรัฐอเมริกาเพียงรายเดียว รวมไปถึงการทำตกลงด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางความมั่นคง (Information Security Agreement : ISA) จากนั้นได้ยกระดับความสัมพันธ์เป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์พิเศษ (Special Strategic Partnership) และทำข้อตกลงการถ่ายโอนอาวุธและเทคโนโลยีเพื่อการป้องกันประเทศ (The Agreement Concerning the Transfer of Defence Equipment and Technology) ร่วมกันเมื่อ ค.ศ. 2014

พัฒนาการที่ก้าวกระโดดระหว่างญี่ปุ่นและออสเตรเลียตั้งอยู่บนความเสี่ยงสองทาง ด้านหนึ่งคือการขยายอำนาจของจีนที่อาจทำลายผลประโยชน์ทางทะเล (Satake 2016, 31-32) อีกด้านหนึ่งคือความไม่แน่นอนในท่าทีของสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะในสมัยของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ซึ่งเรียกร้องให้พันธมิตรจ่ายเพิ่มในด้านความมั่นคง (Satake 2017, 1) ดังนั้น ญี่ปุ่นและออสเตรเลียจึงเห็นความสำคัญในการยกระดับความสัมพันธ์อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะด้านความมั่นคงที่มีหลากหลายมิติและช่องทาง ทั้งการแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านข่าวกรอง การแลกเปลี่ยนทางอาวุธ แสดงให้เห็นว่าทั้งญี่ปุ่นและออสเตรเลียก็พร้อมที่จะ “จ่ายเพิ่ม” เมื่อสหรัฐอเมริกาส่งสัญญาณถึงการลดบทบาทท่ามกลางความไม่แน่นอนของข้าอำนาจ พลวัตนี้มองได้ว่าญี่ปุ่นขยายบทบาทกับออสเตรเลียในฐานะ “เพื่อนตาย (All weather friends)” (Symonds 2017) เพื่อร่วมกันมีบทบาทหลักในการสร้างกลไกเพื่อรักษาระเบียบในภูมิภาค สอดคล้องกับแนวคิดการกระจายความเสี่ยงของ Kuik (2008) ซึ่งกล่าวถึงรัฐที่มีข้อจำกัดในการป้องกันตนเองจะเตรียมความพร้อมต่อความไม่แน่นอนของการดูแลอำนาจผ่านความร่วมมือกับชาติต่าง ๆ โดยไม่ได้มุ่งหวังเพื่อร่วมมือกันป้องกันประเทศเพียงอย่างเดียว แต่อาจแสดงถึงความต้องการรักษาระเบียบในภูมิภาคให้ยังส่งผลดีต่อตน เป็นการถ่วงดุลกับอำนาจใหม่อย่างจีนในทางอ้อม

แม้จะเล็งเห็นผลประโยชน์ร่วมกันจากการรักษาบทบาทของสหรัฐอเมริกาในฐานะมหาอำนาจสำคัญในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศยังมีข้อแตกต่างทางการรับรู้ภัยคุกคามที่มีต่อจีน หรือที่เรียกว่า “China gap” การมีอยู่ของพันธมิตรรายสำคัญอย่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นจำเป็นต่อความมั่นคงของออสเตรเลีย ขณะเดียวกัน ออสเตรเลียก็ต้องรักษาความสัมพันธ์กับจีนเอาไว้ เนื่องจากจีนยังคงเป็นผู้ค้ารายสำคัญและผู้ลงทุนรายใหญ่ที่สุด หากแสดงท่าทีต่อต้านอำนาจของจีนอย่างชัดเจน ออสเตรเลียอาจต้องเผชิญกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ เหตุการณ์ที่ออสเตรเลียเลือกซื้อเรือดำน้ำจากฝรั่งเศสแทนที่จะเป็นญี่ปุ่นนั้น แสดงถึงความลังเลที่จะผูกสัมพันธ์ทางความมั่นคงที่เกินพอดีกับญี่ปุ่น (Heazle and Tatsumi 2018, 46) ความต่างนี้

สะท้อนให้เห็นว่า การรักษาอำนาจของสหรัฐอเมริกาและการรักษาความสัมพันธ์กับจีนยังเป็นสิ่งที่ไม่อะไรมาทดแทนต่อผลประโยชน์ของทั้งออสเตรเลียและญี่ปุ่น (Krauss and Glosserman 2021) ตอกย้ำความสำคัญของการกระจายความเสี่ยงที่ต้องรักษาอิทธิพลของสหรัฐฯ ขณะเดียวกันก็ต้องถ่วงดุลจีนทางอ้อม พลวัตของการยกระดับความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นกับออสเตรเลียจนนำไปสู่ความร่วมมืออื่น ๆ ยังสะท้อนถึงการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้น การร่วมซ้อมรบทางทะเลกับออสเตรเลียอยู่บ่อยครั้ง รวมถึงความร่วมมือทั้งแบบไตรภาคีและพหุภาคีซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนร่วม เช่น ความร่วมมือออสเตรเลีย-ญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา หรือกรอบความร่วมมือสี่ฝ่าย นอกจากจะเป็นการดึงให้สหรัฐอเมริกายังมีส่วนร่วมเพื่อรักษาอำนาจเดิมในภูมิภาคแล้ว ยังแสดงถึงการเสริมสร้างเครือข่ายพันธมิตรเพื่อหวังการป้องกันร่วมในอนาคต และลดการพึ่งพาสหรัฐอเมริกาเพื่อบรรเทาความเสี่ยงจากการพังทลายของอำนาจเดิม

สรุปได้ว่า ญี่ปุ่นยกระดับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับออสเตรเลียอย่างรวดเร็ว เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้เครือข่ายพันธมิตรที่มีแนวคิดเหมือนกัน ซึ่งจะช่วยกระจายความเสี่ยงจากการขยายอำนาจจากจีนโดยไม่ต้องเผชิญหน้ากันโดยตรง ขณะเดียวกันยังแสดงถึงการสร้างความยืดหยุ่นทางยุทธศาสตร์โดยการกระจายความเสี่ยงสองชั้นผ่านการสร้างความร่วมมือใหม่ ๆ ที่ลดการพึ่งพาสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างด้านการรับรู้ภัยคุกคามของทั้งสองชาติทำให้ญี่ปุ่นอาจต้องพิจารณาถึงท่าทีที่พันธมิตรยังคงต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากไม่สามารถรักษาสสมดุลนี้ให้ดีพอ ออสเตรเลียอาจต้องพึ่งพาเงินมากขึ้น เช่นเดียวกับญี่ปุ่นที่อาจเสี่ยงต่อการถูกอำนาจใหม่ครอบงำ และเสี่ยงต่อการถูกทอดทิ้งเช่นกัน

2) การมอบความช่วยเหลือทางความมั่นคง

ความสัมพันธ์ญี่ปุ่นและอาเซียนไม่ใช่ประเด็นใหม่ แต่เป็นพันธมิตรที่มีความสัมพันธ์อันดีมาอย่างช้านาน ญี่ปุ่นเป็นผู้ให้ ODA (Official Development Assistance: ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ) รายสำคัญแก่กลุ่มประเทศอาเซียนซึ่งเดิมเน้นที่การพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือทรัพยากรมนุษย์ โดยใน ค.ศ. 2018 ความช่วยเหลือ ODA ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมูลค่าสูงถึง 18.4 ล้านล้านเยน (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2019b) แต่เมื่อเกิดความไม่แน่นอนแห่งดุลอำนาจ ญี่ปุ่นจึงเริ่มขยายความร่วมมือโดยครอบคลุมถึงด้านความมั่นคง

อาเซียนตระหนักได้ถึงการแข่งขันทางอำนาจระหว่างมหาอำนาจในอินโด-แปซิฟิก ผู้นำอาเซียนจึงร่วมกันรับรองเอกสารมุมมองอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก (ASEAN Outlook on the Indo-Pacific : AOIP) เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2019 ในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 34 โดยความร่วมมือต่าง ๆ จะต้องอยู่ภายใต้ความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) โดยมีจุดมุ่งหมายคือความร่วมมือที่เป็นไปตามระเบียบและกฎเกณฑ์ ใน 4 สาขา คือ 1) ความ

ร่วมมือทางทะเล 2) ความเชื่อมโยง 3) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ และ 4) ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและอื่น ๆ (Association of Southeast Asian Nations 2019)

ในที่ประชุม East Asia Summit ครั้งที่ 14 เมื่อ ค.ศ. 2019 นายกรัฐมนตรีอาเบะได้แถลงยอมรับหลักการ AOIP และยินดีร่วมมือกับอาเซียนในขอบเขตที่กว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านความมั่นคงทางทะเล ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพทางการเดินเรือและกฎระเบียบระหว่างประเทศ โดยจะนำมาประยุกต์กับยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างของญี่ปุ่น (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2019a) ต่อมาในปี ค.ศ. 2020 ทั้งญี่ปุ่นและอาเซียนได้ออกแถลงการณ์ร่วมในที่ประชุมอาเซียน-ญี่ปุ่น ครั้งที่ 23 เกี่ยวกับความร่วมมือตามมุมมองอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก (Joint Statement of the 23rd ASEAN-Japan Summit on Cooperation on ASEAN Outlook on the Indo-Pacific) (Association of Southeast Asian Nations 2020) ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างของญี่ปุ่น (FOIP) และมุมมองอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก (AOIP) นั้นมีหลักการร่วมกัน จึงต้องการกระชับความร่วมมือตาม 4 ด้านที่ระบุอยู่ในเอกสาร AOIP ของอาเซียน

ด้วยอิทธิพลจากจีนที่พยายามขยายลงสู่ประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน พลวัตการกระจายความเสี่ยงในประเทศเหล่านี้จะแตกต่างไปจากกรณีของอินเดียและออสเตรเลีย สาเหตุเพราะอุดมการณ์ทางการเมืองและขนาดทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนยังแตกต่างกันอยู่มาก ญี่ปุ่นจึงให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการสร้างขีดความสามารถ (Capacity building) และเล่นบทบาทเป็นผู้เสริมสร้างแนวคิดตามหลักนิติธรรม เพราะการสร้างระเบียบในภูมิภาคเช่นนี้เป็นเหมือนการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประเทศที่จะเฝ้าต่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในอนาคต (Wallace 2013, 484) การเสริมขีดความสามารถและการสร้างความตระหนักรู้ถึงข้อดีในการมีอยู่ของอำนาจเดิมจะช่วยหลีกเลี่ยงให้ประเทศในอาเซียนไม่ถูกครอบงำจากจีน และสร้างความยืดหยุ่นให้กับยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในระยะยาว สะท้อนถึงการกระจายความเสี่ยงแบบการถ่วงดุลทางอ้อมตามทัศนะของ Kuik ซึ่งประเทศอำนาจรองจะเสริมสร้างการป้องกันผ่านการมีส่วนร่วมกับพันธมิตรอื่น ๆ เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง เป็นการถ่วงดุลกับอำนาจใหม่โดยไม่เผชิญหน้าโดยตรง

ตัวอย่างของการเพิ่มขีดความสามารถให้ประเทศในอาเซียน คือ การช่วยเหลือด้านอาวุธยุทธโธปกรณ์ผ่าน“หลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ (Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology)” ที่ประกาศเมื่อ ค.ศ. 2014 ซึ่งเป็นการผ่อนคลายนโยบายจำกัดการส่งออกอาวุธฉบับ ค.ศ. 1967 หลักสามประการฉบับใหม่กำหนดให้ 1) ญี่ปุ่นห้ามส่งออกอาวุธไปยังประเทศที่ขัดต่อสนธิสัญญาหรือข้อตกลงที่ประเทศดังกล่าวมีกับญี่ปุ่น ประเทศที่ขัดต่อมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และประเทศที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้ง 2) ญี่ปุ่นสามารถส่งออก

ยุทธโศปกรณ์ได้ภายใต้เงื่อนไขการสนับสนุนสันติภาพ ความร่วมมือระหว่างประเทศ และการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับญี่ปุ่น 3) ญี่ปุ่นสามารถส่งออกยุทธโศปกรณ์ได้ต่อเมื่อประเทศปลายทางยืนยันว่าจะควบคุมการใช้ยุทธโศปกรณ์ได้อย่างเหมาะสมเมื่อต้องใช้นอกเหนือจากวัตถุประสงค์เดิม หรือต้องส่งออกไปยังประเทศฝ่ายที่ 3

ได้ทำความเข้าใจว่าด้วยการถ่ายโอนอาวุธยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศกับประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน เช่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ไทย ภายหลังการประกาศเอกสารวิสัยทัศน์เวียงจันทน์ (Vientiane Vision) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2016 รวมถึง “วิสัยทัศน์เวียงจันทน์ 2.0 (Vientiane Vision 2.0)” ใน ค.ศ. 2019 ซึ่งทั้งสองฉบับกล่าวถึงความร่วมมือด้านอาวุธยุทธโศปกรณ์ และยังนำมาสู่การเสริมสร้างความนิยมสากล เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น (Seksan Anantasirikiat 2024, 8-11) ญี่ปุ่นมีการส่งมอบอาวุธยุทธโศปกรณ์ทั้งการให้เปล่าและเสนอขาย ตัวอย่างการส่งมอบอาวุธแบบให้เปล่า เช่น ญี่ปุ่นกับฟิลิปปินส์ทำข้อตกลงถ่ายโอนอาวุธเพื่อการป้องกันประเทศ โดยกองกำลังป้องกันตนเองทางทะเลของญี่ปุ่นได้ส่งอากาศยานฝึกซ้อม TC-90 ให้กองทัพเรือของฟิลิปปินส์ครั้งแรกจำนวน 2 ลำ เมื่อ ค.ศ. 2017 และอีกครั้งเป็นจำนวน 3 ลำ เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 2018 (Japan Information and Culture Center 2018)

การส่งออกอาวุธมาสู่อาเซียนนั้นสะท้อนถึงการใช้นโยบายการกระจายความเสี่ยง เพราะประเทศที่เข้ามามีส่วนในความร่วมมือด้านการส่งต่ออาวุธของญี่ปุ่น โดยเฉพาะในประเทศแถบนี้ไม่ว่าจะด้วยการให้เปล่าหรือการเสนอขาย ล้วนจะเป็นการยึดโยงให้เข้ามาอยู่ในเครือข่ายพันธมิตรที่มีแนวคิดหรือผลประโยชน์ทางความมั่นคงร่วมกัน (ในกรณีของประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือปัญหาข้อพิพาททางทะเลจีนใต้กับจีน) (Praewpruk Jitsakulchaidej 2019, 56-57) การที่ประเทศผู้รับนำอาวุธของญี่ปุ่นไปใช้ สะท้อนถึงการถ่วงดุลทางอ้อมในเชิงสัญลักษณ์ที่ว่า บทบาทของญี่ปุ่นในฐานะพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาจะกระจายอยู่ทั่วภูมิภาค และยังต่อยอดไปสู่การปลูกฝังค่านิยมตามระเบียบสากล ผ่านการอบรมหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ญี่ปุ่นจะมอบให้อาเซียนด้วย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการหลายฝ่ายตั้งข้อสังเกตว่าหลักสามประการฯ ฉบับใหม่อาจมีขึ้นเพื่อสนองต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากญี่ปุ่นจะสามารถเสนอขายให้กับต่างประเทศได้ แต่การมอบอาวุธแบบให้เปล่าแก่ประเทศซึ่งอาจยังมีกำลังทางเศรษฐกิจไม่มากนักอย่างประเทศแถบอาเซียน แสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นอาจไม่ได้เห็นแก่ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่สะท้อนถึงเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องการยึดโยงประเทศเหล่านี้ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของจีนให้อยู่ในกรอบความมั่นคงเดียวกันเพื่อรักษาระเบียบเดิม พฤติกรรมนี้ยังสะท้อนการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้น ด้านหนึ่งคือการขยายความสัมพันธ์กับอาเซียน โดยญี่ปุ่นใช้ความร่วมมือผ่านการช่วยเหลือที่ช่วยสร้างความไว้วางใจเชื่อ

ใจ (Soft engagement) เพื่อลดความเสี่ยงที่อาจถูกสหรัฐอเมริกาทอดทิ้ง การดำเนินนโยบายแบบการสร้างความนิยม (value-based) ยังแสดงถึงข้อแตกต่างเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic contrast) (Wallace 2013, 501-504) กับจีน ซึ่งมีความแข็งกร้าว (Hard engagement) มากกว่า การเลือกใช้ยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันนี้เป็นการเสนอทางเลือกให้ประเทศผู้รับ ทำให้ญี่ปุ่นไม่ต้องแสดงการปฏิเสธอำนาจของจีนโดยตรง ยังรักษาความสัมพันธ์และดึงให้จีนยังอยู่ในกรอบของภูมิภาคได้

กล่าวโดยสรุป พลวัตของญี่ปุ่นต่ออาเซียนอย่างการถ่ายโอนอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ต่อยอดไปสู่การปลูกฝังค่านิยมสากล ล้วนช่วยเสริมกลไกการกระจายความเสี่ยงแบบการถ่วงดุลทางอ้อม โดยช่วยย้าให้จีนเห็นว่าญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกายังคงมีอิทธิพลในอาเซียน การมีส่วนร่วมของญี่ปุ่นในกลไกความร่วมมือของอาเซียน เช่น ASEAN Defence Ministers' Meeting Plus และ ASEAN Regional Forum เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นยังมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นมิตรกับจีนได้ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นการดึงให้จีนต้องปฏิบัติตามกฎของภูมิภาคไปในตัว การผ่อนปรนข้อจำกัดในการถ่ายโอนอาวุธนอกจากจะเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างเครือข่ายพันธมิตรเพื่อการป้องกันตนเองร่วมในอนาคต ยังต่อยอดไปสู่การสร้างควมไว้วางใจอันนำไปสู่การยกระดับความร่วมมือทางความมั่นคง เช่น การฝึกซ้อมรบร่วม ซึ่งจะช่วยถ่วงดุลอิทธิพลของจีนในทางอ้อมและประกันความเสี่ยงแบบสองชั้นหากพันธมิตรญี่ปุ่น-สหรัฐฯ อ่อนแอลง (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2019) อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นยังต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและอุดมการณ์ทางการเมืองของประเทศในอาเซียน เพราะบางประเทศอาจจำเป็นต้องกระจายความเสี่ยงโดยการพึ่งพาจีนเพื่อความอยู่รอดเช่นกัน

สรุป

อินโด-แปซิฟิกกลายเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญท่ามกลางการแข่งขันทางขั้วอำนาจเสรีภาพทางการเดินเรือ ทะเลที่มีเสถียรภาพคือความหมายของสันติภาพสำหรับญี่ปุ่น หากดุลแห่งอำนาจเปลี่ยนแปลงไป ญี่ปุ่นอาจเผชิญกับความเสี่ยงที่จะถูกสหรัฐอเมริกาทอดทิ้ง และความเสี่ยงที่ต้องต่อสู้เพียงลำพัง ทั้งที่ข้อจำกัดทางรัฐธรรมนูญในมาตรา 9 ห้ามให้ญี่ปุ่นมีศักยภาพการทำสงคราม

ญี่ปุ่นในสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะจึงใช้สิทธิการป้องกันตนเองร่วมมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายการเป็นผู้สร้างสันติภาพเชิงรุกภายใต้ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับชาติอื่นนอกเหนือจากสหรัฐอเมริกา โดยกระทำผ่าน 2 รูปแบบ คือการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศที่มีแนวคิดเหมือนกัน (like-minded state) และการให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงในแบบหลากหลายช่องทาง และหลากหลายมิติ พลวัตเหล่านี้อธิบายได้ด้วยกรอบแนวคิดการกระจายความเสี่ยงตามทัศนะของ Kuik (2008) ที่

กล่าวถึงพฤติกรรมของรัฐซึ่งใช้ชุดนโยบายหลายรูปแบบพร้อมกันเพื่อเพิ่มตัวเลือกและหลีกเลี่ยงความเสี่ยง โดยเมื่อรับรู้ถึงความไม่แน่นอนของมหาอำนาจใหม่ ญี่ปุ่นใช้การกระจายความเสี่ยงแบบ “ถ่วงดุลทางอ้อม (Indirect balancing)” ในการขยายความสัมพันธ์ไปยังชาติพันธมิตรใหม่ ๆ เพื่อรักษาสถานะเดิมของภูมิภาคโดยที่ไม่เผชิญหน้ากับจีนโดยตรงอันเนื่องมาจากเหตุผลเรื่องการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือใหม่ ๆ ยังสะท้อนพฤติกรรมการกระจายความเสี่ยงของญี่ปุ่นว่ามีความซับซ้อน เพราะแสดงถึง “การกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้น (Dual hedge)” กล่าวคือ ด้านหนึ่งญี่ปุ่นกระจายความเสี่ยงที่อาจถูกสหรัฐอเมริกาทอดทิ้งโดยการสร้างเครือข่ายพันธมิตรใหม่ อีกด้านหนึ่งยังต้องถ่วงดุลอำนาจของจีนอย่างอ้อม ๆ เพื่อประคองความสัมพันธ์

ญี่ปุ่นลดความเสี่ยงที่อาจถูกสหรัฐอเมริกาทอดทิ้ง ด้วยการขยายความร่วมมือกับรัฐที่มีแนวคิดเหมือนกัน อย่างอินเดียและออสเตรเลีย และยกระดับความสัมพันธ์เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับทั้งสองประเทศ สอดคล้องกับแนวคิดการถ่วงดุลทางอ้อมของ Kuik การรุกขยาศความร่วมมือนำไปสู่ความร่วมมือแบบไตรภาคี และพหุภาคี ทั้งการร่วมซ้อมรบ หรือการก่อตั้งกรอบความร่วมมือสี่ฝ่าย เป็นการสร้างเวทีทางความมั่นคงที่สหรัฐอเมริกายังคงมีส่วนร่วม ขณะเดียวกันยังเป็นการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้นผ่านการสร้างเครือข่ายพันธมิตรเพื่อป้องกันการพังทลายของระบบพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา ควบคู่ไปกับการแสดงเชิงสัญลักษณ์ให้จีนเห็นโดยอ้อมว่าสถานะเดิมยังคงมีผลและเข้มแข็งอยู่ในภูมิภาค

ญี่ปุ่นกระจายความเสี่ยงไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนด้วยการถ่วงดุลทางอ้อมเช่นกัน โดยขยายความร่วมมือจากผู้มอบ ODA เพื่อการพัฒนาประเทศไปสู่ผู้มอบความช่วยเหลือด้านความมั่นคงผ่านข้อตกลงการถ่ายโอนอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อยกระดับความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ซึ่งนำไปสู่การปลูกฝังแนวคิดที่เป็นไปตามค่านิยมสากล การใช้อาวุธจากญี่ปุ่นในกิจกรรมด้านความมั่นคงต่าง ๆ แสดงถึงนัยยะทางพันธมิตรที่แข็งแกร่ง นับเป็นความพยายามดึงให้ประเทศที่ข้องเกี่ยวยังคงอยู่ในระบบระเบียบเดิม ถือเป็นการถ่วงดุลทางอ้อมในเชิงที่ว่าสถานะและค่านิยมของภูมิภาคแบบเดิมยังเป็นสิ่งที่ประเทศต่าง ๆ ยึดถือ นอกจากนี้ ยังแสดงถึงการกระจายความเสี่ยงแบบสองชั้น เพราะการมอบความช่วยเหลือยังสร้างความไว้วางใจ ญี่ปุ่นสามารถคาดหวังให้เกิดการป้องกันร่วมได้ในอนาคต

กล่าวโดยสรุป ญี่ปุ่นในยุคของนายกรัฐมนตรีอาเบะสะท้อนความพยายามรักษาสถานะเดิมของภูมิภาคผ่านการถ่วงดุลทางอ้อม โดยสร้างความร่วมมือกับรัฐพันธมิตรใหม่ในหลากหลายช่องทาง และหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับจีนโดยตรง ขณะเดียวกันยังกระจายความเสี่ยงสองชั้นเพื่อหาทางหนีทีไล่ และสร้างความยืดหยุ่นเชิงยุทธศาสตร์หากอำนาจสหรัฐอเมริกาดลดอยพลวัตเหล่านี้ยังปรากฏต่อเนื่องในรัฐบาลยุคหลังจากนายกรัฐมนตรีอาเบะ เห็นได้จาก การ

ประกาศยุทธศาสตร์ความมั่นคงใหม่เมื่อปี ค.ศ. 2022 ของนายกรัฐมนตรีฟูมิโอะ คิชิดะซึ่งญี่ปุ่นจะมีศักยภาพในการโจมตีกลับ (Counterstrike Capability) ได้ รวมไปถึงการจัดตั้งกรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงอย่างเป็นทางการ (Official Security Assistance: OSA) เมื่อปี ค.ศ. 2023 ซึ่งตอกย้ำบทบาทเชิงรุกในฐานะผู้สร้างค่านิยม นับเป็นประเด็นที่นักศึกษาต้องว่า ญี่ปุ่นภายหลังยุคนายกรัฐมนตรีอาเบะมีการต่อยอด และมีพลวัตที่เหมือนหรือต่างออกไปอย่างไร

References

- Abe, Shinzo. 2007. “‘Confluence of the Two Seas’: Speech by H.E. Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, at the Parliament of the Republic of India.” Ministry of Foreign Affairs of Japan. August 22, 2007. Accessed March 2, 2025. <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html>.
- Asano, Takaaki. 2015. “Japan-India Relations: Toward a Special Strategic Partnership.” In *Japan's Global Diplomacy: Views from the Next Generation*, edited by Yuki Tatsumi, 33–42. Washington, DC: Stimson Center. <https://www.files.ethz.ch/isn/189988/Japans-Global-Diplomacy-WEB.pdf>.
- Association of Southeast Asian Nations. 2019. “ASEAN Outlook on the Indo-Pacific.” June 23, 2019. Accessed March 3, 2025. <https://asean.org/speechandstatement/asean-outlook-on-the-indo-pacific/>.
- Association of Southeast Asian Nations. 2020. “Joint Statement of the 23rd ASEAN-Japan Summit on Cooperation on ASEAN Outlook on the Indo-Pacific.” November 13, 2020. Accessed March 3, 2025. <https://asean.org/joint-statement-of-the-23rd-asean-japan-summit-on-cooperation-on-asean-outlook-on-the-indo-pacific/>.
- Atsushi Kawada, “Shūdanteki Jieiken ga Jikkō Kanō Dankai ni: Anpo-hō Seiritsu 7-nen; Beigun to Hatsu no Jitsudō Kunren, Shikisha wa ‘Kenryoku no Bōsō’ o Kenen [The Right of Collective Self-Defense Reaches an Executable Stage: Seven Years after the Enactment of the Security Laws; First Field Exercise with U.S. Forces; Experts Concerned about a ‘Runaway of Power’],” *Tokyo Shimbun Digital*, September 19, 2022, accessed July 1, 2023, <https://www.tokyo-np.co.jp/article/203157>. (in Japanese).
- Cabinet Secretariat, Government of Japan. 2013. *National Security Strategy*. Provisional translation. December 17, 2013. Accessed March 2, 2025. <https://www.cas.go.jp/jp/siryō/131217anzenhoshō/nss-e.pdf>.
- Cabinet Secretariat, Government of Japan. 2014. *Cabinet Decision on Development of Seamless Security Legislation to Ensure Japan's Survival and Protect its People*. Provisional translation. July 1, 2014. Accessed March 1, 2025.

https://japan.kantei.go.jp/96_abe/decisions/2014/_icsFiles/afieldfile/2014/07/03/anpohosei_eng.pdf.

Chanlett-Avery, Emma. 2018. "Japan, the Indo-Pacific, and the 'Quad.'" Chicago Council on Global Affairs. February 14, 2018.

<https://globalaffairs.org/research/policy-brief/japan-indo-pacific-and-quad>.

Christensen, Thomas J. 1999. "China, the U.S.-Japan Alliance, and the Security Dilemma in East Asia." *International Security* 23 (4): 49–80.

<https://doi.org/10.1162/isec.23.4.49>.

Ciorciari, John D., and Jürgen Haacke. 2019. "Hedging in International Relations: An Introduction." *International Relations of the Asia-Pacific* 19 (3): 367–374.

<https://doi.org/10.1093/irap/lcz017>.

Halloran, Richard. 1994. "Is Japan a Military Threat to Asia?" *Arms Control Today* 24 (9): 12–17.

Heazle, Michael, and Yuki Tatsumi. 2018. "Explaining Australia–Japan Security Cooperation and Its Prospects: 'The Interests That Bind?'" *The Pacific Review* 31 (1): 38–56. <https://doi.org/10.1080/09512748.2017.1310750>.

Heginbotham, Eric, and Richard J. Samuels. 2002. "Japan's Dual Hedge." *Foreign Affairs* 81 (5): 110–121. <https://doi.org/10.2307/20033272>.

Hosoya, Yuichi. 2015. "Historical Memories and Security Legislation: Japan's Security Policy under the Abe Administration." *Asia-Pacific Review* 22 (2): 44–52. <https://doi.org/10.1080/13439006.2015.1123133>.

Hughes, Christopher W. 2009. "Japan's Response to China's Rise: Regional Engagement, Global Containment, Dangers of Collision." *International Affairs* 85 (4): 837–856. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2009.00830.x>.

Hughes, Christopher W. 2017. "Japan's Strategic Trajectory and Collective Self-Defense: Essential Continuity or Radical Shift?" *The Journal of Japanese Studies* 43 (1): 93–126. <https://doi.org/10.1353/jjs.2017.0005>.

Japan Information and Culture Center. 2018. "3 JMSDF TC-90s Transferred to the Philippine Navy." Embassy of Japan in the Philippines. March 27, 2018. Accessed March 3, 2025. https://www.ph.emb-japan.go.jp/itpr_en/00_000509.html.

Jintavat Sirirat. 2018. "Khruengmue kanthut mai khong Yipun: Kan hai khwam chuailuea dan khwam mankhong lae kan thahan kae Filippin lae Wiatnam: Rai-ngan wichai chabap sombun [Japan's new diplomatic instrument: Providing security and military assistance to the Philippines and Vietnam: Final research report]." Research report, Institute of East Asian Studies,

- Thammasat University. (in Thai).
- John, Jojin V. 2024. "India, Japan and the Indo-Pacific: Evolution, Consolidation and Limitations of the Strategic Partnership." *Journal of Asian Security and International Affairs* 11 (4): 515–535.
<https://doi.org/10.1177/23477970241282067>.
- Jutamanee Samakkeenit. 2020. "Trump's Foreign Policy and U.S.-Japan Security Relations: Continuity or Change." *Thammasat Journal of Japanese Studies* 37 (2): 11–26. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/japanese/article/view/246587>. (in Thai).
- Juthatip Klaitabtim. 2020. "America First: Grand Strategy of the United States Foreign Policy under Donald Trump Presidency." *Journal of Social Sciences and Humanities, Kasetsart University* 46 (2): 86–110. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/socku/article/view/248133>. (in Thai).
- Kanokwan Chaovakit. 2018. "Japan's participation in Trans-Pacific Partnership Agreement (TPP) with the new power configuration in Asia-Pacific." *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences, and Arts)* , 11(1), 3580-3597. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/128355>. (in Thai)
- Kitti Prasirtsuk. 2016. "Japan-India Security Relations in the Changing Power Configuration." *Journal of Social Sciences*, 46(2): 147-171. <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ssjpolsci/article/view/1214>. (in Thai)
- Koga, Kei. 2018. "The Concept of 'Hedging' Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift." *International Studies Review* 20 (4): 633–660. <https://doi.org/10.1093/isr/vix059>.
- Krauss, Ellis, and Brad Glosserman. 2021. "Double Trouble for Japan's Dual Hedge on China and the US." *Global Asia* 16 (3).
https://www.globalasia.org/v16no3/feature/double-trouble-for-japans-dual-hedge-on-china-and-the-us_ellis-kraussbrad-glosserman.
- Kuik, Cheng-Chwee. 2008. "The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China." *Contemporary Southeast Asia* 30 (2): 159–185.
<https://doi.org/10.1355/cs30-2a>.
- Liff, Adam P. 2017. "Policy by Other Means: Collective Self-Defense and the Politics of Japan's Postwar Constitutional Reinterpretations." *Asia Policy* 24 (July): 139–172. <https://doi.org/10.1353/asp.2017.0035>.
- Liff, Adam P. 2020. "Proactive Stabilizer: Japan's Role in the Asia-Pacific Security Order." In *The Crisis of Liberal Internationalism: Japan and the World*

- Order*, edited by Yoichi Funabashi and G. John Ikenberry, 39–78. Washington, DC: Brookings Institution Press. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/04/9780815737674_ch1.pdf.
- Lin, Hsien-Sen. 2016. “Anzen Hoshō Kanren no Kenpō Kaisei o Mezasu Abe Shinzō Jimintō no Apurōchi to Sono Jissen [The Shinzo Abe Cabinet’s/LDP’s Drive to Amend the Constitution: Approaches and Practices].” *Mondai to Kenkyū* 45 (4): 99–128. https://iirj.nccu.edu.tw/data/45_4/季刊45-4-3%28林賢參老師%294.pdf. (in Japanese).
- López i Vidal, Lluç, and Àngels Pelegrín. 2018. “Hedging against China: Japanese Strategy towards a Rising Power.” *Asian Security* 14 (2): 193–211. <https://doi.org/10.1080/14799855.2017.1333983>.
- Maslow, Sebastian. 2015. “A Blueprint for a Strong Japan? Abe Shinzo and Japan’s Evolving Security System.” *Asian Survey* 55 (4): 739–765. <https://doi.org/10.1525/as.2015.55.4.739>.
- Mendiola, Gustavo A., Ben Rich, and Alexey D. Muraviev. 2022. “Strategic Hedging: A Case Study of Nineteenth-Century Siam.” *South East Asia Research* 30 (4): 434–451. <https://doi.org/10.1080/0967828X.2022.2138777>.
- Menenberg, Aaron. 2014. “Collective Defense: Abe’s New Security Plan.” *World Affairs* 177 (3): 68–72. <https://www.jstor.org/stable/43555257>.
- Ministry of Defense, Japan. 2014. *Defense of Japan 2014: Digest, Parts I–IV*. Accessed March 2, 2025. https://warp.da.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/11591426/www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2014.html.
- Ministry of Defense, Japan. 2015a. *Defense of Japan 2015: Digest, Parts I–III*. Accessed March 2, 2025. https://warp.da.ndl.go.jp/info:ndljp/pid/11591426/www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2015.html.
- Ministry of Defense, Japan. 2015b. *The Guidelines for Japan-U.S. Defense Cooperation*. April 27, 2015. Accessed March 2, 2025. <https://www.mod.go.jp/en/j-us-alliance/guidelines/index.html>.
- Government of Japan. 2013. *National Defense Program Guidelines for FY 2014 and beyond*. Provisional translation. December 17, 2013. Accessed March 2, 2025. https://www.mod.go.jp/en/d_act/d_policy/national.html.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2016. *Free and Open Indo-Pacific*. Basic thinking material. Accessed March 2, 2025. <https://www.mofa.go.jp/files/000430632.pdf>.

- Ministry of External Affairs, Government of India. 2008. "Joint Declaration on Security Cooperation between India and Japan." October 22, 2008. Accessed May 29, 2025. <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5408/>.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2015a. "Japan and India Vision 2025 Special Strategic and Global Partnership: Working Together for Peace and Prosperity of the Indo-Pacific Region and the World." December 12, 2015. Accessed March 2, 2025. https://www.mofa.go.jp/s_sa/sw/in/page3e_000432.html.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2015b. "Joint Statement on the Entry into Force of the Agreement between Japan and Australia for an Economic Partnership." Accessed March 2, 2025. https://www.mofa.go.jp/page3e_000283.html.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2019a. "The 14th East Asia Summit." November 4, 2019. Accessed March 3, 2025. https://www.mofa.go.jp/a_o/rp/page3e_001123.html.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2019b. "Official Development Assistance (ODA): Part III Assistance for Each Region." In *White Paper on Development Cooperation 2019: Japan's International Cooperation*. Accessed March 3, 2025. <https://www.mofa.go.jp/policy/oda/white/2019/html/main/03/index.html>.
- Monwadee Thakonhawatt. 2014. *2013 Japan's National Security Strategy: Case Study*. 1st ed. Bangkok: Strategic Studies Center, National Defence Studies Institute. (in Thai).
- Narut Charoensri and Seksan Anantasirikiat. 2023. *ASEAN in the Eyes of Japan*. 1st ed. Bangkok: International Studies Center, Ministry of Foreign Affairs. <https://isc.mfa.go.th/en/content/อาเซียนในมุมมองของญี่ปุ่น>. ISBN 978-616-341-142-6. (in Thai).
- Praewpruk Jitsakulchaidej. 2019. "Japan's Policy of Defense Equipment Export to Southeast Asia and Its Implication to Japan's Security." Master's independent study, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. <https://doi.org/10.58837/CHULA.IS.2019.202>. (in Thai).
- Pridi Bunsue. 2022. "Wisaitthat Khong 'Shinzo Abe': Thammai Yipun Tong Plian Pai Su Prathet Thi Khemkhaeng Mak Khuen [The Vision of Shinzo Abe: Why Japan Must Change toward Becoming a Stronger Country]." *ThaiPublica*, July 20, 2022. Accessed May 28, 2025. <https://thaipublica.org/2022/07/pridi311/>. (in Thai).

- Reuters. 2014. “Abe Shushō ga Yokushiryoku Kyōchō, Shūdanteki Jieiken no Kōshi Yōnin o Kakugi Kettei [Prime Minister Abe Emphasizes Deterrence; Cabinet Approves Exercise of Collective Self-Defense].” July 1, 2014. Accessed March 2, 2025. <https://jp.reuters.com/article/world/japan/-idUSKBN0F63M5/>. (in Japanese).
- Rinehart, Ian E. 2013. “Collective Self-Defense and US–Japan Security Cooperation.” *East-West Center Working Papers, Politics, Governance, and Security Series*, no. 24, October. <https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/items/34fa115c-f17f-4d2d-bf15-f3ccaa8c72cb>.
- Rossiter, Ash, Yee-Kuang Heng, and Brendon J. Cannon. 2025. “Looking under the Hood of Joint Naval Exercises: Motives and Perceived Benefits for Japan.” *The Pacific Review* 38 (1): 147–172. <https://doi.org/10.1080/09512748.2024.2366791>.
- Runglawan Rungwatpattara. 2015. “The Article 9 of the Constitution of Japan: An Attempt to Amend by Prime Minister Shinzo Abe.” *Thammasat Journal of Japanese Studies* 32 (2): 65–79. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/japanese/article/view/51161>. (in Thai).
- Satake, Tomohiko. 2016. “The Japan-Australia Contribution to a Liberal and Inclusive Regional Order: Beyond the ‘China Gap.’” *Australian Journal of International Affairs* 70 (1): 24–36. <https://doi.org/10.1080/10357718.2015.1077501>.
- Satake, Tomohiko. 2017. “How Japan and Australia Can Fill Asia’s Security Gap.” *Disruptive Asia*, vol. 1, *Asia’s Rise and Australia’s Future*. Asia Society Australia. <https://disruptiveasia.asiasociety.org/how-japan-and-australia-can-fill-asias-security-gap>.
- Seksan Anantasirikiat. 2024. “Yipun Kap Rabiap Thang Kanmueang Lae Setthakit Nai Phumiphak Indo-Paesifik [Japan and the Political and Economic Order in the Indo-Pacific Region].” *Withetsarasan*, no. 2/2567 (January). International Studies Center, Ministry of Foreign Affairs. <https://isc.mfa.go.th/en/content/ญี่ปุ่น-ระเบียบการเมืองเศรษฐกิจ-อินโด-แปซิฟิก>. (in Thai).
- Singh, Teshu. 2014. “The Malabar Exercises: India, Japan and the US.” Institute of Peace and Conflict Studies (IPCS). Accessed May 29, 2025. https://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=4282.
- Stockholm International Peace Research Institute. 2021. “World Military Spending Rises to Almost \$2 Trillion in 2020.” April 26, 2021. Accessed May 15, 2023.

<https://www.sipri.org/media/press-release/2021/world-military-spending-rises-almost-2-trillion-2020>.

Symonds, Peter. 2017. "Japan and Australia Strengthen Ties Ahead of Trump's Inauguration." *World Socialist Web Site*. January 17, 2017. Accessed May 31, 2025. <https://www.wsws.org/en/articles/2017/01/17/aujp-j17.html>.

Szanto, Balazs. 2017. "Shinzo Abe's Security Policy: A Departure from Defensive Posture?" *AEI Insights* 3 (1): 39–64. Accessed March 1, 2025. <https://aei.um.edu.my/shinzo-abe-s-security-policy-a-departure-from-defensive-posture>.

Teewin Suputtikun. 2017. "Japan's Security Strategy and the Flexibility within the Existing Framework: New Realignment and Reinterpretation of Postwar Policy Tools." *Journal of Social Sciences, Chulalongkorn University* 47 (1): 7–36. <https://doi.org/10.61462/cujss.v47i1.778>. (in Thai).

Teewin Suputtikun. 2018. *Khrongkan Sitthi Pongkan Ton-eng Ruam Nai Kan Wang Yutthasat Khwam Mankhong Khong Yipun: Korani Sueksa Thotsawat 1990 Lae Thotsawat 2010 [The Collective Self-Defense Rights Project in Japan's Security Strategy: Case Studies of the 1990s and the 2010s]*. Bangkok: Chulalongkorn University. <https://doi.org/10.14457/CU.res.2018.30>. (in Thai).

Thanikun Chantira. 2021. "Yipun Yang Thi Pen" *Lamdap Thi 23: Kan Damnoen Nayobai Tangprathet Khong Yipun Phaitai Yutthasat Indo-Paesifik Thi Seri Lae Poet Kwang* ["Japan as It Is," No. 23: Japan's Foreign Policy under the Free and Open Indo-Pacific Strategy]. Bangkok: Thai-Japanese Peace Project (Japan Watch), Faculty of Political Science, Thammasat University. (in Thai).

Wallace, Corey. 2013. "Japan's Strategic Pivot South: Diversifying the Dual Hedge," *International Relations of the Asia-Pacific* 13 (3), 479 – 517. <https://doi.org/10.1093/irap/lct011>.

Wilkins, Thomas S. 2015. "From Strategic Partnership to Strategic Alliance? Australia-Japan Security Ties and the Asia-Pacific." *Asia Policy* 20 (July): 81–112. <https://www.nbr.org/publication/from-strategic-partnership-to-strategic-alliance-australia-japan-security-ties-and-the-asia-pacific/>.

Wuthnow, Joel. 2021. "China's Shifting Attitude on the Indo-Pacific Quad." *War on the Rocks*, April 7, 2021. Accessed March 2, 2025. <https://warontherocks.com/chinas-shifting-attitude-on-the-indo-pacific-quad/>.

- Yakushiji, Katsuyuki. 2015. "Abe's Hollow Victory? Public Uproar over Collective Self-Defense." The Tokyo Foundation. October 8, 2015. Accessed March 1, 2025. <https://www.tokyofoundation.org/research/detail.php?id=486>.
- Yanai, Shunji, chair. 2008. *Report of the Advisory Panel on Reconstruction of the Legal Basis for Security*. Advisory Panel on Reconstruction of the Legal Basis for Security. June 24, 2008. Prime Minister of Japan and His Cabinet. <https://worldjpn.net/documents/texts/JPSC/20080624.O1E.html>.

ACADEMIC ARTICLE

Strategic Engagement and Legal Pluralism: Navigating Knowledge and Expertise in Mining Disputes

Sara K. Phillips, J.D., LL.M.

Ph.D. Candidate in International Development Studies, Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand

email: saritaphillips@gmail.com

Received: October 7, 2025

Revised: December 30, 2025

Accepted: January 16, 2026

Citation: Phillips, Sara K. 2026.

"Strategic Engagement and
Legal Pluralism: Navigating
Knowledge and Expertise in
Mining

Disputes". *Chulalongkorn*

*University Journal of Social
Sciences* 56 (1). 177-196.

<https://doi.org/10.61462/cujss.v56i1.5038>

License: [Creative Commons](#)

[License: Attribution–](#)

[NonCommercial-NoDerivatives;](#)

[\(CC-BY-NC-ND 4.0\)](#)

Copyright: ©2026 Faculty of

Political Science, Chulalongkorn
University

*All statements in this article are
the opinions of the authors. It is
not the opinion of the publisher
of the journal.*

Abstract

This article explores how community and civil society actors in mining conflicts strategically engage with legal and technical vocabularies to assert legitimacy, contest exclusion, and influence mining governance. Drawing on an empirical case study of Thailand's Chatree gold mine, the article analyzes how affected groups navigate overlapping normative systems, such as state law, transnational norms, and technocratic discourses, through informal learning and strategic appropriation of expert language. Framed through the conceptual lens of legal pluralism, the study highlights how actors interpret and mobilize diverse normative orders to articulate grievances, shape narratives, and attempt to gain access to decision-making spaces. These engagements unfold across scalar dimensions, from local to international levels, reflecting both selective alignment with, and resistance to, dominant legal and institutional frameworks. By foregrounding norm contestation and plural authority, the article contributes to socio-legal scholarship on resource conflict, illustrating how actors operate in contexts of institutional distrust to advance alternative visions of justice, development, and legitimacy in sites of mineral resource development.

Keywords: *Strategic Legal Engagement, Mining, Mining Conflict, Legal Pluralism, Knowledge Politics, Resource Governance*

1. Introduction

This article explores how actors involved in mining conflicts strategically engage with technical and professional vocabularies, such as legal language and/or mining technologies, as a pathway to social recognition and political visibility. The socio-legal approach used here focuses on how law and norms are experienced, interpreted, and practiced in everyday life and in governance contexts. This article does not present a legal taxonomy but rather seeks to understand how actors navigate and engage with multiple, sometimes competing, normative sources and authorities. To that end, the article focuses on community and civil society's strategic engagement with knowledge and the language of expertise from a social science perspective, recognizing law as a

contested and plural space shaped by multiple actors with differing forms of authority, knowledge, and access. Through this lens, the article examines how affected communities, civil society, and other actor groups adopt or adapt to vocabularies and technological discourses to articulate grievances and assert claims. The analysis is rooted in a socio-legal approach that draws on legal pluralism to interrogate the multiplicity of normative orders and frameworks that structure resource development. Legal pluralism is used here to highlight how multiple normative systems, such as those of the state and international economic structures, work to shape the behavior and strategies of actors engaged in resource conflicts.

A legal pluralism perspective is useful for understanding how community and civil society actors engage with the language of professional and technical expertise, not simply as a communication tool but as a strategy for navigating overlapping normative systems. In mining conflicts, various forms of expert language can function as strategic tools for gaining recognition, asserting legitimacy, and accessing otherwise restricted decision-making spaces. By learning and using these forms of knowledge, actors seek to gain access to information while also strategically engaging with, and sometimes resisting, the power dynamics embedded in legal, economic, and scientific systems. Here, legal pluralism provides a framework for analyzing these engagements as part of a broader struggle over legitimacy, visibility, and access to decision-making. Through this conceptual and empirical lens, strategic appropriation of expert discourse is revealed as a mode of norm contestation, illuminating the dynamic and contested nature of authority in mineral resource governance.

As alluded to above, mining conflicts are not merely technical disputes over land use or environmental harm. They are sites of normative and political struggle in which actors draw on diverse, sometimes competing, sources of legitimacy. By focusing on vernacular expressions of professional and technical knowledge, that is, how actors “speak” about topics such as law and technology, the article seeks to understand how these forms of knowledge emerge and influence conflict dynamics over time. The article also addresses the scalar dimensions of these normative engagements, revealing how actors navigate and employ professional and technical vocabularies across local, national, and international levels. Such scalar positioning is often deliberate, reflecting actor awareness of the strategic openings and limitations that exist within and across normative systems.

The case study of Thailand’s Chatree gold mine offers an illustration of these dynamics. Methodologically, the article draws on qualitative fieldwork conducted in central Thailand between 2021 and 2022 and on subsequent qualitative and quantitative analysis undertaken in conjunction with the doctoral project and dissertation entitled “The implications of legal pluralism to understanding mining conflicts: a case study of Thailand’s Chatree gold mine.” The fieldwork encompassed semi-structured individual and focus group interviews with six different actor groups, including civil society and community members living near the Chatree gold mine (hereafter referred to as mining communities). A background description of the case study is provided in section 2 below. While the case study is focused on one site, the article highlights broader patterns in

how certain actors mobilize professional and technical discourse to respond to perceived environmental, health, and livelihood harms. By situating these processes within a framework that foregrounds legal pluralism, scalar strategy, and vernacular knowledge, the paper contributes to scholarly debates on strategic engagement approaches, power, and grassroots mobilizations related to extractive industry governance. It also contributes to the growth of interdisciplinary work on global mining conflict.

Although the broader research project on which this article builds addressed multiple normative dimensions of the Chatree gold mine conflict, including interactions across six different actor groups, this article focuses more specifically on civil society and community actors. It examines these actors' strategic use of legal and technical vocabularies as a means of navigating plural normative systems, thereby offering insight into how legitimacy and authority are contested in the context of mineral resource development. The article thus endeavors to do the following: (1) examine how actors involved in mining conflicts strategically engage with professional and technical language in their various advocacy efforts; (2) explore the scalar strategies actors use to navigate normative and institutional frameworks across local, national, and international levels; and (3) contribute to socio-legal scholarship by highlighting how norms and rules are experienced, interpreted, and contested in resource governance conflicts. The article does not aim to provide a comprehensive account of all conflict dimensions but rather contributes to socio-legal scholarship through a targeted exploration of norm engagement and plural authority by demonstrating how actors in mining contexts engage legal and technocratic vocabularies to pursue redress and construct legitimacy across plural normative orders.

2. Background

2.1 Mining and development: a brief overview

Mining is a multifaceted and complex enterprise, and while this article centers on a specific case study of gold mining and related conflict, the insights it generates are relevant to a broader spectrum of mining disputes. This is not to suggest that all mining conflicts are identical, but rather, they frequently exhibit analogous features. Commonalities emerge in the types of actors involved, the nature of the harms experienced (e.g., environmental degradation, health risks, and threats to livelihoods), the underlying power asymmetries, and the strategies mobilized by different groups. These similarities persist across divergent cultural, geographic, and political settings. Indeed, mining and the extraction of mineral resources more broadly hold distinct value and meaning across levels of governance, academic disciplines, and actor perspectives. As a result, mining often becomes a site of normative contestation, where competing interests and visions for the future converge, and where actors struggle for influence, power, and in some instances, survival.

The significance of mining has intensified in the era of climate change, as mineral-rich countries are increasingly called upon to supply the resources essential to renewable energy systems and low-carbon technologies. As the World Economic Forum (2021, 35). noted in 2021, these mined "materials are

generally produced in developing countries, and sometimes in challenging environmental and social conditions.” Despite these challenges, both scholarly and policy literature have increasingly framed mining as a central component of sustainable development and climate action. Herrmann and Mann (n.d., 2) observe that “mining can be critical to achieving the development aspirations of many developing countries.” Bastida (2020, 8, emphasis in original) similarly argues for “shifting from a focus on *extractives* towards their role in *transformative* outcomes for sustainable futures and the just resource transition.” Hodge (2014, 30) goes further, describing mining as “a powerful engine for society to achieve the ends it wishes in the context of the values that are at play . . . [serving] as a bridge to the future.” Echoing this optimism, a 2021 United Nations policy brief emphasized the “immense potential” of the extractive sector to “drive growth, support sustainable development, and reduce poverty in developing countries” (United Nations 2021, 3). Similar aspirations for mining are evident in efforts to align the industry with the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), such as the Columbia Center on Sustainable Investment’s 2016 “Mapping Mining to the Sustainable Development Goals: An Atlas.”

The SDGs have been characterized as a comprehensive global framework aimed at advancing “social inclusion, environmental sustainability, and economic development” (Columbia Center on Sustainable Investment et al. 2016, 11). Comprising 17 interrelated goals, all 193 United Nations member states endorsed the SDG agenda, which is intended to be universally applicable; that is, relevant to states and a wide range of non-state actors (UN General Assembly 2015). In the mining sector, the SDGs are often interpreted as a synthesis of normative benchmarks that closely mirror contemporary corporate social responsibility (CSR) standards. While each goal can be mapped onto various dimensions of mining activity (see Columbia Center on Sustainable Investment et al. 2016, 5), their universal application may also function to reinforce entrenched power hierarchies and sustain prevailing operational models. This risk is frequently linked to the SDGs’ emphasis on economic growth as a core pillar of sustainable development (see UN General Assembly 2015, para. 3), raising concerns about trade-offs that Gupta and Vegelin (2016, 440) argue “favour . . . growth over social and ecological issues.” Such trade-offs also point to questions of inclusion and power distribution—issues fundamental to equitable resource development and governance. As Haapanen and Tapio (2016, 3) caution, “positioning economic growth as a constituent of sustainable development . . . narrows down the selection of means by which sustainability is pursued,” with potential ripple effects across sectors, including mining. This is particularly salient in the context of climate change mitigation strategies that depend on scaling up mining for renewable energy technologies, an approach premised on the assumption that the sector can be fully aligned with the SDG agenda.

These narratives of mining’s promise sit uneasily alongside persistent conflict, human rights violations, and environmental harm associated with the sector (see e.g., Mogul 2024; International Council on Mining and Metals 2015). While new climate accountability mechanisms are emerging, questions related

to justice and equity, which are central to a just energy transition, remain. By aligning mineral extraction with climate mitigation and green industrial policy, climate-centered discourses may obscure deeper governance challenges and reinforce existing structural inequalities. As some scholars have noted, there appears to be a paradox in which improvements in companies' social and environmental practices have been accompanied by an increase in conflict (Hodge 2014). Bebbington (2014, 34) observes that "in some strange way, mine sites have become locales in which populations can have discussions about the meaning of development and good living that they are less able to have with their own national elites." These sites of contention, Bebbington (2014, 34) argues, are becoming spaces where "fundamental questions about democracy, rights and ecology are being fought out."

2.2 The Chatree gold mine case study: an introduction

This dynamic—where extractive sites become flashpoints for contesting development paradigms and asserting rights—finds a concrete example in the conflict surrounding the Chatree gold mine in central Thailand. Overlapping the provinces of Phichit, Phetchabun, and Phitsanulok, the mine became the center of a high-profile dispute between the Government of Thailand and the mine's owner, Kingsgate Consolidated Limited (Kingsgate), a multinational Australian Securities Exchange-listed company. The dispute resulted in mining operations being temporarily shut down, with the mine placed in a care and maintenance status in January 2017 (Kingsgate Consolidated Limited 2019). At the heart of the dispute were allegations that operations at the Chatree gold mine had caused adverse environmental and health impacts in nearby villages. The mine is operated by Akara Resources Public Company Limited (Akara), the Thai subsidiary of Kingsgate (Akara Resources n.d.).

In late 2016, Thailand's then-military government, the National Council for Peace and Order (NCPO), ordered Akara Resources to suspend its gold mining operations at the Chatree site (Government of Thailand 2016). The order cited environmental degradation and public health risks, and was issued under section 44 of the 2014 interim constitution (Phoonphongphiphat 2018; see also, Government of Thailand 2014; Rujivanarom 2017). Section 44, a widely criticized constitutional provision (see e.g., Amnesty International 2016; Human Rights Watch 2018), conferred broad authority to the head of the NCPO to "order, restrain, or perform any act," declaring such actions to be "lawful and constitutional" regardless of "whether such an act [had] legislative, executive, or judicial force" (Government of Thailand 2014, 25, sec. 44)

At the time of writing, the Chatree gold mine is again operational. On 17 March 2023, Kingsgate issued a press release announcing that Akara would resume operations by processing stockpiled ore and undertaking plant refurbishments (Pierce 2023). The announcement followed several years of negotiations with the Thai government, which occurred alongside arbitration proceedings between the two parties. Although the arbitration has not yet reached a formal resolution and detailed records remain confidential, the core arguments advanced by each side have been made public. In its 2019 annual

report, Kingsgate stated that it had initiated arbitral proceedings “in order to recover the substantial losses that it has suffered . . . as a result of the unlawful expropriation of the Chatree gold mine by the Thai Government” (Kingsgate Consolidated Limited 2019, 5). Conversely, the Thai government defended the mine’s closure as a lawful act, with then Permanent Secretary of the Ministry of Industry, Pasu Lahachun asserting that the government’s closure of the mine was “legitimate because it was aimed at protecting the environment and residents’ quality of life and was in accordance with the United Nations’ Sustainable Development Goals” (The Nation 2017)

The Chatree gold mine case presents a set of complex and multidimensional challenges that extend beyond investor-state arbitration and into the realm of community-level conflict, the full dimensions of which cannot be fully explored in this article. In interviews with local residents, researchers Pimpa and Moore (2015) found that many villagers felt disempowered and ill-equipped to address their concerns regarding the mine’s adverse impacts. Pimpa and Moore (2015) observed that “[t]he systematic lack of engagement of all villagers . . . to actively participate in decision-making has led to frustration and dissatisfaction, contributing to the current crisis.” Despite these experiences of exclusion, the researchers noted that most community members expressed a desire for mining to continue, albeit under the direction of a company perceived as “trustworthy and [one that] systematically demonstrates strong commitment to environmental protection” (Pimpa and Moore 2015). Reflecting on the mine’s reopening in 2023, Pimpa characterized the events as a “lesson in failed community management” while also noting signs that the company had begun “to engage deeply with the community” (Agence France-Presse 2023).

3. Methodology

3.1 Research design and data collection

As introduced in section 1 above, data and excerpts from individual and focus group interviews presented herein are gleaned from research conducted for the fieldwork component of the doctoral project, “The implications of legal pluralism to understanding mining conflicts: a socio-legal study of Thailand’s Chatree gold mine,” carried out under the auspices of the Doctor of Philosophy in International Development program at Chulalongkorn University’s Faculty of Political Science. A total of 22 individual and/or focus group interviews were conducted, encompassing 36 research participants. Data were collected to saturation, given certain limitations related to the COVID-19 pandemic and ongoing arbitral dispute between state and company actors, an overview of which is provided below. Interviews were conducted in Thai and English, with two interpreters providing services in the field and one interpreter when virtual interviews were carried out.

3.2 Actor group focus and ethical considerations

While six actor groups were interviewed as part of the larger doctoral study, including (1) academia; (2) civil society; (3) government actors (national); (4) journalists; (5) mining communities; and (6) the private sector, this article focuses primarily on civil society and community actors due to the richness of their

engagement with legal and technical vocabularies in the context of strategic resistance. In particular, leaders from a resource reform civil society organization (hereafter referred to as CS6) provided detailed insights into how legal knowledge was cultivated and strategically deployed to assert legitimacy and gain entry into decision-making spaces. Other actor groups are referenced selectively to provide broader context or contrast where relevant.

While many participants were willing to engage in dialogue about the issues, several also expressed concern that doing so could entail professional, personal, or other forms of risk. To address these concerns, the analysis is presented in aggregated form by actor group. This decision, grounded in both ethical and methodological considerations, was not seen to undermine the analytical aims of the original research. Grouping responses by actor category served to protect participant anonymity while also facilitating the identification of broader patterns across heterogeneous yet internally complex constituencies. Consistent with qualitative socio-legal methodologies and ethical research practice, this approach provided a secure and analytically coherent means of presenting participant perspectives without compromising individual identities or safety. For clarity and consistency, each interview or focus group is referenced by an alphanumeric identifier indicating the actor group and interview sequence (e.g., CS6 refers to the sixth civil society interview, MC3 to the third mining community interview, and so forth). These identifiers are used throughout to maintain transparency while protecting participant anonymity.

Ethical considerations were addressed through measures designed to protect participant confidentiality, minimize risks of identification, and ensure the responsible handling of interview data. Participants' names and identifying details are not disclosed in this article. Instead, interviewees and focus group participants are referred to by anonymized alphanumeric codes indicating actor group and interview sequence. Interview materials are cited in the text by code, interview type, and date only, and are not included in the Reference List because the underlying transcripts and recordings are confidential and not publicly accessible. These measures were adopted in accordance with research ethics requirements and applicable data protection considerations.

3.3 Conceptual approach and analytical framing

The research approach draws on the socio-legal insights of Boer et al. (2016), Cotterrell (1995, 2006), Cowan and Wincott (2016), Feenan (2013), Riles (2005), Tamanaha (1993, 2008, 2010, 2012, 2015), Twining (2012), Wheeler (2020), and Wheeler and Thomas (2000). The "socio" is understood in the manner expressed by Wheeler and Thomas (2000, 271) and further promoted by Feenan (2013): "The 'socio' in socio-legal studies means to us an interface with a context within which law exists, be that a sociological, historical, economic, geographical or other context." "Legal" is understood in the way that Cotterrell (1995, 311) has expressed it, encompassing not only law in its formal sense (for example, doctrine, statutes, regulation, rules), but also "as a field of social experience structured by problems of government, social control, and social order." Cotterrell (2006, 24-25) sees the law as something reciprocal to other

phenomena, which is described as “law’s constitutive power,” or “its ability actually to create the social (not just for immediate regulatory purposes but also in the wider consciousness of all who participate in social life).”

To further aid accessibility, this article selectively pulls from Tamanaha’s (2008) typology of systems of normative orderings to illustrate how different systems of norms are interpreted. These systems, which include formal law, economic rules, and community practices, help translate theory into empirical insights about how actors understand and navigate mining governance. The typology encompasses: “(i) official legal systems; (ii) customary/cultural normative systems; (iii) religious/cultural normative systems; (iv) economic/capitalist normative systems; (v) functional normative systems; [and] (vi) community/cultural normative systems” (Tamanaha 2008, 397). Not all of the aforementioned normative orderings are relevant to this article’s discussion; however, a brief overview of each category is warranted for purposes of clarity. Given that this article is more narrowly scoped than the original research project, the systems of normative ordering most relevant to the discussion herein include official legal and economic/capitalist systems. Still, as a general background, the normative orderings described below provide additional insight into how the original data were analyzed, which is relevant to the research findings expressed in the following sections.

Official legal systems are described as those positive systems “linked to an institutional apparatus of some kind,” while customary/cultural systems are representative of “shared social rules and customs” (Tamanaha 2008, 397). The article refers to official legal systems interchangeably as formal law or rules. Religious normative systems are defined by religious norms that possess recognized authority and mechanisms for enforcement and adherence. Economic/capitalist systems refer to the formal and informal norms that structure market activity and govern interactions among private-sector actors (Tamanaha 2008). Under this economic/capitalist category fall alternative dispute resolution mechanisms, such as investor-state arbitration (a form of investor-state dispute settlement), which function independently of formal state-centered judicial systems. This category also includes norms associated with corporate social responsibility and nonbinding frameworks for mining governance, as well as those emerging from transgovernmental regulatory bodies. Functional normative systems refer to norms that are “organised and arranged in connection with the pursuit of a particular function” (Tamanaha 2008, 399). Examples include the rules and norms that govern institutions such as universities, hospitals, sports leagues, and similar entities. Tamanaha (2008, 399) characterizes community/cultural normative systems as “the vaguest category,” defining them as a group’s “imagined identification . . . of a common way of life, usually tied to a common language and history and contained within geographical boundaries of some kind.” Tamanaha (2008, 399) defines this category broadly, emphasizing “the shared norms of interaction” among individuals who see themselves as a community, irrespective of the group’s specific composition or structure.

While the original study did not explicitly code professional or technical language, close attention was paid to how actors referenced and invoked formal legal frameworks, scientific procedures, and regulatory standards in the course of articulating grievances or claims. These expressions were understood as evidence of engagement with distinct normative orderings. For example, references to laws, litigation, and constitutional rights were interpreted as aligning with formal legal systems, while views and opinions on investor-state arbitration, corporate responsibility, and voluntary standards were interpreted as signaling engagement with economic/capitalist frameworks. These expressions were not treated as descriptive content but as strategic acts of norm navigation. As discussed further in the sections below, civil society actor groups' self-taught legal knowledge and efforts to draft legislation reflected an intentional engagement with official legal systems to assert legitimacy and shape development outcomes. At the same time, their rejection of arbitration as unjust, despite its institutional backing, illustrated a deliberate distancing from economic/capitalist normative systems. Thus, legal pluralism was operationalized through the identification of coexisting normative systems and also via an interpretive focus on how actors strategically referenced or embodied these systems in their narratives and practices.

Legal pluralism offers a particularly useful interpretive framework for the analysis herein because it reveals the tensions of overlapping, often conflicting normative systems in which actors operate. These systems can be based on state law and international arbitration regimes, on technocratic discourse, community-based norms, or even norms associated with activist networks. Unlike outcome-oriented approaches that assess success or failure in formal legal terms, legal pluralism here foregrounds how actors strategically navigate multiple sources of authority, construct legitimacy, and engage in norm contestation. In the context of the Chatree gold mine, where state decision-making, transnational legal processes, and civil society mobilization intersect, legal pluralism enables a more nuanced understanding of how legal meaning is produced and challenged across institutional boundaries. This perspective is particularly valuable for interpreting the strategic use of legal and technical vocabulary by civil society and community actors who, while frequently excluded from decision-making processes, nonetheless assert claims through plural normative repertoires.

4. Analysis and discussion

4.1 Strategic legal engagement and knowledge-building

Actor groups approached legal engagement and participatory strategies in distinct ways, reflecting different perceptions of risk, legitimacy, and influence. In a 15 December 2021 focus group interview with leaders of a resource reform civil society group (referenced above as CS6), participants began the conversation by affirming their view that the *"law is the sword of justice."* The group, dedicated to a moratorium on metals mining in Thailand, explained that learning the language of the law and how to engage with it represented a pathway to community-based influence and strategic legitimacy. As CS6 focus group participants noted: *"The people need to be strong and know how to use the*

law. The law is adequate, and we need to know it and learn how to use it.” For CS6 actors, such a viewpoint grew from observations of the law’s use by mining companies, in which litigation was employed as a tactic to obstruct community resistance to mining. These types of lawsuits are often characterized as SLAPPs, or Strategic Lawsuits Against Public Participation (see e.g., Anprasert 2021; Lee Prather 2023). In the context of mining in Thailand, CS6 asserted that lawsuits were used to drain capital resources from opposition mining communities, who would be forced to hire legal representation and engage in lengthy court proceedings. In addition to expressing distrust for hired legal representation, such a potential drain on resources served as motivation for CS6 leaders to learn the vernacular of the law, the mechanisms for its use, and how to engage with the technical legal aspects governing mining:

[Mining companies] use lawsuits as a way to stop people because if they keep having to fight lawsuits, they need more money to go to court. This is why we learned the law ourselves, so we could continue. I do everything on my own. If I couldn’t use the law, then I wouldn’t be able to do this work (CS6 focus group interview, December 15, 2021).

Capacities related to the law’s technical language and understandings thereof played an important role in CS6 leaders’ strategic approach to mining resistance. Prior to the CS6 organization’s inception, leaders found themselves in a situation in which land used by communities was no longer accessible due to the government’s allocation of mining licenses. CS6 leaders indicated that at the time they had very little knowledge related to mining concessions and the associated legal requirements, including rules governing notice and stakeholder engagement. As such, CS6 leaders had not been included in decision-making processes that led to an effective eviction from previously accessible government-owned land (CS6 focus group interview, December 15, 2021). It was this act of exclusion that spurred CS6 leaders to begin a years-long process of establishing an antimining community network across various Thai provinces. This network worked to enhance individual understandings of mining processes and their adverse health and environmental impacts, and to substantively engage with the law and the lawmaking process. CS6 leaders indicated that their knowledge of law stemmed from self-taught methods, perseverance, and a desire to operate independently, through a closed, trusted network (CS6 focus group interview, December 15, 2021).

CS6 leaders’ engagement with the law was unique from that of other actors interviewed in the case study. Although the organization viewed the law as a strategic tool for advancing its goals, CS6 interview participants did not see the law as a symbol of power in and of itself. Rather, the law was a tool used by those actor groups who already possessed power (namely, the government and mining companies) and thus, learning the language of the law, how it functioned, and how to use it, provided a strategic advantage that imbued CS6 members with legitimacy at a national level (CS6 focus group interview, December 15, 2021). As characterized by CS6 leaders, the organization used a “soft power” approach that involved, among other activities: drafting and lobbying for legislation to curtail metals mining operations in Thailand; working to ensure that all CS6 demon-

strations were legal and peaceful; gathering evidence of adverse environmental impacts through provincial community networks; and studying the country's mining laws and related regulations. CS6 research participants viewed the law as separate from politics and did not regard their organization as a political one. The organization's primary purpose was instead described as *"to stand up for our rights, our land ownership, and for the resources of 31 provinces in Thailand"* (CS6 focus group interview, December 15, 2021).

While it is difficult to measure the impact of CS6's efforts and strategic engagements, CS6 leaders repeatedly expressed their conviction that the law represented a vital instrument of justice. The above-referenced phrase *"the law is the sword of justice,"* shared in their focus group interview, was not merely rhetorical; it encapsulated a belief in the law's intrinsic value as a tool for asserting legitimacy and claim-making, even in the face of structural barriers. For CS6, legal knowledge offered a sense of agency and coherence in navigating a system they recognized as imperfect. While participants were fully aware of limitations in enforcement, procedural fairness, and the inaccessibility of certain legal forums, such as international arbitration (discussed further below), the group nonetheless viewed legal strategies as a way to build credibility, protect their communities, and influence public discourse. CS6's experience reveals a complex normative positioning regarding the law's actual accessibility, rule enforcement, and the parallel desire for legal reform. This suggests that for some civil society actors, the value of the law lies not only in its material outcomes, but in its symbolic and normative role in articulating visions of justice and rights.

CS6's self-taught engagement with legal norms and regulatory frameworks represents a form of knowledge or discursive power in which actors seek to legitimize their actions through expertise and technical knowledge (see Phillips 2025, sec. 4.2.2). CS6 also viewed such knowledge as beneficial to future generations, stating that their efforts would serve as *"a case study for people in future generations to learn how to fight with a big conglomerate, international company."* Moreover, there was an expressed value in what the group had learned and accomplished: *"I only graduated from primary school in grade 6 and taught myself everything . . . I just want to protect our land and have food security . . . We have learned so much"* (CS6 focus group interview, December 15, 2021). In addition to the approaches referenced above, CS6 members described utilizing a range of strategies to engage legal and bureaucratic processes, including filing complaints and requests to government offices, legal petitions, litigation, lobbying, and collaborating with allied NGOs in various advocacy efforts. While these actions did not always result in formal victories, participants viewed them as essential components of a broader strategy to document harm, signal resistance, and build public awareness. In this way, law was used not only to seek redress but to strengthen their legitimacy within broader socio-political arenas.

A legal pluralism perspective on CS6's strategic use of legal knowledge and self-directed learning highlights how formal legal instruments can perpetuate values and social norms. In the Chatree gold mine case study, CS6 leaders engaged directly with the law, building independent legal capacities as a pathway toward recognition, legitimacy, and visibility. These efforts focused on leveraging

formal legal frameworks such as constitutional provisions and laws governing mining, forests, and land use, to support their advocacy and articulate their claims. This legal engagement formed a core part of the group's broader strategy to pursue a national moratorium on metals mining. While operating outside formal institutions of power, CS6's approach illustrates how marginalized actors navigate and appropriate legal norms to position themselves within contested governance arenas.

4.2 Technical vocabularies, rights discourses, and community engagement

Other actor groups also engaged with professional and technical vocabularies, though in ways distinct from those described above for CS6. For mining communities near the Chatree gold mine, there was an advanced understanding of mining processes and the vernacular associated with mining technologies. (Such technical proficiencies also existed for CS6 leaders, but CS6 participants focused primarily on their legal efforts in the focus group interview.) Similar to the self-actualized capacity-building of CS6 members, mining communities developed much of their knowledge through informal means. Communities learned out of necessity and in response to adverse environmental and health events, such as those related to alleged water contamination and resultant illness (Mining Community (MC)1 focus group interview, December 13, 2021). Mining communities also engaged with nongovernmental and legal organizations (acting pro bono) to glean insights into resistance and mobilization strategies (MC2 focus group interview, December 14, 2021). Such engagements also raised awareness among mining communities of existing procedural rights associated with environmental impact assessments (EIA) and environmental health impact assessments (EHIA) (MC3 focus group interview, December 14, 2021). Additionally, community leaders gained knowledge related to medical terminology to understand the results of blood tests conducted on community members to detect heavy metal contamination (MC3 focus group interview, December 14, 2021). Technical terms related to mining, such as "tailings pond," "overflow," "mining concession," and "high impact activity" were regularly used in interviews, as were other vocationally-specific vocabularies such as "baseline evidence," "basic human rights," "class action," and "liability" (MC1 focus group interview, December 13, 2021; MC2 focus group interview, December 14, 2021; MC3 focus group interview, December 14, 2021; MC4 focus group interview, December 14, 2021; MC5 focus group interview, December 14, 2021; MC6 individual interview, December 14, 2021).

While this study, as well as the original doctoral research, did not evaluate outcomes in a causal or results-based sense, such as whether community engagement with legal or scientific vocabularies directly led to improved bargaining power, legal victories, or shifts in institutional decision-making, it does examine how actors understand and strategically engage with multiple normative orders. The focus is on how technical and professional language is appropriated to assert legitimacy, navigate exclusion, and reinforce claims within contested governance spaces. From a socio-legal and legal pluralism perspective, these discursive practices are meaningful not because they necessarily produce

concrete results, but because they illuminate how marginalized actors interpret and mobilize norms, position themselves in relation to powerful institutions, and articulate grievances in ways that signal knowledge, credibility, and agency. Thus, the strategic use of expert vocabularies is understood here not as a direct measure of bargaining power, but as a mode of norm contestation and legitimacy-seeking within plural legal and institutional environments.

This dynamic is further illustrated by the fact that certain forms of normative language, such as human rights, were invoked less directly than others. Interestingly, the language of human rights was not expressed as directly as might have been expected on a mining conflict site. That is, how alleged violations of rights were expressed or how rights were claimed by mining communities was not reflective of the same technical vernacular used in other aspects of legal engagement. In an interview with a civil society representative from an international human rights and environmental organization based in Thailand, such a phenomenon could be partially explained by communities' understandings of rights versus how such rights exist in a formal legal sense:

"Human rights are pretty much individual rights and the exercise of those rights. But, on the opposite side, with the communities, human rights to them are something about collective rights". Something about how do they protect their homes. So, I found that the language that they speak when they are making arguments is not particularly *"Okay, these are our individual rights to clean water,"* but it's more like *"We are protecting our homes, we are protecting our communities, and we are defending our collective rights"* (Civil society (CS)5 individual interview, November 9, 2021).

Community collectivist understandings of rights are worth considering alongside more formalized approaches to environmental human rights. Recent scholarship on the newly recognized right to a healthy environment elucidates that individual and collective rights "are not necessarily in conflict with each other, but rather they can co-exist or even complement each other" (Chalabi 2023, 13). Indeed, such rights can also be extended to the international level, where there is arguably a "'global interest' to protect the environment from the detrimental effects of global warming and climate change" (Chalabi 2023, 15). Thus, to some extent, legal vernacular is playing catch-up with existing expressions of rights that are increasingly significant in the context of environmental conflicts.

4.3 Scalar dimensions and transnational norm contestation

In a scalar sense, meaning here those legal systems that include provincial, national, and international levels, it is interesting to note CS6's valuation of international normative systems. In the focus group interview, CS6 leaders emphasized the importance of international advocacy, with examples of such efforts including the group's demonstration outside the United Nations building in Bangkok, Thailand as a signal to other countries that the then-ruling military junta NCPO's order to shutter the Chatree gold mine operations was a decision supported by many in the country's civil society (CS6 focus group interview, December 15, 2021). These efforts were juxtaposed against CS6's partial

rejection of norms related to international trade and commerce, particularly those that entailed extrajudicial processes such as arbitration (part of the economic/capitalist normative systems, according to Tamanaha's (2008) groupings). CS6 research participants felt that the ongoing arbitration between Kingsgate and the Thai government was "*separate to us*," though still reiterated that "*rights and concerns about our health*" should be respected by government and company actors (CS6 focus group interview, December 15, 2021). According to CS6 leaders, the Thailand-Australia Free Trade Agreement (TAFTA) was legitimate, but there was an organizational consensus that the trade agreement's dispute-resolution mechanisms were unjust in the Chatree gold mining case (CS6 focus group interview, December 15, 2021). CS6 thus sought recognition, legitimacy, and visibility from state actors in an international context while also rejecting norms perpetuated by state-supported institutional actors, such as the United Nations. These norms are those related to instruments such as the United Nations Commission on International Trade Law Arbitration Rules (UNCITRAL 2021), a widely adopted set of rules governing arbitration that is widely adopted in investor-state trade agreements.

The role of institutional norms in mining conflicts, particularly in disputes subject to investor-state arbitration, warrants additional consideration here. While no research participants questioned the legitimacy of Thailand's free trade arrangement with Australia, many actors, including those in government and the private sector, lamented the arbitration that resulted from the trade agreement's alleged breach (Government (G)1 individual interview, October 6, 2021; Private sector (P)1 individual interview, March 7, 2022). For some in civil society, a loss in arbitration proceedings was expected to increase mining communities' vulnerabilities, as it was believed the government would be forced to make additional concessions to Kingsgate (CS2 individual interview, March 8, 2022). While CS6 leaders indicated a certain disconnect from the arbitration proceedings (see above), the organization expressed frustration that the alleged adverse environmental and health impacts associated with the Chatree gold mine did not sufficiently justify the government's section 44 decision. To CS6, the arbitration represented a violation of state sovereignty over natural resources, which was deeply troubling to the organization's leadership (CS6 focus group interview, December 15, 2021).

From a strategic engagement perspective, economic/capitalist norms, such as arbitration, can pose a challenge. For actors like CS6 who are well-organized and versed in the language of the law, access to investor-state proceedings may still be impossible. Indeed, arbitral proceedings between Thailand and Kingsgate are closed, and thus, decision-making processes associated therewith remain opaque to outside actors. Hence, whatever decisions are made through negotiations between the parties, which may have reverberative impacts on mining communities, remain impenetrable. These characteristics raise important questions about the extent to which strategic legal engagement by mining communities and civil society can meaningfully challenge or reshape entrenched power asymmetries that often define the mining landscape. In this scenario, the state's role as a participant in closed arbitral proceedings also carries important

legal and policy implications. The state is not a private actor, and when it engages in closed arbitration, it diminishes democratic processes and accountability (see, e.g., Choudhury 2008) and potentially undermines important protections for its citizenry, such as those associated with environmental decision-making. It raises the question of whether it is good public policy to allow states to act as private actors in investor-state disputes.

The Thai government's use of section 44 to shut down the mine and Kingsgate's subsequent initiation of investor-state arbitration under the TAFTA were pivotal in shaping the contours of legal engagement by affected communities and civil society (Government of Thailand 2014; 2016, Kingsgate Consolidated Limited 2019). These events underscored a structural reality: that no matter how proficiently actors mobilized legal and technical vocabularies, whether through constitutional arguments, environmental assessments, or formal petitions, the arbitration process remained inaccessible and unaccountable to them. This disjuncture exemplifies the plural legal terrain in which actors operate. While domestic legal systems and public regulatory processes offer at least nominal entry points for contestation, transnational dispute systems, such as investor-state arbitration, operate in parallel, often insulated from public input or normative challenges. This exclusion may drive civil society actors to seek legitimacy and visibility through more accessible normative systems.

Expanding on this, the use of section 44 to close the mine functioned as a catalyst for investor-state arbitration, revealing underlying tensions between national and transnational normative regimes. Through the unfolding arbitration process, the dynamics between competing legal frameworks, particularly the elevation of investor protection over domestic legal and participatory processes, became apparent. Such an example highlights the coexistence and contestation of normative orders across different scales: national constitutional and environmental law frameworks on one hand, and transnational investment law on the other. Arbitration introduced a normative ordering rooted in private property, investor expectations, and market rationality, which contrasted with the justice claims advanced primarily by affected communities and civil society. These developments reveal how actors may find themselves subject to overlapping systems of authority, often without recourse, further uncovering power asymmetries embedded in global economic governance.

The complex actor dynamics and issues in the Chatree gold mine conflict are readily analogous to other mining contexts. While each dispute is site-specific, with its own unique set of actor relationships and environmental and health considerations, certain parallels exist in power dynamics and company-community struggles across various geographical locales. As mining operations and their impacts continue to generate significant attention, understanding these dynamics remains crucial. Moreover, as different actor groups employ the language of the law and learned understandings of mining technologies in the claim-making process, transparency, exclusion, and barriers to justice remain.

5 Conclusion

The use of legal engagement as a strategy for influence and resistance in the context of mining governance, as exemplified by the CS6 case in Thailand, underscores the complexity of navigating legal and institutional systems in environmental conflicts. From a socio-legal perspective, the experiences of CS6 and other community actors demonstrate how strategic engagement with legal knowledge and processes can serve as a pathway to recognition and legitimacy, even when those involved are marginalized or excluded from formal decision-making spaces. CS6 leaders' decision to learn the language of the law was motivated by the recognition that mining companies often wield legal instruments as tools to shape the development lifecycle. The notion that the law is "the sword of justice" reflects a belief that mastering the legal system is key to challenging dominant actors in the mining space. By understanding the vernacular of the law, CS6 leaders gained the capacity to advocate for their cause and seek redress in a system that had traditionally excluded them. This reflects an emerging strategy among marginalized communities to engage legal tools to contest dominant power structures and advance alternative forms of legitimacy.

Additionally, CS6's above-described strategies illustrate the role that formal legal instruments play in both reinforcing and potentially altering social norms. This legal engagement was seen as an essential step in achieving CS6's goal of a mining moratorium. However, CS6's attitude toward economic/capitalist norms, particularly the rejection of arbitration processes, points to a deeper disillusionment with the mechanisms that often work against the interests of communities. Their partial rejection of international trade norms, despite participating in international advocacy efforts, underscores a critical stance toward investor-state dispute settlement mechanisms, which they view as unjust and contrary to the rights and interests of local communities. The complexity of CS6's position illustrates a broader tension in civil society strategies: the coexistence of a desire for recognition and visibility with formal international institutions that often reinforce norms contrary to their interests, while simultaneously seeking space to contest the inequities embedded in those same global legal frameworks. This duality reflects the challenges of reconciling local community interests with the broader political and economic structures in which they are situated.

Furthermore, the community responses at the Chatree gold mine site reveal how mining communities must engage with the law out of necessity. Mining communities often develop legal and technical knowledge through informal networks and in reaction to environmental and health crises. Indeed, the governance of mining highlights the tension between economic development goals and the rights of local communities. This case study underscores the complexities of legal and normative engagement in mining conflicts and highlights the critical role of law in shaping community resistance, strategy, and participation. It also raises broader questions about the adequacy of international legal frameworks and the interplay between economic, environmental, and social justice in mining governance.

Such questions are integral to an understanding of mining in the context of international development studies, the context within which this research falls. This case contributes to contemporary development studies by illuminating how legal knowledge and norm engagement operate as forms of political agency within contested governance spaces. Rather than framing communities as passive recipients of top-down development, the CS6 experience described above highlights how marginalized actors endeavor to strategically shape institutional interactions. Their engagement reflects a re-politicization of development, where the governance of mineral resources becomes a site of contestation over legitimacy, accountability, and rights. The article also raises critical questions about inclusion in transnational legal regimes and the uneven capacity of different actors to influence outcomes, particularly in contexts shaped by policy narratives linked to sustainability and global economic norms.

To that end and in light of the analysis above, several policy implications emerge. First, the article's findings underscore the need to formalize (or institutionalize) mechanisms that ensure meaningful community participation in mining governance, beyond instruments such as EIAs, EHIAs, and community development agreements. This could include such undertakings as guaranteeing affected communities equitable access to legal support, independent environmental expertise, and rights education. Second, where constitutional or statutory protections exist, domestic legal systems should be equipped to offer effective remedies for harms such as environmental degradation, health impacts, and rights violations. Strengthening these systems may reduce the need for transnational dispute resolution. Third, investor-state dispute settlement mechanisms, such as arbitration, require critical review to address structural issues of accountability and transparency, as well as the exclusion of affected communities from decision-making processes. Finally, greater recognition of community-led knowledge production, including environmental and health monitoring, would support the legitimacy of these efforts in regulatory and legal forums and promote more inclusive approaches to evidence and accountability.

Acknowledgements

The 100th Anniversary Chulalongkorn University Scholarship for Doctoral Studies, the 90th Anniversary Chulalongkorn University Scholarship for Doctoral Research, the International Graduate Student Scholarship, and the Doctoral Fellowship in Sustainability and Environmental Politics, a grant jointly administered by Chulalongkorn University and the Stockholm Environment Institute, provided funding for research on which this article is based. The article also draws heavily from my doctoral dissertation entitled, "The implications of legal pluralism to understanding mining conflicts: a socio-legal study of Thailand's Chatree gold mine," and previous work conducted in relation to a 2023 conference on critical minerals and circular economy hosted by the Asia Research Institute, National University of Singapore.

References

- Agence France-Presse. 2023. "Controversial Gold Mine Reopens in Thailand." *Voice of America*, March 23, 2023. <https://www.voanews.com/a/controversial-gold-mine-reopens-in-thailand/7017996.html>.
- Akara Resources. n.d. "Company Highlights." *Akara Resources*. Accessed May 16, 2020. <http://www.akararesources.com/en/about/company-highlights>.
- Amnesty International. 2016. *Thailand: Restrictive Environment for Human Rights*. <https://www.amnesty.or.th/files/5315/5497/2279/-Eng.pdf>.
- Anprasert, Wichan. 2021. "SLAPPs as a Form of Exclusion in Resource Governance: The Case of an Anti-Gold Mine Campaign in Loei Province, Thailand." *Kasetsart Journal of Social Sciences* 42 (4): 746–752. <https://doi.org/10.34044/j.kjss.2021.42.4.06>.
- Bastida, Ana Elizabeth. 2020. *The Law and Governance of Mining and Minerals: A Global Perspective*. Global Energy Law and Policy. Oxford: Hart Publishing. <https://doi.org/10.5040/9781474201223>.
- Bebbington, Anthony J. 2014. "Socio-Environmental Conflict: An Opportunity for Mining Companies." Letter to the editor. *Journal of Cleaner Production* 84 (December): 2–3. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.108>.
- Boer, Ben, Philip Hirsch, Fleur Johns, Ben Saul, and Natalia Scurrah. 2016. *The Mekong: A Socio-Legal Approach to River Basin Development*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315765556>.
- Chalabi, Azadeh. 2023. "A New Theoretical Model of the Right to Environment and Its Practical Advantages." *Human Rights Law Review* 23, no. 4 (December): 1–19. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngad023>.
- Choudhury, Barnali. 2008. "Recapturing Public Power: Is Investment Arbitration's Engagement of the Public Interest Contributing to the Democratic Deficit?" *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 41, no. 3 (May): 775–832.
- Columbia Center on Sustainable Investment, United Nations Development Programme, United Nations Sustainable Development Solutions Network, and World Economic Forum. 2016. *Mapping Mining to the Sustainable Development Goals: An Atlas*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/poverty-reduction/mapping-mining-to-the-sdgs--an-atlas.html>.
- Cotterrell, Roger. 1995. *Law's Community: Legal Theory in Sociological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Cotterrell, Roger. 2006. *Law, Culture and Society: Legal Ideas in the Mirror of Social Theory*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Cowan, David, and Daniel Wincott. 2016. "Exploring the 'Legal'." In *Exploring the 'Legal' in Socio-Legal Studies*, edited by David Cowan and Daniel Wincott, 1–22. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-137-34437-3_1.
- Feenan, Dermot. 2013. "Exploring the 'Socio' of Socio-Legal Studies." In *Exploring the 'Socio' of Socio-Legal Studies*, edited by Dermot Feenan, 3–19. Basingstoke: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-137-31463-5_1.
- Government of Thailand. 2014. *Constitution of the Kingdom of Thailand (Interim)*, B.E. 2557. Translated by the Office of the Council of State.
- Government of Thailand. 2016. *Order of the National Council for Peace and Order No. 72/2559: On the Mitigation of Impacts of Gold Mining Operations and Measures to Solve Problems of Gold Mining*. Published in the Royal Thai Government Gazette.
- Gupta, Joyeeta, and Courtney Vegelin. 2016. "Sustainable Development Goals and Inclusive Development." *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* 16, no. 3 (June): 433–448. <https://doi.org/10.1007/s10784-016-9323-z>.
- Haapanen, Liisa, and Petri Tapio. 2016. "The Role of Economic Growth in Sustainable Development from the Perspective of 21st Century Growth Critique." Brief for the *Global Sustainable Development Report 2016*. United Nations.
- Herrmann, Hans, and Howard Mann. n.d. *Mining and Sustainable Development Initiative*. International Institute for Sustainable Development.

- <https://www.iisd.org/system/files/publications/iisd-mining-sustainable-development-initiative-brochure.pdf>.
- Hodge, R. Anthony. 2014. "Mining Company Performance and Community Conflict: Moving beyond a Seeming Paradox." *Journal of Cleaner Production* 84 (December): 27–33. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.09.007>.
- Human Rights Watch. 2018. *Thailand: Country Summary*. January 2018. https://www.hrw.org/sites/default/files/thailand_0.pdf.
- International Council on Mining and Metals. 2015. *Research on Company-Community Conflict*. London: International Council on Mining and Metals. <https://www.icmm.com/en-gb/publications/mining-and-communities/research-on-company-community-conflict>.
- Kingsgate Consolidated Limited. 2019. *2019 Annual Report*. Sydney: Kingsgate Consolidated Limited. <https://www.kingsgate.com.au/wp-content/uploads/2019/09/190927-AR2019.pdf>.
- Lee Prather, Laura. 2023. "SLAPP Suits: An Encroachment on Human Rights of a Global Proportion and What Can Be Done About It." *Northwestern Journal of Human Rights* 22, no. 2 (Fall): 49–100.
- Mogul, Priyanka. 2024. "Minerals Essential to Energy Transition Linked to Human Rights Abuses." *Business & Human Rights Resource Centre*. <https://www.business-humanrights.org/en/from-us/media-centre/minerals-essential-to-energy-transition-linked-to-human-rights-abuses/>.
- The Nation. 2017. "Govt Prepares to Defend Gold Mine." *The Nation*, December 30, 2017. <https://www.nationthailand.com/national/30335121>.
- Phillips, Sara K. 2025. "The Implications of Legal Pluralism to Understanding Mining Conflicts: A Socio-Legal Study of Thailand's Chatree Gold Mine." PhD diss., Chulalongkorn University. <https://doi.org/10.2139/ssrn.6110086>.
- Phoonphonphiphat, Apornrath. 2018. "Thai Junta's Battle with Australian Miner Puts Law under Spotlight." *Nikkei Asian Review*, June 7, 2018. <https://asia.nikkei.com/Business/Companies/Thai-junta-s-battle-with-Australian-miner-puts-law-under-spotlight>.
- Pierce, Simon. 2023. "The Chatree Gold Mine Is OPEN." *Kingsgate Consolidated Limited*, March 17, 2023. <https://www.kingsgate.com.au/wp-content/uploads/2023/03/2527938.pdf>.
- Pimpa, Nattavud, and Timothy Moore. 2015. "Kingsgate's Thai Mine a Lesson in Failed Community Management." *The Conversation*, February 26, 2015. <http://theconversation.com/kingsgates-thai-mine-a-lesson-in-failed-community-management-37588>. <https://doi.org/10.64628/AA.xssdqyd4v>.
- Riles, Annelise. 2005. "A New Agenda for the Cultural Study of Law: Taking on the Technicalities." *Cornell Law Faculty Publications*, paper 782. <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1744&context=facpub>.
- Rujivanarom, Pratch. 2017. "Govt Will Lose Gold Mine Dispute due to Article 44 Use: Academics." *The Nation*, September 1, 2017. <https://www.nationthailand.com/news/30325447>.
- Tamanaha, Brian Z. 1993. "The Folly of the 'Social Scientific' Concept of Legal Pluralism." *Journal of Law and Society* 20, no. 2 (Summer): 192–217. <https://doi.org/10.2307/1410167>.
- Tamanaha, Brian Z. 2008. "Understanding Legal Pluralism: Past to Present, Local to Global." *Sydney Law Review* 30 (September): 375–411.
- Tamanaha, Brian Z. 2010. "A Framework for Pluralistic Socio-Legal Arenas." In *Cultural Diversity and the Law: State Responses from Around the World*, edited by Marie-Claire Foblets, Jean-François Gaudreault-Desbiens, and Alison D. Renteln, 381–401. Brussels: Bruylant.
- Tamanaha, Brian Z. 2012. "The Rule of Law and Legal Pluralism in Development." In *Legal Pluralism and Development: Scholars and Practitioners in Dialogue*, edited by Brian Z. Tamanaha, Caroline Sage, and Michael Woolcock, 34–49. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139094597.005>.
- Tamanaha, Brian Z. 2015. "The Knowledge and Policy Limits of New Institutional Economics on Development." *Journal of Economic Issues* 49, no. 1 (March): 89–109. <https://doi.org/10.1080/00213624.2015.1013881>.

- Twining, William. 2012. "Legal Pluralism 101." In *Legal Pluralism and Development: Scholars and Practitioners in Dialogue*, edited by Brian Z. Tamanaha, Caroline Sage, and Michael Woolcock, 112–128. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139094597.011>.
- UN General Assembly. 2015. *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Resolution adopted by the General Assembly on September 25, 2015, A/RES/70/1. New York: United Nations.
- UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law). 2021. *UNCITRAL Arbitration Rules (as Revised in 2021)*. Vienna: United Nations.
- United Nations. 2021. *Transforming Extractive Industries for Sustainable Development*. Policy Brief no. 28. New York: United Nations.
<https://digitallibrary.un.org/record/4014707/files/1377619-EN.pdf>.
- Wheeler, Sally. 2020. "Socio-Legal Studies in 2020." *Journal of Law and Society* 47, no. S2 (October): S209–S226. <https://doi.org/10.1111/jols.12267>.
- Wheeler, Sally, and Phil Thomas. 2000. "Socio-Legal Studies." In *Law's Future(s)*, edited by David Hayton, 267–280. London: Hart Publishing.
- World Economic Forum. 2021. *Fostering Effective Energy Transition: Insight Report*. Geneva: World Economic Forum.
https://www3.weforum.org/docs/WEF_Fostering_Effective_Energy_Transition_2021.pdf.

**คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนอังรีดูนังต์ แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทร: 0-2218-7280**

Faculty website: <https://www.polsci.chula.ac.th/>

Journal website: <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ssjpolsci/>

